

Mary Shelley

Frankenstein
vagy
a modern Prométheusz

Fordította: Göncz Árpád

ELŐSZÓ

Dr. Darwin és a tudós német írók egyike-másika korántsem ítélte lehetetlennek egy olyasfajta esemény bekövetkeztét, mint amilyen e regény alapját képezi. Ebből nem szabad azt a következtetést levonni, mintha én komolyan hinnék bármi efféle elmeszüleményben. De ha erre építék egy kitalált művet, úgy hiszem, nem csupán természetfölötti rémségek sorát szövöm egybe. Az esemény, amelyből e történet az érdekességét meríti, mentes a pusztá kísértet- és boszorkányhistóriák hátrányaitól. Előnye velük szemben, hogy bármilyen lehetetlen maga a fizikai tény, tápot ad a képzeletnek, s jobb kiindulópont az emberi szenvedélyek átfogóbb és meggyőzőbb ábrázolására, mint az ismert jelenségek közönséges elbeszélése.

Arra törekedtem tehát, hogy megőrizsem az emberi természet alkotóelemeinek hitelét, de nem haboztam megújítani ezek egymáshoz való viszonyát. Ezt a szabályt követi a görögök tragikus hőskölteménye, az *Iliász*, ezt Shakespeare is a *Viharban* és a *Szentivánéji álomban*, s kiváltképp Milton az *Elveszett paradicsomban*, úgy érzem tehát, a szerény regényírónak, aki munkájával örömet igyekszik szerezni másoknak és önmagának, minden hivalkodás nélkül jogában áll élnie e szabadsággal, vagy inkább prózai művére is alkalmaznia e szabályt, amely az emberi érzelmek pompás kombinációi révén már oly sok csodálatos költői alkotást eredményezett.

Az ötlet, amelyen e történet nyugszik, fesztelen beszélgetés során vetődött fel, részint a magunk mulattatására, részint mert alkalmas volt arra, hogy eddig ismeretlen gondolatforrást szabadítson föl. Ám a mű előrehaladtával e két szemponthoz újabb indítékok csatlakoztak. Számomra csöppet sem közömbös, hogy az olvasót miként érintik azok a morális törekvések, amelyek a mű alakjaiban, érzelmvilágában öltenek testet; de mindenekelőtt arra törekedtem, hogy elkerüljem napjaink regényeinek ernyesztő unalmát, a békés családi szeretet és a mindent átlengő erkölcsösség ábrázolását. Semmi esetre sem szabad azt hinni, hogy a nézetek, amelyek természetesen következnek a hős jelleméből és helyzetéből, okvetlenül megegyeznek a magam nézeteivel, mint ahogy nem lehet a műből semmiféle jogos következtetést levonni az ilyen vagy olyan bölcséleti elvek iránt érzett vonzalmairól sem.

A szerző szemében a történetet csak érdekesebbé teszi, hogy azon a fenséges tájon kezdődik s játszódik is javarészt, abban a társadalomban, amelybe szakadatlanul visszavágyik. 1816 nyarát Genf környékén töltöttem. Az évszak hideg volt és esős, esténként körülültük a lángoló fahasábokat, és német kísértethistóriákkal szórakoztunk, mert véletlenül épp azok kerültek a kezünk ügyébe. E mesék fölkeltek bennünk a játékos utánozhatnékot. Két barátunk (egyikük tollából a közönség szívesen fogadna bármi mesét, mint akármit, amit én valaha is írni remélhetek) és jómagam megállapodtunk, ki-ki megír egy-egy, természetfölötti jelenségen alapuló történetet.

Az idő azonban váratlanul jóra fordult, és az én két barátom magamra hagyott, elutazott az Alpokba, s a csodálatos tájon teljesen kiment a fejükből még az emléke is minden kísértetlátomásnak. Az alábbi mese az egyetlen, amely elkészült a három közül.

Marlow, 1817. szeptember

KÖSZÖNTŐ

Szentpétervár, december 11.

Bizonyára örömmel hallod, hogy semmi baj nem zavarta meg a vállalkozás kezdetét, amelyet oly rossz előérzettel kísértél. Tegnap érkeztem ide, s első dolgom, hogy megnyugtassam drága húgomat jóllétem s a vállalkozásom sikerébe vetett egyre erősebb bizodalommal felől.

Már messze északra járok Londontól; s ahogy Pétervár utcáit rovom, érzem, hideg északi szél játszik az arcomon, ajzza fel idegeimet és tölt el gyönyörűséggel. Megérted ezt az érzést? Ez a szél onnét jön, ahova én igyekszem, s ízelítőt ad a jeges éghajlatból. Az ígéretes északi szél lázasabb s színesebb álmokra ihlet. Hiába igyekszem meggyőzni magam, hogy a sarkvidék a fagy és az elhagyatottság hazája, képzeletemben akkor is mindig szép és kellemes. Ott, Margaret, a nap örökké látható, hatalmas korongja csak súrolja s örök ragyogássá oldja a horizontot. Ott - mert szíves engedelmekkel, húgom, bizodalommal viseltetem a korábbi hajósok iránt - nincs se hó, se fagy, s nyugodt vizeken áthajózva oly földre hajt a szél, mely csodálatosságában és szépségében felülmúlja a lakható földgolyó eddigelé fölfedezett valamennyi táját. Amit terem, sajátos és példa nélkül való, mint ahogy ember nem lakta, föltáratlan magányában minden bizonnal előfordul az asztrálestek jelensége is. Mert mire ne számíthatna az ember az örök fény honában? Meglehet, itt találok magyarázatot ama csodálatos erőre, mely magához vonzza a tűt; s lehet, hogy az égitestekkel kapcsolatban ezernyi olyan megfigyelést teszek, amelyre csak ez az utazás nyújthat lehetőséget, s amely egyszer s mindenkorra megmagyarázza mozgásuk látszólagos rendellenességeit. Jóllakathatom izzó kíváncsiságomat a világ egy oly részének látványával, amelyet emberszem még sose látott, s olyan földet taposhatok, amelyet emberi láb még soha nem tapodott. Ez az, ami csábít, s ez elég a veszély vagy a halál minden félelmének legyőzésére, ez sarkall, hogy megkezdjem a fáradságos utazást, oly örömmel vágjak neki, mint amelyet a gyermek érez, midőn vakáció idején pajtásaival csónakba száll, s felfedező útra indul honi folyócskáján. Ám ha mindeme feltevés hamisnak bizonyul, akkor sem vonható kétségbe, milyen fölmérhetetlen hasznot hajt az emberiségnek, amíg csak egyetlen generáció is él e földön, ha fölfedezem a sarkvidéki átjárót azokba az országokba, amelyeket ma sokhavi utazással lehet csak megközelíteni; vagy ha megfejem a mágnes titkát, márpedig az, ha egyáltalán lehetséges, csak egy magaméhoz hasonló vállalkozás árán valósítható meg.

E gondolatok eloszlatták az izgalmat, amelyet akkor éreztem, amikor e levelet írni kezdtem, s ma úgy érzem, izzó lelkesedés emel a mennyekbe, mert semmi úgy meg nem nyugtatja a lelket, mint a határozott cél - a pont, amelyre a lélek szegezheti szellemi tekintetét. Ez az expedíció ifjúi éveim legkedvesebb álma volt. Hévvél olvastam a beszámolókat mindazon utazásokról, amelyek célja, hogy a sarki tengereken át kijussanak az északi Csendes-óceánra. Bizonyára emlékszel, jó Thomas bácsikánk könyvtárát teljes egészében a fölfedezést célzó utazások történeti alkották. Neveltetésemet elhanyagolták, de olvasni szenvedélyesen szerettem. Ezeket a könyveket bújtam éjjel-nappal, s megismervén őket, csak fokozódott bennem a keserűség, amelyet gyermekkoromban éreztem, mikor megtudtam, haldokló édesapám tilalma miatt nagybátyám nem engedheti, hogy én a tengerjáró emberek életére adjam a fejem.

Hat év telt el azóta, hogy e vállalkozásra elszántam magam. Még ma is emlékszem az órára, mikor úgy döntöttem, életemet e nagy célnak szentelem. Azzal kezdtem, hogy testemet megedzettem a megpróbáltatásokra. Részt vettem több, az Északi-Jeges-tengerre irányuló bálnavadász-expedícióban; önként vállaltam hideget, éhezést, szomjúságot és álmatlanságot; napközben jobbára keményebben dolgoztam, mint a közönséges matrózok, éjszakáimat meg a matematika, az orvostudomány és a fizikai tudományok azon ágazatának elsajátítására szentelem, amelyekből a tengeri kalandornak a legtöbb gyakorlati haszna származhat. Kétszer is elszegődtem matróznak egy grönlandi bálnavadászhajóra, és bámulatosan megálltam a helyemet. Bevallom, egy kicsit büszke voltam, mikor a kapitány följánlotta, legyek második tiszt a hajóján, és komolyan kérlelt, maradjak vele, olyan értékesnek ítélte szolgálataimat.

És mondd, drága Margaret, talán nem érdelem meg, hogy valami nagy célt teljesítsek? Eltölthetném az életemet kényelemben, fényűzésben, de én többre becülöm a dicsőséget minden csábításnál, amit a vagyon állít elibém. Ó, csak egyetlen bátorító hang mondott volna igent az elhatározásomra! Bátorságom és elszántságom rendíthetetlen, de reményem ingadozik, s kedélyem olykor nyomott. Hosszú és keserves utazásra készülök, amelynek megpróbáltatásai minden erőmet igénybe veszik. Nemcsak a többiek lelkesedését kell ébren tartanom, de néha, mikor az övék alábbhagy, a magamét is úgy kell őriznem.

Két vagy három hét múlva útra kelek Arhangelszkbe, ott akarok hajót bérelni, ami nem lesz nehéz, ha kifizetem a biztosítást a hajótulajdonos helyett, és ott fogadok majd fel annyi matrózt az edzett bálnavadászok közül, amennyit szükségesnek vélek. Úgy tervezem, csak júniusban szállok tengerre. Hogy mikor térek vissza? Ó, drága húgom, miként adhatnék választ e kérdésre? Ha sikerrel járok, hosszú-hosszú hónapok, talán évek telnek el, míg viszontlátjuk egymást. Ha meg nem, talán nagyon hamar vagy sohasem látsz viszont.

Isten veled, drága, csodálatos Margaretem. Árasszon el téged az ég minden áldásával, s óvjon meg engem, hogy újra meg újra tanújelét adhassam hálámnak mindama szeretetért és jóságért, amit tőled kaptam.

Szerető bátyád
R. Walton

Arhangelszk, március 28.

Mily lassan telik itt az idő a hó és fagy rabságában! De akkor is megtettem vállalkozásom második lépését. Bérbbe vettem egy hajót, s most azzal foglalatostkodom, hogy kiválasszam a tengerészeimet. Eddig csupa olyan embert alkalmaztam, akiben úgy látszik, megbízhatom, s aki - ez biztos - rendíthetetlenül bátor.

De egyvalami nagyon hiányzik, az, amim még sosem volt, s aminek a hiányát ma a legsúlyosabb rossznak érzem. Barátom nincs, Margaret. Ha sikerül, amit elkezdtem, izzó lelkesedésemet nem lesz, aki megossa velem. Ha csalódás ér, senki nem lesz, aki erőt öntene belém a keserűség idején. Papírra vetem gondolataimat, az igaz, de ez szegényes eszköz az érzelmek közvetítésére. Olyan embertársaságára vágyom, aki együtt tud érezni velem, akinek a szeme válaszolni tud a tekintetemre. Lehet, hogy romantikusnak ítélsz, drága húgom, de keservesen érzem a barát hiányát. Nincs a közelemben gyöngéd, egyben bátor ember, akinek az elméje nemcsak művelt, hanem mély is, akinek az ízlése

egy az enyémmel, hogy helyeselje vagy kiegészítse terveimet. Mennyit orvosolhatna egy ilyen barát bátyád hibáiból! Én túlságosan is lelkes vagyok a munkában, és túlságosan türelmetlen a nehézségek közepette. De még rosszabb számomra, hogy autodidakta vagyok, hisz életem első tizennégy évében csak futkároztam a mezőn, és nem olvastam semmi mást, mint Thomas bácsikánk utazási könyveit. Tizennégy éves fejjel ismerkedtem meg hazám legünnepeltebb költőivel, de annak szükségességét, hogy hazám nyelvéen kívül más nyelveket is megtanuljak, csak akkor ismertem föl, mikor e felismerés legnagyobb hasznát már nem élvezhettem. Most huszonnyolc esztendő vagyok, s valójában műveletlenebb, mint sok tizenöt éves iskolás gyermek. Az igaz, így többet gondolkodtam, s több mindenről és csodálatos dolgokról ábrándozom; de ábrándjaimnak (mint a festők mondják) nincs mélységük; nagyon-nagyon rászorulnék hát egy jó barátira, akinek van annyi józan esze, hogy ne a megvetendő romantikust lássa bennem, s akiben van annyi szeretet, hogy megregulázní igyekezzék az agyamat.

Igen, ez mind haszontalan panasz. Biztos, sem a tágas óceánon, sem itt, Arhangelszkben nem lelek barátira a kereskedők és tengerészek közt.

De ne hidd ám, hogy mert panaszkodom egy kicsit, vagy mert fáradalmaimra csak oly vigaszt tudok elképzelni, amelyet talán sohasem ismerek meg, egyszer is megingott volna elhatározásom. Az könyörtelen, mint a sors; csak addig késlekedem útra kelni, amíg az időjárás meg nem engedi, hogy hajóra szálljak. A tél félelmetesen zord volt; de a tavasz jót ígér, s itt úgy hiszik, idén nagyon korán kitavasodik, lehet tehát, hogy hamarabb felvonom a vitorlát, mint számítottam rá. De nem fogok elsietni semmit; ismersz annyira, hogy megbízhas józan eszemben és megfontoltságomban, ha mások biztonságát kell szem előtt tartanom.

Leírni se tudom, mit érzek, hogy immár ily közeli kilátássá vált vállalkozásom. Lehetetlen éreztetnem veled azt a reszketeg, félig gyönyörúségből, félig félelemből fakadó várakozást, amivel készülődöm az indulásra, a felderítetlen tájakra, a „köd és hó honába”. Én nem ölk albatroszt, nem kell aggódnom a biztonságomért, vagy mégis megeshet, hogy megviselten és szomorúan térek vissza hozzád, akár a Vén Tengerész? Mosolyogsz ezen az utaláson; de el kell árulnom neked egy titkot. Vonzalmamat, szenvedélyes lelkesedésemet, amelyet az óceán veszedelmes titkai iránt érzek, nemegyszer neki, a legelevenebb képzeletű modern költőnek tulajdonítom. Valami olyasmi munkál a lelkemben, amit nem értek. Én voltaképpen szorgalmas vagyok - valósággal kicsinyes; munkásember, aki szorgosan és lelkiismeretesen végzi a munkáját, de emellett ott él bennem a csodák szerelme, a hit a csodában, s ez szöví át minden tervemet, ez térít le a szokott emberi ösvényekről, kerget ki a vad tengerekre, ember nem látta vidékekre, amelyeket annyira szeretnék földeríteni.

De térjünk vissza gyöngédebb gondolatokra. Vajon látlak-e még azután, hogy átszeltem a roppant tengereket, s Afrika vagy Amerika legdélibb csücskét megkerülve visszatértem? Nem merek ekkora sikert remélni, de nincs merszem végiggondolni a fordítottját. Írj továbbra is, mint most, minden alkalommal; talán megkapom néha a leveledet, épp, mikor legjobban rászorulok, hogy lelkembe erőt öntsél. Gyöngéden szeretlek. Gondolj rám melegen, akkor is, ha soha többé nem hallasz rólam.

Szerető bátyád
Robert Walton

Július 7.

Drága Húgom!

Csak sietve írok néhány sort, hogy közöljem: jól vagyok, s jól haladok utamon. E levelet egy kereskedelmi hajó viszi magával, útján Arhangelszkből hazafelé; szerencsésebb, mint én, aki talán évekig nem látja viszont szülőhazáját. Hangulatom ennek ellenére jó; embereim bátrak, szemmel láthatólag szilárdan céltudatosak; úgy látszik, még a jég-táblák sem keserítik őket, amelyek egyre-másra úsznak el mellettünk, imigyen jelezvén a vidék veszedelmeit, amely felé tartunk. Már a földrajzi szélesség távoli köreig hatoltunk fel; de itt most van a nyár dereka, s a déli szelek, amelyek sebesen röpítenek minket az olyannyira vágyott partok felé, ha nem is olyan melegek, mint odahaza, Angliában, némi éltető és nem várt meleget lehelnek.

Eddig semmi olyan baj nem ért bennünket, ami érdemes lenne rá, hogy levélben megemlítsem. Egy-két erős szélvihar, egy lék a hajón, csupa olyan kellemetlenség, amit a tapasztalt hajós aligha tart megörökíteni érdemesnek; boldog lennék, ha ennél rosszabb mindvégig nem érne.

Adieu, drága Margaretem. Nyugodj meg: a magam érdekében s a tiedben is kerülöm, hogy veszélybe rohanjak. Hűvös leszek, megfontolt és józan.

De az igyekezetemet siker *kell* hogy koronázza. És miért is ne? Eddig már eljutottam, biztonságos utat követve az úttalan óceánon; maguk a csillagok a szemtanúi, s tanúsít-hatják diadalomat. Miért ne jutnék még messzebbre a megszelídítetlen, de engedelmes elem hátán? Mi állhatja útját az elszánt szívnek és a férfiember acélos akaratának?

Teli szívemből magától csordul ki mindez. De be kell fejeznem soraimat. Isten áldjon, szeretett húgom!

R. W.

Augusztus 5.

Olyan furcsa eset történt velünk, hogy muszáj megírnom, bár nagyon valószínű, hamarabb találkozunk személyesen, mint ez a levél kezdedbe jut.

Hétfőn, július 31-én kis híján körülvette hajónkat a jég, úgy körülzárta minden oldalról, hogy alig maradt szabad víz, amin ússzon. Helyzetünk ugyancsak veszélyes volt, annál is inkább, mert sűrű köd ült ránk. Egy helyben vesztegeltünk hát, azt remélvén, a légkör és az időjárás előbb-utóbb majdcsak megváltozik.

Két óra tájt eloszlott a köd, s láttuk, minden irányban hatalmas, egyenetlen, látszólag határtalan jégmező húzódik körülöttünk. Bajtársaim némelyike fölajdult, s az én elmém is megtelt aggályos gondolatokkal, mikor is hirtelen különös látvány ragadta meg s terelte el helyzetünkről a figyelmünket. Alacsony, szántalpakra szerelt kocsiderekat pillantottunk meg, amelyet kutya vontatott; tőlünk északra haladt el, mintegy félmérföldnyire; a szánon ember formájú, de óriás termetű lény ült, és hajtotta az ebeket. Távcsovön figyeltük a gyorsan távolodó utazót, míg csak el nem vészett a jégmező távoli egyenetlenségei közt.

A jelenés mértéktelen csodálatot keltett mindannyiunkban. Hiszen tudtunkkal száz meg száz mérföldnyire voltunk minden szárazföldtől; de e jelenés mintha arra vallott volna, hogy a part valójában nincs is oly messze, mint hittük. De így, jégbe zártan nem követhettük az útvonalát, hiába lestük a lehető legnagyobb figyelemmel.

Az eseményt követőleg mintegy két órával hullámverést hallottunk; éjszakára összetöredezett a jég, és hajónk kiszabadult. Mindazonáltal helyben maradtunk reggelig, mert féltünk, hogy a sötétben összetalálkozunk a széttört jégmező valamelyik hatalmas darabjával. Kihasználta az időt, s pihentem néhány órát.

Reggel azonban, amint kivilágosodott, fölmentem a fedélzetre, s ott találtam valamennyi matrózomat, mindet a hajó egyik oldalán, szemmel láthatólag beszéltek valakivel odalenn a vízen. Egy szán volt ott, szakasztott olyan, mint amelyet láttunk; az éjszaka sodródott mellénk egy jókora jégtáblán. Elébe fogva egyetlen eleven kutya, de a szánon ült valaki, s a matrózok épp arra igyekeztek rávenni őt, hogy szálljon a hajónkra. Ez az ember azonban, a másik utazótól eltérőleg, nem látszott valamely fölfedezetlen sziget vad lakójának, ez európai volt. Mikor megjelentem a fedélzeten, a fedélzetmester így szólt hozzá:

- Itt a kapitányunk, s ő úgysem engedi, hogy odavesszen a nyílt tengeren.

Mikor megpillantott, az idegen angolul szólított meg, jóllehet idegen kiejtéssel:

- Mielőtt a hajójára szállnék - mondta -, legyen szíves, tájékoztasson, merre tart.

Képzelted, mekkora volt a meglepetésem, hogy egy ember a pusztulás küszöbén, akiről joggal hihettem, hajómat a menekülés olyan eszközének tekinti, amelyet a világ minden kincséért el nem cserélne, épp ezt a kérdést teszi föl nekem. De válaszoltam neki; megmondtam, hogy fölfedező úton vagyunk, és az Északi-sarkra készülünk.

Úgy látszik, meg volt elégedve a hallottakkal, mert beleegyezett, hogy fölvegyük a fedélzetre. Uram Isten! Margaret, ha láttad volna azt az embert, aki végül hajlandó volt elfogadni a biztonságot, meglepetésed nem ismert volna határokat. Végtagjai már kis híján lefagytak, s szinte csontvázzá aszott a fáradságtól és a szenvedéstől. Még nem láttam embert ily nyomorúságos állapotban. Megpróbáltuk bevinni a kabinba; de amint elhagyta a friss levegőt, elalélt. Visszavittük tehát a fedélzetre, pálinkával dörzsöltük, hogy életre keltsük, sőt a szájába is diktáltunk egy kortyot. Amint az élet jeleit mutatta, takaróba burkoltuk, s lefektettük a konyhatűzhely kéménye mellé. Lassan-lassan erőre kapott, evett egy kis levest, s ez csodamód visszaadta az erejét.

Két nap telt el így, mire meg tudott szólalni; néha már attól féltem, hogy a szenvedés az értelmétől fosztotta meg. Mikor némileg rendbe jött, beköltöztettem a saját kabinomba, s amennyire a dolgom engedte, gondját viseltem. Soha érdekesebb teremtménnyel még nem találkoztam: tekintete többnyire vad, sőt tébolyult; de vannak pillanatok - ha bárki nyájas iránta, vagy bármi apró szolgálatot tesz neki -, amikor az arcán mintegy fölragyog a jóindulat és a kedvesség, annyira, hogy ilyet még nem is láttam. De általában mélabús és keserű; néha a fogát csikorgatja, mintha nehezen túrná a ránehezülő bánat súlyát.

Mikor vendégem kissé fölépült, csak ügyyel-bajjal tudtam távol tartani tőle az embe- reket, mert ezernyi kérdést szerettek volna föltenni neki; de nem akartam, hogy ebben a testi és lelki állapotban, mikor gyógyulása szemmel láthatólag a teljes nyugalomtól függött, haszontalan kíváncsisággal gyötörjék. Egyszer azonban az első tiszt mégis föltekintett neki a kérdést: Mi okból hatolt fel eddig a jégen e különös járművel?

Arca mélységesen elszomorodott.

- Hogy megkeressek valakit, aki megszökött előlem.
- És akit nyomon követett, az ugyanígy utazott?
- Ugyanígy.
- Akkor azt hiszem, láttuk őt; egy nappal azelőtt, hogy önt fölvtük, egy kutyaszánt láttunk a jégen, s benne egy embert.

Ez fölajzotta az idegen érdeklődését; számtalan kérdést tett föl, ahogy ő mondta, a démon útvonalára nézve, akit követett. Röviddel ezután, amint kettesben maradtunk, azt mondta:

- Kétségkívül fölkeltem az ön s ugyanígy e derék emberek kíváncsiságát; de ön nagyon is tapintatos, hogy faggatóznék.
- Úgy van; arcátlanság és embertelenség lenne, ha kíváncsiskodással lennék a terhére.
- Pedig különös és veszedelmes helyzetből mentett ki; s jóindulatával visszaadta az életemet.

Röviddel ezután megkérdezte, mi a véleményem: a jégpáncél széttöredezése a másik szánt elpusztította-e? Azt feleltem, erre nézve semmi biztosat nem mondhatok; hiszen a jég csak éjfél előtt kezdett töredezni, s lehet, hogy az utazó addig biztonságos helyre ért; de ezt sem állíthatom határozottan.

Ettől kezdve mintha új lelkesedés öntött volna életet az idegen erőtlen testébe. Mindenáron föl akart menni a fedélzetre, hogy a szánt lesse, amely annak idején fölbukkant előttünk; de sikerült rávennem, maradjon lent a kabinban, mert gyöngé még hozzá, hogy elviselje a kegyetlen időt. Megígértem neki, valaki majd örködik helyette, és nyomban értesíti, ha bármi új kerül a szemünk elé.

Ennyi az, ami naplóból a mai napig a különös idegenre vonatkozik. Az idegen egészsége egyre javul, de ő maga nagyon hallgató, s láthatólag kényelmetlenül érzi magát, ha rajtam kívül más lép a kabinba. De a modora oly szelíd és szerény, hogy a matrózok mind érdeklődnek iránta, jóllehet szót alig váltanak vele. Én magam már-már úgy megszerettem, mintha testvérem lenne; szakadatlan és mély bánata együttérzéssel és részvétellel tölt el. Jobb napjaiban bizonyára nemes lélek lehetett, ha még most, emberroncs létére is ilyen vonzó és szeretetre méltó.

Azt írtam az egyik levelemben, drága Margaret, hogy a roppant óceánon nem fogok baráttra lelteni; s lám, mégis találtam egy embert, akit, mielőtt lelkét megtörte volna a nyomorúság, szívemből elfogadtam volna testvéremnek.

Időről időre, ha történik vele valami följegyzésre méltó, elküldöm neked az idegennel kapcsolatos naplójegyzeteimet.

Augusztus 13.

Napról napra jobban megszeretem a vendégemet. Csodálatot is kelt bennem, meg szánalmat is, döbbenetes mértékben. Mert miként is tekinthetnék egy ilyen nemes lélekre, akit tönkretett a nyomorúság, anélkül, hogy belém ne hasítana a fájdalom? Oly szelíd, s mégis oly bölcs, elméje kiművelt, s ha megszólal, bár szavait finoman megválogatja, azok gyorsan és páratlan ékesszólással patakzanak.

Most, amikor már majdnem teljesen fölgógyult betegségéből, szakadatlanul fönn van a fedélzeten, láthatólag a szánt lesi, mely megelőzte az övét. S bár most is boldogtalan, nem tölti be annyira önnön keserve, hogy ne érdeklődnék mélyen a mások tervei iránt. Sokat beszélgettünk az enyémeiről, amelyeket takargatás nélkül elmondtam neki. Figyelemmel kísérte valamennyi érveimet, amellyel végső sikerem reményét indokoltam, úgyszintén a siker érdekében tett intézkedéseim legapróbb részleteit is. Együttérzése játszva rávett, hogy a szívem szerint adjak hangot izzó lelkesedésemnek, s kimondjam azzal a tűzzel, ami bennem ég: boldogan odavetném áldozatul a vagyonomat, megélhetésemet, minden reményemet, csak hogy vállalkozásom sikerüljön. Egyetlen ember élete vagy halála jelentéktelen ár, ha szert tehet érte a tudásra, amit én keresek: az uralomra fajtánk ősellenségei fölött, amit én meg akarok szerezni, és tovább akarok adni. Miközben mindezt elmondtam, hallgatóm arcára komorság terült. Kezdetben azt hittem, felindulását igyekszik palástolni, szemét eltakarta, s hangom megremegett és cserbenhagyott, mikor észrevettem, hogy ujjai közt kicsordul a könnye - s ziháló kebléből kitör a zokogás. Elhallgattam; végül megszólalt, megtört hangon:

- Boldogtalan ember! Hát ön is osztozik az örülségemben? A részegítő italból ön is ivott? Hallgasson meg - hadd mondjam el az én történetemet, akkor majd elhajítja ajkától e poharat!

Képzelheted, e szavak mennyire följazották kíváncsiságomat; de az a vad szomorúság, mely magával ragadta az idegent, legyőzte meggyöngült erőit, s több órás pihenés és csendes beszélgetés kellett, hogy nyugalomát visszanyerje.

Miután sikerült lebírnia heves indulatait, úgy látszott, megveti önmagát, amiért szenvedélye leigázta; lecsillapítván a sötét, zsarnoki kétségbeesést, rábírt, hogy fölvegyem a beszélgetés fonalát, s ez alkalommal önmagamról beszéljek. Ifjabb éveim történetéről kérdezgetett. Röviden el tudtam mondani; de ettől sokféle gondolatom támadt. Beszéltem vágyamról, hogy barátot találjak - egy rokon lélek bensőségesebb együttérzésére szomjazom, mint amiben eddig valaha részem volt; s kifejeztem ama meggyőződésemet, hogy az ember nemigen dicsekedhet boldogsággal, míg ebben az áldásban nem volt része.

- Egyetértek önnel - felelt az idegen -, kialakulatlan teremtmények vagyunk, csak félig képesek, amíg egy nálunk bölcsebb, jobb és értékeesebb valaki - s egy jó barátnak ilyennek kell lennie - hozzá nem segít, hogy esendő és gyarló természetünket tökéletesebbé tegyük. Nekem valamikor volt barátom, a legnemesebb emberi lélek, s így jogom van véleményt formálni a barátságról. Ön reménykedhet, ön előtt még ott a világ, nincs oka kétségbeesni. De én... én elvesztettem mindent, s képtelen vagyok új életet kezdeni.

Miközben ezt elmondta, arcvonásai oly megállapodott és lehiggadt szomorúságot fejeztek ki, hogy a szívem mélyéig megrendültem. De ő elhallgatott, s hirtelen visszatért a kabinjába.

Bármennyire megtört is, nincs, aki nála jobban átérezné a természet szépségeit. A csillagos ég, a tenger s mindama látvány, amit e csodálatos tájék kínál, úgy látszik, képes még most is elragadni lelkét a földről. Az ilyen embernek két lény van: az egyik talán szenved, s erőt vesz rajta a kétségbeesés, de még ha visszahúzódik is önmagába, olyan, mint az égi szellem, akinek fénykörébe sem fájdalom, sem ostobaság be nem merészkedik.

Mosolyogsz a lelkesedésemre, amit ez isteni vándor iránt érzek? Ha megismernéd, nem mosolyognál. Téged könyvek neveltek és palléroztak, a világtól távol, igényes vagy tehát; de épp ezért annál inkább méltányolnád e csodálatos ember rendkívüli erényeit. Néha megpróbáltam földeríteni, mi is az, ami oly mérhetetlenül fölébe emeli mindenki- nek, akit ez idáig életemben megismertem. Azt hiszem, valamiféle ösztönös tisztánlátás lehet az; gyors és tévedhetetlen ítélőképesség, amely a dolgok lényegéig hatol, párat- lanul tiszta és pontos; ehhez add hozzá még kifejezőkészségét s a hangját, amelynek váltakozó dallama maga a lélekandalító muzsika.

Augusztus 19.

Tegnap azt mondta az idegen:

- Bizonyára tisztában van vele, Walton kapitány, hogy nagy és példátlan szerencsétlen- ségeket voltam kénytelen elszenvadni. Valamikor úgy határoztam, ezek gonosz emlékét magammal viszem a sírba; de az ön kedvéért megváltoztatom elhatározásomat. Ön tudásra és bölcsességre törekszik, akárcsak annak idején jómagam; s forrón remélem, kívánságának teljesülte nem bizonyul kígyónak, amely megmarja önt, amint az enyém tette volt énvelem. Nem tudom, hasznos lesz-e az ön számára, ha balsorsommal megismerkedik, de ha arra gondolok, hogy ugyanazoknak a veszedelmeknek teszi ki magát, ugyanazt az életutat követi, amely engem azzá tett, ami vagyok, úgy képzelem, valami tanulsággal talán szolgálhat az elbeszélésem; talán útmutatással is, ha sikerrel jár, s vigasszal, ha vállalkozásába belebukik. Készüljön fel hát, hogy olyasmit hall, amit általában csodálatosnak ítélnék. Ha a természet szelídebb tájai vennének körül, talán félnék, hogy a hitetlenségébe ütközöm, sőt ki is nevet; de ezen a vad és rejtelmes vidéken lehetségesnek tűnik fel sok olyasmi, ami a természet örökké változó erőt nem ismerő emberből egyébként nevetést váltana ki; azt sem kétlem, elbeszélésem önmagá- ban is bizonyítékul szolgál az események igazságára nézve, amelyeket magába foglal.

Könnyen elképzelheted, mekkora örömet szerzett az idegen ajánlata; de nem tudtam volna elviselni, hogy az őt ért szerencsétlenségek felidézése újraélessze fájdalmát. Égtem a vágytól, hogy halljam az ígért elbeszélést, részint kíváncsiságból, részint mert szerettem volna könnyíteni a sorsán, ha módomban áll. Válaszomban hangot is adtam e két érzésemnek.

- Segítőkészségét nagyon köszönöm - felelt az idegen -, de már haszontalan; az én sorsom már kis híján betelt. Csak egyvalamit várok, s ha az bekövetkezik, majd békében nyugszom. Megértem az érzéseit - folytatta, mert észrevette, a szavába akarok vágni -, de téved, barátom, ha ugyan megengedi, hogy így szólítsam, az én végzetemen már sem- mi sem változtat; hallgassa meg történetemet, s meglátja, sorsom végérvényesen betelt.

Azt mondta, másnap, ha ráérek, hozzákezd az elbeszéléshez, ígérte melegen meg- köszöntem. Elhatároztam, éjszakáról éjszakára, hacsak nincs szolgálati kötelességemből folyó halaszthatatlan elfoglaltságom, följegyzem, lehetőleg a tulajdon szavaival, amit napközben elmondott. S ha más dolgom van, legalább jegyzeteket készítek. E kézirat neked bizonyára nagy élvezetet szerez; én pedig, aki ismerem őt, s aki mindezt az ő szájából hallom, mekkora érdeklődéssel és együttérzéssel fogom olvasni valaha! Most, amikor feladatomban nekifogok, telt hangja itt zeng a fülemben, s magamon érzem szomorú-kedves, csillogó szemét; látom, amint szikár kezét felbuzdulásában fölemeli, s arca barázdáiból lélek sugárzik. Különös és szívszaggató e történet; félelmes a vihar, amely rázúdult a vitéz hajóra, s elpusztította... olvasd hát!

ELSŐ FEJEZET

Születésemre genfi vagyok, családom a Köztársaság egyik legrangosabbja. Őseim hosszú-hosszú éveken át tanácsosok és polgármesterek voltak, s apám is több magas tiszteletet töltött be becsülettel és közmegebecsülésre. Feddhetetlenségéért s a közérdek fáradhatatlan szolgálatáért mindenki tisztelte, aki csak ismerte őt. Ifjabb éveit hazája szakadatlan szolgálatában töltötte. Életkörülményei úgy alakultak, hogy nem nősülhetett korán, s csak élete alkonyán vált belőle férj és családapa.

Mivel házassága körülményei fényt vetnek jellemére, nem tartózkodhatom tőle, hogy ezeket is ismertessem. Legmeghittebb barátainak egyike kereskedő volt, gazdag ember, akit a szerencsétlen véletlenek hosszú sora nyomorba taszított. Ez a büszke és megtörhetetlen ember, név szerint Beaufort, nem bírta volna elviselni, hogy szegénységben és elfeledve éljen ugyanazon a vidéken, ahol korábban előkelőségéről és fényűzéséről volt nevezetes. Kifizette hát adósságait a legnagyobb tisztességgel, s lányával együtt visszavonult Luzern városába, ott élt ismeretlenül és nyomorúságban. Apám a legigazabb barátsággal szerette Beaufort-t, s mélységesen elszomorította, hogy az ily szerencsétlen körülmények közt vonult vissza. Keserűen helytelenítette azt a hamis büszkeséget, mely barátját a kettőjüket összekötő érzelemhez ennyire nem méltó viselkedésre sarkallta. Nem vesztegette hát az idejét, nyomban megpróbálta fölkatolni, mert azt remélte, rá tudja venni, tegyen újabb próbát a világban az ő hitelével és támogatásával.

Beaufort mindent elkövetett, hogy titokban tartsa hollétét; tíz hónapba telt, míg apámnak sikerült rátalálnia. Amikor fölfedezte, túláradó örömeben nyomban barátja házába sietett, mely ott állt a Reuss szomszédságában, egy szegényes sikátorban. De mikor belépett hozzá, csak nyomorúság és kétségbeesés fogadta. Beaufort-nak nagyon keveset sikerült megmentenie vagyona roncsaiból, de pár hónapig meg tudott élni belőle, miközben egyre azt remélte, sikerül valamelyik kereskedőházban tisztességgel elhelyezkednie. A közbeeső időt tehát tétlenségben töltötte. Mivel ráért töprengeni, mardosó fájdalom csak elmélyült, s idővel annyira erőt vett a lelkén, hogy a harmadik hónap végére már ágyának dőlt, s képtelen volt bármi erőfeszítésre.

Lánya a legnagyobb gyöngédséggel ápolta; de kétségbeesve látta, csöpp vagyonkájuk egyre apad, s kilátásuk sincs másra, amiből megélhetnének. De Caroline Beaufort-t nem akármilyen fából faragták; bátorsága tartotta felszínen a viszontagságok idején. Elvállalt akármi alja munkát, szalmát font, s így vagy úgy, de összekaparta azt a keveset, amiből meg tudtak élni.

Hónapok teltek el így. Apja állapota egyre rosszabbodott. Caroline-nak mind több és több idejébe került az ápolás. Mind kevesebbet keresett tehát, s mikor a tizedik hónapban apja a karjai közt kilehelte lelkét, őt nemcsak árván, hanem koldusként is hagyta magára. Ez az utolsó csapás már őt is legyőzte, s mikor apám a szobába lépett, ő épp ott térdepelt Beaufort koporsója előtt, s keservesen zokogott. Apám mentőangyalként érkezett, szegény lány a gondjára bízta magát, és ő, miután barátját eltemettette, visszavitte Caroline-t Genfbe, s egy rokona védelme alá helyezte. Két évvel ezután feleségül vette.

Szüleim közt nagy volt a korkülönbség, de ez mintha elmélyítette volna odaadó szeretetüket, s még közelebb hozta volna őket egymáshoz. Apám egyenes lelkében erős igazságérzet élt, így eleve nagyra becsülte az állhatatos szeretetet. Lehet, hogy ifjúi éveiben sokat szenvedett valaki későn fölfedezett hűtlenségétől, így hát különösen megbecsülte most a kipróbált hűséget. Anyám iránt tanúsított ragaszkodásában minden eszközzel kimutatta háláját és imádatát, ami

nagyon más volt, mint gyermeteg öregkori gyöngédség, hisz anyám erényének tisztelete ihlette, s az a vágy, hogy legalább ő kárpótolja bizonyos mértékig a csapásért, amit elszenvedett, s ettől kifejezhetetlenül széppé vált kettőjük viszonya. A házban úgy történt minden, ahogy anyám kívánta, ahogy anyámnak kellemes. Apám igyekezett megóvni őt, akár a kertész a délszaki növényt, még a durva szelektől is, és csupa olyasmivel körülvenni, ami kellemes érzést kelt lágy és jóindulatú lelkében. Mert anyám egészsége, sőt valaha oly állhatatos szelleme is megrendült attól, amit átélt. Az alatt a két év alatt, amely házasságkötésüket megelőzte, apám sorra lemondott minden közéleti tisztségről; amint egybekeltek, fölkeresték a kellemes éghajlatú Olaszországot, s a környezetváltozás meg a csodák országában tett utazással együtt járó érdeklődés gyogyírként hatott anyám legyengült szervezetére.

Olaszország után Németországot és Franciaországot keresték fel. Én, a legidősebb gyermekük Nápolyban születtem, s gyermekként velük tartottam kóborlásuk során. Évekig én maradtam az egyetlen is. Bármennyire csüggték egymáson, szeretetük kimeríthetetlennek tetsző tárházából bőségesen jutott nekem is. Legelső emlékem anyám gyöngéd becézgetése és apám jóindulatú és örömet sugárzó mosolya. A játékszerük s a bálványuk voltam, s több is annál - a gyermekük, ártatlan és gyámoltalan lény, akit az ég ajándékozott nekik, hogy becsülettel fölneveljék, s jövődő sorsát jóra vagy nyomorúságra fordítsák aszerint, hogy iránta való kötelezettségüket miként teljesítik. Mivel e mély felelősségérzetet az iránt, akinek életet adtak, a mindkettőjüket éltető tevékeny gyöngédség egészítette ki, képzelhető, hogy gyermeki létem minden órája a türelem, emberszeretet és önuralom leckéje volt, s úgy vezettek selyemszalagon, hogy az számomra szakadatlan gyönyörűség.

Jó darabig én voltam az egyetlen gondjuk. Anyám nagyon szerette volna, ha kislánya születik, de továbbra is én maradtam egyetlen ivadékuk. Talán ötéves lehettem, mikor egy kiránduláson, amely Olaszország határain túl vezetett, egy hetet töltöttek a Comói-tó partján. Jóindulatuk gyakran vitte őket szegény emberek otthonába. Anyám szemében ez több volt, mint kötelesség. Igényelte, ez volt a szenvedélye - nem felejtette el, mit szenvedett, s miként szabadult -, hogy a szükségét szenvedőknek most ő legyen az őrzőangyaluk. Egy sétájuk során egy völgyhajlatban nyomorúságos kunyhón akadt meg a szemük, amely különösképpen vigasztalanul festett, s körülötte a sok rongyos gyerek kegyetlen ínségről árulkodott. Egy szép napon, mikor apám magában bement Milánóba, anyám meglátogatta a házikót, s én vele tartottam. Egy gondba-munkába belegörnyedt parasztembert találtunk ott, s a feleségét, amint épp a szegényes ebédet osztották el öt éhes kisgyermek közt. Egyikükre anyám sokkal jobban felfigyelt, mint a többire. Ennek a kislánynak mintha még a származása is más lett volna. A másik négy bogárszemű, edzett kis csavargó volt. Ez viszont vékony csontú, szőke. Haja mint az olvasztott arany, s hiába hogy szegényes az öltözéke, fején mintha koronát viselt volna megkülönböztetésül. Homloka tiszta és magas, kék szeme felhőtlen, arcvonásai finomak és bájosak; nem lehetett úgy ránézni, hogy az ember meg ne lássa benne a kivételes fajtát, az ég küldte lényt, aki minden vonásán ott viseli a menny bélyegét.

A parasztasszony, észrevevén, hogy anyám képtelen levenni csodálkozó és elbűvölt tekintetét a gyönyörű gyermekről, nyomban el is mondta a történetét. A gyermek nem az ő, hanem egy milánói nemesember lánya. Anyja német volt, s a gyermeknek életet adván meghalt. Nekik adták ki gondozásra. Akkor még ők is nagyobb jólétben éltek. Nem régen esküdtek meg, s legnagyobb gyermekük csak akkor született. A gondjukra bízott kislány apja azok egyike volt, akikben ott élt Olaszország egykori dicsőségének emléke - egy a *schivi ognor frementi* közül -, aki mind hazája fölzsabadítására szentelte életét. Áldozatául esett Olaszország gyöngeségének. Hogy meghalt-e, vagy még egy osztrák várbörtönben sínylődik, nem lehet tudni. Vagyonát elkobozták, a gyermek elárvult, és koldussá vált. Nevelőszülei továbbra is ott tartották maguknál, s most úgy virult e durva környezetben, akár sötét levelű túskebokrok közt a kerti róza.

Mikor apám visszatért Milánóból, ott talált engem a villánk nagytermében, amint egy kerubot formázó szőke gyermekkel játszom - egy leánygyermekkel, akinek az arca is ragyogni látszott, alakja, mozgása meg kecsesebb volt, mint a kőszáli zergéé. A jelenség hamarosan magyarázatot nyert. Engedelmeivel anyámnak sikerült rávennie paraszti gondozóit, hogy bízzák rá a kislányt. Kedvelték a bájos árvát. Jelenlétét áldásnak tekintették, de nem lett volna tisztességes ott tartaniuk szegénységben, nélkülözésben, mikor a gondviselés ilyen védelmet kínált neki. Megbeszéltek a kérdést a falu papjával, s ennek eredményeképpen Elizabeth Lavenza szüleim házában lakója lett, s nekem minden elfoglaltságom, minden örömöm szép és imádott társa - húgomnál is több.

Elizabethet mindenki szerette. Az a szenvedélyes, szinte tisztelettel vonzalom, amivel mindenki közeledett hozzá, s amiben osztoztam magam is, büszkévé és boldoggá tett. Előtte való este, hogy elhozta volna hozzánk, anyám játékosan azt mondta volt: „Szép ajándékom van Victor számára. Holnap megkapja.” S másnap mint a megígért ajándékot adta át nekem a kislányt. Én gyermeki komolysággal szó szerint vettem, amit mondott, s a magaménak tekintettem Elizabethet - a magaménak, akit védelmeznem, szeretnem és kényeztetnem kell. Ha őt dicsérték, úgy fogadtam, mintha én kaptam volna általa a dicséretet. Kuzinnak szólítottuk egymást, családivan. Nincs szó, nincs kifejezés, ami pontosan visszaadná, számomra mi volt ő - testvérnél is több, aki holtig csak az enyém.

MÁSODIK FEJEZET

Együtt nőttünk fel. Nem egészen egy év volt köztünk a korkülönbség. Mondanom sem kell, hogy idegen volt számunkra minden összeférhetetlenség és disputa. Viszonyunkat a harmónia jellemezte, s jellemünk különbözősége, ellentéte csak közelebb hozott egymáshoz. Elizabeth derűsebb volt nálam, figyelme több, én viszont, lelkességemnek hála, szorgalmasabb voltam, mint ő, és több volt bennem a tudásszomj is. Ő a költők mennyei alkotásainak élt; a fenséges és csodálatos táj svájci otthonunk körül, a hegyek gyönyörűsége körvonalá, az évszakok váltakozása, a vihar és derű, a tél csöndje és alpesi nyaraink eleven kavargása bőségesen szolgált lelkének megcsodálni- és élveznivalóval. Miközben társam komoly és elégedett lélekkel töprengett azon, mily csodálatos, ami körülvesz minket, én a jelenségek okát kutattam. A világ titok volt számomra, amelyet szerettem volna megfejteni. Legelső élményem, amire ma is visszaemlékszem, az a kíváncsiság, komoly kutatás, amely a természet rejtett törvényeinek megfejtésére irányult, s az a mámorral határos boldogság, amit akkor éreztem, ha föltárult előttem valamelyik.

Mikor második fiúgyermekük, nálam hét évvel fiatalabb öcsém megszületett, szüleim föl-hagytak a vándorérettel, és szülőföldjükön telepedtek meg. Genfben volt házuk, s Belrive-en, a tó partján, alig több mint egymérföldnyire a várostól, vidéki birtokunk. Többnyire ez utóbbi helyen tartózkodtunk, s szüleim élete ugyancsak visszavonultan telt. Nekem is a véreben volt, hogy kerüljem a sokadalmat, s lelkesen csatlakozzam a kevesekhez. Iskolatársaim tehát többnyire közömbösek voltak számomra, de egyikükhöz szoros barátság fűzött. Henry Clerval volt az, egy genfi kereskedő páratlanul tehetséges és eleven képzeletű fia. Imádta a merész vállalkozásokat, a megpróbáltatásokat, sőt a veszedelmet is, önmagáért. Falta a romantikus lovagregényeket. Hősénekeket szerzett, s már akkor elkezdett lovagi kalandokat és kísértet-históriákat írogatni. Megpróbált rávenni minket, öltünk maskarát, és játsszunk színdarabokat, amelyek szereplői Roncesvalles hősei, Artur király kerekasztalának lovagjai és azok a keresztes lovagok, akik vérüket ontották, hogy a Szent Sírt kiragadják a hitetlenek kezéből.

Nincs ember, akinek boldogabban telt volna a gyermekora, mint az enyém. Szüleim maguk voltak a megtestesült jóság és türelem. Soha nem éreztük őket zsarnoknak, aki kénye-kedve szerint irányítja az életünket, hiszen megteremtői és részesei voltak minden örömünknek. Mikor módom volt más családokkal érintkezni, világosan fölismertem, milyen páratlanul szerencsés a sorsom, s gyermeki szeretetem gyarapodását a hála is elősegítette.

Vérmérsékletem türelmetlen volt, szenvedélyem olykor heves, de valami belső törvény ezt nem gyermeki időtöltések, hanem a mohó és még csak nem is válogatás nélküli tanulásvágy irányába terelte. Be kell vallanom, sem a nyelvek szerkezete, sem a kormányzás rendje, sem a különféle államok politikája nem kötötte le az érdeklődésemet. Én az ég és a föld titkait szerettem volna megismerni; és akár a dolgok kifelé megnyilvánuló lényege, akár a természet szelleme, akár az ember titokzatos lelke foglalkoztatott, kutatásaim mindig a világ metafizikai, vagyis legmagasabb értelemben vett fizikai titkaira irányultak.

Clerval viszont, hogy úgy mondjam, a dolgok morális vonatkozásaival foglalkozott. Az élet nyüzsgő színpada, a hősök erényei és az emberek tettei érdekelték. Reménye és álma az volt, hogy az ő neve is azoké közt szerepeljen, akikét, mint fajtájuk vitéz és kalandos életű jótévőit, örökre megőrzi a történelem. Békés otthonunkban meg úgy világított Elizabeth szenthez méltó lelke, mint az oltárra szánt lámpás. Velünk érzett. Mosolya, lágy hangja, mennyei szemének bájos pillantása mindig ott volt, mindig áldás volt számunkra, mindig lelkesített. Ő volt a szeretet szelídséget sugalló és örök vonzó szelleme. Talán belekeseredtem

volna tanulmányaimba, eldurvított volna heves jellemem, ha ő nincs, hogy hozzáhajlítson tulajdon szelídségéhez. És Clerval - közel férközhetett bármi rossz is Clerval nemes szelleméhez? -, talán még Clerval se lett volna nagylelkűségében oly emberi, oly körültekintő, szenvedélyes kalandvágyában oly nyájas és gyöngéd, ha Elizabeth nem ismerteti meg vele a jótett igazi szépségét, s nem arra ösztönzi, hogy magasra szárnyaló ambíciója végső céljává magát a jó cselekedetet tegye.

Különös gyönyörűség számomra, ha elidőzhetem gyermekkori emlékeimen, még mielőtt a balsors nyomot hagyott volna lelkemen, s fényes álmaimat arról, hogy másoknak hasznára legyek, önmagamon való komor és kisszerű töprengéssé változtatta volna. Amellett ha megrajzolom ifjúi éveim képét, olyan eseményeket is meg kell örökítenem, amelyek öntudatlan léptekkel bár, de átvezetnek későbbi nyomorúságom történetébe. Mert mikor számot adok önmagamnak a szenvedély születéséről, mely utóbb eluralkodott sorsomon, úgy találom, hogy az, akár a hegyi patak, jelentéktelen és feledésbe merült forrásokból eredt, s utóbb megduzzadván olyan áradattá vált, mely minden reményemet, minden örömet, mert útjában állt, elsöpörte.

A természetbölcsélet a géniusz, mely sorsomat megszabta. Elbeszélésem során tehát elsősorban azokat a tényeket szeretném leszögezni, amelyek részrehajlóvá tettek e tudományág iránt. Tizenhárom éves voltam, mikor kirándulást tettünk egy Thonon környéki fürdőhelyre. A zord idő arra kényszerített, hogy teljes napot benn töltsünk a fogadóban. A házban véletlenül Cornelius Agrippa egy műve került a kezembe. Unottan csaptam föl. De az elmélet, amelyet bizonyítani próbált, és a csodálatos tények, amelyeket felsorolt, unalmamat hamarosan lelkesedéssé változtatták. Mintha fény gyúlt volna az elmémben, fölugrottam örömben, s rohantam, hogy közöljem apámmal fölfedezésemet. Apám közömbös pillantást vetett a kötet címlapjára, majd azt mondta: „Ó! Cornelius Agrippa. Drága Victor, ne pazarold rá az idődet. Szánalmas fércmű.”

Ha apám e megjegyzés helyett lelkiismeretesen megmagyarázza, hogy Agrippa elméleteit már mind megcáfolták, s azóta megújult a tudományok rendszere, s ez utóbbi sokkal hatásosabb, mint az ősi, mert míg az illúziókra épült, ez a valóságra és gyakorlatra, minden bizonnal félredobtam volna Agrippát, s felforrott képzeletemet lehűtve fokozott lelkesedéssel tértem volna vissza eredeti tanulmányaimhoz. S gondolataim akkor talán nem indulnak meg abba a végzetes irányba, mely végül romlásba vezetett. De az az elítélő pillantás, amelyet apám a kötetre vetett, semmi esetre sem győzött meg róla, hogy ismerné a tartalmát is, így hát nagy mohón tovább olvastam.

Mikor hazaértem, az volt az első dolgom, hogy megszerezsem a szerző valamennyi művét, majd Paracelsus és Albertus Magnus könyveit is. Élvezettel olvastam és tanulmányoztam e szerzők vad elmeszüleményeit. Olyan kincsnek hittem őket, melynek létezéséről rajtam kívül csak kevesen tudnak. Már mondtam volt, mindig is sóvár vágy élt bennem, hogy behatoljak a természet titkaiba. A modern bölcselők sosem elégítettek ki, minden iparkodásuk és sok csodálatos fölfedezésük ellenére sem. Hisz Sir Isaac Newton is, mint mondják, elismerte, úgy érzi magát, mint a gyermek, aki kagylókat szedeget az igazság hatalmas és fölfedezetlen óceánjának partján. Utódai közül a természetbölcsélet különféle ágazatainak azon művelői, akiket ismertem, még az én gyermekeszemmel is csak inasgyereknek látszottak Newton mellett.

A tanulatlan paraszt megfigyeli az elemeket maga körül, s megismerkedik gyakorlati hasznukkal. Ennél többet a legtanultabb bölcselő is alig tud. Ha sikerült is megsejtenie valamit a Természet fátyol fedte arcáról, annak megannyi halhatatlan vonása továbbra is csoda és titok marad. Lehet, hogy a tudós metél, boncol, és nevetek ad, de még a másodlagos és

harmadlagos okok is rejtve maradnak előle, nem is szólva az ősookról. Én is csak bámultam a falakat és árkokat, amelyek az emberi értelmet a Természet fellegvárától távol tartják, s tudatlanságomban, éretlenségemben sopánkodtam rajtuk.

De íme, itt vannak a könyvek, itt vannak az emberek, akik mélyebbre hatoltak, és többet tudnak mindenkinél! Elfogadtam mindent, amit állítottak, s a tanítványuk lettem. Talán különösnek látszik, hogy ilyesmi történjék a tizennyolcadik században, de hát én, miközben szabályosan iskolába jártam Genfben, kedvenc tárgyaimat tekintve javarészt autodidakta voltam. Apám nem volt tudós, s így magam küszködtem gyermeki vakságomban, amihez egy tudós tudásszomja járult. Új mestereim vezetésével vasszorgalommal láttam neki a bölcsék köve és az életelixír keresésének, ám a kettő közül hamarosan az utóbbi kötötte le minden figyelmemet. A gazdagság méltatlan cél, de micsoda dicsőség, micsoda fölfedezés lenne, ha megszüntethetném a test betegségét, és sérthetlenné tehetném az embert mindennel szemben, kivéve az erőszakos halált!

De voltak más látomásaim is. Kedvenc szerzőim mind nagy jelentőséget tulajdonítottak a szellemek és ördögök megidézésének, s én el is követtem mindent, hogy utasításaikat valóra váltsam. S ha varázsigéim hatástalanok maradtak, akkor ezt a magam tapasztalatlanságának és hibájának tulajdonítottam, s nem mestereim csalásának vagy hozzá nem értésének. S ily módon jó darabig régen széthullott rendszerekkel bíbelődtem, avatatlan ember módjára összezagyváltam az ezernyi, egymásnak ellentmondó elméletet, s más vezetőm nem lévén, csak a lángoló képzelet és a gyermeki logika, kétségbeesetten tévelyegtem a szerteágazó ismeretek ingoványában, míg egy véletlen meg nem változtatta gondolataim irányát.

Talán tizenöt éves lehettem, mikor visszavonultunk Belrive környéki házukba, s ott egy hallatlanul vad és félelmetes égiháború tanúja voltam. A Jura hegyei mögül közeledett, s az ég minden fertálya egyszerre zengett iszonyú erővel. Kíváncsian és élvezettel figyeltem a vihar közeledtét. Kint álltam az ajtóban, s egyszer csak azt láttam, hogy egy gyönyörű, öreg tölgy, házunktól vagy húszlépésnyire, tűzpatákat bocsát ki; mikor a kápráztató fény kialudt, a tölgyből nem maradt más, csak elszenesedett csonk. Másnap reggel megnéztük, s úgy találtuk, hogy a fa sajátos módon pusztult el; nem vágta ketté a villám, hanem szalagokra hasogatta. Még soha semmit nem láttam ily tökéletesen megsemmisülni.

Már korábban sem voltak ismeretlenek számomra az elektromosság nyilvánvalóbb törvényei. Ez alkalommal velünk volt a természetbölcsélet egy jeles tudósa, s a katasztrófa fölötti izgalmában megpróbálta megmagyarázni az elektromosságról és galvanizmusról alkotott elméletét, s ez új is, meglepő is volt számomra. Amit elmondott, az egyszeriben homályba borította Cornelius Agrippát, Albertus Magrust és Paracelsust, képzeletem urait, de bukásuk szerencsétlen módon elvette a kedvemet megszokott tanulmányaim folytatásától. Úgy éreztem, nincs, amit meg akarnék, meg tudnék tanulni. Ami oly sokáig lekötve tartotta figyelmemet, most egyszerre megvetendőnek tetszett. De hirtelen támadt szeszélyemben, aminek kora ifjúságában talán mindenki ki van téve, fölhagytam korábbi tevékenységemmel, s mert idétlen torzszülöttnek ítélttem, abba hagytam a természetbölcsélet és az abból kisarjadt tudományágak tanulását, dacosan elfordultam e botcsinálta tudománytól, mely, úgy véltem, soha nem juthat el a valóságos tudás küszöbére. Ebben a hangulatban a matematika és a vele kapcsolatos tudományok tanulására adtam fejemet, mert azok biztos alapra épülnek, és így méltók a figyelemre.

Ily különös az emberi lélek szerkezete, ily jelentéktelen kötődések határozzák meg, javunkra válik-e valami, vagy vesztünkbe rohanunk. Ha visszatekintek, úgy érzem, hajlamaim és akaratom e szinte csodálatos változása őrzőangyalom beavatkozása volt életembe - a lélek utolsó erőfeszítése a vihar elhárítására, mely ott lógott már a levegőben, készen, hogy magával

sodorjon. Győzelmét szokatlan lelki nyugalom és boldogságom jelezte, amit régi s utóbb már oly kínzó tanulmányaim föladása követett. Így jutottam arra a véleményre, hogy folytatásuk a gonosszal, elvetésük a boldogsággal egyértelmű.

A jó szelleme kemény erőfeszítést tett; ím hiába. A végzet erősebb volt nála, s megváltoztathatatlan törvényei már kimondták volt végső és irtózatos romlásomat.

HARMADIK FEJEZET

Mikor tizenhét éves lettem, szüleim úgy határoztak, hogy az ingolstadti egyetem diákja legyek. Ez idáig Genf iskoláit látogattam, de apám neveltetésem teljessége érdekében szükségesnek ítélte, hogy szülőhazámén kívül más szokásokkal is megismerkedjem. Távozásom idejét tehát hamarosan kijelölték, de mielőtt még a kitűzött nap elérkezett volna, bekövetkezett életem első szerencsétlensége - szinte azt mondanám, későbbi nyomorúságom baljós előjele.

Elizabeth vörhenyt kapott. Betegsége súlyos volt, életveszélyes. Sok érv szólt amellett, hogy betegsége idején ne anyám ápolja őt. Kezdetben anyám még hajlott könyörgésünkre, de mikor hallotta, kedvencének élete veszélyben forog, képtelen volt többé uralkodni aggodalmán. Ő ápolta betegágában - éber figyelme végül győzedelmeskedett a gonosz lázon: Elizabeth megmenekült, de megmentőjére nézve a meggondolatlanság következménye végzetesnek bizonyult. Harmadik nap anyám megbetegedett. Lázát riasztó tünetek kísérték, s orvosainak tekintete megjövendölte a legrosszabbat. Az asszonyok e legjobbját halálos ágyán sem hagyta el jósa s lelkierije. Elizabeth kezét az enyémbé tette, s azt mondta: „Gyermekeim, nagyon remélem, hogy a ti egybekeléstek lesz jövődő boldogságom. Ez most már apátok vigasza lesz. Elizabeth, drágám, neked kell átvenned a helyemet kisebb gyermekeim mellett. Ó, jaj! Sajnálom, hogy elvitetem tőletek, hisz oly boldog voltam, s annyira szerettek, miért ne lenne hát nehéz lemondanom minderről; de ezek nem hozzám illő gondolatok. Igyekszem jó lélekkel elfogadni a halált, abban a reményben, hogy odaát találkozunk.”

Békésen hunyt el, s arcvonásai még halálában is szeretetet tükröztek. Szükségtelen leírnom azoknak az érzéseit, akiknek legdrágább kötelékét szakította el az orvosolhatatlan rossz, sem a lélek ürességét, sem azt a kétségbeesést, mely arcukra kiült. Hosszú idő telt el, amíg az elmének sikerült meggyőznie önmagát, hogy ő, akit mindennap láttunk, s akinek a pusztasága is részünké vált, örökre eltávozhatott - szeretett szemének fénye kihunyhatott, a jól ismert s a fülnek oly drága hang elnémulhatott, s már soha többé nem lesz hallható. Ezek az első napok gondolatai voltak, de a keserű gyász akkor kezdődött igazán, mikor az idők múltán bebizonyosodott a rossz valóság. Mert e durva kéz kinek nem tépte el már valamely drága kötelékét? És miért írjam le a gyászt, amit mindannyian éreztünk már, s még minden bizonnal érezni fogunk? Eljön az idő, mikor a gyász inkább belenyugvás, mintsem szükség, s mikor a száj sarkában bujkáló mosoly, bár szentségtörésnek érezzük, többé már nem tilos. Anyám meghalt, de nekünk kötelességünk volt, amit teljesítenünk kellett. Tovább kellett élnünk az életünket a többiekkel, s meg kellett tanulnunk, hogy szerencsésnek tartsuk magunkat, mert maradt még valakink, akit nem ragadott el a rabló halál.

Indulásom napját Ingolstadtba, amit az események késleltettek, megint kitűzték. Apámtól pár heti haladékot kaptam. Szentségtörésnek éreztem, hogy elbúcsúzzam a gyászoló ház halállal oly rokon csöndjétől, s belevessem magam az élet sűrűjébe. Még új volt számomra a gyász, de annál inkább riasztott. Vonakodtam lemondani megmaradt enyéim látásáról, s mindenekelőtt azt szerettem volna látni, hogy az én drága Elizabethem egy kicsit megvigasztalódott.

Pedig ő igazán leplezte bánatát, s mindent megtett, hogy ő legyen mindannyiunk vigasztalója. Szilárdan tekintett az élet elébe, bátran és buzgón vállalta kötelességeit. Azoknak szentelte magát, akiket megtanult bácsikájának és kuzinjainak nevezni. Sosem volt még oly elbűvölő, mint ekkortájt, mikor felvillantotta s ránk árasztotta mosolyának napsugarát. Még tulajdon bánatáról is megfeledkezett, csak hogy feledtesse velünk a magunkét.

Végül mégiscsak elkövetkezett az indulás napja. Clerval velünk töltötte az utolsó estét. Megpróbálta rábeszélni az édesapját, engedje el velem, hadd legyen diáktársam, de hiába. Apja szűk látókörű kereskedő volt, s fia vágyait, törekvéseit romlást hozó hiábavalóságnak tekintette. Henry mélységesen átérezte, mekkora szerencsétlenség, hogy elzárják előle a magasabb tanulmányok útját. Keveset beszélt, de amikor megszólalt, fellobbanó szeméből, lelkes tekintetéből kiolvastam a fegyelmezett, de szilárd elhatározást: nem hagyja, hogy gúzsba kösse a kereskedés nyomorult kicsinyessége.

Későn tértünk nyugovóra. Képtelenek voltunk egymástól elszakadni, képtelenek voltunk rávenni magunkat, hogy kimondjuk: Isten veled! S mikor elváltunk, úgy tettünk, mintha csak pihenni térnénk, s mind azt hittük, sikerült a többieket megtéveszteni. De másnap hajnalban, mikor lementem a kocsihoz, mely hivatta volt elvinni engem, ott találtam valamennyiüket - apámat, hogy újólag áldását adja rám, Clerval, aki még egyszer meg akarta szorítani a kezemet, Elizabethet, hogy újra kérleljen, írjak gyakran, s engem, barátját és játszótársát még utoljára megajándékozzon női figyelmességével.

Beszálltam a kocsiába, s átadtam magam a bánatos töprengésnek. Én, akit mindig szeretetre méltó társak vettek körül, aki mindent megtettem, hogy másoknak örömet szerezzek, s tőlük örömet kapjak, most egyedül maradtam. Az egyetemen, ahova készülök, magam leszek a magam barátja és védelmezője. Az életem eddig visszavonult volt és házhoz kötött, s ez legyőzhetetlen ellenszenvet fejlesztett ki bennem az idegen arcok iránt. Szerettem a testvéreimet, Elizabethet és Clerval. Ők régi, megszokott arcok voltak, ám úgy éreztem, idegenek társaságába képtelen leszek beilleszkedni. Ilyesmiken forgott az eszem, mikor útra keltem, de amint távolodtam hazulról, kedvem s reményeim lassan földerültek. Égtem a vágytól, hogy tudásra tegyek szert. Odahaza olykor nehezemre esett, hogy egész fiatalkoromban egy helyre legyek bezárva, vágyódtam ki a nagyvilágba, s arra, hogy elfoglaljam helyemet az emberek között. Most teljesültek vágyaim, bolondság lenne hát, ha szomorkodnék.

Volt idő mindezt s még sok minden mást is végiggondolnom a hosszú és fáradságos úton, míg Ingolstadtba értem. De végül megpillantottam a városka karcsú, fehér templomtornyát. Kiszálltam, s magányos lakomba vezettek, hogy úgy töltssem az estét, amint tetszik.

Másnap délelőtt átadtam ajánlóleveleimet, s meglátogattam fontosabb professzoraim némelyikét. A véletlen - vagy meglehet, a rossz szelleme, a Puszttítás Angyala, mely attól a pillanattól kezdve, hogy apám házából kivettem a lábam, kiterjesztette föléem mindenható szárnyát - elsőként mindjárt Monsieur Krempehez, a természetbölcselet professzorához vezetett. Krempe faragatlan ember volt, de fölöttébb járatos a természet titkaiban. Föltett néhány kérdést, hogy fölmérje előrehaladásomat a természetbölcselet tudományának különböző ágaiban. Fölényesen válaszolgattam, s részint megvetésből az alkimistáimat neveztem meg, mint oly szerzőket, akiknek műveit elsősorban tanulmányoztam. A professzor elbámult.

- Ezt komolyan mondja? - kérdezte. - Idejét valóban ilyen ostobaságok tanulmányozására fecsérelte?

Igenlő választ adtam.

- Minden perc - folytatta hévvel a professzor -, minden pillanat, amit e könyvekre pazarolt, végleg és tökéletesen kárba vészett. Megcáfolt elméletekkel és fölösleges nevekkel terhelte az emlékezetét. Uramisten! Miféle pusztaságban élt maga, hogy nem akadt egy jótét lélek, aki felvilágosította volna, hogy ezek az agyrémek, amelyeket oly mohón szívott magába, ezerévesek, s amilyen régiek, olyan áporodottak? Nem hittem volna, hogy ebben a felvilágosult és tudományos korban még Albertus Magnus és Paracelsus egy tanítványával találkozom. Drága uram, most előlről kezdheti a tanulmányait.

Ezt mondván, ment, s egy egész listára való könyvet írt össze, amely mind a természetbölcsélettel foglalkozott, s amelyet meg kell majd szerezniem, aztán elbocsátott, de még megjegyezte, a következő héten általános természetbölcséleti előadássorozatot indít, s hogy Monsieur Waldman, a professzortársa kémiát ad elő másnaponként, mikor ő nem tart előadást.

Hazatértem, s még csak nem is éreztem csalódást, hiszen, mint mondtam volt, e szerzőket, akiket a professzor úgy elítélt, magam is rég haszontalannak ítélt. De ettől korántsem jött meg a kedvem, hogy korábbi tanulmányaimat bármi más formában újra elkezdjem. Monsieur Krempe zömök kis ember volt, zsémbes hangú, s az arca visszataszító. A tanár tehát nem tett rám olyan kedvező hatást, hogy attól a tárgyat is megkedveljem. Csak elismételte ama következtetéseket, amelyeket a tárgyra vonatkozólag már évekkal azelőtt levontam magam is. Gyermekkoromban nem elégitettek ki azok az eredmények, amelyeket a természettudomány modern professzorai ígértek. Eszmei zűrzavaromban, amelyet csak rendkívüli fiatalságom magyaráz, s mert vezetőre vágytam, újra végigjártam a tudomány ösvényét, s az újabb kori kutatók felfedezéseit feladtam az elfeledett alkímisták álmaiért. S amellet még meg is vettem a modern természetbölcsélet gyakorlati hasznát. Nagyon más volt ez, mikor a tudomány mesterei még halhatatlanságra és hatalomra törekedtek. Nézeteik, ha haszontalanok is, de nagyszerűek. Most azonban minden megváltozott. A kutató törekvése mintha arra korlátozódna, hogy semmivé tegye a látomásokat, amelyeken az én tudományos érdeklődésem javarészt alapult. Most azt kívánják tőlem, hogy e határtalan illúziókat adjam oda csekély értékű valóságokért.

Ilyesmiken töprengtem ingolstadti tartózkodásom első két-három napjában, mely javarészt azzal telt, hogy megismerkedjem lakóhelyemmel és annak jelentősebb lakóival. De a következő hét elején már azon járt az eszem, amit Monsieur Krempe az előadásokról mondott. S bár ahhoz semmi kedvem sem volt, hogy elmenjek, és meghallgassam, amint ez az önhitt kis fickó aranyigazságokat papol a szószékről, nem felejtettem el, mit mondott Monsieur Waldmanról, akit sose láttam, s aki mind ez ideig a városon kívül tartózkodott.

Részint kíváncsiságból, részint unalomból bementem az előadóterembe, s röviddel utánam belépett Monsieur Waldman is. A professzor nagyon más volt, mint a kollégája. Talán ha ötvenéves lehetett, s rögtön meglátszott rajta, hogy módfelett jóindulatú. Gyér haja már őszült a halántékán, de hátul még egyáltalán nem. Termete kurta volt, de szálegyenes, s az övénél kellemesebb hangot még sose hallottam. Előadását azzal kezdte, hogy összefoglalta a kémia történetét, a különféle tudósok eredményeit, s lelkesen sorolta a legkiválóbb felfedezők nevét. Majd futólag áttekintette a tudomány jelenlegi állapotát, s megmagyarázott jó néhány alapfogalmat. Ezután végrehajtott néhány bevezető kísérletet, majd előadását a modern kémia dicsőhimnuszával fejezte be. Szavait sosem fogom elfelejteni.

- E tudomány régi tanítói - mondta - lehetetlenségeket ígértek, és ígéreteikből nem teljesítettek semmit. A modern tudósok nagyon keveset ígérnek. Tudják, hogy a fémeket nem lehet átalakítani, s az életelixír álom. De e bölcselők, akiknek keze mintha csak arra teremtődött volna, hogy mocsokban pacsmagoljon, s a szeme, hogy mikroszkópba bámuljon, vagy az olvasztótégelyt lesse, valóságos csodákat műveltek. Behatoltak a természet rejtett zugaiba, s megmutatták, miként is működik az a rejtekhelyein. Fölszálltak az egekbe. Fölfedezték, hogyan kering a vér, és milyen a levegő, amit belélegzünk. Új és szinte határtalan erőket ismertek meg. Parancsolni tudnak a mennydörgésnek, utánózzák a földrengést, sőt tulajdon árnyai révén üznek gúnyt a láthatatlan világból.

Ezek voltak a professzor szavai - szinte azt mondanám, a sors szavai, amelyek romlásomra hangzottak el. Ahogy folytatta, úgy éreztem, lelkem szinte kézzelfogható ellenséggel birkózik. Sorra ütötte le a lényem alkotta hangszer billentyűit, húr húr után zendült fel bennem, s az elmémet hamarosan egyetlen gondolat, egyetlen terv, egyetlen cél töltötte be. Ha mások már ennyi mindent tettek - kiáltotta Frankenstein lelke -, én többet, sokkal többet fogok elérni. Mások nyomán elindulván, én új utat török, ismeretlen erőket fedezek föl, s föltárom a világ előtt a teremtés legmélyebb titkait.

Aznap éjjel le sem hunytam a szememet. Legbenső lényem fölbolydult, és vadul kavargott. Éreztem, rendet kéne magamban teremtenem, de nem volt erőm hozzá. Lassan-lassan, hajnalra, elaludtam. S mikor fölébredtem, előző napi gondolataim álomnak tetszettek. Nem maradt belőlük más, csak az elszántságom, hogy visszatérek régi tanulmányaimhoz, s annak a tudománynak szentelem magam, amelyhez, úgy hittem, velem született tehetségem van. Még aznap fölkerestem Monsieur Waldmant. Modora magánemberként még szelídebb és vonzóbb volt, mint a katedrán, mert ha előadott, volt a tartásában bizonyos méltóság, amit odahaza nagy és szeretetre méltó nyájasság váltott föl. Körülbelül ugyanazt mondtam el neki korábbi tanulmányaimról, mint professzortársának. Figyelemmel hallgatta kerek kis előadásomat. Paracelsus és Cornelius Agrippa nevének említésekor elmosolyodott, de mosolyából hiányzott Monsieur Krempe gúnyos megvetése. Azt mondta:

- Az ő fáradhatatlan buzgalmuknak köszönhetik tudásuk alapját a modern bölcselek. Miránk a könnyebb feladat maradt, az, hogy új néven nevezzük s összefüggő rendszerbe illesszük a tényeket, amelyek nagyrészt az ő munkájuk árán kerültek napvilágra. E zseniális emberek működése, még ha téves irányt követett is, alighanem örök hasznára lesz az emberiségnek.

Csak hallgattam e kijelentést, amiben semmi önhietség, semmi tetszelgés nem volt, s hozzá-tettem, előadása megszüntette minden előítéletemet a modern kémikusok iránt. Mértéktartó kifejezéseket használtam, szerényen és tisztelettel beszéltem, ahogy egy ifjúnak illik a tanító-jával, s nem adtam hangot (életismeretem hiánya szégyenlőssé tett) annak a lelkesedésemnek, amely tervezett munkámban ösztönzésül szolgált. Tanácsát kértem, milyen könyveket szerezzek be.

- Örülök - mondta Monsieur Waldman -, hogy az ön személyében új tanítványt nyertem. Ha szorgalma is olyan lesz, mint képességei, nem kételkedem az eredményeiben. A kémia a természetbölcseletnek az az ága, amely eddig is a legtöbbet fejlődött, feltehetőleg a jövőben is a legtöbbet fog fejlődni. Ezért választottam magam is ezt, de nem hanyagoltam el a tudomány többi ágazatát sem. Nagyon hitvány kémikus lesz az, aki az emberi tudásnak csak erre az egy területére fordít figyelmet. Ha valóban a tudomány emberévé szeretne válni, és nem csupán kicsinyes kísérletezővé, akkor azt tanácsolom, foglalkozzék a természetbölcselet valamennyi ágazatával, beleértve a matematikát is.

Ezután bevezetett laboratóriumába, megmagyarázta a különféle készülékek használatát, megmondta, mit szerezzek be, s megígérte, az ő felszerelését is használhatom, ha már annyira jutottam a tudományban, hogy a laboratóriumát nem teszem tönkre. Ezenkívül összeállította a könyvek listáját, amelyekre szükségem lesz, s elbúcsúzott tőlem.

Így végződött e számomra oly emlékezetes nap. Ez döntötte el jövőm sorsomat.

NEGYEDIK FEJEZET

E naptól kezdve a természetbölcsélet, kiváltképp a szó legteljesebb értelmében vett kémia, szinte egyetlen elfoglaltságommá vált. Lelkesen olvastam azokat a zseniális és kiváló műveket, amelyeket korunk kutatói írtak e témakörben. Eljártam az egyetem tudósainak előadásaira, ápoltam ismeretségüket. Még Monsieur Krempében is jó adag józan ész fedeztem föl, s bármilyen visszataszító volt is a professzor arca és modora, amit tanulhattam tőle, az ettől semmivel sem lett értéktelenebb. Monsieur Waldman személyében igaz barátira leltem. Nyájasságát nem felhőzte be dogmatizmus, s útmutatásait olyan nyílt jóakarattal adta, hogy az eleve kizárt minden kicsinyességet. Ezernyi módon egyengette előttem a tudomány útját, s még a leghomályosabb kérdéseket is világossá és könnyűvé tette értelmem számára. Szorgalmam kezdetben hullámzó volt és bizonytalan. Úgy erősödött, amint előrehaladtam, s hamarosan már olyan lelkesen és buzgón dolgoztam, hogy nemritkán a laboratóriumban lelt a csillagok fényét kioltó pirkadat.

Mivel ennyire igyekeztem, könnyen elképzelhető, hogy előrehaladásom is gyors volt. Lelkesedésem heve meglepte diáktársaimat, s tudásom gyarapodása mestereimet. Krempe professzor ravaszkásan mosolyogva nemegyszer megkérdezte: Cornelius Agrippa hogy érzi magát? Monsieur Waldman meg szívéből örült haladásomnak. Így telt el két esztendő, miközben Genfben el sem látogattam, de szívvel-lélekkel dolgoztam bizonyos fölfedezéseken, amelyekben nagyon reménykedtem. A természettudomány vonzerejét csak az tudja elképzelni, aki maga is tapasztalta. Más tudományokban az ember csak addig juthat, ameddig mások jutottak őelőtte, mert többet amúgy sem tudhat náluk. De a természettudományok kutatójának a fölfedezés és a kíváncsiság a kenyeré. Itt még a szerény képességű elme is sokra viheti, ha szigorúan kitart egyvalami mellett. Én tehát, hisz szakadatlanul egyetlen célt követtem, és ezenkívül semmi más nem érdekelt, oly gyorsan haladtam előre, hogy a második év végére már sikerült jelentős mértékben tökéletesítenem néhány kémiai berendezést, s ez nagy megbecsülést szerzett nekem az egyetemen. Mikor eljutottam erre a pontra, s mindent megtanultam a természetbölcsélet elméletéről és gyakorlatáról, amit az ingolstadt-i professzorok előadásaiból megtanulhattam, ott-tartózkodásom nem szolgálta többé tökéletesedésemet, így arra gondoltam, visszatérek barátaimhoz és szülővárosomba. Ekkor azonban egy véletlen meghosszabbította tartózkodásomat.

Mindig is az ember, vagyis az eleven állat szervezete volt az, ami figyelmemet különösen lekötötte. Gyakran fölvettem magamnak a kérdést: vajon fejlődött-e az élet princípiuma? Merész kérdés, olyasmi, amit mindig is titoknak minősítettek. Igen ám, de mi minden megismerésének lennének már a határán, ha nem fékezi gyávaság vagy nemtörődomség a kutatósainkat! Ezt forgattam a fejemben, mikor úgy döntöttem, hogy kiváltképpen a természetbölcsélet azon ágazatainak szentelem életemet, amelyek a fiziológiával kapcsolatosak. Ha nem ösztökélt volna szinte természetfölötti lelkesedés, e tanulmányaim terhesek, sőt majdnem kibírhatatlanok lettek volna. Ha az élet okát kutatjuk, mindenekelőtt a halálhoz kell visszatérnünk. Megismerkedtem az anatómia tudományával, de ez nem volt elegendő. Meg kellett figyelmem az emberi test természetes bomlását és pusztulását. Neveltetésem során apám mindent elkövetett, nehogy lelkemet bármiféle természetfölötti szörnyűség megriassza. Nem emlékszem, valaha is végigfutott volna a hátamon a hideg holmi babonás mesétől, vagy féltem volna, hogy megjelenik előttem valami kísértet. A sötétség nem hatott a képzeletemre, s a temető az én szememben csupán élettelen, valaha szép és erős, de ma férgek eledelül szolgáló testek gyűjtőhelye volt. Minthogy épp e bomlás okát és folyamatát vizsgáltam,

kénytelen voltam éjszakákat és nappalokat eltölteni kriptákban és csontházakban. Figyelmem minden olyasmi megragadta, ami a kifinomult emberi érzelmek számára elviselhetetlen. Láttam, hogyan bomlik szét és semmisül meg a szép emberi test. Megfigyeltem, miként követi az élet virágzó szépségét a halál rombolása. Láttam, miként örökli meg a féreg a szem és az agy csodáit. Csak hallgattam, s megfigyeltem, elemeztem az oksági kapcsolat minden apró kis részletét, amint az az életből a halálba és a halálból az életbe való átmenet során megnyilvánul, mindaddig, míg a vaksötétben hirtelen belém nem hasított a felismerés fénye - olyan ragyogó és csodás volt e fény, hogy miközben megszedültem a világában elem táruló távlatoktól, meg is voltam lepve: oly sok lángeszű ember közül, aki ugyanebben az irányban folytatta kutatásait, épp énnekem és csak nekem adatott meg e döbbenetes titok fölfedezése.

Jól jegyezze meg, ezek nem egy örült látomásai. A nap nem sugárzik cáfolhatatlanabban fenn az égen, mint amilyen cáfolhatatlanul igaz, amit én most állítok. Csoda, hogy ezt fölfedeztem, de a fölfedezés minden egyes lépcsőfoka határozott volt és valószínű. Nappalok és éjszakák elképzelhetetlen munkája és fáradsága árán sikerült fölfednem az életnek és az élet keletkezésének okát. Sőt annál is többet. Rádöbbsentem, magam is képes vagyok életet adni az élettelen anyagnak.

A döbbenetet, amit fölfedezésem keltett bennem, hamarosan öröm és elragadtatás váltotta föl. Az, hogy oly sok, lelkiismeretes munkával töltött idő után egyszerre vágyaim netovábbját értem el, fáradozásaim jóleső jutalma volt. Csak az eredményt láttam, mert a fölfedezés úgy fölébe magasodott minden másnak, hogy az odavezető lépéseket már nem is vettem észre. Ami a világ teremtése óta a legbölcsebb emberek vágya és törekvése volt, az most az én kezembe került. Nem mintha varázsütésre, egyszerre minden megvilágosodott volna előttem. Amit megtudtam, az még nem a megvalósult cél, hanem olyasmi volt, aminek segítségével nyomban nekifoghattam céloom megvalósításának. Úgy voltam, mint az arab, akit holtnak vélvén eltemettek, de megtalálta az életbe vezető utat, bár csak egy halvány, alig látható fénysugár vezette.

A szemén látom, barátom, a lelkesedésen, érdeklődésen és reménységen, amit a szeme kifejez, arra számít: elmondom a titkot, aminek birtokába jutottam. Lehetetlen. Hallgassa végig türelemmel történetemet, s maga is belátja, miért kell megőriznem. Nem akarom önt, aki éppoly védtelen és lelkes, mint én voltam annak idején, a feltétlen kínszenvedésbe és nyomorúságba vinni. Tanulja meg tőlem, ha nem a tanításomból, hát a példámból, milyen veszélyes dolog a tudás, s mennyivel boldogabb az az ember, aki szülővárosát hiszi a világnak, mint az, aki oly nagyságra vágyik, amelyet emberi természete nem tesz lehetővé.

Mikor rádöbbsentem, mekkora hatalom birtokában vagyok, sokáig haboztam, hogyan is vegyem hasznát. Bár képes voltam valaminek életet adni, még elképzelhetetlen nehézségembe és munkámba került, hogy egy testet, annak minden apró rostját, izmát, véredényét előkészítsem az élet befogadására. Kezdetben kétségeim voltak, szabad-e egy magamfajta lény teremtésével kísérleteznem, vagy egyszerűbb szervezettel kezdjem, de képzeletemet annyira felajzották kezdeti sikereim, hogy eloszlott minden kételyem az irányban, vajon képes vagyok-e olyan bonyolult és csodálatos állatnak életet adni, mint az ember. A pillanatnyilag rendelkezésemre álló anyag ugyan aligha látszott elegendőnek ily nagyra törő vállalkozáshoz, de nem kételkedtem, hogy azt végül is siker koronázza. Fölkészültem a sok-sok kudarcra. Meglehet, a művelet újra meg újra megghiúsul, s művem végül tökéletlenül sikerül. De ahogy végiggondoltam, mennyit fejlődik a tudomány és a mechanika minden egyes nap, arra a reménytelen következtetésre jutottam, hogy jelenlegi erőfeszitésemmel legalább az alapját lerakhatom a jövődöbbseli sikernek. Terveim nagyságát és bonyolultságát nem ítéltettem kivihetetlenségük bizonyítékának. Ilyen érzésekkel fogtam neki egy emberi lény megalkotásának.

Mivel a részek kicsinysége nagyon meglassította volna munkámat, elhatároztam, hogy kezdeti szándékkal ellentétben óriás termetű embert hozok létre. Azaz, mondjuk, nyolc láb magasat és ennek megfelelő terjedelműt. Miután ezt elhatároztam, s hónapokat töltöttem azzal, hogy összegyűjtsem és elrendezzem a szükséges anyagot, munkához láttam.

Senki el nem tudja képzelni, a siker kezdeti lázában hányféle érzés ragadott magával, mint az orkán. Az életet és halált eddig sérthetetlen határvonalnak láttam, most meg elsőként én leszek az, aki áttöri, s ennek nyomán beözönlik a fény a sötétség honába. Új fajták fognak teremőjükként áldani engem. Boldog és csodálatos lények köszönik a létüket nekem. Nincs apa, aki annyi hálát érdemelne gyermekeitől, mint tőlük majd én. E meggondolások nyomán már-már arra gondoltam, ha az élettelen anyagot élettel ajándékozhatom meg, lehet, hogy az idő folyamatát is megfordíthatom (bár ezt ma már lehetetlennek tartom), s megújíthatom az életet ott, ahol a halál a tetemet már láthatólag a romlásnak adta át.

E gondolatok táplálták szellememet, miközben lankadatlan tüzzel követtem célomat. Arcom belesápadt a tanulásba, testem kiaszott az örökös bezártságtól. Néha már-már a bizonyosság határán vallottam kudarcot. Mégsem hagytam föl soha a reménnyel, hogy másnap vagy a következő órában valóra válik, amit akarok. A titok, amit csak én tudtam, táplálta a reményt, s e reményre tettem föl az életemet; a hold látta csak éjféλι fáradozásomat, amint ernyedetlen buzgalommal, lélegzet-visszafojtva hallgattam búvóhelyein a Természetet. Ki tudná elképzelni titkos fáradozásaim iszonyúságait, mikor beszeneteletlen sírok nyirkában kotorásztam, vagy eleven állatokat kínoztam, hogy az élettelen anyagnak életet adjak! Lábam még most is reszket, szemem könnybe borul az emlékezéstől, de akkor fáradhatatlan, szinte ádáz törekvés hajszolt előre. Mintha kiveszett volna belőlem a lélek, az érzés, s csak ez maradt volna meg. Egész lényem nem volt más, mint két lábon járó révület, s az érzések csak akkor tértek vissza belém újult erővel, mikor e természetellenes igyekvés megszűnt munkálni bennem, s megint felöltöttem régi szokásaimat. Csontokat gyűjtöttem csontházakból, s profán ujjakkal bolygattam meg az emberi váz félelmes titkait. Egy magányos kamrában vagy inkább cellában, a ház tetején, amelyet egy folyosó s egy lépcsőház választott el a ház többi szobájától, rendeztem be a teremtés mocskos műhelyét. Szemem kimeredt üregéből, amikor foglalatosságom részlettennivalóit elvégeztem. A boncterem és a vágóhíd szolgáltatva anyagom java részét, s emberi természetem olykor undorral fordult el munkámtól, miközben egyre fokozódó mohóságom lankadatlan erővel hajszolt, hogy amit elkezdtem, dűlőre vigyem.

Így teltek el a nyári hónapok, e testet-lelket őrlő foglalatosságban. Gyönyörű volt a nyár. Soha gazdagabb termést nem adott a mező, sem a szőlő bővebb szüretet. De szemem vak volt a természet bájai iránt. S ugyanaz az érzés, amely nem engedte, hogy észrevegyem a környező szépséget, elfeledtette velem barátaimat is, akik sok-sok mérföldnyire éltek, s akiket oly rég nem láttam. Tudtam, hallgatásom nyugtalanítja őket, s jól emlékeztem apám szavaira: „Tudom, amíg magaddal békességben élsz, szeretettel gondolsz ránk is, és mindig hallunk felőled. Ne vedd hát rossz néven, ha úgy veszem, leveleid elmaradása egyéb kötelességeid elhanyagolását bizonyítja.”

Pontosan tudtam tehát, hogy apám mit érez, de képtelen voltam gondolataimat foglalatosságomtól eltéríteni, amely ha mégoly ocsmány volt is, ellenállhatatlanul uralkodott képzeletemen. Szinte azt kívántam tehát, bár tehetném félre minden szerető érzésemet, amíg a nagy cél, mely elnyelte minden természetes szokásomat, be nem teljesül.

Majd arra gondoltam, igazságtalanság apámtól, ha mulasztásomat rosszaságnak vagy jellemhibának tulajdonítja, jóllehet ma már szentül hiszem, igaza volt, ha úgy vélte, van miért hibáztatnia. A tökéletességre törekvő embernek mindig meg kell őriznie derűjét és lelke békességét, sohasem szabad engednie, hogy nyugalmaát megzavarja a szenvedély vagy a futó

vágy. Nem hiszem, hogy a tudás kergetése kivétel lenne e szabály alól. Ha az ember olyan tanulmányoknak szenteli magát, amelyek érzelmeit elszegényítik, vagy elveszik az ízét az egyszerű örömeknek, amelyeket egyébként semmi sem zavarhat meg, akkor e tanulmányok bizonyára törvénytelenek, azaz ellentmondanak az emberi természetnek. Ha e szabályt mindig figyelembe vették volna, ha senki se adta volna a fejét olyasmire, ami feldúlja családi érzéseinek békességét, Görögország se került volna soha rabszolgasorba, Caesar megkímélhette volna hazáját, Amerikát lépésről lépésre fedezhették volna fel, s nem pusztultak volna el Mexikó és Peru ősi birodalmai.

De megfeledeztem magamról, s moralizálok történetem legérdekesebb részéhez érve, pedig a tekintete figyelmeztet, barátom, hogy mondjam tovább.

Apám nem tett szemrehányást a leveleiben, s hallgatásomat annak tulajdonította, hogy munkámba még mélyebben merültem bele, mint azelőtt. Így, munkában telt el a tél, a tavasz és a nyár, de én nem láttam sem virágot, sem zsendülő levelet - ami korábban mindig mélységes gyönyörűséggel töltött el -, annyira magába zárt foglalatosságom. Már hullottak a levelek, mire vége felé közeledett a munkám, s napról napra világosabban látszott, mekkora sikerrel. De lelkesedésemet már hűtötte az aggodalmam, s már inkább látszottam bányában robotoló vagy más, egészségtelen munkát végző rabszolgának, mint művésznek, aki kedvenc foglalatosságát űzi. Éjszakánként erőt vett rajtam a lassú láz, s már szinte kízóan ideges voltam. Egy levél hullása megriasztott, s úgy kerültem embertársaimat, mintha bűnt követtem volna el. Néha magam is megriadtam, ha rádöbentem, miféle emberroncs vált belőlem. Már csak a céltudat ereje tartott életben. Munkám hamarosan véget ér, s hittem, a testgyakorlás és a szórakozás akkor majd elúzi tőlem a betegséget. Mindkettőt megígértem magamnak, arra az időre, midőn a munkámmal kész leszek.

ÖTÖDIK FEJEZET

Egy sivár novemberi éjszaka történt, hogy megpillantottam fáradásom eredményét. Már-már kinszenvedésnyi aggodalommal gyűjtöttem össze a készülékeket magam körül, amelyek segítségével az élet szikráját ültettem át a lábamnál fekvő élettelen valamibe. Az eső szomorúan verte az ablaktáblát, s gyertyám majdnem csonkig égett, mire a már kis híján kilobbanó lángocska fényében észrevettem, kinyílik a teremtmény fakósárga szeme. Mély lélegzetet vett, s tagjai összerándultak.

Miként tudnám leírni, mit éreztem e katasztrófa láttán, vagy mint jellemezhetném a nyomorultat, akit oly végtelen fáradalommal és gonddal sikerült életre hívnom? Végtagjai arányosak voltak, s arca, amit választottam számára, szép. Szép! Uramisten! Sárga bőrén majd hogy át nem tetszett az izmok és artériák működése. Haja fényes fekete volt, vállára omló. Foga gyöngyfehér. De e pompás részleteknek ijesztően ellentmondott ráncos képe, egyenes, fekete ajka s vizenyős tekintete, amely majdnem ugyanolyan színű volt, mint a szürkésfehér szemgödör, amelyben ült.

Az élet véletlen eseményei nem változnak úgy, mint az ember érzései. Majdnem két eszten-deig dolgoztam, hogy ebbe az élettelen testbe életet oltsak. Ez volt az egyetlen célom, erre ment rá a pihenésem és az egészségem. Olyan lázasan vágytam rá, hogy az messze túlhaladta a mérséklet határait, de most, amikor elkészültem, elszállt az álom szépsége, s nem maradt utána más a szívemben, csak lélegzetelállító undor és iszony. Képtelen lévén elviselni még a látványát is e lénynek, akit teremtettem, kirohantam a szobából, s hosszú ideig járkáltam fel-alá a hálószobámban, míg annyira össze tudtam szedni magam, hogy aludni térjek. Végül a kimerültség fölébe kerekedett lelkem imént átélt viharának, ruhástul végigvettem magam az ágyon, s megpróbáltam legalább pár perc feledéshez jutni. De hiába. Aludtam, igen, de vadabbnál vadabb álmok gyötörtek. Azt hittem, Elizabethet látom egészsége virágában Ingolstadt utcáin. Boldogan s meglepve öleltem át, de amint az ajkát megcsókoltam, az a halál ólmos színére váltott, arcvonásai megváltoztak, s úgy éreztem, anyám holttestét tartom a karomban. Szemfedő takarta testét, s láttam, hogy a szövet ráncaiban a sír férgei kúsznak. Hideg veríték verte ki homlokomat, vacogott a fogam, s kezem-lábam rángatózott. S ekkor, a hold halványsárga fényében, amely a zsalu résein át tört utat a szobába, megpillantottam a nyomorultat - a szálnalmas szörnyeteget, akit én teremtettem. Az ágy függönyét fölemelve szegezte rám a szemét, ha ugyan szabad azt szemnek neveznem. Száját kinyitotta, tagolatlan hangokat hallatott, és vigyor futott szét ráncos arcán. Talán mondott is valamit, de én nem hallottam. Fél kezét felém nyújtotta, láthatólag, hogy engem visszatartson, de én elmene-kültem, s leszaladtam a lépcsőn. A ház mögött kerestem menedéket, a ház udvarán, ahol laktam, ott töltöttem az éjszaka hátralevő részét, vad izgalomban járkáltam föl-alá, s rettegve füleltem, nehogy elmulasszak egyetlen hangot is, mely netán a démoni tetem közeledtét jelzi, amelynek én adtam oly nyomorultul életet.

Nem! Nincs halandó ember, aki elviselte volna annak az arcnak az iszonyúságát. Egy életre keltett múmia nem lehet oly ocsmány, mint az a nyomorult. Jól megnéztem, mikor még nem volt készen. Már akkor is csúf volt, de mikor az izmai és ízületei már mozdulni tudtak, olyanná vált, hogy az még Dante képzeletét is meghaladná.

Keservesen telt az éjszakám. Néha oly gyorsan és keményen vert a szívem, hogy még az ereim lüktetését is éreztem. Máskor meg elbágyadtam, gyengeségemben kis híján földre roskadtam. Csalódásom keserősége iszonyodással vegyült. Az álmok, amelyek oly sokáig voltak minden-

napi kenyerem és jóleső pihenésem, most pokollá váltak. És e változás oly gyors volt, a bukás oly teljes!

Nagy sokára megvirradt a sivár és nyirkos reggel, s én kialvatlan, sajtó szemmel fölfedeztem Ingolstadt templomát, a templom fehér tornyát s rajta a toronyórát, mely hatot mutatott. A kapus kinyitotta az udvar kapuját, mely éjjeli menedékhelyem volt, kirohantam, s csak róttam az utcákat gyors léptekkel, mintha szöknék a nyomorult elől, s attól félnék, egyszer csak megpillantom valamelyik utcasarkon. Nem mertem visszamenni a lakásomba, s bár bőrig áztam a sötét és vigasztalan ég alatt, úgy éreztem, futnom kell innét valahova messze.

Így csavarogtam még jó ideig, mert azt reméltem, a testmozgás majd könnyíti a lelkemre nehezedő terhen. Utcáról utcára jártam, s fogalmam sem volt, hol vagyok, mit csinállok. Szívem reszketett a beteges félelemtől, a léptem szabálytalan volt, s nem mertem körülnézni.

Mint aki magányos úton halad
- A szíve fél, remeg -
s ha hátratekint, szaladni kezd
s többé nem állana meg,
mert tudja: mögötte iszonyatos
ördög fut és liheg.¹

Így vetődtem végül a fogadó elé, ahol az utazóbatárok és a postakocsik meg szoktak állni. Itt megpihentem, magam sem tudom, miért, s figyeltem a kocsit, amely az utca végén felém közeledett. Mikor közelebb ért, láttam, hogy svájci postakocsi. Pontosan ott állt meg előttem, kinyílt az ajtaja, s Henry Clerval pillantottam meg, aki engem észrevéve már szökkent is felém.

- Drága Frankesteinem! - kiáltotta. - De boldog vagyok, hogy látlak! És szerencsére éppen itt talállak, amikor kiszállok!

Nincs, ami fölért volna örömmel, hogy Clerval látom. Ittléte egyszeriben visszavitte gondolataimat apámhoz, Elizabethhez s drága otthonomhoz, amelyre oly jólesett emlékezniem.

Megragadtam Clerval kezét, s egy pillanat alatt kiment a fejemből balsorsom és rettegésem. Hónapok óta most először éreztem nyugalmat és derűs örömet. Barátomat tehát a lehető legszívélyesebben üdvözöltem, s kettesben elindultunk kollégiumom felé. Clerval egy darabig még a barátságunkról beszélt, s arról, milyen szerencsés, mert elengedték végre Ingolstadtba.

- Elhiheted - mondta -, milyen nehéz volt apámat meggyőzőnöm, hogy nem a könyvelés nemes művészetében rejlik minden szükséges tudnivalók összessége. Sőt azt hiszem, végül sem sikerült minden kétségét eloszlatnom, mert meg-megújuló könyörgésemre mindig ugyanazt a választ adta, mint a holland iskolamester *A wakefieldi lelkészben*: „Évi tízezer forintot megkeresek görög nélkül, s jókat eszem görög nélkül.” De irántam érzett szeretete végül legyőzte a tudomány iránt érzett undorát, s megengedte, hogy fölfedező útra induljak a tudás földjére.

- Kimondhatatlanul boldog vagyok, hogy látlak. De azt mondd meg: miként hagytad ott apámat, testvéreimet és Elizabethet?

¹ Coleridge: *Rege a vén tengerésről* (Szabó Lőrinc fordítása)

- Jól vannak és boldogok, csak az aggasztja őket, hogy felőled olyan ritkán hallanak. Egy kicsit meg is akarom mosni a fejedet öhelyettük - folytatta, s megállván, mélyen a szemembe nézett. - Még észre sem vettem, milyen beteg formád van. Vézna vagy és sápadt, s a szemed olyan, mintha éjszakákat virrasztottál volna át.

- Jól sejtet; az utóbbi időben annyira belemerültem foglalatosságomba, hogy, mint látod, nem engedélyeztem magamnak elegendő pihenést. De remélem, őszintén remélem, ennek vége már, s végre szabad lehetek.

Egész testemben reszkettem. Képtelen voltam elviselni még a gondolatát is az éjjel történeteknek, nemhogy még beszélni tudtam volna róluk. Jól kiléptünk, így hamarosan megérkeztünk a kollégiumba, ahol laktam. Ekkor jutott eszembe, s még a gondolattól is végigfutott a hátamon a hideg: a teremtmény, akit otthagytam a szállásomon, talán még most is ott van, él és szabadon jár-kél. Rettegtem tőle, hogy megpillantsam e szörnyeteget, de attól még jobban, hogy Henry is meglássa. Megkértem hát, egy percig maradjon lent a lépcső alján, én meg fölrohantam a szobámba. A kezem már a kilincsen volt, mire valamennyire összeszedtem magam. Megálltam, s rázott a hideg. Aztán erőt véve magamon, belöktem az ajtót, miként a gyerek szokta, ha attól tart, kísértet várja az ajtó túloldalán, de nem láttam semmit. Féltre léptem beljebb. Szállásom azonban üres volt, s még a hálószobámból is eltakarodott az ocsmány vendég. Alig mertem elhinni, hogy ekkora szerencse ért, de mikor megbizonyosodtam róla: ellenségem valóban elmenekült, összecsaptam kezemet örömben, s rohantam vissza Clervalhoz.

Fölmentünk a szobámba, a szolga mindjárt hozta is a reggelit, de nekem egy falat nem ment le a torkomon. Nemcsak az öröm kerített hatalmába: úgy éreztem, bizsereg a testem, annyira érzékeny, és sebesen lüktet a vérem. Egy pillanatig nem bírtam egy helyben megmaradni. Fölfölugrottam a székre, tapsoltam, s hangosan kacagtam.

Szokatlan jókedvemet Clerval kezdetben az érkezésén érzett örömnének tulajdonította, de amint figyelmesebben megnézett, észrevette szememben az örületet, és nem értette; hangos, féktelen, de korántsem szívből jövő kacagásom ijedelmet és döbbenetet keltett benne.

- Drága Victorom - kiáltotta -, az Isten szerelmére, mi bajod? Ne neved így. Te beteg vagy! Mitől?

- Ne kérdezz - kiáltottam, s eltakartam a szemem, mert azt hittem, a rettegett kísértet most libeg be a szobába. - Majd ő megmondja! Jaj, védj meg! Védj meg! - Úgy éreztem, a szörnyeteg megragad. Vadul dulakodtam vele, s ájultan zuhantam a padlóra.

Szegény Clerval! Vajon mit érezhetett? A találkozás, amit akkora örömmel várt, furcsamód ugyancsak megkeseredett. De én nem voltam szemtanúja fájdalomának, mert elvesztettem eszméletemet, és nem is nyertem vissza hosszú-hosszú ideig.

Így kezdődött az az idegláz, amely hónapokra a szobámba zárt. Mindvégig Henry volt az egyetlen ápolóm. Magam is csak utólag szereztem róla tudomást, mert Henry, tudván, hogy apám milyen öreg, s nem bírna ilyen hosszú utat, és a betegségem mennyire elkésérintené Elizabethet, eltitkolta előlük betegségem súlyosságát, hogy a szomorúságtól megóvják őket.

Pedig én valóban nagyon beteg voltam, és semmi más nem adhatott vissza az életnek, csak barátom határtalan és fáradhatatlan figyelme. A szörnyeteg, akit életre keltettem, örökké ott lebegett a szemem előtt, s lázálomban egyre őt emlegettem. Szavaim nagyon meglephették Henryt. Kezdetben bizonyára azt hitte, ez csak megzavart képzeletem csapongása, de az, hogy makacsul vissza-visszatértem ugyanarra, meggyőzte róla, hogy betegségem valóban valamilyen szokatlan és szörnyű eseményben gyökerezik.

Lassan-lassan, több visszaesés után, ami nagyon megriasztotta és elkésérítette barátomat, mégiscsak fölépültem. Jól emlékszem az első alkalomra, amikor képes voltam már a külvilág valamely tárgyát némi gyönyörűséggel szemügyre venni. Felfogtam, hogy eltűntek a száraz levelek, s kirügyezett a fa, mely beárnyékolta ablakomat. Csodálatos tavasz volt, s ez ugyan-csak gyorsította lábadozásomat. Éreztem, újjáéled keblemben az öröm és a szeretet, eltűnik kedvem komorsága, s kis időre megint olyan vidám lettem, mint azelőtt voltam, mielőtt megtámadott a végzetes szenvedély.

- Drága Clerval - kiáltottam -, milyen kedves, milyen jó vagy te hozzám! Betegszobámban töltötted az egész telet ahelyett, hogy tanultál volna, amint azt magadnak megígérted. Miként tudom én ezt valaha is visszafizetni neked? Végtelenül sajnálom, hogy ekkora csalódás okozója voltam, de te biztosan megbocsátasz nekem.

- Azzal fizeted vissza, ha nem nyugtalankodsz, hanem olyan gyorsan meggyógyulsz, amint csak lehet. S mivel láthatólag jókedvedben vagy, talán megengeded, hogy mondjak valamit, ugye?

Megreszkettem. Mondjon valamit?! De mit? Vajon olyasmire utal, amire én még gondolni se merek?

- Szedd össze magad - mondta Clerval, mert észrevette, színt vált az arcom. - Ha izgat, inkább nem is említem, pedig apád és kuzinod igazán boldogok lennének, ha levelet kapnának tőled a kezed írásával. Nem is sejtik, milyen súlyos beteg voltál, de aggódnak hosszú hallgatásod miatt.

- Ez az egész, drága Henrym? Csak nem gondolod, hogy első gondolataim nem azokhoz a drága, drága barátokhoz szállnak, akiket annyira szeretek, s akik annyira megérdemlik szeretetemet?!

- Ha ilyen hangulatban vagy, barátom, akkor talán örülni fogsz a levélnek, amely már napok óta itt hever. A kuzinod írta, azt hiszem.

HATODIK FEJEZET

Clerval kezembe adta az alábbi levelet. Az én Elizabethemtől érkezett.

Drága Kuzenom,

beteg vagy, nagyon beteg, s még a drága jó Henry levelei sem tudnak megnyugtatóni hogyléted felől. Nem tudsz írni - tollat fogni, pedig egyetlen szavad, drága Victor, elég lenne aggodalmam csillapítására. Már jó ideje egyre várom, hogy a posta meghozza azt az egy sort. Bácsikámat csak az én szavam tartja vissza az utazástól Ingolstadtba. Eddig sikerült megakadályoznom, hogy szembenézzen a hosszú út kényelmetlenségeivel, sőt talán veszedelmeivel is, de olykor nagyon fájlalom, amiért én nem vállalkozhatom rá! Szinte látom, valami marcona, vén ápolónő szolgál ki a betegágyban, aki még csak nem is sejti a kívánságaidat, nemhogy gonddal és szeretettel teljesítené, mint a te szegény kuzinod. De hát ezen már túl vagyunk. Clerval azt írja, most már valóban jobban vagy. Nagyon remélem, ezt hamarosan a kezed írásával erősíted meg.

Gyógyulj meg - és térj vissza hozzánk. Itt boldog és vidám otthont találsz, barátokat, akik nagyon szeretnek. Apád egészsége virágzó, csak te hiányzol neki, de megnyugszik, ha jól vagy, és semmi sem felhőzi jószágos arcát. S hogy örülnél, ha látnád, a mi Ernestünk mily szépen fejlődik! Tizenhat éves, csupa élet és lelkesedés. Arra vágyik, hogy igazi svájci módjára idegen szolgálatba lépjen, de mi képtelenek vagyunk elszakadni tőle, legalább addig, amíg legidősebb bátyja vissza nem tér hozzánk. Bácsikám nem örül a gondolatnak, hogy Ernest idegen országban, messzi földön katonáskodjék, de Ernestben sosem volt meg a te vasszorgalmad. Ő béklyónak érzi a tanulást. Szabad levegőn tölti az ideje java részét, mássza a hegyeket, vagy evez a tavon. Félek, semmittevő válik belőle, ha meg nem engedjük, hogy a maga választotta pályára lépjen.

Itt alig változott valami, amióta te elmentél, hacsak az nem: a gyerekek nőnek. A kék tó meg a hófödte hegyek sosem lesznek mások, s azt hiszem, a mi egyszerű otthonunkat és elégedett szívünket is ugyanazok a változatlan törvények igazgatják. Az én időm mindenféle csip-csup tennivalóval telik, de ez elszórakoztat, s fáradozásom jutalma, hogy csak boldog és kedves arcokat látok magam körül. Mióta elhagytál minket, a mi kis háztartásunkban csak egy dolog változott. Emlékszel rá, milyen alkalommal lépett a családukbba Justine Moritz? Valószínűleg nem. Akkor pár szóban elmondom a történetét. Madame Moritz, Justine édesanyja négygyermekes özvegyasszony volt, s a négy közül Justine a harmadik. A gyermek volt édesapja kedvence, de édesanyja, valami lelki torzulás következtében, nem szenvedhette, s Monsieur Moritz halála után nagyon rosszul bánt vele. Nénikém fölfigyelt rá, s mikor Justine tizenkét éves volt, sikerült rábeszélnie az édesanyját, engedje hozzánk költözni. Nálunk, a köztársaságban egyszerűbb és derűsebb az emberek kapcsolata, mint a minket körülvevő nagy monarchiákban. Kisebbség az osztálykülönbségek is, s így az alacsonyabb származásúak, mert nem olyan szegények, és nem olyan lenézettek, erkölcsösebbek, meg jobb a modoruk is. Egy genfi szolgálatos nem ugyanaz, mint egy angliai vagy franciaországi. Justine-t tehát befogadtuk családukbba, megtanulta a szolgálatos kötelességeit, s ez a mi szerencsés hazánkban nem jelent tudatlanságot vagy az emberi méltóság feláldozását.

Justine, talán emlékszel rá, a kedvenced volt, s ma is eszemben van egy megjegyzésed: ha rossz kedved van, elég egy pillantást vetned Justine-re, mindjárt elmúlik, miként Ariostónak is elég volt a szépséges Angelicára ránéznie - olyan nyíltszívű és jókedvű.

Nénikém is nagyon vonzódott hozzá, ezért aztán még jobb nevelésben részesítette, mint az eredetileg szándékában állt. E jótéteményét Justine teljes mértékben visszafizette. Ő a világon a leghálásabb kis teremtes. Nem mintha ennek valaha is hangot adott volna. Soha erről egy szó el nem hagyta az ajkát, de az ember a szemén látta: szinte imádja jóttevőjét. Bár alaptermészete vidám, sőt bizonyos vonatkozásban meggondolatlan, nénikémnek még a keze rebbenését is leste. Őt tartotta a tökély mintaképének, igyekezett a szavait, a modorát is utánozni, annyira, hogy néha még most is őrá emlékeztet.

Mikor az én legdrágább nénikém meghalt, annyira lefoglalt mindenkit a tulajdon gyásza, hogy ügyet se vetettek szegény Justine-re, aki annyi aggódó szeretettel ápolta őt a betegsége alatt. Pedig szegény Justine is nagyon beteg volt, s még más megpróbáltatások is vártak reá.

Sorra elvesztette két bátyját s a húgát, s az édesanyja, elhanyagolt lányát nem számítva, gyermektelenné vált. Az asszonyt elfogta a lelkiismeret-furdalás. Már-már azt hitte, kedveseinek halála az Ég ítélete, amellyel részrehajlásáért sújtja. Katolikus volt, s azt hiszem, gyóntatója ültette el benne ezt a gondolatot. Így hát néhány hónappal azután, hogy te elmentél Ingolstadtba, Justine-t hazaszólította bűnbánó édesanyja. Szegény leány! Sírva búcsúzott házunktól. Nénikém halála után nagyon megváltozott. A bánattól meglágyult és megnyerően megszélidült a modora, amit azelőtt elevenség jellemzett. Az anyja háza se volt olyan, hogy ott visszatérhetett volna a jókedve. Szegény asszony nagyon ingadozott bűnbánatában. Néha könyörgött Justine-nek, bocsássa meg rosszaságát, néha - s ez volt a gyakoribb - szemrehányásokkal illette, mert ő az oka testvérei halálának. Ez az örökös rágódás végül aláásta Madame Moritz egészségét, ami kezdetben csak fokozta az ingerlékenységét, de mostanra már megbékélt. Elvitte az első hideg, tavaly, a tél elején. Justine visszajött hozzánk, s elhiheted, én gyöngéden szeretem. Okos, szelíd és nagyon csinos. Tartása és arckifejezése mindig az én drága nénikémre emlékeztet.

Pár szót, drága kuzenom, a kedves Williamről is írnom kell. Bárcsak láthatnád! Korához képest nagyon magas; szép kék szeme van, a szempillája fekete, s a haja hullámos. Ha mosolyog, két kis gödröcske bukkan fel egészséges, pirosposzsgás arcán. Már volt egy-két kis *felesége*, de a kedvence a csinos kis ötéves Louisa Biron.

És most, drága Victorom, talán nem bánod, ha pletykálok is egy keveset a derék genfielkről. A takaros Masfield kisasszony már fogadta a gratuláló látogatókat a fiatal angollal, John Melbourne úrral kötendő házassága alkalmából. Csúf nénje, Manon tavaly ősszel ment hozzá a gazdag bankárhoz, Monsieur Duvillard-hoz. Kedvenc iskolatársadat, Louis Manoirt több balszerencse érte, mióta Henry Clerval elutazott Genfből. De már visszanyerte jókedvét, s állítólag azon töri a fejét, feleségül vegye-e azt a csinos kis francia asszonyt, Madame Tavernier-t. Özvegyasszony, és sokkal idősebb, mint Manoir, de körülrajongják, és mindenki kedvence.

Most, hogy írok neked, jobb a kedvem, drága kuzenom, de amint soraim végére érek, megint visszatér az aggodalmam. Írj, drága Victorom, egy sort legalább - egyetlen szavad is áldás nekünk. S ezer köszönet Henrynek a jóságáért, szeretetéért és a sok leveléért. Szívből hálásak vagyunk neki. *Adieu*, drága kuzenom. Vigyázz magadra, és nagyon kérlek, írj!

Elizabeth Lavenza
Genf, 17.. március 18.

- Drága, drága Elizabeth! - kiáltottam fel, amikor a levelét végigolvastam. - Most rögtön írok, és megszabadítom őket aggodalmuktól.

Írtam is, s ez az erőfeszítés ugyancsak kimerített, de hát akkor már gyógyulófélben voltam, s a gyógyulásom szabályosan folytatódott. Még két hét, s már el is tudtam hagyni a szobámat.

Gyógyultamban első dolgom volt, hogy Clerval bemutassam az egyetem néhány professzorának. Ez úgy hatott rám, mintha föltépték volna alig begyógyult lelki sebeimet. A végzetes éjszaka óta, mikor fáradozásomat siker koronázta, és balszerencsém elkezdődött, heves ellen-szenvet éreztem a természetbölcseletnek még a neve iránt is. Egyébiránt teljesen helyreállt az egészségem, de egy kémiai eszköznek a pusztá látványától is kiújultak idegbajom kínzó tünetei. Henry ezt látta, és eltávolította a közelemből egész laboratóriumi felszerelésemet. Még a lakásomat is átrendezte, mert megértette, gyűlölöm a szobát, mely valamikor a laboratóriumom volt. De hát amikor a professzorokat látogattuk, Clerval otthoni gondoskodása mit sem ért. Monsieur Waldman valósággal meggyötört, amikor melegen, nyájasan dicsérte bámulatos haladásomat a természettudományok terén. De hamarosan észrevette, nincs ínyemre a téma, nem sejtve azonban valóságos okát, azt szerénységemnek tulajdonította, s az én előrehaladásomról a tudomány haladásának dicséretére tért át, mert, ezt világosan láttam, szeretett volna fölvidítani. Mit tehettem volna? Jót akart, mégis kínzott. Úgy éreztem magam, mintha gondosan, sorra odarakta volna szemem elé az eszközöket, amelyek segítségével lassú kínhalált készülnek reám mérni. Vonaglottam a szavai súlya alatt, de nem mertem kimutatni fájdalmamat. Clerval, amilyen éles szeme volt, s amilyen hamar fölfogta a más érzelmeit, másra terelte a szót, azzal az ürüggyel, hogy a kérdéshez mit sem ért, s ily módon a beszélgetés szélesebb mederbe terelődött. Szívem mélyéből mondtam köszönetet barátomnak, de nem mondtam el neki a titkomat. Láttam, meglepődik, de meg se próbálta kiszedni belőlem, s bár iránta érzett szeretetem határt nem ismerő nagyrabecsüléssel elegyedett, képtelen voltam rávenni magam, hogy bevalljam neki a történeteket, amelyek oly gyakran merültek fel emlékezetemben, s amelyek, attól féltem, ha másnak is elmondom, majd még jobban nyomasztanak.

Monsieur Krempe már nem volt ilyen szelíd, s akkori, szinte elviselhetetlen érzékenysé-gemben harsány és nyers magasztalása még mélyebb fájdalmat okozott, mint Monsieur Waldman nyájas dicsérete.

- A mindenit neki! - kiáltotta. - Mondhatom, Monsieur Clerval, ez a fickó mindannyiunkat lepipált. Igen, meregesse csak a szemét, ha tetszik, de ez akkor is így igaz. Egy kölyök, aki pár éve még úgy hitte Cornelius Agrippa minden szavát, mint a szentírást, most egyszeriben első az egyetemen. S ha erőszakkal nem rángatják vissza onnét, akkor megnézhetjük magunkat valamennyien. Úgy, úgy - mondta, s szenvedő arcomat leste. - Monsieur Frankenstein szerény ember, ami az ő korában gyönyörű dolog. Egy fiatalember csak ne bízza el magát, én azt mondom, Monsieur Clerval, magam is így voltam, hisz úgylis hamar elkopik a szerénysége.

Monsieur Krempe most hosszú dicshimnuszt zengett önmagáról, s ez szerencsére elterelte a beszélgetést az engem olyannyira bosszantó témáról.

Clerval sohasem osztotta természettudományos érdeklődésemet, s irodalmi törekvései teljes mértékben különböztek az enyémeiktől. Azzal a tervvel érkezett az egyetemre, hogy tökéletesen elsajátítja a keleti nyelveket, s így megnyílik előtte a tér életterve megvalósítására. Dicsőséges életpályát kívánt befutni, s azért fordította szemét Kelet felé, mert az látszott vállalkozó kedvének teret nyújtani. A perzsa, arab és a szanszkrit nyelv állt figyelme középpontjában, s nem volt nehéz rávennie engem sem, hogy vele együtt fogjak hozzá ezek tanulmányozásához. A tétlenség mindig bosszantott, s most, amikor menekülni vágytam

gondolataimtól, s meggyűlöltem korábbi tanulmányaimat, megkönnyebbülés volt számomra, hogy barátom diáktársa lehetek, és nemcsak tanulságot, hanem vigaszt is leltem az orientalisták műveiben. Nem is igyekeztem, mint ő, mélyebben megismerkedni e nyelvekkel, hisz eszembe sem jutott, hogy valaha hasznukat vehetném az átmeneti szórakozáson túl. Amit e nyelveken olvastam, annak csak az értelme érdekelt, de így is megtérült fáradságom. Mélabújuk megenyhített, vidámságuk fölélénkített, olyannyira, mint más országok íróinak egyetlen műve sem. De ha ezeket az írásokat olvastam, úgy tetszett, az élet napsütötte rózsakert - becsületes ellenfél mosolya és összevont szemöldöke, vagy tűz, mely elemészi az emberi szívet. Mennyire más ez, mint a görögök és rómaiak férfias és hősies költészete!

Ily foglalatosságban telt el a nyár, s ki volt már tűzve Genfben való visszatérésem időpontja is őszi utójára, de ezt késleltette még egy és más, aztán megjött a tél s vele a hó, az utak járhatatlanná váltak, s utazásom tavaszra maradt. Keservesen megsínyletem e késést, annyira vágytam látni szülővárosomat és szeretteimet. Hisz eddig is csak az késleltette hazatérésemet, hogy nem akaródzott otthagynom Clerval egy idegen városban, míg lakói közül senkit nem ismer. A tél azonban így is vidáman telt, s bár szokatlanul későn érkezett a tavasz, szépsége kárpótolt a késéséért.

Már május volt, s egyre vártam a levelet, amely kitűzi indulásom újabb időpontját, mikor is Henry egy gyalogtúrát javasolt Ingolstadt környékén, s ez egyben az én személyes búcsúm is lett volna a tájtól, amelynek oly soká voltam lakója. Örömmel egyeztem bele javaslatába. Kedveltem a testgyakorlást, és Clerval mindig is legkedvesebb társam volt, ha imigyen kószáltunk szülőhazám tájain.

Két hetet töltöttünk ily módon barangolva. Egészségem és jókedvem már régen helyreállt, s most még jobban erőre kapott az egészséges levegőtől, amelyet beszívtam, kószálásunk eseményeitől és a barátommal folytatott beszélgetéstől. A tanulás korábban elvont az embertársaimmal való érintkezéstől, emberkerülővé tett, de Clerval most életre keltette bennem szívem nemesebb érzeményeit. Újra megtanított a természet és a gyermekek vidám arcának szeretetére. Csodálatos barát! Mily őszintén szeretett, s mennyire igyekezett földeríteni kedélyemet, amíg az övével egy szintre nem került! Engem beszűkített és megrokkantott az önző igyekvés, de szelídsége és szeretete most megmelengette és kitárta az érzéseimet. Ugyanazzá a boldog emberré lettem, aki voltam néhány évvel azelőtt, szerettem mindenkit, és mindenki szeretett, eltávozott belőlem a bánat és a gond. Ha vidám, még az élettelen természet is képes a leggyönyörűsebb érzésekkel eltölteni. A derűs égbolt és a zöldellő mezők mámorba ejtenek. És ez az évszak igazán felséges volt. A sövények tövében még a tavasz virágai nyíltak, miközben már bimbóztak a nyár virágai. A gondolatok, amelyek az előző évben, akárhogy küzdöttem ellenük, oly lerázhatatlan súlyként nyomasztották lelkemet, most nem zaklattak.

Henry élvezte vidámságomat, s őszintén osztozott érzéseimben. Mindent megtett mulattatásomra, miközben ő is hangot adott a lelkét eltöltő érzelmeknek. Lelki erőforrásai ez alkalommal valóban bámulatosnak bizonyultak. Csevegése csupa képzelet volt, és a perzsa meg arab írók mintájára színes és szenvedélyes meséket talált ki. El-elismételte kedvenc verseimet, vagy ötletes érveivel vitára készítetett.

Vasárnap délután volt, mikor a kollégiumunkba visszatértünk. Parasztok táncoltak az utcán, s akivel csak találkoztunk, mind vidámnak és boldognak látszott. Én is széles jókedvemben voltam, s féktelenül boldog, örömteli érzelmek közepette tartottam hazafelé.

HETEDIK FEJEZET

Visszatérvén az alábbi levél várt atyámtól:

Drága Victorom,

valószínűleg türelmetlenül vártad a levelet, amelyben hazatérésed napját közlöm, s kezdetben kísértést éreztem, hogy mindössze néhány sort írjak, s csak arról, melyik nap várunk. De ez kegyetlen gyöngédség lett volna, s nem volt hozzá bátorságom. Mert mekkora lett volna a meglepetésed, fiam, ha boldog és vidám hazaérkezésre számítva idehaza könnyek és nyomorúság látványa fogad. De hogyan is mondjam el, Victor, mekkora szerencsétlenség ért? A távollét nem tett érzéketlenné örömeink és bánataink iránt, s én okozzak most fájdalmat régóta távollévő fiamnak? Szeretnék fölkészíteni a gyászos hírre, de tudom, ez lehetetlen. Szemed már most végigfut az oldalon, s a szavakat keresed, amelyek eljuttatják hozzád a szörnyűséges híreket.

William halott! A drága gyermek, akinek mosolya fölvidította és megmelengette szívünket, aki oly szelíd volt, s mégis oly víg! Victor, Williamet meggyilkolták!

Nem is próbállak vigasztalni: egyszerűen csak elmondom a történeteket.

Múlt csütörtökön (május hetedikén) én, unokahúgom és két öcséd sétát tettünk Plainpalais felé. A délután meleg volt és derűs, s így a séta messzebbre elvitt, mint szokott. Már alkonyodott, mire eszünkbe jutott, hogy visszaforduljunk, s ekkor fedeztük fel: William és Ernest, aki előreszaladt, nincs sehol. Leültünk hát egy padra, hogy megvárjuk őket. Ernest hamarosan vissza is jött, s minket kérdezett, nem láttuk-e öccsét. Azt mondta, játszottak, William elszaladt és elbújt, s ő hiába kereste, majd jó ideig várt rá, de nem került elő.

Szavai ugyancsak megriasztottak, s mi is nekiálltunk keresni őt, míg csak be nem esteledett, mikor is Elizabeth fölvetette, hátha William hazament. De otthon sem volt. Fáklyákkal tértünk vissza, mert képtelen voltam belenyugodni a gondolatba, hogy az én drága kisfiam elvesztette az utat, s most kint tévelyeg a nyirkos és harmatos éjszakában. Elizabeth is szörnyen aggódott. Hajnali öt óra tájt találtam rá az én drága gyermekemre, akit előző nap még élete virágában és makkegészségesen láttam; mozdulatlanul és ólomszürkén nyúlt el a fű közt. A gyilkos ujjja nyoma ott volt a nyakán.

Hazavittük, s az arcomra kiült szenvedés elárulta a titkot Elizabethnek. Mindenáron látni akarta a holttestet. Először megpróbáltam lebeszélni, de ő ragaszkodott hozzá, s a szobába lépve, ahol William holttestét kiterítették, sietve megvizsgálta az áldozat nyakát, s kezét összecsapva fölkiáltott: „Uramisten! Én öltem meg a drága gyermeket!”

Elájult, s alig lehetett életre kelteni. Mikor eszméletére tért, egyre csak sírt és sóhajtozott. Elmondta, aznap délután William addig hízelgett neki, míg meg nem engedte, hogy nyakába akasszon egy édesanyádat ábrázoló nagyon értékes kis miniatúrt. A kép eltűnt, s kétségkívül ez vitte kísértésbe a gyilkost, hogy tettét elkövesse. E pillanatban fogalmunk sincs, ki lehet az, s bár mindent elkövetünk, hogy kilétét fölfedezzük, ez nem fogja visszaadni nekünk szeretett Williamünket!

Gyere haza, drága Victorom! Elizabethet csak te tudod megvigasztalni. Csak sír és sír, és önmagát vádolja, igaztalanul, hogy ő volt William halálának okozója. Szava kés a szívemben. Mind boldogtalanok vagyunk, de ez, fiam, talán még inkább arra indít, hogy

visszatérj, s légy a vigaszunk. Drága anyád! Most mondom, drága Victor, hálát adok Istennek, amiért ő már nem él, s nem kell, hogy tanúja legyen legkisebb s oly drága gyermeke nyomorúságos halálának!

Gyere haza, Victorom, s ne a bosszú gondolatát melengesd magadban, hanem békével és szelíden gyere, hogy begyógyítsd, ne pedig föltépd lelkünk sebeit. Ne az ellenségeid iránt érzett égő gyűlölettel, hanem nyájas szeretettel a tieid iránt lépd át a gyászoló ház küszöbét.

Szerető és bánat sújtotta atyád

Alphonse Frankenstein
Genf, 17.. május 12.

Clerval, aki az arcomat figyelte, miközben a levelet olvastam, meglepetve észlelte a kétségbeesést, amely kezdeti örömet, hogy hírt kapok szeretteimtől, fölváltotta. Az asztalra dobtam a levelet, s kezembe tettem arcomat.

- Drága Frankensteinem - kiáltott fel Henry, mikor látta, mily keservesen zokogok -, hát neked mindig boldogtalannak kell lenned? Drága barátom, most meg mi baj?

Mutattam, hogy fogja a levelet, s én közben feldúltan róttam a szobát fel-alá. Clerval szeméből is ömlött a könny, míg végigolvasta a szerencsétlenségemről írott beszámolót.

- Nincs számodra vigaszom, barátom - mondta. - A téged ért szerencsétlenség helyrehozhatatlan. Most mit szándékszol tenni?

- Azonnal Genfbe utazom. Gyere velem, Henry, rendeljük meg a lovakat.

Útközben Clerval megpróbált néhány vigasztaló szót szólni hozzám. De csak szívből jövő részvétét tudta kifejezni.

- Szegény William! - mondta. - A drága szép gyermek most angyali édesanyja mellett nyugszik. Aki csak vidámnak s játékosnak látta gyermeki szépségében, most siratja korai elvesztét. Ily szörnyű halált haljon valaki, hogy gyilkos kéz szorítását érezze! Több mint gyilkos, aki ily sugárzó ártatlanságot képes volt elpusztítani! Szegény kicsi gyermek! Csak egy vigaszunk van. Barátai sírnak s gyászolnak ugyan, de ő már békében nyugszik. Fájdalma elmúlt, gyötrelmei megszűntek örökre. Hant földi gyöngéd alakját, s fájdalmat nem ismer. Ő többé már nem lehet sajnálat tárgya. Arra inkább a szerencsétlen hátramaradottak szorulnak rá.

Imigyen beszélt Clerval, miközben végigsiettünk az utcán. Szavai lelkembe vésődtek, s utóbb, magányomban eszembe jutottak. De akkor, amint a lovak megérkeztek, már szálltam is be a kocsiba, és búcsút intettem barátomnak.

Utam nagyon szomorú volt. Kezdetben szívem szerint rohantam volna, annyira vágytam rá, hogy vigaszt és részvétet nyújtsak bánatos szeretteimnek, de szülővárosomhoz közeledvén lassítottam előrehaladásomat. Alig tudtam megfékezni a bensőmben kavargó érzelmek sokaságát. Ifjúságom ismerős tájain utaztam át, amelyeket majd hat éve nem láttam. Mennyire megváltozhatott minden ez idő alatt! Egyetlen nagy és kétségbeejtő változás történt, de ezernyi apróság segíthette elő a többi változást, amely, bár csöndben zajlott le, tán nem kevésbé döntőnek bizonyul. Erőt vett rajtam a félelem. Rettegtem továbbmenni, ezernyi névtelen baj félelme reszkettetett, bár hogy mi legyen az, képtelen lettem volna megmondani.

Két napig Lausanne-ban időztem, e keserves lelkiállapotban. Elmélázva néztem a tavat. Nyugodt volt a víz. Körös-körül békességes minden, és a hófödte hegyek, „a természet palotái” nem változtak szemernyit sem. A békesség és a mennyei táj fokról fokra visszaadta lelki nyugalmam, s továbbindultam Genf felé.

Az országút a tó partján vezetett, amely szülővárosom felé közeledvén egyre keskenyedett. Most már jobban ki tudtam venni a Jura sötét oldalfalát és a Mont Blanc tündöklő csúcsát. Sírtam, mint a gyermek. Drága hegyeim! Én gyönyörű tavam! Hogyan fogadjátok a hazatérő vándort? Csúcsotok tiszta. Az ég és a tó kék és nyugodalmas. Ez békét jelez, vagy gúny a boldogtalanságom fölött?

Félek, barátom, unalmas lesz, ha ennyit időzöm az előzményeken, de hát ezek a viszonylagos boldogság napjai voltak, s én gyönyörűséggel gondolok vissza rájuk. A hazámra, az én szeretett hazámra! Ki más ismerné, aki nem ott született, azt a gyönyörűséget, amit akkor éreztem, amikor megpillantottam folyóidat, hegyeidet s mindenekfölött csudaszép tavadat!

De mégis, amint közelebb-közelebb értem, egyre inkább erőt vett rajtam megint a félelem. Körülölelt az éjszaka, alig láttam a sötétlő hegyeket, s még jobban elkomorodtam. A tájat a gonoszság irdatlan és homályos színterének láttam, s előre megéreztem: engem arra kárhoztatott a sorsom, hogy minden emberek legnyomorultabbja legyek. Ó, jaj! Próféciam igaznak bizonyult, s csak egyvalamiben tévedtem: bármitől is rettegetem, s bármennyi nyomorúságot képzeltem magam elé, az századrészét nem tette ki annak a gyötrelemnek, amire ítéltettem.

Vaksötét volt, mire Genf elé értem. A város kapuit már zárva találtam, kénytelen voltam hát az éjszakát Secheronban, a várostól mintegy félmérföldnyire fekvő faluban eltölteni. Az ég tiszta volt, s mivel a szememre amúgy sem jött volna álom, elhatároztam, fölkeresem a helyet, ahol szegény Williamet meggyilkolták. Minthogy a városon át nem mehettem, csónakon kellett átkelnem a tavon Plainpalais felé. E rövid utazás során láttam, hogy a Mont Blanc csúcsa körül gyönyörű villámok cikáznak. Úgy látszott, a zivatar rohamosan közeledik, partra szállván tehát fölmásztam egy kis dombra, ahonnét a jöttét jól láthatom. Egyre közelebb ért. Az ég beborult, s hamarosan éreztem, hogy nagy cseppekben megered az eső, s egyre jobban ver.

Otthagytam hát ülőhelyemet, s továbbmentem, bár a sötétség percről percre mélyült, a zivatar közeledett, s félelmesen zengett fejem fölött az ég. A mennydörgés visszaverődött a Saleveről, a Jura hegyeiről és a savoyai Alpokról. Villámfény kápráztatta a szemem, világította meg a tavat, mely egyetlen roppant tűztakarónak látszott. Majd egy pillanatra, amíg a szem ki nem heverte az előbbi villanást, minden vaksötétbe borult. A zivatar, mint az Svájcban gyakran megesik, egyszerre több helyt is tombolt az égen. Leghevesebben a várostól északra, a tó azon része fölött, amely a Belrive-hegyfok és Copêt faluja között terül el. Egy másik zivatar halovány villámai a Jurát világították meg, ismét másik a Môle-t, a tó keleti partján magasodó csúcsos hegyet villantotta fel, s borította újra meg újra árnyékba.

Miközben a zivatar gyönyörű, ámde félelmetes tombolását figyeltem, sietős léptekkel folytattam utamat. E felséges égiháború felpezsdített. Összezsaptam a tenyerem, s felkiáltottam:

- William, drága angyal! Ez a te végtisztességed, ez a gyászhimnuszod! - Midőn e szavakat kiejtettem, a sötétben egy alakot pillantottam meg, amely egy közeli liget mögül osont tova. Földbe gyökerezett a lábam, úgy bámultam. Nem lehetett nem fölismernem. Egy villám fénye megvilágította, s így világosan láttam. Roppant termete, torz tartása, embertelen csúfsága nyomban elárulta: ez az a szörnyeteg, az a mocskos démon, aki tőlem kapta az életét. De mi dolga itt? Vajon lehetséges (még a gondolattól is végigfutott hátamon a hideg), hogy öcsémet ő ölte meg? Amint az ötlet eszembe villant, már tudtam is, hogy igaz. Összekocant a fogam,

s kénytelen voltam egy fának támaszkodni, el ne aléljak. Az alak gyorsan elhaladt előttem, s beleveszett a sötétségbe. Senki ember el nem pusztította volna azt a tündéri gyermeket. Ő volt a gyilkos! Eszembe se jutott kételkedni benne. A gondolat már önmagában cáfolhatatlanul bizonyította a tényt. Arra gondoltam, nyomába eredek az ördögnek, de hát ez hiábavaló lett volna, hisz a következő villám fényében már ott láttam őt a Mont Saleve, a Plainpalais-t délről határoló hegy majdnem függőleges oldalfalának sziklái közt. Hamarosan fölért a csúcsra, és eltűnt.

Én nem moccantam. Az égzengés elült, de az eső csak esett makacsul, és a táj áthatolhatatlan sötétségbe burkolódzott. Azokat az eseményeket forgattam a fejemben, amelyeket egészen mostanáig egyre csak elfeledni igyekeztem. Munkám előrehaladását a teremtés irányába, művem életre keltét az ágyam mellett, teremtményem eltávozását. Azóta, hogy akkor éjjel életet kapott, már majdnem két év telt el. És ez vajon az első bűne? Ó, jaj! Én szabadítottam a világra ezt az aljas szörnyeteget, aki a vérontásban és mások boldogtalanságában leli örömét. Hát nem gyilkolta meg tán az öcsémet?

Elképzelni nem tudja senki, micsoda kínokat álltam ki az éjszaka hátralévő részében, amelyet átázva és dideregve a szabad ég alatt töltöttem. De a zord időt nem is éreztem. Képzetelemben gonosz és kétségbeejtő jelenetek játszódtak le. Azon a lényen járt az eszem, akit én szabadítottam rá az emberiségre, én ruháztam fel akarattal és erővel, hogy szörnyű céljait, mint e gonosztettét is, megvalósítsa, amihez szinte az én vámpírom, az én sírból kiszabadított szellemem világított, s kényszerítette, pusztítson el mindent, ami szívemnek kedves.

Virradt, s én lépteimet a város felé vettem. A kapuk nyitva voltak, s atyám házába siettem. Kezdetben arra gondoltam, föltárom, amit a gyilkosról tudok, s kieszközlöm, nyomban vegyék üldözőbe. De ettől visszariadtam, mikor végiggondoltam a történetet, amelyet el kéne mondanom. Hogy egy megközelíthetetlen hegy meredélyei közt éjfélkor olyan lényel találkoztam, akit magam formáltam, s ajándékoztam meg az életével. És emlékeztem az ideglázra is, mely épp akkor kapott el, mikor állításom szerint a teremtés aktusát végrehajtottam, s amely az egyébként is hihetetlen történetnek a hagymázos álom hangulatát adná. Ha bárki más mesélne nekem ilyesmit, tudtam, magam is eszeveszett bolondnak tekinteném. S amellet a lény sajátos alkata eleve megghiúsítaná az üldözést, még ha enyéim olyannyira hitelt adnának is szavaimnak, hogy űzőbe vegyék. Mi értelme is lenne az üldözésnek? Ki képes elfogni egy oly teremtményt, amely könnyedén mássza meg a Mont Saleve függélyes szikláját? Mindeme meggondolások nyomán úgy határoztam, hallgatok.

Öt óra lehetett, mikor átléptem apám házának küszöbét. Megmondtam a szolgáknak, a családot ne zavarják, s bementem a könyvtárszobába, hogy ott várjam ki fölkelésük szokott idejét.

Hat év telt el, futott el, mint az álom, csupán egyetlenegy kitörülhetetlen nyomot hagyva bennem, azóta, hogy itt álltam, és utoljára öleltem meg apámat, mielőtt útra keltem volna Ingolstadtba. Szeretett és tiszteletre méltó atyám! Ő megmaradt, ő még az enyém. Nem bírtam levenni a szemem anyám képéről a kandallópárkányon. A kép történelmi jelenetet ábrázolt, apám kívánságára festették, s Caroline Beaufort volt az, aki sajtó szívvel térdel édesapja koporsója előtt. Öltözéke parasztos, arca sápadt, de gyönyörű, s tartása szánalmat nem tűrő méltóságot tükröz. Alatta William egy miniatűrképe. Valahányszor ránéztem, mindig kicsordult szememből a könny. Imigyen várahoztam, mikor belépett az ajtón Ernest. Hallott megérkezéséről, és sietett üdvözölni. Amikor meglátott, kiült az arcára az öröm is, a bánat is.

- Isten hozott, drága Victorom! - mondta. - Ó, bárcsak jöttél volna három hónappal ezelőtt, örömben s boldogan találtál volna mindannyiunkat! Most viszont gyászra jöttél, amit semmi meg nem enyhít. De mégis azt remélem, hogy ittléted életet önt atyánkba, akit már-már megtört a balszerencse. S talán sikerül rávenned szegény Elizabethet, hagyjon fel az örökös, hiábavaló és gyötrő önváddal. Szegény William! Ő volt mindannyiunk szeme fénye és büszkesége!

Öcsém nem tartotta vissza ömlő könnyeit. Testemen végigborzongott a gyöttelelem. Eddig csak elképzelni tudtam elhagyott otthonom nyomorúságát. A valóság most új s nem kevésbé félelmetes szerencsétlenségként ért. Igyekeztem megnyugtatni Ernestet. Kifaggattam apám s Elizabeth felől.

- Mindenekelőtt - mondta Ernest - ő szorul vigaszra. Önmagát vádolta, hogy ő az okozója öcsém halálának, s ebbe belerokkant. De mióta tudjuk, ki a gyilkos...

- Hogy ki a gyilkos! Uramisten! Miként lehet az? Ki próbálta üldözőbe venni? Lehetetlen, az ember ugyanígy akár a széllel is versenyre kelhet, vagy megpróbálhatja egy szalmaszállal föltartóztatni a hegyi patak sodrát. Én is láttam. Az éjjel még szabadon volt!

- Nem tudom, te mire gondolsz - felelt csodálkozva öcsém -, de a mi számunkra e fölfedezés csak újabb kínszenvedés. Kezdetben nem is akarta elhinni senki. Elizabeth még most sincs meggyőződve róla, hiába minden bizonyíték. Igaz is, ki adna hitelt annak, hogy Justine Moritz, aki annyira kedves, és az egész családot úgy szereti, egyszerre ilyen félelmetes, ilyen visszataszító bűnre lenne képes?

- Justine Moritz! Szegény, szegény lány, csak nem ő a vádlott? Ez tévedés. Ezt mindenkinek tudnia kell. Ezt nem hiszi el senki, ugye, Ernest?

- Kezdetben nem is, aztán napvilágra került egy és más, ami szinte kényszerített rá, hogy higgyünk benne. És ő is a zavart viselkedésével csak alátámasztotta a bizonyítékokat, s attól félek, most már lehetetlen kételkedni bennük. De hát ma lesz a tárgyalása, s akkor majd magad is meghallasz mindent.

Elmondta, hogy aznap reggel, mikor szegény William halálát fölfedezték, Justine ágynak esett, s beteg volt néhány napig. Eközben az egyik szolgáló, merő véletlenségből, átkutatta a ruháját, amelyet a gyilkosság estéjén viselt, s megtalálta a zsebében anyámnak azt a képét, amelyet a gyilkosság ösztönzőjének véltek. A szolgáló azon nyomban megmutatta azt egyik társának, az pedig, anélkül hogy a családnak egy szót is szólt volna, elment egy városi tanácsoshoz, és Justine-t e bizonyíték alapján őrizetbe vették. Mikor fejére olvasták aényt, szegény lány lehetetlenül zavaros viselkedése nagymértékben alátámasztotta a gyanút.

Ez furcsa történet volt, de nem rendítette meg hitemet, s komolyan válaszoltam:

- Mindannyian tévedtek. Én ismerem a gyilkost. Justine, szegény, derék Justine ártatlan.

E pillanatban belépett apám. Láttam, a boldogtalanság mély nyomokat hagyott az arcán, de igyekezett engem vidáman üdvözölni. S miután ennek ellenére szomorúan köszöntöttük egymást, s épp más témára tértünk volna át, Ernest fölkiáltott:

- Uramisten, papa! Victor azt mondja, tudja, ki ölte meg szegény Williamet.

- Sajnos mi is tudjuk - felelt atyám -, mert inkább ne tudtam volna meg soha, mint hogy ilyen aljasságot, ekkora hálátlanságot tapasztaljak olyasvalaki részéről, akit szívemből nagyra becsültem.

- De drága atyám, tévedsz. Justine ártatlan.

- Ha az, Isten ne adja, hogy bűnősként szenvedjen. Ma lesz a tárgyalása, és remélem, szívémből remélem, ártatlannak bizonyul.

Szavai megnyugtattak. Lelkem mélyén szilárdan meg voltam győződve, hogy Justine, sőt minden emberi lény büntelen e gyilkosságban. Nem féltem tehát, hogy bármi közvetett bizonyíték elég erős lehet, s annak alapján elítélhetik. Az én történetem nem a nyilvánosság fülének szólt. Lélegzetelállító iszonyúságát a hétköznapi ember örültségnek tekintette volna. Mert hát más, mint jómagam, aki megalkottam, elhinné-e, hacsak nem a tulajdon két szemével látja, hogy létezik ez a két lábon járó gonoszság és durva érzéketlenség, akit én szabadítottam rá a világra?

Hamarosan megjelent Elizabeth. Mióta utoljára láttam, megváltoztatta az idő. Olyan bájjal ajándékozta meg, mely gyermekkorá szépségét messze felülmúlta. Ugyanolyan őszinte volt, ugyanolyan eleven most is, csak épp az arcára volt írva, hogy mélyen érző és gondolkodó lélek. Nagy-nagy szeretettel üdvözölt.

- Érkezésed, drága kuzenom - mondta -, reménnyel tölt el. Te talán kitalárod a módját, miként igazolhatnánk szegény Justine büntelenségét. Mert jaj! Ki érezhetné biztonságban magát, ha őt bűnősként elítélik? Én úgy megbízom az ártatlanságában, akár a magaméban. Szerencsétlenségünk kétszeresen sújt. Nemcsak azt az aranyos, drága fiúgyermeket veszítettük el, de most még ezt a szegény lányt is, akit őszintén szeretek, el akarja szakítani tőlünk a balsors. Ha elítélik, soha semminek nem fogok örülni többé. De nem ítélik, biztos, hogy nem ítélik, s akkor megint boldog lehetek, még az én szegény kis Williamem szomorú halála után is.

- Justine ártatlan, Elizabethem - mondtam -, és ez bebizonyosodik. Ne félj semmitől, s vidítson fel a tudat, hogy úgyis fölmentik.

- Mily jó és nagylelkű vagy te! Mindenki más elhiszi, hogy Justine bűnös, s ez ejt kétségbe engem, hisz tudom, ez lehetetlen; az keserít, és az foszt meg a reménykedéstől, hogy látom: mindenki más olyan halálosan elfogult vele szemben. - Sírva fakadt.

- Drága unokahúgom - monda atyám -, szárogasd fel könnyeidet. Ha a lány ártatlan, mint hiszed, nyugodtan megbízhatasz törvényeinkben s abban, hogy én mindent elkövetek, egy árnyalatnyi részrehajlás se érvényesüljön veled szemben.

NYOLCADIK FEJEZET

Tizenegyre volt kitűzve a tárgyalás, és addig még hátravolt néhány szomorú óránk. Mivel apámnak és a család többi tagjának tanúskodnia kellett, én is velük mentem a bíróságra, s az igazságszolgáltatásnak csúfolt eljárás során mindvégig a kínok kínját álltam ki. Mert ott most annak kellett eldőlnie, valóban az én kíváncsiságomnak és törvénytelen elgondolásaimnak köszönhető-e két embertársam halála, egy csupa mosoly és csupa ártatlanság kisgyermeké s a másiké, akit sokkal félelmesebb módon készültek meggyilkolni, szégyennel súlyosbítva, ami a gyilkosság iszonyúságát még emlékezetesebbé teszi. Justine érdemes leányzó volt, s jelleme boldog életet ígért. Most azonban mindezt feledésbe boríthatja egy nemtelen sír, s ennek én leszek az okozója! Ezerszer inkább vallottam volna magamat bűnösnek a bűnben, amivel Justine-t vádolták, de hát távol voltam, mikor a bűnt elkövették, és ha megteszem, egy örült rohamának tartják, és mit sem segítek azon, aki miattam szenved.

Justine külsőre békés volt. Gyászruhát viselt, s amúgy is megnyerő arcát a szomorúság hallatlanul megszépítette. De ártatlanságában magabiztosnak látszott, és nem reszketett, bár ezrek bámulták s gyűlölték, mert a kedvesség, amit szépsége egyébként kiváltott nézői lelkében, ha a szörnyűsége gondoltak, amit ő állítólag elkövetett, most feledésbe merült. És nyugodt volt, bár e nyugalmat láthatólag erőszakkal kényszerítette magára, s mert korábbi zavarát bűnössége bizonyítékául rótták fel neki, most elhatározta, hogy bátorságot mímél. Mikor a tárgyalóterembe belépett, körülnézett, s nyomban fölfedezte, mi hol ülünk. Mikor ránk nézett, mintha könny homályosította volna el a szemét, de gyorsan összeszedte magát, s úgy tetszett, szomorúan szeretetlenni tekintete szintén büntelenségéről tanúskodik.

Kezdetét vette a tárgyalás, s miután az ügyész elmondta, mivel vádolják Justine-t, a tanúkat szólították. Több különös tény esküdött össze ellene, s ez akárki hitét megrendítette volna, akinek nincs oly szilárd bizonyítéka az ártatlanságára, mint nekem. Aznap éjjel, amikor a gyilkosságot elkövették, házon kívül volt egész éjszaka, s hajnal felé egy kofaasszony annak a helynek a közelében látta, ahol utóbb a meggyilkolt gyermek holttestét megtalálták. Az asszony megkérdezte tőle, mit keres ott, de ő nagyon furcsán viselkedett, s felelete zavaros volt és érthetetlen. Nyolc óra tájt tért vissza a házba, s mikor megkérdezte valaki, hol töltötte az éjszakát, azt felelte, a gyereket kereste, s aggódva érdeklődött, hallottak-e felőle valamit. Mikor megmutatták neki a holttestet, ideglázba esett, s napokig az ágyat nyomta. Ezután bemutatták a képet, amelyet a szolgáló a zsebében talált, s mikor Elizabeth elcsukló hangon tanúsította, hogy ez az, amit egy órával azelőtt akasztott a gyermek nyakába, hogy az elveszett volna, a terem megtelt szörnyülködő és felháborodott morajjal.

Ezután Justine-t szólították, hogy védekezzék. Amint a tárgyalás előbbre haladt, úgy változott az arca. Sorra ült ki rá a meglepetés, a rettegés és a tehetetlen kétségbeesés. Néha könnyeivel küszködött, de mikor azt kívánták tőle, hogy védekezzék, összeszedte erejét, s hallható, bár elhalkuló hangon beszélt.

- Isten a tudója - mondta -, mennyire ártatlan vagyok. De nem áltatom magam azzal, hogy mert ezt állítom, majd fölmentenek. Ártatlanságom bizonyítékául szolgál az ellenem felsorakoztatott tények egyszerű és világos magyarázata, s remélem, hogy jellemem, amit régtől fogva ismernek, arra indítja bíráimat, a javamra ítéljenek, ha valamely körülmény kétséges vagy gyanús.

Ezután elmondta, hogy Elizabeth engedelmeivel a gyilkosság estjét egy nagynénjénél töltötte Chêne-ben, egy Genftől mintegy mérföldnyire lévő faluban. Visszafelé jövet, kilenc óra tájt összetalálkozott egy férfival, aki megkérdezte, nem látta-e valahol az elveszett gyermeket. Megriadt, s órákat töltött a gyermek keresésével, ezalatt becsukták Genf kapuit, s ő kénytelen volt éjszakára egy csűrbe behúzódni egy ismerős tanyán, de a ház lakóit nem akaródzott fölverníe. Az éjszaka java részét ébren töltötte. Hajnal felé, azt hiszi, alhatott néhány percet, mikor is lépteket hallott és fölriadt. Hajnalodott, otthagya hát menedékhelyét, s újra az öcsém keresésére indult. Ha ott járt annak a helynek a közelében, ahol a holttestet megtalálták, arról nem tudott. Az csöppet sem meglepő, hogy zavartan válaszolt a kofaasszony kérdéseire, hisz álmatlanul töltötte az éjszakát, és szegény William sorsáról még nem tudott semmi biztosat. A képre vonatkozólag nem tud semmi magyarázatot adni.

- Tudom - folytatta a boldogtalan áldozat -, ez a körülmény milyen végzetes súllyal esik ellenem latba, de akkor is képtelen vagyok megmagyarázni. És ha egyszer nem tudok róla semmit, akkor csak találgatni tudnám, milyen körülmények között kerülhetett a zsebembe. De itt erre én sem vállalkozom. Hiszem, nincs ellenségem a földön, abban meg egészen biztos vagyok, ha van is, nem olyan gonosz, hogy ok nélkül elpusztítana. Vajon a gyilkos rejtette oda? Nem tudok róla, hogy alkalma lett volna rá. Vagy ha igen, miért lopta el az ékszer, ha ilyen hamar hajlandó volt megválni tőle? Sorsomat bírám igazságérzetére bízom, de sokat nem remélek. Kérem, hallgassanak meg néhány tanút a jellememre nézve, s ha az ő szavuk nem bizonyul súlyosabbnak állítólagos bűnömnél, ítéljenek el, bár tudom, ártatlanságomban üdvözülni fogok.

Több tanút is szólítottak, aki sok éve ismerte őt, s jó véleménnyel volt róla, de a félelem és az a gyűlöletes bűncselekmény, amivel Justine-t vádolták, elvette bátorságukat, s megtagadták a tanúvallomást. Elizabeth, látván, hogy Justine kezéből még ez az utolsó szalmaszál, csodálatos jelleme és feddhetetlen magatartása is kicsúszik, bármilyen feldúlt volt is, engedélyt kért a bíróságtól, hogy tanúvallomást tegyen.

- Én a szerencsétlen, meggyilkolt gyermek unokatestvére vagyok - mondta -, vagy inkább a nénje, mert engem is az ő szülei neveltek, s velük éltem már jóval azelőtt, hogy ő megszületett volna. De ha azt látom, egy embertársam végveszélybe sodródik állítólagos barátai gyávasága miatt, nekem kell engedélyt kérnem rá, hogy elmondhassam, amit a jelleméről elmondhatok. Én jól ismerem a vádlottat. Egy fedél alatt éltem vele egyszer öt esztendeig, azután meg majdnem két esztendeig. Ez idő alatt mindvégig hallatlanul szeretetre méltó és jóindulatú embernek ismertem. Ő ápolta halálos betegségében a lehető legnagyobb szeretettel és gondnal Madame Frankensteint, a nagynénémet. Ezután az édesanyját szolgálta ki kimerítő betegségében úgy, hogy az csak csodálatot válthat ki mindenkiből, aki ismeri őt. Majd újra nagybátyám házában élt, s az egész család szerette. Melegen ragaszkodott a gyermekhez, aki most halott, s úgy viselkedett vele, mint a legérzőbb szívű édesanya. A magam részéről nem habozom kijelenteni, hiába minden ellene szóló bizonyíték, szentül megbízom és hiszek makulátlan ártatlanságában. Ő nem érezhetett kísértést ilyen tett elkövetésére. Ami azt az értéktelen csecsebecsét illeti, amely az ellene szóló legsúlyosabb bizonyíték, ha komolyan kívánja, boldogan odaajándékozom neki, annyira szerettem és becsültem őt.

Elizabeth egyszerű és megindító vallomását helyeslő moraj követte, de ez Elizabeth nagylelkűségének szólt, s nem szolgált szegény Justine javára, sőt az általános felháborodás ezután újult erővel fordult ellene, s a legsötétebb hálátlansággal vádolta a lányt. Ő maga is sírva fakadt, miközben Elizabeth beszélt, de nem felelt szavaira. Engem az egész tárgyalás végtelenül feldúlt és megkínzott, hisz hittem a lány ártatlanságában. Én tudtam, hogy az. A démon, aki öcsémet meggyilkolta (ebben egy pillanatig nem kételkedtem), ördögi kedvében

álnokul szégyenbe taszíthatja és halálba viheti ezt az ártatlan lelket is? Mikor a közhangulatot és a bírák arcát látva megértettem, hogy ártatlan áldozatomat már el is ítélték, nem bírtam elviselni helyzetemet, s gyötrődve kirohantam a tárgyalóteremből. A vádlott szenvedése nem ért föl az enyémmel. Őbelé erőt öntött ártatlanságának tudata, de az én keblemet a lelkiismeret kínjai tépték, s azok elől nem volt menekvésem.

Egyetlen nyomorúság volt az éjszakám. Reggel elmentem a bíróságra. Ajkam és szám száraz volt, mint a pergamen. Nem mertem föltenni a végzetes kérdést, de ismertek, s a tisztviselő sejtette látogatásom célját. A szavazást megejtették. Valamennyi golyó fekete volt: Justine-t elítélték.

Még csak meg sem próbálkozom akkori érzéseim leírásával. Korábban is tudtam, mi az irtózat, s próbáltam is megtalálni rá a megfelelő kifejezést, de arra a szívszaggató kétségbeesésre, amelyet akkor éreztem, nem létezik szó. A tisztviselő, akivel beszéltem, hozzátette, hogy maga Justine is bevallotta bűnét.

- Erre - tette hozzá - voltaképpen nem is lett volna szükség, hisz az ügy napnál is világosabb volt, de akkor is örülök neki. Hisz, ami azt illeti, egyik bíránk sem ítél el szívesen senkit közvetett bizonyítékok alapján, még ha azok oly meggyőzők is.

Ez különös és váratlan értesülés volt. Mit jelenthet ez? Megtévesztett volna a szemem? Vagy igazán olyan bolond lennék, amilyenek a világ akkor tartana, ha a gyanúmmal előállnék? Hazasiettem, s Elizabeth türelmetlenül kérdezte az eredményt.

- Elizabeth - mondtam -, a döntés az, amire talán számítottál. Inkább tíz ártatlan szenvedjen minden bíró szerint, mint hogy egyetlen bűnös is ép bőrrel megússza. De Justine beismerő vallomást tett.

Ez kegyetlen csapás volt szegény Elizabethnek, aki szilárdan meg volt győződve Justine ártatlanságáról.

- Ó, jaj! - kiáltotta -, hihetek-e már valaha is az emberi jóságban? Hát Justine, akit úgy szerettem és becsültem, mint tulajdon húgomat, csak azért mosolygott oly ártatlanul, hogy eláruljon? Hisz szelíd volt a szeme, mint aki minden kegyetlenségre és rosszra képtelen, és íme, gyilkolt!

Röviddel ezután hallottuk, a szerencsétlen áldozat arra vágyik, hogy kuzinom meglátogassa. Atyám szerette volna, ha nem megy el hozzá, de azt mondta, az ő ítéletére és érzéseire bízza a döntést.

- Igen - mondta Elizabeth -, elmegyek, még ha bűnös is. És te, Victor, velem jössz. Egyedül nem bírok.

E látogatásra még gondolnom is kínszenvedés volt, de nem mondhattam nemet.

Beléptünk a homályos börtöncellába, s láttam, Justine ott ül a gyér szalmán a zárka túlsó sarkában. Keze bilincsen, s feje a térdén. Mikor észrevette, hogy bejöttünk, fölállt, s amint magunkra hagytak vele, keservesen zokogva Elizabeth lábához omlott. Kuzinom is sírt.

- Ó, Justine! - mondta. - Miért fosztottál meg utolsó vigaszomtól? Úgy bíztam ártatlanságodban; s bár akkor is kétségbe voltam esve, korántsem oly nyomorultul, mint most!

- Hát maguk is azt hiszik, hogy én olyan nagyon-nagyon gonosz vagyok? Hát maguk is csatlakoztak az ellenségeimhez, hogy összetörjenek, s mint gyilkost elítéljenek? - Hangját elfojtotta a zokogás.

- Állj fel, szegény leányom - mondta Elizabeth -, ha ártatlan vagy, miért térdepelsz? Én nem vagyok az ellenséged, s hiába minden bizonyíték, hittem büntelenségemben, míg azt nem hallottam, hogy te is bűnösnek vallottad magad. Ha azt mondod, a vád hamis, hidd el, drága Justine, nincs, ami egy pillanatra is megingathatná beléd vetett bizalmamat, csak a tulajdon beismerésem.

- Vallomást tettem; de hazugság a beismerésem. Azért tettem, hogy így nyerjek feloldozást. De ez a hazugság most minden más bűnömnél súlyosabban nyomja a szívem. Isten bocsásson meg nekem! Mióta elítéltek, egyre csak ostromolt a gyóntatóm. Addig fenyegetett, míg már-már magam is elhittem, hogy olyan szörnyeteg vagyok, mint amilyennek ő mond. Kiközösítéssel fenyegetett és a pokol tüzével, ha továbbra is megátalkodottan tagadok. Drága úrnőm, nem volt, aki erőt öntsön belém. Úgy nézett rám mindenki, mint gyalázatra és kárhozatra ítélt gonosztevőre. Mit tehettem volna mást? Egy rossz órámban aláírtam a hazugságot, s most vagyok csak igazán nyomorult. - Elhallgatott, zokogott, majd folytatta: - Rettegve gondoltam rá, drága úrnőm, hogy Justine-jéről, akit áldott nagynénje annyira becsült, s maga is szeretett, most majd elhiszi, képes olyan bűnt elkövetni, amire csak az ördög szánna rá magát. Drága kis William! Az áldott, drága gyermek! Hamarosan viszontlátom a mennyekben, ahol mindannyian megtaláljuk boldogságunkat, és ez az én egyetlen vigaszom most, amikor gyalázatos halált kell halnom.

- Ó, Justine! Bocsásson meg, ha csak egy pillanatra is, de nem bíztam benned. Miért tettél beismerő vallomást? De ne szomorkodj, drága lányom. Ne félj. Majd én nyilatkozom. Bebizonyítom ártatlanságodat. Könnyeimmal és imáimmal lágyítom meg ellenségeid köszívét. Nem fogsz meghalni! Te, játszópajtásom, társam és húgom, nem fogsz vérpadon elpusztulni. Nem! Nem! E szörnyűséget nem élném túl!

Justine szomorúan ingatta fejét.

- Nem félek meghalni - mondta. - Az a fájdalom már a múlté. Az Úr fölemel gyöngeségemben, és bátorságot ad, hogy elviseljem a legrosszabbat. Szomorú és keserű világot hagyok itt. És ha megőriz az emlékezetében, és úgy gondol vissza rám, mint akit ártatlanul ítélték halálra, én belenyugszom a sorsba, ami reám vár. Tanulja meg tőlem, drága úrnőm, türelemmel alávetni magát az Ég akaratának!

E beszélgetés során én visszahúzódtam a börtöncella egyik homályos sarkába, ahol elrejtettem a szörnyű fájdalmat, mely erőt vett rajtam. Ez kétségbeejtő! Ki merne beszélni róla? A szerencsétlen áldozat, akinek holnap át kell lépnie az élet és a halál félelmetes határvonalát, nem érezte azt, amit én, azt a keserű kínt. Összecsikordult a fogam, s a szívem mélyéből fölajdultam. Justine fölkapta a fejét. Mikor látta, ki volt az, hozzám lépett, s így szólt:

- Drága uram, nagyon szép, hogy meglátogatott. Remélem, nem hiszi el bűnösségemet.

Én képtelen voltam válaszolni.

- Nem, Justine - mondta Elizabeth -, ő még nálam is mélyebben meg van győződve ártatlanságodról, hisz akkor se tartott bűnösnek, mikor hírét vette a vallomásodnak.

- Szívemből köszönöm. Ezekben az utolsó pillanatokban mélységes mély hálát érzek azok iránt, akik ily szeretettel gondolnak rám. Mily jólesik a magamfajta nyomorultnak a mások szeretete! Felére csökken tőle a keserűség, s most, hogy ártatlanságomat elismerték, maga, drága úrnőm és a kuzenja, szinte úgy érzem, békében hunyhatom le a szemem.

Így próbálta a szerencsétlen, szenvedő lány megvigasztalni önmagát és minket. S ő meg is találta a megnyugvást, amire annyira vágyott. De én, az igazi gyilkos úgy éreztem, soha meg nem nyugvó féreg rág a kebelemben, és se reményt, se vigaszt nem találok soha. Elizabeth is

sírt, és ő is boldogtalan volt, de hát az ő szenvedése is az ártatlanok szenvedése volt, amely, akár a hold előtt elvonuló felhő, az orcáját ideig-óráig elrejtheti, de a fényességét nem szennyezheti be. De nekem a szívem közepéig hatolt a kín és a kétségbeesés. Poklot viseltem magamban, amelynek tüzeit nem olthatta ki semmi. Órák hosszat maradtunk Justine-nél, s Elizabeth csak nagyon-nagyon nehezen tudott elszakadni tőle.

- Ó, bárcsak halhatnék meg veled együtt - sírta. - Képtelen vagyok ebben a nyomorúságos világban élni!

Justine vidámságot erőltetett magára, és sikerült is nagy nehezen visszatartania keserű könnyeit. Megölelte Elizabethet, s azt mondta, felindulását csak félig elfojtva:

- Isten vele, édes úrnőm, drága Elizabethem, szeretett s egyetlen barátom. Óvja az ég, s halmozza el áldásaival. Ez legyen az utolsó balszerencse, amit el kell szenvednie! Éljen boldogan, és tegyen boldoggá mindenkit maga körül!

És másnap Justine meghalt. Elizabeth szívszaggató ékesszólása nem rendítette meg a bírakat azon megátalkodott meggyőződésükben, hogy e szent szenvedő követte el a bűnt. Az én szenvedélyes és felháborodott tiltakozásom éppoly kevésbé hatott rájuk. S mikor hideg válaszaikat, nyers és érzéketlen okfejtésüket hallgattam, a már-már kimondott vallomás elnémult a számon. Hisz ily módon csak bolondnak kiáltatnám ki magam, de a nyomorult áldozatra kiszabott ítéletet semmiképpen nem vonnák vissza. Justine tehát gyilkosként, vérpadon végezte be életét.

A magam szívének gyötrelmeiről Elizabeth mélységes, hangtalan fájdalomra fordultak gondolataim. Ez is az én művem volt, amiként atyám bánata s a mind ez ideig oly mosolygós otthon sivár komorsága is - mindez az én háromszorosán átkozott kezem műve! Sírtok boldogtalanok, de fogtok még sírni ezután is! Újra meg újra fel fog csapni gyászos jajongástok, újra meg újra fölhangzik a siratóének. Frankenstein, fiatok és rokonotok, régtől való szeretett barátotok, aki az utolsó csepp vérének is szívesen, örömet odaadná értetek, aki nem ismer más örömet, csak ami a ti drága arcotokon tükröződik, aki ezerszer is áld titeket - miatta ontotok számlálatlan könnyeket; Frankenstein boldogabb lenne, mint remélni meri, ha a balsors ezzel véget érne, ha a pusztulás megszűnnék, míg csak a sír békéje nem követi szomorú szenvedésetek!

Imigyen szólt prófétai lelkem, mikor furdaló lelkiismerettel, iszonyodva és kétségbeesetten láttam, hogy akiket szeretek, ily meg nem érdemelten emészti a bánat William és Justine, szentségtelen művészetem első tehetetlen áldozatainak sírja fölött.

KILENCEDIK FEJEZET

Semmi sem fájdalmasabb az emberi léleknek, mint a tétlenség és bizonyosság halott nyugalma, mely egyaránt megfosztja a reménytől és a félelemtől azután, hogy az események gyors egymásutánja felzaklatta érzelmeit. Justine meghalt, ő már békében nyugodott, én azonban éltem. A vér szabadon áramlott ereimben, de szívemet a kétségbeesés és a lelkiifurdalás súlya nyomta, s azt semmi sem távolíthatta el. Az álom kerülte szememet; bolyongtam, mint a gonosz lélek, hisz leírhatatlanul szörnyű gabszágot követtem el, s hittem, még hátravannak a sokkal, de sokkal gonoszabbak. Pedig a szívem jóságtól s az erény szeretetétől buzgott. Jó szándék irányított kezdettől fogva, s szomjaztam a pillanatra, mikor szándékaimat valóra válthatom, s embertársaimnak hasznára lehetek. Most mindez füstbe ment. A lelkiismeret nyugalma helyett, mely lehetővé teszi, hogy az ember elégedetten tekintsen vissza a múltra, s abból merítsen új reményt, engem lelkiifurdalás és büntudat kerített hatalmába, s ragadott magával oly szörnyű gyötrelmek poklába, hogy nincs nyelv, amely azokat leírni képes lenne.

E lelkiállapot az egészségemet is emésztette, annál is inkább, mert az mind ez ideig nem állt teljesen helyre az első megrázkódtatás után, amelyet elviselni kénytelen volt. Kerültem az emberi arcokat. Számomra minden örömteli vagy elégedett hang gyötrelmem volt. A magány lett egyetlen vigaszom - a mély, sötét és halálhoz hasonlatos magány.

Atyám fájdalommal figyelte kedélyem és szokásaim szemmel látható változását, s igyekezett derűs lelkiismeretéből és büntelen életéből merített érvekkel erőt s bátorságot önteni belém, hogy elűzzem magamtól a felhőt, mely örökké ott feketélt a fejem fölött.

- Gondolod, Victorom - kérdezte -, nem szenvedek magam is? Senki sem szerethet jobban egy gyermeket, mint öcsédet én szerettem - könnyek gyűltek a szemébe, miközben ezt kimondta -, de hát nem az-e a hátramaradottak kötelessége, hogy mértéktelen gyászukon erőt véve tartózkodjanak a többiek bánatának súlyosbításától? Ezzel az ember önmagának is tartozik. A túlzott bánat elejét veszi a javulásnak, aláassa az egészséget, s gátolja az embert napi teendői elvégzésében, márpedig ha azokat elhanyagolja, senki sem lehet hasznos tagja a társadalomnak.

E tanács, lett légyen bármilyen bölcs, az én esetemben megfogadhatatlan volt. Hisz én lettem volna az első, aki elrejti bánatát, s vigasztalja barátait, ha nem fokozza keserűségét a lelkiifurdalás is. Így hát mindössze egy kétségbeesett pillantással válaszoltam atyámnak, s igyekeztem eltűnni a szeme elől.

Ez idő tájt történt, hogy visszatértünk belrive-i házunkba. E változás különösképp ínyemre volt.

Genfben tízkor bezárták a kapukat, így tíz után nem lehetett kinn maradni a tavon, s ez nagyon terhessé tette számomra az életet a város falai közt. Most végre szabad voltam. Miután a család többi tagja nyugovóra tért, én nemegyszer csónakba szálltam, és órákat töltöttem kinn a vízen. Néha vitorlát bontottam, és vittem magam a széllel. Néha meg kieveztem a tó közepére, behúztam az evezőt, s hagytam, hadd sodródjék a csónak a maga útján, s átadtam magam nyomorúságos gondolataimnak. Olykor határozottan kísértést éreztem - ha minden békés volt körülöttem, s én voltam közel s távol az egyetlen nyugtalan lény, aki e mennyei szépségű tájon bolyongott, leszámítva néhány bőregeret vagy a békákat, amelyek harsány és szaggatott brekegését csak akkor hallottam, ha a parthoz közeledtem -, mondom, olykor határozottan kísértést éreztem, hogy belevessem magam a néma tóba, amely majd örökre összezárul fölöttem és balsorsom fölött. De ilyenkor eszembe jutott a hős és szenvedő

Elizabeth, akit gyöngéden szerettem, s akinek a léte elválaszthatatlanul összefonódott az enyémmel, s ez visszatartott. És eszembe jutott apám meg életben maradt öcsém is. Szabad-e megszöknöm aljasul, s védtelenül kiszolgáltatnom őket az ördög gonosz rosszindulatának, akit én szabadítottam rájuk?

Ilyenkor keservesen sírva fakadtam, s arra vágytam, bár térne vissza lelkembe a béke, s nyújthatnék nekik vigaszt és boldogságot. De hát ez lehetetlen. A lelkifurdalás kioltott minden reményt. Én voltam ez elháríthatatlan rossz szerzője, s napról napra rettegésben éltem, nehogy a szörnyeteg, akit én teremtettem, valami újabb gonosztságot kövessen el. Homályosan éreztem, nincs még mindennek vége, s a szörnyeteg még akkora bűnre vetemedik, hogy az szinte eltörli a múlt emlékét. Volt mitől félnem, amíg bármi megmaradt, amit szeretek. Borzadályomat az ördögtől képtelen voltam eltitkolni. Ha csak eszembe jutott is, összecsicorkodt a fogam, lángot lövellt a szemem, s hevesen sóvárogtam rá, hogy elpusztítsam azt az életet, amelyet oly meggondolatlanul magam teremtettem. Ha elgondolkodtam a bűneim és rosszindulatán, gyűlöletem és bosszúvágyam szétrobbantotta az önmérséklet határait. Ha tudok, fölzarándokolok az Andok legmagasabb csúcsára, s onnét hajítom le őt a hegy lábához. Vágytam rá, hogy viszontlássam, és rázúdítsam minden borzadályomat, és bosszút álljak rajta William és Justine haláláért.

Házunkat megülte a gyász. Atyám egészségét aláásták az utóbbi szörnyű események. Elizabeth szomorú volt s reményvesztett. Nem talált többé örömet napi tennivalóiban. Úgy érezte, minden öröm halottaink emlékét sértené. Úgy vélte, a meggyalázott és elpusztított ártatlanságnak örök gyásszal és sírással kell adóznia. Nem volt többé az a vidám teremtés, aki kora éveiben velem együtt járta a tó partját, s lelkesen ecsetelte a ránk váró jövőt. Meglátogatta őt a legnagyobb bánat, mely arra rendeltetett, hogy minket a föld emléjéről elszakítson, s megfojtotta drága mosolyát.

- Ha elgondolkodom, drága Kuzenom - mondta -, Justine Moritz iszonyú sorsán, már nem annak látom a világot és annak műveit, mint annak előtte. Régebben a rosszról és az igazságtalanságról szóló beszámolókat úgy hallgattam, mintha könyvben olvasnám, mintha régi időkről szóló vagy kitalált mesék lennének. Legalábbis távolinak éreztem, amit könnyebb ésszel felfogni, mint elképzelni. De most meglátogatott minket a nyomorúság, és minden embert vérszomjas szörnyetegnek látok. Tudom biztosan, igazságtalan vagyok. Mindenki elhitte, hogy az a szegény lány bűnös, s ha képes lett volna olyan bünt elkövetni, mint amiért megszenvedett, akkor ő lett volna minden emberek legalja. Néhány drágakő kedvéért meggyilkolni jótevője és barátja gyermekét, akit születésétől fogva dajkált, és látszólag úgy szeretett, mintha az övé lett volna! Nem tudok egyetérteni azzal, hogy bárkit is megfosszanak az életétől, de kétségtelen, egy ilyen teremtést magam is érdemtelennek ítéltem volna rá, hogy megmaradjon az emberi társadalomban. Te ugyanígy gondolod, s ez alátámasztja a véleményem. De mondd, Victor, ha a hazugság ennyire hasonlíthat az igazsághoz, bízhatunk-e valaha is a boldogságban? Úgy érzem, mintha szakadék szélén állnék, s ezernyi ember rohanna felém, csak hogy belelökjön. Williamet is, Justine-t is megölték, s a gyilkos megmenekült. Szabadon jár-kelel a világban, s talán még tisztelik is. De még ha vérpadon kéne végeznem bűneimért, akkor sem cserélnék a nyomorulttal.

Elizabeth minden szava kinszenvedés volt számomra. Hiszen, ha a tettet nem én követtem is el, valójában én voltam a gyilkos. Elizabeth leolvasta arcomról a szenvedést, kedvesen megfogta a kezemet, s így szólt:

- Drága barátom, meg kell végre nyugodnod. Isten a tudója, a történetek engem is milyen mélyen érintettek, de nem tettek annyira tönkre, mint téged. Néha belereszkettek, ha látom arcomon a kétségbeesést, sőt a bosszúvágyat. Drága Victorom, temesd el e sötét szenvedé-

lyeket. Gondolj a téged körülvevő szeretteidre, akik minden reményüket beléd vetik. Hát nincs már erőd, hogy őket boldoggá tedd? Ah! Amíg szeretjük egymást, amíg hívek vagyunk egymáshoz, itt, a béke és szépség földjén, a szülőföldeden, s beérlelünk minden csöndes áldást, mi zavarhatná meg a békességünket?

Még e szavai, amelyeket többre becsültem bármi kincsnél, bármi vagyonnál, még ezek sem voltak elegendők, hogy elúzzák a szívemben ólálkodó ördögöt. Még miközben mondta, odahúzódtam hozzá, szinte rémülten, nehogy a pusztító a közelébe férközvéen elragadja tőlem.

Ím hát sem a gyöngéd barátság, sem a föld szépsége, sem az ég nem volt képes lelkem a keserű bánattól megváltani: még a szeretet hangja sem hatott rám. Felhő vett körül, amelyen semmi jótékony befolyás nem hatolt át. A sebesült szarvas vonszolja így erőtlen lábát a bozót sűrűjébe, hogy ott, szemét a nyílveaszőre szegezve, amit belelöttek, páráját kilehelje - akárcsak jómagam.

Néha sikerült megfékezni a komor keserűséget, amely hatalmában tartott, néha viszont szenvedélyem forgószele elsodort hazulról, hogy testem fáradságában s a helyváltatásban leljek némi könnyebbséget elviselhetetlen indulataim közepette. Egy efféle indulatrohamom során hirtelen otthagytam otthonomat, és a szomszédos alpesi völgyek felé irányítottam lépteimet, s e fenséges, örökkévaló szépségű környezetben igyekeztem megfelekedni önmagamról és - mert emberi - rövid életű bánatomról. Vándorutam Chamounix völgye felé vitt. Gyermekkoromban gyakran jártam erre. Azóta azonban hat év telt el. *Én* emberrons lettem, e vad és ronthatatlan táj azonban mit sem változott.

Utam első részét lóháton tettem meg. Azután öszvért béreltem, mert annak biztosabb a lépte, s jobban bírja a köves hegyi utakat. Az idő szép volt. Augusztus közepe táján jártunk, két hónap telt el Justine halála, e keserves korszakforduló óta, ahonnét minden fájdalmamat eredeztettem. A kedélyemet terhelő súly, amint egyre mélyebben és mélyebben hatoltam be az Arve szurdokába, érezhetően könnyebbedett. A roppant hegyek és a mindenfelől fölím magasodó meredek falak, a sziklák közt tomboló folyó hangja, körös-körül a vízesések robaja - mind a Mindenható roppant erejéről vallott; s én nem féltem már, nem hajoltam meg semmi előtt, ami kevésbé hatalmas, mint az, aki megteremtette az elemeket, uralkodik felettünk, s az ő félelmetes mezükben mutatkozik meg. S a völgy, amint magasabbra-magasabbra hágtam, egyre fenségesebb, egyre bámulatosabb képet öltött. Váromok ültek a meredélyek tetején. A féktelen Arve s a fák közül itt-ott kikandikáló tanyák páratlanul bájos képet nyújtottak. De ezt hatalmasra növesztették, fenségessé tették a roppant Alpok fehéren csillogó piramisai és kupolái, melyek fölébe emelkedtek mindennek, mintha más földhöz tartoznának, ahol másfajta lények laknak.

Átkeltem Pélissier hídján, a folyó vágta szurdok kinyílt előttem, s én elindultam fölfelé a hegyen. Hamarosan Chamounix völgyébe értem. E völgy még csodálatosabb és fenségesebb, ha olyan szép és festői nincs is, mint a Servox völgye, amelyen az imént mentem át. Ezt közvetlenül a magas és havas hegyek határolják, itt már nem lát az ember váromokat és termékeny mezőket. Hatalmas gleccserek kúsznak az út felé. Lavina dübörgő moraja ütötte meg a fületem, s útját a hó pora jelezte. A környező csúcsok fölött ott magaslott a főséges és csodálatos Mont Blanc, félelmetes kupolája uralkodott a völgy fölött.

Utam során újra meg újra végigbizsergett rajtam a régen nem érzett gyönyörűség. Az út egy-egy fordulója, egy-egy váratlanul megpillantott és fölismert hely elmúlt napjaimra emlékeztetett, s vele együtt visszatért gyermekkorom könnyű szívű vidámsága is. Még a szél maga is vigasztalóan susogott, s az anyatermészet letörülte könnyeimet. Majd hirtelen megszűnt a természet e jótékony hatása - azon kaptam magam, megint a gyász béklyóját viselem, s

átadom magam a hiú töprengés nyomorúságának. Aztán megsarkantyúztam az öszvért, igyekeztem a világról, félelmeimről, mi több, önmagamról is megfeledkezni - vagy ha nem tudtam legyőzni kétségbeesésemet, leszálltam a nyeregből, elvettem magam a fűben, s rám nehezedett a keserű rettegés.

Végtére mégiscsak megérkeztem Chamounix falujába. A törődést, amit testem-lelkem kiállt, kimerültség követte. Kis ideig még ott maradtam az ablakban, s néztem a Mont Blanc fölött cikázó sápadt villámokat, hallgattam az Arve harsogását, amint nagy garral ront alá. Ez mint az altatódal hatott túlérzékeny idegeimre. Amint a fejem letettem, odaosont fölöttem az álom. Éreztem közeledtét, s áldottam őt, mert feledést ad.

TIZEDIK FEJEZET

Rá következő nap reggeltől estig a völgyben csatangoltam. Megálltam az Arveiron forrásainál; egy gleccserből fakadnak, mely lassan ereszkedik alá a hegyekből, hogy odalent eltorlaszolja a völgyet. Ott voltak előttem a hatalmas hegyek meredeken fölszökő oldalai, a gleccser jégfala kinyúlt fölöttem, itt-ott egy-egy tépett fenyő, körös-körül Természet császár csodás tróntermének ünnepélyes csöndje, amit csak a víz csobogása tört meg, vagy egy-egy hatalmas faltöredék lezuhanása, lavinadübörgés, a felgyülemlett jég völgyhosszat visszhangzó ropogása, hisz a jégmező a némán munkáló örök törvények nyomán egyre csak repedezett-szakadozott, mintha roppant kezek játékszere lenne. E magasztos, szép táj nyújtotta a legnagyobb vigaszt, amit befogadni képes voltam. Főlemelt az érzelmek kicsinységéből, s bár fájdalomamat nem szüntette meg, elnyomta és elszongította. És némileg elmémet is eltérítette azoktól a gondolatoktól, amelyeken egy hónapja rágódott már. Este pihenni tértem. Álmaimban, szinte azt mondhatnám, fölkinálkoztak, nyomon követtek azon nagyszerű alakzatok hasonmásai, amelyeken napközben elmélkedtem. Odagyúlt körém a makulátlan havú hegytető, a csillogó sziklacsúcs, a fenyőerdő, a szurdok csupaszfala, a felhők közt szárnyaló sas - körém gyűlt valahány, s rám kényszerítette a békességet.

Vajon hova lett mindez másnap reggelre, mire fölébredtem? E sok lélekemelő szépség mind elillant az álommal együtt, és sötét mélabú felhőzte valamennyi gondolatomat. Ömlött az eső, mintha dézsából öntenék, a hegycsúcsok sűrű ködbe burkolódtak, s így nem láthattam roppant barátaim arcát. De én akkor is áthatolok e párafüggönyön, s fölkeresem őket felhős búvóhelyükön. Mit nekem eső és vihar? Öszvéreket odahozták az ajtó elé, s én úgy határoztam, fölmegek a Montanvert tetejére. Még emlékeztem rá, milyen hatást tett elmémre, mikor először pillantottam meg, e félelmes és soha nem pihenő gleccser látványa. Magasztos mámorral töltött el, szárnyat adott lelkemnek, s a homályos világból a fény és öröm honába szárnyaltam föl. Annak látása, ami a természetben félelmesen szép és főséges, mindig is ünnepi érzelmeket keltett bennem, s elfeledtette velem az élet futó gondjait. Minthogy az ösvényt jól ismertem, elhatároztam, vezető nélkül megyek, hisz a más jelenléte semmivé tenné a kép magányos nagyszerűségét.

A fölfelé vezető út meredek, de az ösvény sűrűn kanyarog, s így az ember le tudja győzni a hegy meredélyét. A táj félelmesen elhagyatott. Ezernyi helyt viseli magán a téli lavinák nyomát, kidőlt fák hevernek szerteszét a földön, némelyik elpusztult, némelyik csak meghajlott, a sziklára dőlt, vagy ferdén a többi fára. Az ösvényt, ahogy az ember följebb jut, itt-ott hógörgeteg keresztezi, s ezeken egyre gurulnak a kövek. Az egyik közülük kiváltképp veszedelmes, mert a legkisebb nesz, egyetlen hangos szó olyan légmozgást idéz elő, amely a beszélőt végveszélybe dönti. A fenyők itt nem szálasak, nem pompások, hanem komorak, s maguk is fokozzák a táj ridegségét. Lenéztem a völgybe. Alant sűrű köd szállt föl a folyókról, amelyek odalent futnak, s vastag koszorúként ölelik a szemben lévő hegyeket, amelyek feje a mindenütt egyforma felhőbe vész, a fekete égről ömlik az eső, s teszi még szomorúbbá a környező tárgyak szomorú képét. Ó, jaj! Miért dicsekszik az ember, hogy annyival érzékenyebb, mint az állat? Hisz ettől az csak nélkülözhetetlenebb. Ha a mi indítékaink csak éhségre, szomjúságra s testi vágyra korlátozódnának, majdnem szabadok lennénk, de így megindít minden szél, egy véletlen szó vagy jelenet, vagy amit e szóból kiérezni vélünk.

...nyugszunk. - Álmunk megérzi éjjelünk.
Kelünk. - Egy eszme mérget olt a napba,
érzünk, értünk, érvelünk, nevetünk,
sírunk, kínlódunk, nincs gondunk a bajra;

Ez mind csak egy! - Legyen öröm vagy bánat,
szabad az út, melyen eltávozik,
a tegnapi nem rokona a mának,
csak az nem múlik, ami változik!²

Majdnem dél volt, mire a tetőre fölértem. Leültem egy sziklára, amely a jégtengerre néz. Azt is, a környező hegyeket is köd takarta. Aztán a szél egyszerre fölszippantotta a felhőt, s én leereszkedtem a gleccserre. Felülete egyenetlen, hullámzik, mint a viharos tenger, lejtése enyhe, s mély hasadékok barázdálják. A jégmező alig egy mérföld széles, de majdnem két órába telt, amíg átvágtam rajta. A túlsó hegy egyetlen csupasz, függőleges kőszál. Azzal a hellyel, ahol álltam a hegy oldalán, a Montanvert pontosan szemben volt, mintegy mérföldnyi távolságban. Fölötte a Mont Blanc emelkedett félelmes méltósággal. Megmaradtam a sziklák zugában, onnét bámultam a döbbenetesen szép képet. A jégtenger vagy inkább roppant jégfolyó meredek hegyek közt kanyargott, s ezek légies csúcsai, beszögellései fölébe szöktek. A csúcsok jegesen sziporkáztak a nap fényében a felhők fölött. Korábban bánattal teli szívem már-már valami boldogságféléletől dagadozott. Így kiáltottam fel: „Kóbor lelkek, ha igazán kóboroltok, s nem pihentek keskeny ágyatokban, adjátok meg nekem ezt a szerény boldogságot, vagy tegyetek társatokká, ragadjatok magatokkal az élet örömei közül!”

Ahogy ezt kimondtam, egyszerre egy alakot láttam közeledni hozzám, elég messze még, de emberfölötti sebességgel. Egyre-másra ugrotta át a jég hasadékait, amelyeket én oly óvatosan kerülgettem. Ahogy közeledett, láttam, termete is meghaladja az embernagyságot. Elfogott a rosszullét. Elködösödött a tekintetem, úgy éreztem, elalélok, de rögtön életre keltett a jeges szél. Amint az alak közelebb került hozzám (félelmetes és iszonyú látvány!), megértettem, hogy ez az a nyomorult, akinek én adtam életet. Reszkettem a dühtől és irtózatától, s úgy határoztam, megvárom, aztán megvívok vele életre-halálra. Odaért hozzám. Arca keserű kínról tanúskodott, s dacról meg rosszindulatról, s földöntúli csúfsága ezt az emberi szem számára szinte elviselhetetlenül iszonyúvá tette. De én nemigen észleltem. Kezdetben szólni sem tudtam a haragtól és gyűlölettől, majd magamhoz tértem, de csak hogy elárasszam dühös megvetést és undort kifejező szavaimmal.

- Te ördög! - kiáltottam. - Még elém mersz kerülni? Hát nem félsz, hogy karom vad bosszúja nyomorult fejedre sújt? Távozz, gonosz féreg! Vagy inkább maradj, hadd tapossalak a porba! S ó, bár képes lennék nyomorult életed kioltva föltámasztani áldozataidat, akiket oly ördögi módon gyilkoltál meg!

- Pontosan erre a fogadtatásra számítottam - mondta a démon. - A szerencsétlent mindenki gyűlöli. Miért ne gyűlölnének hát engem, minden élőlény közt a legszerencsétlenebbet! Még te, a teremtményem is megvetsz és eltaszítasz engem, a teremtményedet, akihez oly szoros kötelék fűz, hogy azt csak egyikünk pusztulása oldhatja föl. Meg akarsz ölni engem. Így mersz játszani az étellel? Teljesítsd kötelességedet, amivel nekem tartozol, és én is teljesítem, amivel én tartozom neked és az emberiségnek. Ha teljesíted a feltételeimet, békében hagyom őket, ha nem, addig tömöm a halál bendőjét, amíg maradék barátaid vérével el nem telik.

² Percy Bysshe Shelley: *Változékonyság* (Orbán Ottó fordítása)

- Te visszataszító szörnyeteg! Démon, aki vagy! A pokol kínja enyhe bosszú a bűneidért. Nyomorult ördög! Szememre hányod, hogy megteremtettelek! Gyere hát, hadd oltsam ki a lángot, amit oly könnyelműen föllobbantottam.

Haragom nem ismert határt. Rávettem magam, mert hajtott mindama indulat, amely embert ember léte ellen sarkallhat.

Játszva kitért előlem, s így szólt:

- Nyugodj meg! Könyörgök, hallgass végig, mielőtt gyűlöleted hűsége fejemre zúdítod. Hát nem szenvedtem eleget, hogy még te is megkíséreljed súlyosbítani nyomorúságomat? Az élet, bár lehet, nem más, mint kínok halmaza, kedves nekem, s meg is fogom védeni. Ne feledd, te alkottál erősebbre, mint tenmagad vagy. Magasabb vagyok, mint te, s tagjaim hajlékonyabbak. De semmi kedvem szembeszállni veled. A te teremtményed vagyok, s ha te is eljátszod a szerepedet, én is, amit te osztottál ki rám, sőt szelíd leszek, és szót fogadok természetes uramnak és királyomnak. Ó, Frankenstein, ne légy pártatlan másához, és ne taposs egyedül rám, akinek leginkább tartozol igazsággal, sőt elnézéssel és szeretettel is. Emlékezz rá, én a teremtményed vagyok. Ádámodnak kéne lennem, de olyan vagyok, mint a bukott angyal, akit megfosztasz minden örömtől, pedig nem is tett semmi rosszat. Mindenütt boldogságot látok, s ebből csak én vagyok visszavonhatatlanul kirekesztve. Én jót akartam, és jó voltam. A nyomorúság faragott belőlem démont. Tégy boldoggá, s megint erényes leszek.

- Távozz tőlem! Nem hallgatlak. Semmi közünk egymáshoz neked meg nekem. Ellenségek vagyunk. Távozz, vagy mérjük össze harcban az erőnket, míg egyikünk itt nem marad!

- Miként indíthatnálak meg, mondd? Hát nincs könyörgés, ami rávenne, hogy jó szemmel nézz teremtményedre, aki a jóságodért, együttérzésedért esedezik? Higgyél nekem, Frankenstein, én jót akartam. Lelkem szeretettől és emberségtől izzott, de hát nem vagyok-e magányos, nyomorultul magányos? Te, a teremtőm iszonyodsz tőlem. Mi mást várhatnék embertársaidtól, akik nem tartoznak nekem semmivel? Eltaszítanak és gyűlölnék. Lakatlan hegyek és sivár gleccserek a menedékem. Itt bujkálok már sok-sok napja. Jégbarlang a lakóhelyem, mert én vagyok egyedül, aki nem fél tőle, s mert az az egyetlen, amit az ember nem irigyel tőlem. S ha zord az ég, örülök, mert a zord ég is jobb hozzám, mint a többi élő. Ha az embersokaság tudna létemről, azok is úgy viselkednének velem, mint te, s fölfegyverkeznének az elpusztításomra. Hát ne gyűlöljem őket, akik iszonyodnak tőlem? Nem kötök békét ellenségeimmel. Nyomorult vagyok, de osztozzanak ők is nyomorúságomban. Neked azonban módodban áll kárpótolni engem, s megszabadítanod őket a rossztól, s csak rajtad áll, hogy az ne növekedjék, s majdan ne csak téged és családodat, de ezernyi mást is elnyeljen haragjának forgószele. Buzduljon fel benned az együttérzés, és ne dacolj velem. Hallgasd végig a mondandómat. Ha meghallgattál, tagadj meg, vagy érezz velem érdemem szerint, amint ítéled. Csak hallgass meg! Az emberi törvény még a bűnösnek is megengedi, bármi véres bűnt követett el, hogy mielőtt elítélnék, védekezzen. Ide hallgass, Frankenstein! Engem gyilkossággal vádolsz, de te nyugodt lelkiismerettel elpusztítanál engem, a teremtményedet. Ó, dicső emberi igazság! Pedig nem is arra kérlek, hogy kímélj. Csak arra, hogy hallgass végig, aztán, ha képes vagy rá, és ha akarod, pusztítsd el a kezed alkotását.

- Miért idézel az emlékezetembe olyasmit - szoltam közbe -, aminek még a gondolatától is összeborzadok, s amit én eszeltem ki, s én hajtottam végre nyomorultul? Átkozott legyen a nap, te iszonyú ördög, amikor te napvilágot láttál! És átkozott - bár ezzel magamat átkozom meg - a kéz, mely megalkotott! Te kimondhatatlanul szerencsétlenné tettél. Magadnak köszönd, hogy nincs erőm végiggondolni, igazságos vagyok-e hozzád, vagy sem. Távozz! Szabadíts meg ocsmány alakod látványától.

- Megszabadítlak, teremtőm - mondta, s gyűlöletes tenyerével eltakarta a szememet. Hevesen eltaszítottam. - Így nem látod, amitől iszonyodsz. De meghallgatni akkor is meghallgathatsz, és részvéteddel is megajándékozhatok. Az erény nevében, aminek valaha birtokában voltam, követelem tőled. Hallgasd meg történetemet. Hosszú és különös, s e hely hideg a te kényes természetednek. Gyere a kunyhóba, a hegyen. A nap még magasan jár. Mielőtt elrejtőzne a havas meredély mögött, és egy más világra fénylene, hallani fogod történetemet, és dönthetsz. Rajtad áll, hogy fölmentetvén az ember felebarátja legyek, s ártalmatlanul éljek, vagy embertársaid ostorává váljak, s gyors romlásba taszítsalak téged is.

Amikor ezt kimondta, elindult előttem a jégfolyón. Én a nyomában. Szívem teli volt, s nem feleltem neki, de útközben az érveit latolgattam, s úgy döntöttem, legalább végighallgatom. Részint a kíváncsiságom ösztökélt, de elhatározásomhoz hozzájárult a részvétem is. Mind ez ideig őt tartottam öcsém gyilkosának, s most mohón kívántam, hogy megerősítse vagy cáfolja e meggyőződésemet. És most először éreztem azt is, mi a teremtő kötelessége teremtménye iránt, s boldoggá akartam tenni, mielőtt gonoszságát szemére lobbantanám. Ez vett rá követelésének teljesítésére. Átvágtunk tehát a jégen, s megmásztuk a szemben lévő sziklát. Hideg volt, s az eső újra megeredt. Beléptünk a kunyhóba, a démon ujjongva, jómagam leverten és nehéz szívvel. De beleegyeztem, hogy meghallgatom, leültem hát a tűz mellé, amit baljós társam rakott, s ő belekezdett a történetbe.

TIZENEGYEDIK FEJEZET

- Nagyon nehéz visszaemlékezni létezésem kezdetére. E korszak valamennyi eseménye zavarosnak és határozatlannak tetszik. A különös érzetek sokasága kerített hatalmába, láttam, tapintottam, hallottam és szagoltam egyidejűleg, és hosszú idő telt el, amíg megtanultam különbséget tenni érzékszerveim működése közt. Emlékszem, egyre erősödő fény nyomta az idegeimet, annyira, hogy kénytelen voltam behunyni a szemem. Akkor sötétség hullt rám, s ez zavart, de amikor ezt érzékelttem, szememet kinyitva, gondolom most, újra rám zúdult a fény. Jártam, s azt hiszem, lefelé mentem, mikor egyszerre rádöbentem, az érzékletem nagyon megváltoztak. Korábban sötét és átlátszatlan testek vettek körül, érintésemre és tekintetemre érzéketlenek, most viszont arra jöttem rá, hogy szabadon járhalhatok, nincs az az akadály, amit át ne tudnék lépni vagy ki ne kerülhetnék. A fény mind jobban és jobban nyomasztott, a meleg járás közben kimerített; olyan helyet kerestem, ahol árnyékban megpihenhetek. Ingolstadt mellett, az erdőben leltem ilyet; leheveredtem a patakparton, hogy kipihenjem fáradságomat, s ott maradtam, míg csak azt nem éreztem, éhség és szomjúság gyötör. Ez fölriasztott félálomszerű állapotomból, s jóllaktam valami bogyóval, ami a fáról csüngött alá, vagy a fa alatt találtam, a földön. A patak vizével csillapítottam szomjamat, aztán leheveredtem megint, és elnyomott az álom.

Mikor felébredtem, sötét volt. Fáztam, meg féltem is, szinte azt mondhatnám, ösztönösen, amiért ilyen elhagyatott helyen találtam magam. Mielőtt a lakásodat otthagytam volna, magamra öltöttem valami ruhafélét, mert fáztam; de ez nem volt elég, hogy a hajnali harmattól megvédelmezzen. Szegény voltam, gyámoltalan és szerencsétlen. Mivel nem ismertem, megkülönböztetni sem tudtam semmit, de azt éreztem, hogy mindenfelől fájdalom ostromol. Leültem hát, és sírtam.

Hamarosan szelíd fény kúszott az égre, s ez jóleső érzés volt. Fölkaptam a fejem, s láttam, egy sugárzó valami száll föl a fák közt. Csodálkozva bámultam. Lassan mozgott, de megvilágította előttem az ösvényt, s én megint nekiláttam a bogyókeresésnek. Még fáztam, de az egyik fa alatt egy nagy köpönyegre leltem, ezt magamra borítottam, s letelepedtem a földre. Semmi határozott gondolat nem kötötte le az elmémet. Minden zavaros volt. Éreztem a fényt, az éhséget, a szomjúságot és a sötétséget. Számtalan hang csengett a fülemben, s mindenfelől szagok köszöntöttek. Az egyetlen tárgy, amit meg tudtam különböztetni, a fénylő hold volt, s én gyönyörködve függesztettem rá tekintetemet.

Jó néhányszor váltott a nap éjszakából nappalra és nappalról éjszakára, s az éjszaka pályája ugyancsak megrövidült, mire kezdtem már különbséget tenni érzet és érzet közt. Egyre tisztábban láttam a patakot, mely ellátott itallal, s a fákat, amelyek lombja beárnyékolta. És gyönyörűség volt fölfedeznem, hogy az a kellemes hang, mely gyakorta köszöntötte fületem, ama szárnyas kis állatok torkából származik, amelyek meg-megszakították a szememet érő fényt. Most már pontosabb képem volt a körülöttem lévő tárgyakról, s észleltem a rám boruló fénytető sugárzó határvonalát is. Néha megpróbáltam utánozni a madarak kedves énekét, de hasztalan. Néha meg szerettem volna a magam módján kifejezni, amit érzek, de a torkomból kitörő esetlen és tagolatlan hangok megrémítettek és elnémítottak.

A hold eltűnt az éjszakából, aztán megint fölbukkant, immár megkisebbedve, s én még akkor is ott voltam az erdőben. Érzeteim addigra már elkülönültek, és elmém is napról napra új gondolatokat fogadott be. Szemem hozzászokott a fényhez s a tárgyak valódi alakjának érzékeléséhez. Már meg tudtam különböztetni a bogarakat a növényektől, sőt lassacskán egyik

növényt is a másiktól. Fölfedeztem, hogy a veréb hangja érdes, de a feketerigó meg a sárgarigó éneke bájos és igéző.

Egy szép napon, mikor épp nagyon nyomasztott a hideg, tűzre akadtam; valami koldus csavargó hagyhatta ott, s engem előntött a gyönyörűség soha nem tapasztalt melegétől. Örömben bedugtam a kezem az eleven parázs közé, de felordítottam a fájdalomtól, s már rántottam is vissza. Milyen különös - gondoltam -, hogy egyazon ok ily különböző hatást idézzen elő! Megvizsgáltam, miből származik a tűz, s örömmel fedeztem fel, hogy fából. Gyorsan összeszedtem néhány ágat, de nedvesek voltak, s nem akartak meggyulladni. Ez bántott, de leültem, s tovább figyeltem a tűz működését. A nedves fa, amelyet odaraktam a tűz közelébe, kiszáradt, s magától lángra lobbant. Ezen elgondolkodtam, és sorra megtapogatva a különböző ágakat, fölfedeztem a jelenség okát. Nekifogtam, és sok-sok fát összegyűjtöttem, hogy megszáritsam, s bőven legyen tűzrevalóm. Aztán beesteledett, s az éjszakával együtt megjött az álom is, és én nagyon féltem, hogy majd kialszik a tüzem. Gondosan megraktam hát száraz fával és száraz avarral, s arra nedves ágakat tettem; s csak akkor terítettem le köpönyegemet a földre, s tértem nyugovóra.

Reggel, ébredés után az volt az első dolgom, hogy megnézzem a tüzet. Kitakartam, s az enyhe szellő nyomban lángra lobbantotta. Ezt is megfigyeltem, ágakból legyezőt fabrikáltam, s ez akkor is életre keltette a parazsat, ha már kis híján kihunyt. Aztán megint éjszaka lett, s én örömmel fedeztem fel, hogy a tűz nemcsak meleget ad, hanem fényt is, s e fölfedezett elem hasznomra lehet táplálkozásomban is; a vándorok ugyanis otthagytak némi ételmaradékot, s én rájöttem, az meg van sütvé, és sokkal ízletesebb, mint a bogyó, amit a fákról szedek. Megpróbáltam tehát az élelmemet én is ugyanúgy, eleven parázsra rátéve elkészíteni. Úgy találtam, hogy a bogyót ez elrontja, de a gyökér sokkal jobb lesz tőle.

Az élelemnek azonban szűkében voltam, s olykor egész nap hiába kutattam pár szem makk után, amivel megenyhítem kínzó éhségemet. Ez vett rá, hogy otthagyjam a helyet, ahol addig laktam, s olyat keressek, ahol azt a néhány szükségletemet, amelyet eddig kitapasztaltam, könnyebben kielégíthetem. Nagyon fájlaltam a tűz hiányát, amire véletlenségből tettem szert, s nem tudtam, miként pótolhatnám. Órákat töprengtem komoly gondban, mi módon oldhatnám meg ezt a nehézséget, de végül kénytelen voltam lemondani róla, hogy magammal vigyem, beburkolóztam hát köpönyegembe, s elindultam az erdőn át a lemenő nap irányába. Három napig bolyongtam, míg végül nyílt vidékre akadtam. Előtte való éjjel nagy havazás volt, s a mezők mind egyformán fehérlettek. A kép vigasztalan volt, s úgy találtam, lábam megdermed a földet eltakaró hideg és nedves anyagban.

Reggel hét óra lehetett, s én nagyon vágytam már élelem és fedél után. Nagy sokára egy emelkedő tetején kalyibát pillantottam meg, ami kétségtelenül egy pásztorember menedékéül szolgált. Ez számomra új látvány volt, tehát kíváncsian megvizsgáltam. Mivel az ajtót nyitva találtam, beléptem. Egy öregember ült benn a tűz mellett, amelyen épp a reggelijét készítette. A zajra megfordult, észrevett, felsikoltott, elhagyta a kunyhót, s futásnak eredt a mezőn, olyan gyorsan, hogy az ilyen elerőtlenedett öregembertől szinte hihetetlennek tetszett. Külleme, mely minden mástól eltért, amit eddig láttam, s a menekülése némileg meglepett. A kalyiba belseje ámulatba ejtett. Ide nem hatolt be az eső meg a hó; a talaj száraz volt, és éppoly csodálatos, isteni menedékhelynek tetszett, mint pandemónium a pokol démonainak a tűztóban elszenvedett gyötrelmeik után. Mohón befaltam a pásztor reggelijének maradványait, a kenyeret, sajtot, tejet és bort. Ez utóbbi azonban nem ízlett. Majd elnyomott a fáradtság, ledőltem a szalmára, és elaludtam.

Mire fölébredtem, már délre járt, fehéren sziporkázott a föld a nap fényében, amelynek melegétől indítatva elhatároztam, folytatom utamat. A paraszt reggelijének maradványát egy ott talált tarisznyába raktam, fölkeredtem, s órák hosszat gyalogoltam a földeken át, míg napnyugtára egy faluba nem értem. Hogy azt én milyen csodálatosnak láttam! Sorra megcsodáltam a pompás épületeket, a nagyobb parasztházakat, sőt még a kunyhókat is. A zöldség a kertben, a tej, a sajt, amit egyik-másik parasztház ablakában láttam, fölgerjesztette az étvágyamat. Betértem az egyik legszebb parasztházba, de alig tettem be a lábam az ajtón, a gyerekek visongva futásnak eredtek, s egy asszony elájult. Felbolydult az egész falu. Volt, aki menekült, volt, aki rám támadt, s ez így ment, míg csak a kövektől és más hozzám vágott tárgyaktól kéken-zölden és sajgó tagokkal vissza nem menekültem a mezőre, s ott félelmemben menedéket nem kerestem egy alacsony és csupasz kunyhóban, amely a faluban látott palotákhoz képest ugyancsak nyomorultul festett. E kunyhó azonban a szomszédos, takaros és kellemes külsejű tanyához tapadt, ahova legutóbb szerzett tapasztalataim alapján, amelyeknek ugyancsak megfizettem az árát, nem mertem betérni. Menedékhelyem fából épült, de oly alacsonyra, hogy fölegyenesedni is alig tudtam benne. Padlója nem volt, föld volt az alja, de az legalább száraz, s bár a szél számtalan résen fújta befelé, én megfelelő menedéknek véltem a hó és az eső ellen.

Ide húzódtam hát vissza, s boldogan feküdtem le, mert fedél volt a fejem fölött, mely megóv az évszak kegyetlenségétől, s mi több, az emberek barbárságától.

Pirkadatkor kikúsztam az ólamból, hogy szemügyre vegyem a szomszédos tanyát, s eldöntsem, itt maradhatok-e a szálláson, amit leltem. Menedékem a tanyaház hátához támaszkodott, s az egyik oldalán egy disznóól, a másik oldalán egy tiszta vizű tavacska határolta. Egy helyt nyitva volt, ott kúsztam én be, de most minden részét beraktam fával, kővel, nehogy észrevegyenek, de csak annyira, hogy ha menekülnöm kell, kiférjek.

Ami fény behatolt, az a szomszédos disznóólon át hatolt be, de nekem ennyi is elég volt.

Miután ily módon mindent elrendeztem, s a földet beszórtam tiszta szalmával, visszahúzódtam, mert a távolban megpillantottam egy emberalakot, s még nagyon is jól emlékeztem rá, az este milyen elbánásban volt részem, mikor bizalmamban az ember kezére adtam magam. Előbb azonban, hogy aznapra legyen mit ennem, még elcsentem egy fekete cipőt s egy csészét, mert kényelmesebb volt a menedékem mellett elfolyó vizet abból innom, mint a tenyeremből. A talaj szintje odabent valamivel magasabb volt, mint kint, így teljesen száraz maradt, s a tanya kéményének közelsége a kunyhót elviselhetően melegge tette.

Miután így elláttam magam, elhatároztam, itt maradok az ólban, míg csak nem történik valami, ami a szándékom megváltoztatására késztet. Ez szinte maga volt a paradicsom korábbi lakóhelyemhez, a nyirkos talajú, sivar erdőséghez képest, ahol esőt szemeteltek az ágak. Jóízűen megettem reggelimet, s épp el akartam távolítani egy deszkát, hogy vizet merjek, mikor lépteket hallottam, s egy résen kikandikálva fiatal teremtést pillantottam meg, sajtárral a fején, amint ott megy el az ólam előtt. A lány fiatal volt, és viselkedése szelíd, nem olyan, mint a többi tanyasi cselédlányé, akivel azóta találkoztam. Öltözéke azonban szegényes; durva kék szoknyát viselt s vászonujjast, mást nem is. Szőke haja varkocsba volt fonva, de nem viselt benne semmi díszet. Türelmesnek látszott, de szomorúnak. Elvesztettem szem elől, de mintegy negyedóra múlva visszatért, fején a sajtárral, mely most félig volt tejjel. A teher láthatólag nem esett nehezebbre, s ahogy ment, összetalálkozott egy fiatalemberrel, akinek az arca még mélyebb csüggedést tükrözött. Néhány szomorú szót váltottak, a fiú elvette a sajtárt a lány fejéről, s ő vitte be a tanyára. A lány utánament, s eltűntek. Egyszerre megint megláttam a fiatalembert, most valami szerszám volt a kezében, a mezőn vágott át a tanya mögött, s a lány is dolgozott, hol benn a házban, hol az udvaron.

Amikor lakóhelyemet jobban szemügyre vettem, fölfedeztem, hogy eredetileg a tanyaépület egyik ablakához épült, de az ablakszemeket deszkával szegezték be. Az egyik deszkán apró, szinte észrevehetetlen rést találtam, amelyen azonban épp be tudtam kandikálni. A rés mögött egy kicsi szobát láttam, meszelt falút és tisztát, amelyben azonban alig volt bútor. A sarokban, a kis tűzhely mellett öregember ült, fejét szomorúan a kezébe hajtva. A fiatal lány takarított, de egyszer csak kivett valamit egy fiókból, odaült az öregember mellé, és öltögetni kezdett, az öreg meg felvett egy szerszámot, és játszani kezdett rajta, s az szebb hangot adott ki, mint a pacsirta vagy a feketeterítő. Szép látvány volt ez, még nekem, nyomorultnak is, aki eddig semmi szépet nem láttam életemben. Az öregember ezüst haja és jóságos arca tiszteletet keltett bennem, a lány szelíd viselkedése meg szeretetet. Az öreg szomorú, szép dallamot játszott, ami, láttam, könnyeket csal társnője szemébe, de az öreg ügyet se vetett rá mindaddig, míg a lány hallhatóan nem zokogott. Ekkor pár szót szolt a szőke lánynak, az letette a munkáját, s odatérdelt az öreg elébe. Az öreg fölemelte, s oly nyájasan és szeretettel mosolygott rá, hogy engem előtött valami furcsa és mindennél erősebb érzés. Fájdalom és gyönyörűség keveredett benne, olyasmi, amit még sose tapasztaltam, sem éhségemben, se fáztomban, se tűz mellett, sem jóllakva, elhúzódtam hát az ablaktól, mert képtelen voltam ezt elviselni.

Ezután hamarosan visszatért a fiatalember, a vállán egy terü fával. A lány kint várta a kapuban, lesegítette terhét, bevitt egypár hasáb fát a házba, s rárakta a tűzre. Aztán mindketten bementek a tanyaépület egy zugába, s a fiatalember jókora cipót s egy darab sajtot vett elő. A lányon látszott, hogy örül, bement a kertbe néhány gyökérért és növényért, ezeket vízbe rakta, és fölthette a tűzre. Ezután folytatta a munkáját, a fiatalember meg kiment a kertbe, és gyökereket ásott s huzigált ki. Ezt csinálta vagy egy óra hosszat, aztán a fiatal lány csatlakozott hozzá, s bementek a tanyaházba.

Az öregember eddig csak töprengett, de a fiatalok jöttén kissé fölvidult, s együtt leültek enni. Az ételnek gyorsan a végére értek. A fiatal lány megint csak benn a tanyán rendezkedett. Az öreg a fiatalember karjára támaszkodva kiment a tanya elé pár percre, napozni. Szébb talán nincs is, mint e két páratlan teremtség ellentéte. Az egyik öreg volt, a haja ezüstös, arcáról sugárzott a jóság és szeretet. A fiatalember karcsú, hajlékony, arcvonásai finoman részarányosak; szeme és tartása mégis mélységesen szomorú és csüggedt. Az öregember ezután betért a házba, a fiatal meg, ez alkalommal más szerszámmal, mint amit reggel használt, megint a mezőre irányította lépteit.

Hamarosan besötétedett, de végtelen csodálkozásomra a tanya lakói gyertyák segítségével meg tudták hosszabbítani a világosságot, s boldogan fedeztem föl, hogy a napnyugta nem vet véget az örömömnek, amit emberi szomszédaim szemlélése jelent. Este a fiatal lány és a társa több mindent csinált, amit nem értettem, az öreg azonban elővette a szerszámot, mely most is ugyanolyan isteni hangokat adott ki, mint reggel, amikor annyira elbűvölt. Mikor ő abbahagyta, a fiatalember kezdett el, nem játszani, hanem olyan hangokat kiadni, amelyek egyhangúságukban nem hasonlítottak sem az öregember szerszámjának harmóniájához, sem a madarak énekéhez. Azóta tudom már, hogy hangosan olvasott, de akkor még semmit sem tudtam a szavak vagy betűk tudományáról.

A család, miután egy ideig ily módon foglalatostkodott, kioltotta a fényt, s visszavonult, feltevésem szerint pihenni.

TIZENKETTEDIK FEJEZET

Én csak feküdtem a szalmán, de nem tudtam elaludni. A nap eseményei jártak az eszemben. Legjobban ezeknek az embereknek a szelídsége lepett meg, nagyon szerettem volna csatlakozni hozzájuk, de nem mertem. Túlságosan is jól emlékeztem még, miként bántak el velem előző nap a barbár falusiak, s úgy döntöttem, bármit tartok is helyesnek a jövőben a magatartásomra nézve, most mindenesetre némán meghúzódok az ólban, figyelek, s igyekszem kideríteni az indítóokokat, amelyek a tetteiket meghatározzák.

A tanya lakói másnap már napkelte előtt fönn voltak. A fiatal nő a tanyán tett-vett, elkészítette a reggelit, a fiatalember meg az első étkezés után elment.

Ez a nap ugyanúgy telt, mint az előző. A fiatalember a kapun kívül foglalatostkodott, a lány meg benn talált magának elfoglaltságot. Az öregember, akiről hamarosan megállapítottam, hogy vak, vagy elmélkedéssel múlatta az órákat, vagy a szerszámján játszott. Nagyobb szeretettel és tisztelettel már nem lehet valakit körülvenni, mint amit a két fiatal tanúsított tiszteletre méltó társa iránt. Minden kis szolgálatot meleg gyöngédséggel végeztek el körülötte, s ő ezt jóságos mosollyal viszonzta.

De nem voltak teljesen boldogok. A fiatalember és a társa olykor félrehúzódott, s ilyenkor mintha sírtak volna. Nem láttam okát boldogtalanságuknak, de mélységesen sajnáltam őket. Ha ilyen gyönyörű két ember is lehet szerencsétlen, akkor nem is olyan különös, ha én, a tökéletlen és magányos lény olyan nyomorult vagyok. De miért boldogtalanok ezek a szelíd lelkek? Gyönyörű a házuk (az én szememben az volt), s megvan minden kényelmük. Van tűzük, aminél melegedhetnek, ha fáznak, s van ízletes ennivalójuk, ha éhesek. Pompás ruhát viselnek, s ami annál is több, élvezhetik egymás társaságát és beszédét, s mindennap nyájas, szerető pillantásokat válthatnak. Akkor meg mit jelentenek a könnyeik? Valóban fájdalmat fejeznek ki? Kezdetben nem találtam választ e kérdésekre, de a szakadatlan figyelés és az idő sok mindent megmagyarázott, ami kezdetben talányos volt.

Jó idő telt el, amíg fölfedeztem a szeretetre méltó család szomorúságának egyik okát. A szegénység volt az, s e rosszat nyomasztó mértékben megszenvedték. Más táplálékuk nem volt, csak a zöldség, amit a kertjük termett, s egyetlen tehenük teje, márpedig a tehen így télidőben nagyon keveset adott, mert gazdái alig tudtak annyi takarmányt előteremteni, hogy életben tartsák. Azt hiszem, gyakran voltak kénytelenek kiállni az éhség sajgó gyötrelmeit, kiváltképp a tanya két fiatal lakója, mert többször is láttam, odateszik az ételt az öregember elé, de maguknak nem tartanak meg semmit.

E jóság nagyon meghatott. Hozzászóltam, hogy éjszakánként, mert nekem is ennem kellett valamit, megdézsmáljam a készletüket, de attól kezdve, hogy rádöbbsentem, fájdalmat okozok vele a tanya lakóinak, tartózkodtam tőle, s a szomszédos erdőben gyűjtött bogyókkal, magvakkal és gyökerekkel vertem el az éhem.

Fölfedeztem még valamit, amivel könnyíthetek a munkájukon. Rájöttem, a fiatalember a nap nagy részét azzal tölti, hogy fát gyűjt a családi tűzhelyre. Éjszakánként tehát megesett, hogy fogtam a szerszámot, amelynek használatát hamarosan elsajátítottam, s annyi tűzifát hordtam haza, amennyi napokra elegendő.

Emlékszem, első alkalommal a fiatal nő, mikor reggel ajtót nyitott, láthatólag meglepődött a kint fölhalmozott rengeteg fa láttán. Fennhangon szólt valamit, a fiatalember csatlakozott hozzá, s ő is hangot adott a meglepetésének. Örömmel észleltem, hogy aznap nem megy ki az erdőbe, hanem az idejét a ház körül, a kertben dolgoztatva tölti.

Fokról fokra ennél nagyobb fölfedezéseket is tettem. Rájöttem például, hogy ezek az emberek tapasztalataikat és érzelmeiket tagolt hangok segítségével közlik egymással. Észleltem, a szavak, amelyeket kiejtenek, olykor fájdalmat, olykor örömet okoznak, mosolyt vagy szomorúságot keltenek annak lelkében vagy arcán, aki hallja őket. Ez igazán isteni tudomány volt, s én égtem a vágytól, hogy elsajátítsam. De valahányszor erre kísérletet tettem, az mindig kudarcba fulladt. Az ő beszédük gyors volt, s a szavaknak, amelyeket kiejtettek, semmi látható közük a körülöttünk lévő tárgyakhoz, s így nem találtam nyomot, amelyen elindulva megfejtettem volna jelentésük titkát. Nagy-nagy figyelem árán s több holdforduló ideje alatt, amit az ólamban töltöttem, sikerült fölismernem azokat a neveket, amelyeket a beszélgetésükben előforduló leggyakoribb tárgyaknak adtak: azonosítottam és megtanultam, teszem azt, a *tűz*, *tej*, *kenyér* és *fa* szavakat. Azonkívül megtanultam a tanya lakóinak nevét is. A fiatalembernek és a társnőjének külön-külön több neve is volt, az öregembernek azonban csak egy: apa. A lányt hol *húgomnak*, hol *Agathának* szólították, a fiatalembert hol *Felixnek*, hol *bátyámnak*, hol *fiamnak*. El sem tudom mondani, mekkora öröm volt, amikor sikerült megfejtennem e hangok jelentését, s hogy ki is tudtam ejteni őket. Ezenkívül több más szót is megkülönböztettem egymástól, de sem megérteni, sem alkalmazni nem tudtam őket, így például ezeket: *jó*, *drága*, *boldogtalan*.

Ezzel telt a telem. A tanya lakóit szelíd modoruk és szépségük nagyon megszerettette velem. Ha ők szomorúak voltak, én is elcsüggedtem. Ha fölvidultak, osztoztam a vígságukban. Rajtuk kívül alig láttam emberi lényt, s ha történetesen be is állított valaki a tanyára, hangos modora és durva kiáltása csak annál inkább ráébresztett barátaim felsőbbiségére. Az öregember, azt láttam, nemegyszer próbált bátorságot önteni a fiatalokba, s néha kifejezetten azért szólította őket, hogy elűzze mélabújukat. Ilyenkor vidáman beszélt hozzájuk, s arcának jósága még nekem is örömet szerzett. Agatha tisztelettel hallgatta, szeme néha megtelt könnyel, amit igyekezett észrevétlen fölszárogatni, de általában úgy találtam, hogy miután apja intelmeit végighallgatta, arca is, hangja is fölvidult. Ám nem úgy Felixé. Ő volt hármuk közül mindig a legszomorúbb. S még az én gyakorlatlan szemem is észrevette, jobban szenved, mint szerettei. De ha arca szomorúbb volt is, hangja, főleg ha az öregemberhez szólt, vidámabb a hűgánál.

Számtalan példát tudnék mondani, amely, bármily kicsiség is, híven tükrözi a tanya szeretetre méltó lakóinak jellemét. Felix a legnagyobb szegénység és szűkölködés közepette is örömmel vitte hűgának az első kis fehér virágot, amely kikandikált a hó alól. Kora reggel, mielőtt hűga fölkelne volna, Felix eltakarította a havat, mely eltorlaszolta az istállóhoz vezető ösvényt, vizet hozott a kútról, behordta a fát a kamrából, amelyet, mindig megújuló meglepetésükre, valamely láthatatlan kéz újra meg újra megrakott tűzifával. Napközben Felix, azt hiszem, egy szomszédos gazdánál dolgozott, mert gyakran megesett, hogy elment hazulról, és nem is jött haza vacsoráig, de fát ilyenkor nem hozott. Máskor meg a kertben foglalatoskodott, de az ilyen fagyos időben sok tennivalója nem akadt, így inkább felolvasott az öregembernek és Agathának.

Ez a felolvasás kezdetben hallatlanul zavarba ejtett, de fokról fokra fölfedeztem, olvasás közben ugyanazokat a hangokat ejti ki, mint amikor beszél. Ebből arra következtettem, a papíron kimondható jeleket talál, s ezeket megérti, fellobbant hát bennem is a vágy, hogy magam is megértsem őket. De miként lett volna ez lehetséges, ha még a hangokat sem

értettem, amelyeket jelölnek? Szépen fejlődtem ugyan e tudományban, de ahhoz nem eléggé, hogy bármi beszélgetést, bár elmém minden erejét erre szenteltem, követni tudtam volna. Azt ugyanis könnyű volt felfognom, hogy bármennyire szeretném fölfedni ottlétemet a tanya lakói előtt, ezt meg sem szabad kísérelnem, míg el nem sajátítom a nyelvüket; e tudás birtokában talán rá tudom venni őket, nézzék el alakom torz voltát, amelyre szakadatlanul figyelmeztetett a közöttünk lévő szemmel látható különbség.

Megcsodáltam a tanya lakóinak tökéletes alakját - kecsességüket, szépségüket, finom arcvonásaikat -, s megrémültem, ha magamat vettem szemügyre a tavacska vizében! Először visszariadtam, képtelen voltam elhinni, valóban az én képemet veri vissza a víztükör, ám mikor meggyőződtem róla, hogy valóban én vagyok az a szörnyeteg, keserűen, halálosan elcsüggedtem. Ó, jaj! Pedig még nem is tudtam, nyomorúságosan torz voltom milyen végzetes következményekkel jár.

Ahogy a nap melegebbé vált, s a napvilág hosszabbá, eltűnt a hó, s én megpillantottam a csupasz fákat meg a fekete földet. Ettől kezdve Felixnek több elfoglaltsága akadt, megszűntek a fenyegető éhség szívszaggató jelei. Élelmük, mint utóbb megtanultam, egyszerű volt, de tápláló; s most már volt belőle elegendő. Több újfajta növény nőtt ki a földből, ezeket elkészítették, s az évszak előrehaladásával megszapordtak a jólét jelei.

Az öregember a fia karján délidőben naponta sétát tett, már ha éppen nem esett az eső, mert megtanultam, hogy ha az égből ömlik a víz, azt úgy mondják. Pedig ez gyakran előfordult, noha a hegyi szél gyorsan megszáritotta a földet, s az évszak sokkal kellemesebbé vált, mint azelőtt volt.

Életmódom az ólban nem változott. Reggel a tanya lakóinak jövés-menését lestem, s mikor egyik erre, másik arra elment a dolga után, aludtam egyet. A nap hátralévő részét megint barátaim figyelésével töltöttem. Mikor ők nyugovóra tértek, ha holdfényes volt az éjszaka, vagy felhőtlen tisztán ragyogtak a csillagok, kimentem az erdőbe, megszedtem a magam élelmét, és tűzifát gyűjtöttem a háznak. Visszatértem után, ha kellett, elhánytam a havat az ösvényről, s elvégeztem azokat a tennivalókat, amelyeket Felixtől sikerült ellesnem. Utóbb megfigyeltem, hogy a láthatatlan kéz munkálkodását nagy csodálkozással vették tudomásul, s hallottam, ilyenkor azt mondják: *jó szellem* meg *csoda*, de nem értettem e szavak jelentését.

Gondolataim egyre élénkültek, s nagyon vágytam már fölfedezni e gyönyörű teremtmények érzéseit és tetteinek indítékait. Az is nagyon izgatott, hogy Felix miért látszik oly szerencsétlennek, s Agatha miért oly szomorú. Azt hittem (én szerencsétlen bolond!), majd még módomban áll visszaadni ezeknek az érdekes embereknek a jókedvét. Ha aludtam, vagy másutt jártam, akkor is ott lebegett előttem a tiszteletre méltó vak apa, a szelíd Agatha és a derék Felix képe. Mint felsőbbrendű lényekre, akik majd jövő sorsom döntőbírái lesznek, néztem föl rájuk. Képzeteemben ezerszer is megalkottam a képét, miként mutatkozom meg előttük, s ők hogyan fogadnak. Elképzeltem, mint borzadnak tőlem, míg csak szelíd viselkedésemmel és békítő szavaimmal el nem nyerem kezdetben a szívességüket, utóbb a szeretetüket is.

E gondolatok fölvilványoztak, s arra ösztökéltek, hogy újult erővel lássak hozzá a beszéd művészetének elsajátításához. Szerveim durvák voltak, de alkalmazkodók, s bár hangom korántsem hasonlított az ő lágy hangjukhoz, már elfogadható könnyedséggel ejtettem azokat a szavakat, amelyeket megértettem. Olyan volt ez, mint a különbség az öleb és a szamár között: a szelíd szamár, ha durva is a modora, mindenképpen jót akar, és kétségtelenül jobb bánásmódot érdemelne, mint szidalmat és ütleget.

A tavasz langymelege és a kellemes záporok megváltoztatták a föld képét. A férfiak, akik e változás előtt mintha barlangban rejtőztek volna, most szétszóródtak, és a föld művelésének különféle tennivalóival foglalatoskodtak. A madarak is vidámabban daloltak, és sorra pattantak ki a rügyek a fákon. Boldog, boldog föld! Istenekhez méltó lakhely, mely nem is oly régen még sivár volt, nyirkos és egészségtelen. Kedélyemet fölvidította a bűvös természet. A múlt kitörlődött emlékezetemből, a jelen derűs volt, s a jövőt a remény s az öröm sejtelve aranyozta be fényes sugarával.

TIZENHARMADIK FEJEZET

S most hamarosan történetem meghatóbb részéhez érek. Beszámolok bizonyos eseményekről, amelyek oly érzéseket keltettek bennem, hogy hatásukra megszűntem az lenni, aki voltam, s azzá lettem, aki vagyok.

Rohamosan tavaszodott. Az idő gyönyörű lett, az ég felhőtlen. Meglepetten láttam, ami korábban sivár volt és komor, az most virágba borult, és csodaszépen zöldellt. Érzéseim fölfrissültek, jólesett nekik az ezernyi pompás illat s ezernyi gyönyörű látvány.

E szép napok egyikén történt, amikor tanyai barátaim épp a munka fáradalmát pihenték - az öregember gitározott, s gyermekei a játékát hallgatták -, azt vettem észre, Felix arca kimondhatatlanul mélabús. Föl-fölsóhajtott, s mikor apja abbahagyta a játékot, viselkedéséből arra következtettem, Felixtől szomorúsága okát kérdi. Felix vidám hangon válaszolt, az öreg tovább muzsikált, ám egyszerre kopogtak az ajtón.

Egy hölgy érkezett lóháton, s egy parasztember, a vezetője. A hölgy fekete ruhát viselt, s arcán sűrű, fekete fátylat. Agatha kérdezett tőle valamit, s az idegen válasza egyetlen, bájosan ejtett szó volt, Felix neve. Hangja muzsikált, de nem úgy, mint barátaim bármelyikéé. A szót meghallván, Felix odasietett a hölgyhöz, s az, mikor meglátta őt, fölvetette fátylát, s én megpillantottam angyali szépségű és kifejezésű arcát. Különösmód fésült haja hollófekete volt és csillogó. Szeme fekete, de szelíd, bár eleven. Vonásai szabályosak, bőre csodálatosan tiszta, arca bájosan rózsás.

Felixnek mintha eszét vette volna az öröm, mikor őt meglátta, a szomorúságnak még a nyoma is eltűnt az arcáról, s az nyomban olyan mámoros boldogságot fejezett ki, amilyenre aligha hittem volna képesnek. Szeme csillogott, arca kipirult a boldogságtól, s ugyanolyan szépnek láttam, mint az idegent. Mintha azt más érzelmek illették volna meg; gyönyörű szeméből kicsordult néhány csepp könny, Felix felé nyújtotta kezét, ő elragadtatva megcsókolta, s amennyire ki tudtam venni, az ő édes arab leánykájának szólította. A lány láthatólag nem értette, de mosolygott. Felix elbocsátotta a vezetőt, lesegítette a lányt a nyeregből, és bekísérte a házba. A fiatalember és az apja néhány szót váltott, az idegen hölgy odatért az öregember elé, s kezét akart csókolni neki, de ő fölemelte, s szeretettel magához ölelte.

Hamarosan észrevettem, hogy bár az idegen is tagolt hangokat ad ki, s nyilvánvalóan megvan a maga nyelve, sem ő nem érti a tanya lakóit, sem azok őt. A kezükkel mutogattak, s ezt nem értettem, de azt láttam, az idegen jelenléte boldogsággal tölti el a tanyát, s úgy úzi el a szomorúságot, ahogy a nap szippantja föl a reggeli ködöt. Felix kiváltképp boldognak látszott, s örömteli mosollyal üdvözölte az ő arab leánykáját. Agatha, az örök szelíd Agatha kezét csókolt a bájos idegennek, s a bátyjára mutatva, úgy néztem, azt jelezte: az boldogtalan volt, míg az idegen meg nem jött. Órák teltek el így, miközben ők, az arcukról ítélve, nagyon vígan voltak, de hogy miért, azt nem értettem. Egyszerre megvilágosodott előttem, amikor az idegen újra meg újra utánuk mondott bizonyos hangokat, hogy megpróbálják megtanítani a maguk nyelvére, s az jutott eszembe, ennek magam is hasznát vehetném. Az idegen mintegy húsz szót megtanult az első leckén, természetesen elsősorban olyanokat, amelyeket magam is értettem már, de a többi az én számomra is új volt.

Ahogy beesteledett, Agatha meg az arab lány hamar nyugovóra tért. Felix, mikor elváltak, megcsókolta az idegen kezét, s azt mondta: „Jó éjt, édes Safie.” De ő még soká fennmaradt, az apjával beszélgetett; s abból, hogy gyakran emlegették a hölgy nevét, arra következtettem, ő

volt beszélgetésük tárgya. Égtem a vágytól, hogy megértsem őket, minden igyekezettel ezen voltam, de arra kellett rájönnöm, ez teljességgel lehetetlen.

Másnap reggel Felix kiment dolgozni, s miután Agatha végzett szokásos tennivalóival, az arab lány odaült az öregember lábához, és gitárját elvevén oly bővöletesen szép dallamokat játszott, hogy a gyönyörűségtől egyszeriben kiszaladt a könnyem. Énekelt is, és hangja oly gazdagon áradt, csapott fel, s halkult el újra, mint a fülemülée az erdőn.

Mikor befejezte, átadta a gitárt Agathának, aki először vonakodott azt elfogadni. Aztán eljátszott egy egyszerű dalt, és kellemes hangon énekelt, de korántsem oly csodaszépen, mint az idegen. Az öregemberen látszott, el van ragadtatva, mondott néhány szót, amit Agatha megpróbált Safie-val megértetni; én úgy láttam, azt akarta kifejezni velük, hogy Safie mennyei élvezetet szerzett neki a muzsikájával.

A napok ezután is éppoly békésen teltek, mint ez idáig, az egyetlen változás az volt, hogy barátaim arcán öröm váltotta fel a szomorúságot. Safie mindig vidám volt és boldog. Gyorsan haladt a nyelvben - akárcsak velem együtt én -; két hónap múltán már majd minden szót megértettem, amit kiejtettek.

Időközben a fekete földet belepte a sok növény, s a zöld lejtőket számtalan virág tarkította, édes illatú és édes a szemnek, megannyi sápadt fényvel ragyogó csillag a holdvilágos erdőn. A nap melegebb lett, az éjszakák derűsek és balzsamosak, s éjszakai kószalásaim hallatlan örömet szereztek, bár ugyancsak megrövidültek a kései napnyugta és korai napkelte következtében, hisz fényes nappal óvakodtam kimenni, mert féltem, hogy majd ugyanazzal a bánásmóddal találkozom, amit az első faluban kellett elszenvednem, ahova a lábamat betettem.

Minden napom szakadatlan igyekezet volt, hogy mielőbb elsajátítsam a nyelvet, s azzal dicsekedhetem, gyorsabban haladtam, mint az arab lány, aki nagyon keveset értett, s akadozva beszélt, én viszont megértettem és utánozni is tudtam minden kiejtett szót.

Miközben egyre jobban beszéltem, megtanultam a betűk tudományát is az idegennel együtt, s ez a csodálkozás és gyönyörűség tágas új mezőit nyitotta meg előttem.

A könyv, amelyből Felix Safie-t tanította, Volney műve volt, a *Birodalmak romjai*. Nem értettem volna a könyv mondanivalóját, ha Felix, fölolvastán, részletesen mindent meg nem magyaráz. Választása azért esett épp erre a könyvre, mondta, mert emelkedett iránya a keleti szerzők példáját követi. E mű révén, bár felületesen, de megismerkedhettem a történelemmel s a világ néhány ma is létező birodalmával. Betekintést nyújtott szokásaikba, kormányzatukba s a föld különféle népeinek vallásaiba. Szólt a rest ázsiaiakról, a görögök bámulatos zsenialitásáról és tevékeny szelleméről, a régi rómaiak háborúiról és nemes erényéről, ezt követő elkorcsosulásukról s e roppant birodalom hanyatlásáról, lovagságról, kereszténységről, királyokról. Szólt az amerikai félteke fölfedezéséről, s én Safie-val együtt sirattam meg őslakóinak boldogtalan sorsát.

E csodálatos elbeszélések különös érzelmeket gerjesztettek bennem. Hát lehet az, hogy az ember oly hatalmas, erényes és fenséges, egyszersmind mégis oly gonosz és aljas? Egyszer olyannak mutatkozik, mintha az ősszoss sarjadéka lenne, másszor meg találni se lehet nála nemesebbet és Istenhez hasonlatosabbat. Úgy tetszett, nagy és erényes embernek lenni a legnagyobb tisztesség, ami érző lelket érhet. Aljasnak és gonosznak lenni, amint ezt sokakról feljegyezték, úgy látszott, a legnagyobb szégyen, alantasabb állapot, mint a vakondoké vagy a gyámoltalan féregé. Sokáig nem tudtam felfogni, miként szánhatja rá magát egy ember, hogy embertársát meggyilkolja, mint azt sem, mi célt szolgálnak a törvények és kormányok; ám mikor a vérontások és egyéb gonoszságok részleteit hallottam, csodálkozásom megszűnt, s undorodó iszonyattal fordultam félre.

A tanya lakóinak minden beszélgetése új csodákat tárt fel. Mikor az útmutatásokat hallgattam, amelyeket Felix az arab lánynak adott, az emberi társadalom különös rendszere bontakozott ki előttem. Hallottam a vagyon megosztásáról, roppant gazdagságról és nyomorú szegénységről, rangról, származásról és nemes vérről.

A szavak arra indítottak, hogy magamba nézzek. Megtanultam, az ember legtöbbször értékelt tulajdona a gazdagsággal párosult előkelő és mocsoktalan származás. Olyan ember, aki az említett előnyök közül csak egynek van birtokában, netán még tiszteletnek örvend, de aki egyiknek sem, azt kevés kivétellel csavargónak vagy szolgának tekintik, s egyszer s mindenkorra arra kárhozzátják, hogy a kiválasztott kevesek javára fecsérelje el az erejét! És én ugyan mi vagyok? Teremtésemről s teremtőm személyéről nem tudtam semmit, de azt tudtam, hogy pénzem az nincs, se barátom, sem semmiféle tulajdonom. És ráadásul az alakom is torz és undorító. Még csak a szervezetem sem emberi szervezet. Fürgébb vagyok, mint az ember, és szerényebb kosztos is megélek. Testem kisebb ártalmára viselem a hideg és a meleg végleteit. Erőm messze meghaladja az övét. Ahogy körülnéztem, nem láttam magamhoz hasonlót, és nem is hallottam ilyenről. Hát szörny lennék, a föld szégyenfoltja, akitől mindenki fut, és akit mindenki megtagad?

El sem tudom mondani, milyen kínokat okozott e gondolat. Megpróbáltam elhárítani, de a bánatot a tudás csak szaporítja. Ó, bár maradtam volna örökre szülőföldem erdejében, s ne ismertem volna meg, ne éreztem volna mást az éhségen, szomjúságon és melegen kívül!

Mily különös dolog a tudás! Ha egyszer beléakaszokodott, rátapad az elmére, mint moha a sziklára. Néha azt kívántam, bár rázhatnék le magamról minden gondolatot és érzést, de megtanultam, a fájdalom legyőzésének egyetlen eszköze van, s ez a halál - az pedig olyan állapot, hogy bár nem értettem meg, máris rettegtem tőle. Bámultam a tanya lakóinak erényét és jó szándékát, szerettem szelidségüket és szeretetre méltó modorukat, de másként nem érintkezhettem velük, csak lopva, hogy ne lássanak, és ne tudjanak rólam, s ez inkább fokozta, mint kielégítette a vágyamat, hogy én is hozzájuk tartozzam. Agatha szelíd szava, a bájos arab lány eleven mosolya nem nekem szól. Az öregember szelíd szemrehányásai s a szeretett Felixszel folytatott élénk beszélgetései nem az én fülemnek szólnak. Ó, én szerencsétlen nyomorult!

De más lecke még mélyebben hatott rám. Hallottam a nemek különbözőségéről, a gyermek születéséről és neveléséről. Mint örvend az apa kicsiny gyermeke mosolyának, a nagyobbacska hancúrozásának, s hogy e drága kötelezettség mint foglalja le az anya minden gondolatát, egész életét, miként nyiladozik az ifjú ember elméje, s gyarapodik tudása, s mint kötik kölcsönös - szülői, testvéri és rokon - kötelékek egymáshoz az embereket.

De hát hol van nekem barátom és rokonom? Apa szeme nem kísérté figyelemmel gyermeki napjaimat, anya sem ajándékozott meg áldott mosolyával és becézgetésével, vagy ha igen, kitörlődött a múltam, egyetlen vak úr már, amelyben képtelen vagyok bármit is megkülönböztetni. Már a legkorábbi emlékeimben is az vagyok, ami ma: ekkora és ilyen. Még soha nem láttam senkit, aki csak hasonlítana is rám, vagy azt állítaná, valami köze van hozzám. Hát mi vagyok én?

Rövidesen megmagyarázom, ezek az érzések hova torkolltak bennem, de most engedd meg, hogy visszatérjek a tanya lakóihoz, akiknek élettörténete a méltatlankodás, a gyönyörűség és a csodálkozás egyes érzéseit váltotta ki belőlem, de végső soron mindez csak szeretetemet és tiszteletemet növelte pártfogóim iránt (mert ártatlanságomban - félig fájó öncsalással - magamban így hívtam őket).

TIZENNEGYEDIK FEJEZET

Eltelt bizonyos idő, amíg megtudtam barátaim élettörténetét. S az olyasmi volt, hogy akarva, nem akarva mélyen belevésődött az elmémbe, mert sok mindent elárult, csupa olyasmit, ami érdekes és csodálatos a magamfajtanak, akinek az égvilágon semmi tapasztalata.

Az öregembert De Laceynek hívták. Jó családból származó francia volt, sok-sok évig ott is élt, jómódban, élvezte a rangban fölötte állók tiszteletét s a hozzá hasonlók szeretetét. Fia hazájának szolgálatában nevelkedett, s Agatha a legelőkelőbb hölgyekkel volt egy sorban. Pár hónappal az érkezésem előtt egy Párizs nevezetű nagy és pompázatos városban éltek, s részük volt mindazon örömeiben, amelyeket a mértéktartó jómóddal párosult erény s a kiművelt értelem vagy ízlés nyújtani képes.

Safie édesapja volt romlásuk okozója. Az török kereskedő volt, és sok éve élt már Párizsban, mikor is valami okból - hogy mi volt az, nem tudtam meg - jelenléte kellemetlenné vált a kormány számára. Elfogták, s börtönbe vetették, épp aznap, hogy Safie Konstantinápolyból megérkezett hozzá. Bíróság elé állították, és halálra ítélték. Az ítélet igazságtalansága égre kiáltott. Föl volt háborodva egész Párizs, és általában úgy vélték, elítéltetésének oka nem állítólagos bűne, hanem a vallása és vagyona volt.

Felix véletlenül megjelent a tárgyaláson. Mikor a bíróság döntését meghallotta, elborzadt, és féktelenül felháborodott. Ott helyben ünnepélyes esküt tett, a törököt kiszabadítja, majd utánanézett, ezt mi módon tehetné. Több sikertelen kísérletet követőleg, hogy a börtönbe bebocsátást nyerjen, az épület egy őrizetlen pontján erős vasrácsokkal elzárt ablakra lelt, amely a szerencsétlen muzulmán pincebörtönére nyílt, ott várta az súlyos láncokban s kétségbeesve a barbár ítélet végrehajtását. Felix éjszaka ellátogatott az ablakhoz, s közölte szándékát a rabbal. A török elcsodálkozott, örvendezett, s vagyont, jutalmat ígérve igyekezett szabadítója buzgalmát szítani. Felix megvetően elutasította ajánlatait, de mikor meglátta a bájos Safie-t, akinek szabad volt atyját meglátogatnia, s aki a keze mozdulatával fejezte ki mélységes háláját, akarva-akaratlanul is kénytelen volt magában bevallani, hogy a rab olyan kincs birtokában van, amellyel bőségesen megjutalmazhatja az ő fáradozását és önként vállalt kockázatát.

A török nyomban észrevette, lánya milyen hatással van Felix szívére, s a maga érdekében azzal az ígérettel próbálta az ifjút még jobban magához kötni, hogy amint az biztonságos helyre juttatja őt, rögtön nekiadja lánya kezét. Felix tapintatosabb volt, semhogy az ajánlatot elfogadja, de a lehetőség valóra válásában boldogsága beteljesültél várta.

Az elkövetkező napokban, miközben a kereskedő kiszabadításának előkészületei rendben folytak, Felix buzgalmát a bájos leányzó több levele is hevítette, mert az megtalálta a módját, hogy gondolatait egy öregember, apja szolgálja segítségével, aki tudott franciául, szerelmese nyelvén fejezze ki. Lángoló szavakkal köszönte Felixnek a szolgálatot, amit atyjának szándékszik tenni; s ugyanakkor szelíden panaszkodott tulajdon sorsára.

Másolatom van e levelekről, mert megtaláltam a módját ólban lakásom ideje alatt, hogy írószerszámokra tegyek szert, s a levelek gyakran fordultak meg Felix vagy Agatha kezében. Mielőtt elmennék, megmutatom őket, mert ezek is az elbeszélésem igazát bizonyítják, most azonban, mivel már nagyon alászállott a nap, csak arra van időnk, hogy a tartalmukat elismételjem.

Safie megírta: édesanyja keresztény arab leány volt, aki török rabszolgaságba került. Hála szépségének, elnyerte Safie atyjának szívét, s az elvette őt feleségül. A lány emelkedett és lelkes szavakkal emlékezett meg édesanyjáról, aki, szabadon születvén, gyűlölte a rabságot, amelyre balsorsa kárhóztatta. Lányát vallása tantételeire oktatta, s belesöpögtette a vágyat a magasabb értelmi képességek és a szellem függetlensége iránt, ami Mohamed női követői számára tiltott valami. A hölgy meghalt, de tanítása kitörülhetetlenül belevésődött Safie lelkébe, aki betege volt a gondolatnak, hogy ismét visszatérjen Ázsiába, s be legyen zárva egy hárem falai közé, ahol csak gyermek - s az ő nagy eszmékhez, az erények nemes versengéséhez szokott lelkétől olyannyira idegen - szórakozásokkal múlathatja idejét. Elbűvölte a kilátás, hogy keresztény emberhez mehet feleségül, s ott maradhat abban az országban, ahol a nőknek társadalmi rangjuk lehet.

Kitűzték már a török kivégzésének napját, de az az előtte való éjszaka megszökött börtönéből, s mire megvirradt, már mérföldekre maga mögött hagyta Párizst. Felix útlevelet szerzett édesapja, húga s a tulajdon nevére. Előzőleg közölte tervét édesapjával, aki azzal segített a hatóságokat megtéveszteni, hogy lányával együtt elment hazulról, mintha elutazott volna, s Párizs egy sötét negyedében rejtőzött el.

Felix a menekülőket Franciaországon keresztül Lyonba vezette, majd a Mont Cenis-n át Livornóba, s a kereskedő úgy határozott, ott várja be a kedvező alkalmat, mikor elhajózhat a török birodalomba.

Safie apjával akart maradni mindaddig, míg az el nem utazik, a török ugyanis megújította ígéretét, hogy a lány frigyre léphet szabadítójával. Felix erre várva velük maradt. Közben az arab lány társaságát élvezte, aki tanújelét adta iránta érzett egyszerű és gyöngéd szerelmének. Tolmács útján beszélgettek, de néha a tekintetük volt a tolmács, s Safie szülőhazájának felséges dalait énekelte szerelmesének.

A török nem állta útját meghitt együttlétüknek, bátorította az ifjú szerelmesek reményeit, de a szíve mélyén más terveket szőtt. Gyűlölte a gondolatot, hogy lánya keresztény férfi felesége legyen, de félt is Felix neheztelésétől, ha nem mutat lelkesedést, mert tudta, még szabadítója hatalmában van, hisz az bármikor följelentheti őt az olasz állam hatóságainál, jelenlegi lakóhelyükön. Ezernyi tervet forgatott a fejében, miként alakoskodhatnak addig, amíg már nem lesz rá szükség, mert hazaindulván a lányát titokban magával viheti. Terveit megkönnyítették a Párizsból érkezett hírek.

Franciaország kormányát nagyon fölháborította áldozatának szökése, s nem kímélte a fáradságot, hogy szabadítójának személyét kiderítse, s azt megbüntesse. Felix összeesküvésére hamarosan fény derült, s De Laceyt meg Agathát börtönbe vetették. A hír Felixhez is eljutott, s ez fölébresztette gyönyörű álmából. Vak és koros atyja, szelíd húga egy bűzös börtönben sínylődik, miközben ő a szabad levegőt s annak a társaságát élvezzi, akit szeret! E gondolat kinszenvedés volt számára. Gyorsan megállapodott hát a törökkel; ha kedvező alkalma nyílik továbbszöknie, mielőtt Felix Olaszországba visszatérne, Safie ott marad egy livornói zárda lakójaként, majd elbúcsúzott a bájos arab lánytól, Párizsba sietett, s kiszolgáltatta magát a törvény bosszújának, abban a reményben, hogy ily módon kiszabadíthatja De Laceyt és Agathát.

De reményében csalatkozott. Öt hónapig tartották őket börtönben, mire sor került a tárgyalásra, amelynek végeredményeként megfosztották őket minden vagyonuktól, és szülőhazájukból való örökös száműzetés keserű kenyerére ítéltettek.

Egy németországi tanyán leltek nyomorúságos menedéket. Én ott akadtam rájuk. Felix hamarosan megtudta: az álnok török, akiért ő meg a családja ily soha nem hallott sanyargatást szenvedett, fölfedezvén, hogy szabadítója így elszegényedett és tönkrejutott, feledve minden jóérzést és tisztességet, lányával együtt elhagyta Olaszországot, s Felixnek sértő módon nyomorúságos kis pénzeszeget küldött, mint mondta, segítségül jövődő megélhetésének megalapozásához.

Ezek voltak hát az események, amelyek Felix szívét emésztették, s ezek tették őt, mikor megismertem, családja legszerencsétlenebb tagjává. A szegénységet még csak elviselte volna, s minthogy megpróbáltatása erénye jutalma volt, még dicsőségnek is tekintette. A török hálátlansága s szeretett Safie-jának elvesztése azonban sokkal keserűbb és helyrehozhatatlan szerencsétlenség volt.

Az arab lány érkezése tehát új életet öntött a lelkébe.

Mikor Livornóban hírét vette, hogy Felixet megfosztották vagyonától és rangjától, a kereskedő megparancsolta lányának, ne is gondoljon többé az ifjúra, hanem készüljön fel, mert hazatérnek szülőföldjére. A nagylelkű Safie-t fölháborította e parancs. Megpróbált hát szembeszegülni atyjával, de az dühöngve hagyta őt faképnél, miután még egyszer megismételte zsarnoki parancsát.

Pár napra rá a török bement lánya lakosztályába, és sietve elmondta neki, oka van azt hinni, hogy livornói tartózkodásukat fölfedezték, s hamarosan ki akarják szolgáltatni őt a francia kormánynak. Ő tehát kibérelt egy hajót, amely Konstantinápolyba viszi, s órákon belül útra kel. Lányát viszont szándékában áll itt hagyni egy bizalmas szolgája gondjára bízva, hogy a vagyona nagyobbik felével, amely még nem érkezett meg Livornóba, ha alkalom adódik, utána menjen.

Mikor egyedül maradt, Safie kitervelte, szorult helyzetében miként viselkedjék. Attól, hogy Törökországban lakják, iszonyodott, ennek hite és érzelme egyaránt ellentmondott. Kezébe került apjának egynémely irománya, s ebből megtudta, hogy szerelmesét száműzték, s a hely nevét is, ahol tartózkodik. Egy darabig habozott, de végül megszilárdult az elhatározása. Néhány ékszerrel, ami az övé volt, s némi pénzzel, egy livornói születésű szolgálólány társaságában, aki értett törökül, otthagya Olaszországot, és elindult Németországba.

Baj nélkül meg is érkezett egy kisvárosba, mely mintegy húszmérföldnyire volt De Laceyék tanyájától, de ott a szolgálólány súlyosan megbetegedett. Safie odaadó hűséggel ápolta, de szegény meghalt, s Safie magára maradt, nem ismerte az ország nyelvét, és járatlan volt a világ szokásaiban. De szerencsére jó kezekbe került. Az olasz lány említette a hely nevét, ahova tartottak, s halála után a ház asszonya, ahol laktak, gondoskodott róla, hogy Safie baj nélkül megérkezzék szerelmese tanyájára.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET

Íme az én szeretett tanyai barátaim története. Énbennem mély nyomot hagyott. Megtanított a társadalom szemléletére, s ezért csodálni tudtam erényeiket, s megvetni az emberi nem gonoszságát.

De a bűnre még most is mint távoli rosszra gondoltam, hisz csak jóakarát és nagylelkűség volt a szemem előtt, s keltett vágyat bennem, hogy magam is e mozgalmas színjáték szereplője legyek, amely annyi sok bámulatos tulajdonságot elevenít meg s tár elém. Ám ha értelmem fejlődéséről számolok be, nem mellőzhetek egy körülményt, amely ugyanazon év augusztusában következett be.

Egy éjszaka, a szomszédos erdőben tett szokásos látogatásom során, mikor magamnak élelmet, védelmezőimnek tűzifát gyűjtöttem és vittem haza, a földön bőrtáskát leltem, s benne néhány ruhadarabot s könyvet. Mohón csaptam le a zsákmányra, s vittem haza az ólamba. A könyvek szerencsére azon a nyelven íródtak, amelynek elemeit a tanyán elsajátítottam. Közöttük volt *Az elveszett paradicsom*, Plutarkhosz *Párhuzamos életrajzainak* egy kötete s *Az ifjú Werther keservei*. E kincsek birtoka hallatlan gyönyörrel töltött el. Most már, miközben barátaim szokott foglalatosságukat űzték, én szakadatlanul pallérozhattam, gyakorolhattam elmémet e műveken.

Nincs szó, amely kifejezhetné, milyen hatással voltak rám e könyvek. Számptalan új képet és érzelmet hívtak életre bennem, s ezektől néha megmámorosodtam, de gyakoribb volt, hogy mély csüggedésbe estem. A *Werther* például, egyszerű és megható történetén kívül annyiféle nézetet ábrázol, s annyi, számomra eddig ismeretlen kérdésre vet fényt, hogy azt a töprengés és a meglepetések kiapadhatatlan forrásának találtam. Az a gyöngéd és meghitt érintkezésmód, amit ábrázol, az érzelem- és gondolatvilág emelkedettsége, amely magasabb célt tűz az ember elé, megegyezett pártfogóim közt szerzett tapasztalataimmal és azokkal az igényekkel, amelyek mindig is éltek kebelemben. De Werther magát istenibb lénynek hittem, mint amilyet valaha is láttam vagy elképzeltem; ő aztán igazán nem volt önhitt, mégis milyen mélyre süllyedt. A halálról és az öngyilkosságról szóló értekezések csodálkozást váltottak ki belőlem. Nem állítom, hogy behatoltam a kérdés érdemébe, de hajlottam a hős véleményének elfogadására, akinek elhunytát megkönnyeztem, bár pontosan nem értettem.

Most, amikor könyvhöz jutottam, az olvasottakból sok mindent a magam érzéseire és a magam körülményeire vonatkoztattam. Olyannak találtam magam, s ugyanakkor furcsamód másnak is, mint azok a lények, akikről olvastam, s akik beszélgetéseinek fültanúja voltam. Együtt éreztem velük, részben meg is értettem őket, de az én elmém még kialakulatlan volt. Én nem függtem senkitől, és nem volt kapcsolatom senkivel. „Távozásom ösvénye szabad” - és nem volt, aki megsirasson, ha kilehelem lelkemet. Arcom ocsmány, természetem óriás. Mit jelent ez? Ki vagyok én? Mi vagyok én? Honnét jöttem? Mi az életem célja? Újra meg újra fölvetődtek bennem e kérdések, de választ adni rájuk képtelen voltam.

Plutarkhosz *Életrajzainak* kötete, amelynek birtokában voltam, az ősi köztársaságok alapítóinak élettörténetét tartalmazta. E könyv más hatással volt rám, mint a *Werther*. Werther képzelgéseiből megtudtam, mi a bú és a csüggedés; Plutarkhosz emelkedett gondolatokra tanított, felülemelt tulajdon töprenkedéseim nyomorúságos körén, hogy csodáljam s szeressem az elmúlt korok hőseit. Az olvasottakból sok minden meghaladta értelmemet és tapasztalataimat. A királyságokról, nagy-nagy országokról, hatalmas folyamokról és roppant tengerekről volt már valami zavaros elképzelésem. De a városokról, ezekről a nagy emberbolyokról nem

tudtam semmit. Védelmezőim tanyája volt az egyetlen iskola, ahol az emberi természetet tanulmányozhattam, ám ez a könyv a cselekvés roppant színtereit tárta föl előttem. Köz-
 ügyekkel foglalkozó férfiakról olvastam benne, akik vagy kormányozták, vagy halomra ölték
 honfitársaikat. Éreztem, hogy feltámad bennem az erény tüzes vágya, a rossz megvetése, már
 amennyire e fogalmak jelentését megértettem, és a maguk viszonylagosságában csupán a
 kellemesre és fájdalmasra vonatkoztattam őket. Ezen érzésektől vezetettve persze mindenek-
 előtt a békés törvényhozókat, Numát, Szolónt és Lükurgoszt csodáltam, jobban, mint Romu-
 lust és Thészeuszt. Védelmezőim patriarkális életmódja tette, hogy e benyomások mélyen a
 lelkembe vésődjenek. Talán ha az emberiséggel egy ifjú katona ismertet meg, aki ég a vágytól,
 hogy öljön, és dicsőséget arasson, akkor más érzelmek oltódtak volna lelkembe.

De *Az elveszett paradicsom* más és sokkal mélyebb indulatokat keltett bennem. Én igaz
 történetnek olvastam, akár a többi kötetet, amely véletlenül a kezembe került. Megmozgatta
 bennem a csodálat és féltő tisztelet mindama érzelmeit, amelyeket egy tulajdon teremtményei-
 vel hadban álló mindenható isten képe fölkelteni képes. Egyik-másik jelenetére, mert annyira
 emlékeztetett a magam helyzetére, gyakran úgy gondoltam, mint ami rólam szól. Amiként
 Ádámot, engem sem fűzött semmiféle kötelék senki más létezőhöz, bár az ő helyzete minden
 más szempontból nagyon is eltért a magamétól. Ő tökéletes, boldog és szerencsés terem-
 ményként került ki az Isten kezéből, teremtője különös gonddal óvta: szabad volt felsőbb-
 rendű lényekkel beszélnie, tanulnia tőlük, én viszont nyomorult vagyok, gyámoltalan és
 magányos. Sokszor gondoltam, hogy az én helyzetemet a Sátán személye hívebben jelképezi.
 Mert nemegyszer megesett, hogy védelmezőim mennyei boldogsága láttán keserű, epés
 irigység támadt bennem.

Más is volt, ami ezeket az érzéseket elmélyítette és megerősítette. Röviddel azután, hogy
 megérkeztem az ólba, bizonyos iratokat fedeztem fel a ruha zsebében, amelyet a laborató-
 riumodból elhoztam volt. Kezdetben nem törődtem velük, most azonban, amikor már képes
 voltam kiolvasni a betűket, amelyekkel írtad őket, szorgalmasan nekiláttam tanulmányozá-
 suknak. A naplód volt az a teremtesemet megelőző négy hónapról. Pontosán leírtál benne
 minden lépést, amivel munkád előrehaladt. Eközben arról is megemlékeztél, ami odahaza
 történt. Bizonyára emlékszel rá. Íme itt van. Elmondasz mindent, ami az én átkozott erede-
 temre vonatkozik. Aprólékos pontossággal felsorolod mindama undorító körülményeket,
 amelyek azt létrehozták. Részletes leírást adsz baljós és ocsmány személyemről, olyan
 nyelven, mely híven tükrözi iszonyodat, és eltörölhetetlenné teszi az enyémet. Belebetegedtem
 az olvasásába. „Gyűlöletes nap, mikor életet kaptam! - kiáltottam fel. - Átkozott teremtőm!
 Miért formáltál ily csúf szörnyeteggé, akitől még te is viszolyogva fordulsz el? Isten a maga
 irgalmában az embert szépre és vonzóra teremtette, önmaga hasonlatosságára, de az én
 alakom a te torz másod, s attól, hogy hasonlít rád, még visszataszítóbb. A Sátánnak vannak
 társai, ördögcimborái, akik csodálják és bátorítják, de én, én magányos vagyok, és iszonyod-
 nak tőlem!”

Csüggedt és magányos óráimban ezek a gondolatok forogtak az agyamban, de ha a tanya
 lakóinak erényein, szeretetre méltó természetén és jóindulatán gondolkodtam, sikerült
 meggyőzőnöm magamat, hogy ha megtudják, mennyire bámulom erényeiket, fölébred bennük a
 részvét, s elnézik torz voltomat. Hát elkergethetnek valakit az ajtajuk elől, aki részvétükért és
 barátságukért folyamodik? Végül úgy határoztam, nem esem kétségbe, hanem minden módon
 felkészülök a velük folytatandó beszélgetésre, ami majd eldönti sorsomat. E kísérletet
 azonban pár hónappal még elhalasztottam, mert akkora fontosságot tulajdonítottam sikerének,
 hogy rettegtem esetleges kudarcomtól. S amellet úgy találtam, értelmem napról napra
 fejlődik; vonakodtam tehát e vállalkozásba belevágni, amíg pár hónap tapasztalatával
 bölcsőbb nem leszek.

Időközben több minden megváltozott a tanyán. Safie jelenléte boldogságot sugárzott a tanya lakóira, s úgy találtam, nagyobb bőségben is élnek. Felix és Agatha több időt tölt szórakozással, beszélgetéssel, s munkájukban szolgálók segítik őket. Gazdagnak most sem látszottak, de elégedettek voltak és jókedvűek. Érzésviláguk derűs és békességes, míg az enyém napról napra viharosabb. Tudásban növekedvén egyre világosabbá vált számomra, hogy miféle szerencsétlen számkivetett vagyok. Az igaz, ápolgattam a reményt, de az nyomban eltűnt, amint a vízen megpillantottam tükörképemet vagy hold vetette árnyékomat, még ha e kép reszketeg volt is, az árnyék pedig elmosódott.

Igyekeztem eltaposni félelmeimet, s erőt önteni magamba a próbára, aminek pár hónap múlva szándékoztam nekivágni, s néha azt is megengedtem magamnak, hogy gondolataim a józan ész ellenőrzése nélkül elkalandozzanak a Paradicsom tájain, és azt mertem képzelni, szeretetre méltó és gyönyörű teremtmények éreznek együtt az érzéseimmel, és vidítják fel mélabúmat. Angyali vonásaik vigasztaló mosolyt lehelnek. De mindez álom volt csak. Nem volt Éva, hogy bánatom elsimítsa, s megossza gondolataimat. Magam voltam. Eszembe jutott a kérdés, amit Ádám intézett teremtőjéhez. De az én teremtőm hol van? Magamra hagyott, s szívem keserűségében megátkoztam őt.

Így telt el az ősz. Meglepve s szomorúan láttam, a levelek megszínesednek, lehullanak, s a természet ismét felölti azt a sivár és csupasz külsőt, amelyet akkor viselt, mikor én életemben először megláttam az erdőt és a gyönyörű holdat. Arra, hogy az idő zordra fordult, ügyet se vetettem. Szervezetem könnyebben elviselte a hideg, mint a meleg megpróbáltatását. De legnagyobb gyönyörűségem a virágok látványa volt, a sok madár s a nyár gyönyörűséges zöldje. Most, amikor ez oda lett, fokozott figyelemmel fordultam a tanya lakói felé. Boldogságuk nem csökkent a nyár távoztával. Szerették egymást, együtt éreztek, s mivel örömük egymástól függött, nem zavarhatták meg a külvilág eseményei. Minél többet láttam őket, annál jobban vágytam a védelmükre s jóságukra: szívem sóvárgott rá, hogy megismerjenek és szeressenek e szeretetre méltó teremtmények; vágyaim netovábbja volt látni, amint szép szemük szeretettel fordul felém. Arra nem mertem gondolni, hogy majd irtózáttal és megvetéssel fordulnak el tőlem. Az ajtajukon bekopogtató koldust sose kergették el. Az igaz, én nagyobb kincset kérek tőlük, mint egy falat kenyeret vagy egy kis nyugovást. Én a jóságukra és együttérzésükre tartottam igényt, de nem hittem, hogy teljességgel méltatlan lennék rá.

Már jócskán benne jártunk a télben, s mióta életre keltem, egyszer már lepergett az évszakok teljes körforgása. Ekkor már gondolni se tudtam másra, csak a tervemre, miként mutatkozom majd meg pártfogóimnak a tanyán. Sokféle tervet kiagyaltam, de végül annál kötöttem ki: majd akkor lépek a házba, mikor a vak öregember egyedül lesz. Annyira már voltam bölcs, hogy fölfedezzem: azok irtózatának, akik eddig láttak, mindenekelőtt személyem természetellenes ocsmánysága volt az oka. A hangom, még ha nyers is, nem félelmetes. Arra számítottam tehát, hogy gyermekei távollétében megszerezhetem az öreg De Lacey jóakarátát és közbenjárását, s tekintettel őrá, talán elviselnek majd ifjú pártfogóim is.

Egy szép napon, amikor, bár meleget már nem adott, a földet borító vörös leveleken megmegcsillant s vidámságot árasztott a nap, Safie, Agatha és Felix hosszú sétára indult, s az öregember a maga kívánságára egyedül maradt a tanyán. Amint gyermekei elmentek, fogta a gitárját, s eljátszott néhány szomorú, de bájos dalt, bájosabbat és szomorúbbat, mint bármi, amit eddigelé hallottam tőle. Arca először földerült gyönyörűségében, de amint tovább játszott, a derűt gond és szomorúság követte. Végül letette a hangszeret, s csak üldögélt eltöprengve.

Sebesen vert a szívem. Ez a próba órája, pillanata, amelyben eldőlnék reményeim, vagy valóra válnak félelmeim. A szolgálók elmentek a szomszédos vásárba. Minden néma volt benn és a ház körül. Pompás alkalom, mégis, mikor tervem megvalósításához hozzáfogtam, összecsupkolt alattam a lábam. Aztán fölálltam, összeszedtem minden erőmet, eltávolítottam a deszkákat, amelyeket az ól elé raktam, hogy elrejtsem menedékhelyemet. A friss levegőtől fölédtem, s megújult elszántsággal odamentem a tanya ajtajához.

Bekopogtam.

- Ki az? - kérdezte az öregember. - Jöjjön be.

Beléptem.

- Elnézést a zavarásért - mondtam. - Utazó vagyok, s szeretnék egy kicsit megpihenni. Nagyon lekötelezne, ha megengedné, hogy pár percig itt maradjak a tűz mellett.

- Kerüljön beljebb - mondta De Lacey -, szívesen állnék bármiben szolgálatára, de sajnos a gyermekeim nincsenek idehaza, s én, mert vak vagyok, nemigen tudom étellel kínálni.

- Ez ne aggassa, kedves házigazdám, van mit ennem. Csak megmelegedni szeretnék, s pihenni egy kicsit.

Leültem, s mindketten elhallgattunk. Tudtam, számomra minden perc drága, de nem tudtam eldönteni, mi módon kezdjem a beszélgetést, mikor is az öregember így szólt:

- A beszédéből ítélve, idegen, úgy vélem, honfitársam. Francia?

- Nem. De egy francia családban nevelkedtem, s így értek e nyelven. Most éppen néhány jó barátom pártfogását szeretném kérni, akiket őszintén szeretek, s akik, remélem, megkedvelnek.

- Ők németek?

- Nem. Franciák. De beszéljünk másról. Szerencsétlen s magányos teremtmény vagyok. Körültekintek, s nincs barátom, nincs rokonom a földön. E szeretetre méltó emberek, akikhez tartok, sose láttak, s a létezéséről is alig tudnak. Teli vagyok félelemmel. Mert ha most kudarcot vallok, világéletemre földönfutó leszek.

- Ne keseredjék el. Baráttalannak lenni valóban keserves, de az emberek szíve, ha pártatlanságukat nem fékezi nyilvánvaló önérdekük, testvéri szeretettel és irgalmassággal van tele. Bátran reménykedjék, s ha e barátai valóban oly jóságosak, és méltók a szeretetére, akkor nincs oka kétségbeesésre.

- Jók - mondtam -, ők a legnagyobb szerűbb teremtmények a földön, de sajnos előítélettel viselkednek irányomban. Én jót akarok. Soha senkinek nem ártottam életemben, sőt használtam inkább, de végzetes előítélet homályosítja el a szemüket, s ott, ahol érző jó barátot kéne látniuk, csak megvetendő szörnyeteget látnak.

- Ez valóban szerencsétlenség. De ha igazán ártatlan, nem tudja erről meggyőzni őket?

- Pontosan ebben járok, s ezért félek olyan rettenetesen. Barátaimat gyöngéden szeretem, így ismeretlenül is hónapok óta igyekszem tanújelét adni jóakaratomnak, de ők azt fogják hinni, bántani akarom őket, s ezt az előítéletet szeretném legyőzni bennük.

- Hol laknak a barátai?

- A közelben.

Az öregember elhallgatott, majd így folytatta:

- Ha őszinte lesz hozzám, s beavat története részleteibe, talán segíthetek tévedésükről meggyőzni őket. Vak vagyok, s az arcát nem látom, de a hangjában van valami, ami meggyőz, hogy őszintén beszél. Szegény vagyok és száműzött, de épp ezért különös öröm számomra, ha egy embertársamnak szolgálatára lehetek.

- Nagyszerű ember! Megköszönöm és elfogadom nagylelkű ajánlatát. Jóságával fölemel a porból, s én bízom benne, hogy ha segít, nem fogok kiűzetni embertársai köréből, s elnyerem rokonszenvüket.

- Isten adja! Még ha bűnös volna is; mert csak az kergetheti az embert kétségbeesésbe, s az tagadtathatja meg vele az erényt. Magam is szerencsétlen vagyok. Engem és a családomat, bár ártatlanul, de elítélték, ítélje meg hát, vajon szerencsétlenségében együtt érzek-e önnel.

- Hogyan köszönjem ezt meg, legjobb s egyetlen jótevőm? Most, az ön ajkáról hallok először nyájas szót, ami személy szerint nekem szól. Örökké hálás leszek önnek, s embersége meggyőz, hogy sikerrel járok barátaimnál is, akikkel találkozni szeretnék.

- Megtudhatnám talán e barátai nevét és lakóhelyét?

Elhallgattam, íme a döntő pillanat - gondoltam -, mely örökre megfoszt a boldogságtól, vagy éppen megajándékoz vele. Küszködtem, hogy összeszedjem magam, s szilárd hangon válaszoljak, de hiába, az erőfeszítés fölemésztette maradék erőmet. A székbe hanyatlottam, s hangosan fölzokogtam. E pillanatban meghallottam fiatal pártfogóim lépteit. Nem volt veszteni való időm, megragadtam az öregember kezét, s fölkiáltottam:

- Itt az idő! Óvjon meg, s fogja pártomat! Ön s az ön családja a barátaim, akiket keresek! Ne hagyjon el a megpróbáltatás idején!

- Nagy Isten! - kiáltott fel az öregember. - Kicsoda ön?

E pillanatban kinyílt a ház ajtaja, s belépett Felix, Safie és Agatha. Megpillantottak, s nincs szó, mely kifejezné elszörnyedésüket és felháborodásukat. Agatha elájult, s Safie még arra is képtelenül, hogy barátnőjén segítsen, kirohant a házból. Felix előreszökkent, s emberfölötti erővel elrántott apjától, akinek átölelve tartottam a térdét. Eszeveszett dühében a földre tepert, s a botjával vadul fejbe vágott. Én széttéphettem volna, mint oroszlán az antilopot, de minden erő kiszállt belőlem, mintha betegség emésztene, s a kisujjamat sem mozdítottam. Láttam, Felix újra ütni akar, s akkor úrrá lett rajtam a fájdalom és a szenvedés, otthagytam a tanyát, s az általános zűrzavarban észrevétlenül ólamba menekültem.

TIZENHATODIK FEJEZET

Átkozott, átkozott teremtmény! Hát miért élek?! Miért nem oltottam ki abban a pillanatban az élet szikráját, amivel oly könnyelműen megajándékoztál? Nem tudom. Akkor még nem vett erőt rajtam a kétségbeesés. Dühöt éreztem és bosszúvágyat. Élvezettel pusztítottam volna el a tanyát és lakóit, s telezabáltam volna magam jajgatásukkal és nyomorúságukkal.

Mikor beesteledett, otthagytam menedékhelyemet, és kimentem az erdőbe. Most már nem tartott vissza a félelem, hogy fölfedeznek, és félelmesen üvöltve eresztettem szabadjára fájdalmamat. Olyan voltam, mint a vadállat, mely széttöri a csapdát, elpusztítottam mindent, ami utamat állta, s a szarvas gyorsaságával törtem át tombolva az erdőn. Ó, mily nyomorúságos éjszakám volt! Gúnyosan csillogtak fölöttem a hideg csillagok, s csupasz ágak integettek a fejem fölött. A mindent beborító némaságon néha át-áttört egy madár édes hangja. Nyugalmas volt, boldog volt minden, csak én nem. Én, mint az ördög, a poklot viseltem magamban, s rádöbbenvén, nem éreznek együtt velem, kiszaggattam volna a fákat, dúltam, pusztítottam volna magam körül, hogy aztán leüljek, és gyönyörködjem a romlásban.

De ez olyan érzelmi fényűzés volt, amely nem tarthatott soká. Belefáradtam a mértéktelen testi erőfeszítésbe, s beteg, tehetetlen kétségbeeséssel hanyatlottam a nyirkos földre. A milliárdnyi ember közül nem akadt egy sem, akinek megesett volna rajtam a szíve, vagy támogatott volna; miért legyek hát én jó az ellenségeimhez? Nem, ettől a pillanattól kezdve örök időkre hadat üzentem az emberfajnak, s mindenki másnál inkább annak, aki megteremtett, s ily módon kibíratatlan nyomorúságba taszított.

Aztán fölkelt a nap. Emberhangokat hallottam, s tudtam, lehetetlen napközben visszatérnem menedékhelyemre. Ezért hát megbújtam a bokrok sűrűjében, s elhatároztam, a következő órákat helyzetem végiggondolására szánom.

A kellemes napsütés és a tiszta, nappali levegő valamennyire visszaadta nyugalmaimat, s mikor fölmértem, mi is történt a tanyán, akár tetszett, akár nem, azt kellett hinnem, elsiettem következtetéseimet. Kétségtelenül ostobán viselkedtem. Nyilvánvaló, hogy beszélgetésünk jóakaratra hangolta irántam az apát, és bolondság volt személyesen megmutatkoznom iszonyodó gyermekei előtt. Inkább csak De Laceyval kellett volna megismertetnem magam, s fokról fokra fölfednem kiléteimet a család többi tagja előtt, hogy fölkészüljenek megjelenésemre. De nem tartottam orvosolhatatlannak hibámat, s hosszas fontolgatás után elhatároztam, visszatérek a tanyára, megkeresem az öreget, s elmondván a magamét, a magam oldalára állítom őt.

E gondolat megnyugtató volt, délután mély álomba merültem, de a vérem heve nem engedte, hogy békés álmaim legyenek. Örökké ott lebegett előttem az előző napi szörnyű jelenet képe. A menekülő nők s a dühöngő Felix, amint elránt apja lába elől. Fáradtan ébredtem, s már majdnem éjszaka volt, mire előkúsztam rejtékhelyemről, s nekifogtam élelmet gyűjteni.

Éhségemet lecsillapítván, a tanyához vezető jól ismert ösvény felé vettem lépteimet. A tanyán békességet leltem. Becsúsztam ólamba, s némán vártam a megszokott órát, mikor a család fölébred. Az óra elmúlt, a nap már magasan járt az égen, de a tanya lakói nem tűntek föl. Egész testemben reszkettem, s valami rettenetes szerencsétlenséget sejdítettem. Benn a tanyán sötét volt, s nem hallottam mozgást. Képtelen vagyok leírni e várakozás feszültségét.

Egyszerre fölbukkant két parasztember; megálltak a ház előtt, hevesen hadonászva vitattak valamit, de hogy mit, azt nem értettem, mert az ország nyelvét beszélték, amely különbözött pártfogóimétól. Röviddel ezután megjelent Felix is egy másik parasztember társaságában. Meg voltam lepve, mert tudtam, reggel nem hagyta el a tanyát, aggódva vártam tehát, hogy beszélgetésükből kiderül-e e szokatlan jelenség oka.

- Tudja-e - kérdezte a másik -, így ki kell fizetnie háromhavi bért, s itt hagyja a kertje termését? Én nem kívánok semmiféle tisztességtelen nyereségre szert tenni, arra kérem tehát, gondolkodjék pár napig, mielőtt végleg elhatározza magát.

- Semmi értelme - mondta Felix. - A tanyán nem lakhatunk tovább. Apám élete, annak a szörnyűségnek következtében, amit említettem, a legnagyobb veszélyben forog. Feleségem és húgom soha nem heveri ki e megrázkódtatást. Nagyon kérem, ne is próbáljon meggyőzni az ellenkezőjéről. Fogadja el a bérleti díjat, és hagyjon menekülni minket.

Felix, miközben ezt mondta, hevesen reszketett. Társa is, ő is betért a tanyára, pár percig mindketten benn maradtak, aztán eltávoztak. Én soha többé nem láttam viszont a De Lacey családot.

A nap hátralevő részében ott maradtam az ólban, mély és tompa kétségbeesésbe merültem. Pártfogóim elmentek, s ezzel megszakadt az utolsó szál is, amely engem a világhoz fűzött. Most éreztem először, mint tölt el a bosszú és gyűlölet érzése, s nem is igyekeztem megfékezni; hagytam, hogy elragadjon az ár, s pusztításon, ölésen járt az eszem. De amint eszembe jutottak barátaim, De Lacey nyájas hangja, Agatha szelíd tekintete és az arab lány páratlan szépsége, megeredt a könnyem, és ez megenyhített. Amikor azonban eszembe jutott, miként tagadtak meg, visszatért a dühöm; s mert nem volt módom rá, hogy embert bántsak, tomboló haragom élettelen tárgyak ellen irányult. Mikor beesteledett, körülraktam a tanyát gyúlékony anyagokkal, s miután a kert termését az utolsó szálig elpusztítottam, magamra kényszerített türelemmel vártam, hogy lemenjen a hold, s gonosz művemnek nekifogjak.

Estére vad szél támadt az erdő felől, szétkergette a felhőket. Úgy zúdult rám a szélvihar, mint a lavina, s ettől valami olyasmi fogott el, ami elsöpörte a logika és a józan megfontolás határait. Meggyújtottam egy száraz faágot, s tombolva táncoltam körül a hűsleges tanyát, miközben egyre a nyugati látóhatárt lestem, amelynek szegélyét még éppen csak megérintette a hold. Végre elbújt a holdtányér legalja, s én megcsóváltam az ágot. A hold eltűnt, s én üvöltve gyújtottam meg a szalmát, harasztot és gallyat, amit összehordtam. A szél belekapott a tűzbe, a tanyát nyomban körülvették a lángok, hozzátapadtak, s végignyalták villás, pusztító nyelveikkel.

Amint meggyőződtem róla, hogy semmiféle segítség nem mentheti meg volt lakóhelyemnek egy darabkáját sem, mentem, s az erdőben kerestem menedéket.

S most, amikor előttem a világ, merre irányítsam lépteimet? Úgy döntöttem, messzire futok balszerencsém színhelyétől; de számomra, a gyűlölt és megvetett lény számára minden vidék egyaránt szörnyű lesz. Nagy sokára eszembe jutottál te. A naplóból megtudtam, hogy te vagy az apám, a teremtőm. S ugyan kihez fordulhatnék inkább, mint teremtőmhöz, akitől az életet kaptam? Abból, amire Felix Safie-t megtanította, nem hiányzott a földrajz sem. Megtanultam tehát én is a Föld különböző országainak egymáshoz viszonyított elhelyezkedését. Te úgy emlegetted Genfét, mint szülővárosodat, én tehát úgy határoztam, odamegyek.

De hogyan tájékozódjam? Azt tudtam, délnyugat felé kell tartanom, hogy céloomhoz érjek, de a Nap volt az egyetlen vezetőm. Nem ismertem a városok neveit, amelyeken majd át kell mennem, és senki embertől nem kérhettem útmutatást. De nem estem kétségbe. Csak töled remélhettem segítséget, bár nem éreztem irántad semmi mást, csupán gyűlöletet. Érzéketlen,

szívtelen teremtő! Te ruháztál föl engem érzékekkel, szenvedélyekkel, aztán kitaláltad a világba, az emberi megvetés és iszonyodás célpontjául. De akkor is csak téled igényelhettem szájalmat és jóvátételt, s úgy határoztam, nálad keresem azt az igazságot, amit minden más, emberformát viselő lény megtagadott tőlem.

Utam hosszú volt, és sok szenvedést álltam ki közben. Késő ősz volt, mikor a környéket, ahol oly soká laktam, odahagytam. Csak éjszaka vándoroltam, mert féltem bárki ember szeme elé kerülni. A természet elaggott körülöttem, s a nap elvesztette hevét. Eső és hó zúdult fejemre. Jégpáncélt öltöttek a roppant folyók. A föld kemény volt, fagyos, csupas, s nem leltem magamnak fedelet. Ó, föld! Hányszor átkoztam meg létem okozóját! A természet minden nyájasságából kivetkőzött, s bennem minden keserű epévé vált. Minél közelebb jutottam lakóhelyedhez, annál inkább éreztem, hogy eluralkodik szívemen a bosszúvágy. Hullott a hó, és megkeményedtek a vizek; de nekem nem volt nyugovásom. Olykor egy-egy véletlen útba igazított, térképet is szereztem az országról, de így is le-letévedtem a helyes útról.

A kínszenvedés nem hagyott megpihenni; nem történhetett velem olyasmi, ami ne a dühömet és nyomorúságomat táplálja, de egyvalami - a svájci határon, mikor a nap lassan visszanyerte melegét, s a föld már megint zöldet mutatott - különösen elmélyítette érzelmeim szörnyű keserűségét. Napközben általában pihentem, s csak éjszakára voltam úton, amikor bizonyos volt, hogy ember nem láthat. Egy reggel azonban úgy találtam, az ösvény sűrűben vezet, s így vállalkoztam rá, hogy napkelte után is folytassam utamat. A nap, az első tavaszi napok egyike gyönyörű fényével és balsamos levegőjével még engem is fölvidített. Réges-rég halottnak vélt, szelíd és gyönyörteli érzelmek éledtek újra bennem. Félig meglepve ezen érzelmek újdonságától, hagytam, hogy magukkal ragadjanak, majd magányomról és torz voltomról megfeledkezve még boldognak lenni is bátorkodtam. Lágy könnyek harmatozták arcomat, és könnyes szememet hálásan emeltem az áldott nap felé, amely ekkora gyönyörrel ajándékozott meg.

Csak róttam a kanyargós erdei ösvényt, míg el nem értem a vadon határát, azt a mély és gyors vizű folyót, amelybe belelógta az erdő szélső fáinak rügyező tavaszi ágai. Itt megálltam, mert nem tudtam, milyen utat kövessek, s egyszerre emberi hangokat hallottam, amelyek arra indítottak, hogy elbújjak egy ciprusfa árnyékába. Alig bújtam el, egy leányka közeledett futva, pontosan a búvóhelyem felé, s nagyokat kacagott, mintha játékból menekülne valaki elől. A folyó meredek partján folytatta az útját, lába váratlanul megcsúszott, s ő beleesett a gyors vizű folyóba. Én kiugrottam rejtekhelyemről, s a víz sodrát hallatlan erőfeszítéssel legyőzve megmentettem őt, és partra húztam. Elvesztette eszméletét, s én amit csak tudtam, megtettem, hogy életre keltsem, de egyszer csak megzavart egy paraszt közeledése; valószínűleg előle szökött meg játékból a leány. Mikor meglátott, odaugrott hozzám, kitépte kezemből a leánykát, s berohant az erdő mélyére. Én utánasiettem, magam sem tudom, miért, de az ember, mikor észrevette közeledésemet, rám fogta puskáját, és elsütötte. Én a földre hanyatlottam, megsebesítöm pedig lélekszakadva bemenekült az erdőbe.

Ez volt hát jótetem jutalma! Megmentettem egy emberi lényt a pusztulástól, s viszonzásként most egy húsomat-csontomat szaggató mély seb fájalmától vonaglottam. A nyájjas szelidséget, amit alig néhány pillanattal előbb éreztem, most pokoli düh váltotta fel, s a fogamat csikorgattam belé. Fájdalmam hevében örök gyűlöletet és bosszút esküdtem az emberiség ellen. De a sebem fájdalma letépett. Érverésem megszűnt, s én elájultam.

Hetekig éltem nyomorúságosan az erdőben, s igyekeztem meggyógyítani sebemet. A golyó a vállamat érte, s nem tudtam, benn maradt, vagy átment rajta. Eltávolítani semmiképpen sem állt módomban. S szenvedésemet még csak súlyosbította az a nyomasztó érzés, hogy igazság-

talanul és hálátlanságból sebesítették meg. Naponta, újra meg újra bosszút esküdtem - gyilkos bosszút, mert csak az kárpótolhatott kiállott szenvedésemért és felháborodásomért.

Pár hét múlva begyógyult a sebem, és folytathattam utamat. Fájdalmamat most már nem enyhítette sem a ragyogó napsütés, sem a lágy tavaszi szellő. Minden gyönyörűség gúny volt csak sértett elhagyatottságomban, s még fájdalmasabban figyelmeztetett: engem nem a szépség élvezetére teremtettek.

De fáradalmaim végükhöz közeledtek, s akkortól számítva két hónapon belül Genf határába értem.

Estére érkeztem oda, s a város környéki mezők közt kerestem búvóhelyet, hogy jól meg-gondoljam, mint is folyamodjam hozzád. Elcsüggesztett a kimerültség, az éhség, s nagyon is boldogtalan voltam, hogy élvezni tudtam volna a lágy esti szellőt vagy a látványt, amint a nap lebukik a Jura bámulatos hegyei mögé.

Elszenderedtem, s ez könnyített töprengésem kínján, ám könnyű álmomat egy gyermek közeledése zavarta meg; futva közelített gyermeki jókedvében a zughoz, ahol meghúztam magam. Ahogy rámeredtem, egyszerre az a gondolatom támadt, hogy e gyermeknek még bizonyára nincsenek előítéletei, s ahhoz még rövid ideje él, hogy beléoltódott volna a torz utálata. Ha tehát megfoghatnám, akkor társat s barátot nevelhetnék belőle, s nem lennék oly magányos ezen az emberekkel benépesített földön.

E gondolattól vezetettve elkaptam a gyermeket, mikor elszaladt mellettem, s odavontam magamhoz. Amint megpillantott, szeme elé kapta a kezét, s élesen fölsikoltott. Erőszakkal elhúztam a kezét az arca elől, s azt mondtam:

- Gyermek, mire való ez? Nem akarlak bántani. Hallgass rám!

Hevesen dulakodott velem.

- Engedjen el! - kiáltotta. - Szörnyeteg! Ocsmány szörnyeteg! Darabokra akar tépni, és föl akar falni! Maga az emberevő óriás! Engedjen el, mert megmondom a papának!

- Gyermek, nem látod te többé a papádat. Velem jössz.

- Csúf szörnyeteg! Engedjen! A papám szenátor! Monsieur Frankenstein. Majd megbünteti magát. Nem mer itt tartani!

- Frankenstein! Szóval te az ellenségeimhez tartozol, azok közé, akik ellen örök bosszút esküdtem! Te leszel hát az első áldozatom!

A gyermek még dulakodott, s olyan jelzőkkel halmozott el, amelyek mélységes kétségbe-eséssel töltötték el szívemet. Megragadtam a torkát, hogy elhallgattassam - egy pillanat, s holtan hevert a lábamnál.

Csak néztem áldozatomat, s szívem dagadt a mámoros örömtől és pokoli diadaltól. Összecsaptam a kezem, úgy kiáltottam fel:

- Én is tudok bánatot okozni! Az ellenségem sem sérthetetlen. Ez a halál kétségbe ejti, s még ezer más kínozza, s kergeti majd pusztulásba.

Amikor a gyerekre szegeztem a szemem, csillogó valamit pillantottam meg a mellén. Elvettem. Egy gyönyörű nő arcképe volt. Hiába minden rosszindulatom, meglágyított és vonzott ez az arc. Percekig bámultam gyönyörködve seprűs pillájú fekete szemét és bájos ajakát. De egyszerre visszatért dühöm. Eszembe jutott, hogy én egyszer s mindenkorra meg vagyok fosztva attól az örömtől, amit az ilyen gyönyörű teremtmények ajándékozhatnak valakinek, s

ha ő, akinek képmását szemlélem, ha ő véletlenül rám pillantana, az isteni jóság helyét undor és félelem kifejezése foglalná el.

Hát csodálkozol, ha az ilyen gondolatok dühöt szültek bennem? Inkább az a csoda, hogy abban a pillanatban fájdalمامat ordítással vezettem le, s nem rohantam inkább az emberek közé, hogy elpusztítani igyekezvén őket, magamat is elpusztítsam.

Miközben ilyen érzések uralkodtak bennem, elhagytam a helyet, ahol a gyilkosságot elkövettem, s biztonságosabb rejtekhelyet kerestem. Beléptem egy csűrbe, amely üresnek tetszett. Ám egy nő aludt odabenn a gyér szalmán. Fiatal volt. Nem olyan gyönyörű, mint akinek az arcképét őriztem, de kellemes arcú s bájos, fiatalsága és egészsége virágában. Íme, gondoltam, még valaki, aki bárkit megajándékoz örömszerző mosolyával, csak engem nem. Fölébe hajoltam, s odasúgtam neki:

- Ébredj, angyalom, itt a kedvesed, aki az életét odaadná szemed egyetlen szerető pillantásáért. Ébredj, szerelmem!

Az alvó nő megmoccant. Végigborzongott rajtam a rémület. Mert hátha fölébred, meglát, megátkoz, és gyilkost kiált? Biztosan azt is tette volna, ha lehunytt szeme kinyílik és meglát. Örült gondolat volt. Életre keltette bennem a démont - ne én, szenvedjen ő. A gyilkosságért, amit azért követtem el, mert örökre meg voltam fosztva attól, amit ő adhatott volna, bűnhődjék ő. Ő a bűn forrása. Legyen hát övé a büntetés is! Hála Felix leckéinek és az ember vérszomjas törvényeinek, megtanultam, hogyan kell gonoszat cselekedni. Fölébe hajoltam, s az arcképet biztonságosan elhelyeztem ruhája egy redőjében. Megint megmoccant, és én elmenekültem.

Napokig visszajártam a helyre, ahol e jelenetek lejátszódtak. Néha azért, mert téged akartalak látni, néha hogy egyszer s mindenkorra itthagyjam e világot s minden nyomorúságát. Egy idő múlva azonban útra keltem e hegy felé, keresztül-kasul bejártam minden zugát, miközben emésztett az izzó szenvedély, amelyet csak te tudsz lehűteni. Nem válhatunk el addig, míg meg nem ígéred, kívánságomnak eleget teszel. Egyedül vagyok, és nyomorult vagyok. Ember nem társul velem, s csak az a nő nem tagadja meg magát tőlem, aki maga is torz és iszonyú, akár magam. Nekem az kell, hogy az életem párja az én fajtám legyen, tökéletlen maga is, mint én. És e lényt neked kell megteremtened!

TIZENHETEDIK FEJEZET

A lény befejezte szavait, s választ várva rám szegezte szemét. De én megdöbbenésemben és zavaromban képtelen voltam úgy elrendezni gondolataimat, hogy teljes egészében felfogjam javaslatát.

Folytatta.

- Nőt kell teremtened számomra, akivel együtt élhetek, a létemhez nélkülözhetetlen kölcsönös megértésben. Ezt csak te tudod megtenni, s ezt olyan jogomként követelem, amit nem tagadhatsz meg tőlem.

Történetének vége megint fölszította bennem a dühöt, ami már kialudt, mikor békés életéről beszélt a tanya lakói közt, s most képtelen voltam magamban tartani, ami bennem égett.

- Megtagadom - mondtam -, s nincs az a kínzás, amivel képes lennél kicsikarni beleegyezésemet. Módodban áll engem tenni a legnyomorultabbá minden ember közt, de azt soha el nem éred, hogy a magam szemében lealjasuljak. Még hogy egy újabb magadfajta teremtsek, s közös gonoszságtok gyászba borítsa a világot! Távozz! Megadtam a választ. Megkínózhat, de ebbe sosem egyezem bele.

- Tévedsz - felelt a démon. - Fenyegetés helyett inkább vitába szállok veled. Azért vagyok gonosz, mert nyomorult vagyok. Hát nem kerül, nem gyűlöl az egész emberiség? Te, a teremtőm, legszívesebben darabokra tépnél, hogy diadalmaskodj rajtam. Gondold csak meg, és mondd, miért szánjam én jobban az embert, mint az ember engem? Te nem tartanád gyilkosságnak, ha beletaszítanál - már ha képes lennél rá - egy jégszakadékba, és így pusztítanád el a testemet, tulajdon kezéd alkotását. Tiszteljem az embert, ha ő megvet engem? Élünk együtt kölcsönös jóakarásban; s akkor, ahelyett hogy ártanék neki, hálakönnyekkel a szememben, mert befogadott, el fogom halmozni minden jóval. De ez lehetetlen. Az emberi érzékek áthatolhatatlan gátat emelnek egyesülésünk elé. Én meg nem nyugszom bele az alávaló rabszolgaságba. Megbosszulum a rajtam esett sérelmeket. Ha szeretetet nem kelthetek, majd keltek félelmet, s kiváltképp ellened esküszöm kiolthatatlan gyűlöletet, ősellenségem, teremtőm. Vigyázz! Mindent elkövetek a romlásodra mindaddig, míg úgy meg nem keserítem a szívedet, hogy megátkozod a napot is, amikor a világra jöttél.

Ördögi düh hevítette, miközben ezt kimondta. Arca görcsösen összerándult, emberszemnek elviselhetetlenül iszonyúra, de egyszerre lecsillapodott, s így folytatta:

- Én meg akartam őrizni a józanságomat. E szenvedély azért árt nekem, mert nem vagy hajlandó mérlegelni, hogy *te* vagy túlzott hevénék okozója. Ha csak egyvalaki is jóindulattal viseltetne irányomban, én százszorosan, ezerszeresen viszonoznám. Egyetlen lélek kedvéért békét kötnék az egész emberfajjal! De most megint olyan gyönyörű álmokba merülök, amelyek soha nem válnak valóra. Csak annyit kérek tőled, légy józan és mértéktartó. Egy éppoly csúf teremtményt szeretnék, mint jómagam, csak más neműt. Nem nagy ajándék, de én mindössze ennyit kaphatok, s ennyivel meg is elégszem. Igaz, szörnyetegek leszünk mind a ketten, akiket nem fogad be a világ, de épp azért egymáshoz annál jobban ragaszkodunk. Az életünk nem lesz boldog, de ártalmatlan, és ment attól a nyomorúságtól, amit most szenvedek. Ó! Teremtőm, tégy boldoggá! Hadd legyek hálás neked a jótéteményedért! Hadd lássam, hogy rokonszenvet ébresztek legalább egy élőlényben. Ne tagadd meg kérésemet!

Meghatódtam. Végigfutott ugyan a hátamon a hideg, ahogy beleegyezésem következményeire gondoltam, de úgy éreztem, az érvelésében van némi igazság. A története s az érzései, amelyeket kifejezett, érző lelkét bizonyították. S én, mint a teremtője, vajon nem tartozom megadni neki azt a boldogságot, ami hatalmamban áll, s ami megilleti?

Észrevette érzelmeim változását, s folytatta:

- Ha ebbe beleegyezel, se te, sem más ember nem lát minket soha többé. Elbujdosom Dél-Amerika roppant erdőseibe. Az én élelmem nem ugyanaz, mint az emberé. Én nem ölök bárányt és kecskegidát, hogy kielégítsem az étvágyamat. Elélek én makkon és bogyókon is. Párom meg ugyanolyan lesz, mint én, s megelégszik ugyanazzal. Ágyat száraz levelekből vetünk. A nap ugyanúgy süt miránk, mint az emberekre, s megérleli a mi étkünket is. E kép békés és emberséges, s érezned kell, kérésemet csak felelőtlen hatalmadban és kegyetlenségből tagadhatod meg. Ha eddig nem szántál is, most látom szemedben az együttérzést. Hadd ragadjam meg hát a kedvező pillanatot, s vegyelek rá az ígéretre, amelyre oly hevesen vágyom.

- Azt mondd - feleltem -, elbujdosol onnét, ahol emberek laknak, s a vadonban települsz meg, ahol erdei vadak lesznek a társaid. De mint viseled majd el a száműzetést te, aki annyira sóvárogsz az ember szeretetére és együttérzésére? Visszajössz, jóságot keresel, s megint megvetéssel találkozol. Kiújulnak gonosz szenvedélyeid, s akkor már társad is lesz, aki segít a tisztítás munkájában. Ez nem lesz jó. Ne is vitatkozz, nem egyezhetem bele.

- Milyen állhatatlanok az érzelmeid! Alig egy perccel ezelőtt még meghatottan hallgattad a szavaimat, most hát miért zárkózol el a panaszom elől? Esküszöm neked a földre, amelyet lakok, s terád, aki megalkottál, hogy párommal, akivel megajándékozol, elhagyom az ember szomszédságát, s a lehető legvadabb vidéken telepszem meg. Gonosz szenvedélyeim kialusznak, mert lesz, aki megértsen! Életem lassan elfolyik, s halálom óráján nem fogom átkozni alkotómat.

Szavai különös hatással voltak rám. Részvételt voltam iránta, sőt néha úgy éreztem, szeretném megvigasztalni, de amikor ránéztem, s megpillantottam ezt az ocsmány valamit, mely mozog és beszél, elszorult a szívem, s az érzéseim iszonyra és gyűlöletre váltottak át. Igyekeztem elfojtani ezeket az indulatokat. Ha rokonszenvet nem is érzek iránta, gondoltam, akkor sincs jogom megtagadni tőle azt a kevéske boldogságot, amit még hatalmamban áll megadni neki.

- Esküdzöl - mondtam -, hogy nem okozol semmi bajt, de eddig vajon nem tanúsítottál-e akkora rosszindulatot, ami miatt joggal lehetek bizalmatlan irántad? Vajon nem cselfogás-e ez, hogy a bosszúdnak tágabb teret nyitva annál nagyobb legyen a diadalod?

- Mit akarsz? Velem ne kukoricázz, én választ követelek. Ha nem köt semmi, és nem szeretek senkit, akkor gyűlölet és gonoszság a részem. De ha szeret valaki, ez semmivé teszi bűneim okát, s olyasvalakivé leszek, akinek a létezését sem veszi észre senki. Az én gonoszságom a rám kényszerített és utált magány gyermeke, de ha velem egyenlővel élek együtt, szükség-szerűen támad föl bennem az erény. Akkor egy érző lény szeretetét érzem, s kötve tart a létezés és a történések láncá, amelyről most elszabadultam.

Hallgattam egy darabig, s eltöprengtem azon, amit elmondott, s az érvein, amelyeket elősorolt. Azokon az ígéretes erényeken gondolkodtam, amelyeket léte kezdetén tanúsított, s hogy miként hiúsította meg utóbb minden jó szándékát az az undor és megvetés, amit pártfogói tanúsítottak irányában. Számításomban nem mulasztottam el figyelembe venni fenyegető erejét sem. Egy teremtmény, amely megél a gleccserek jégbarlangjaiban, s üldözői elől megbúvik a hozzáférhetetlen meredélyek párkányain, olyan képességek birtokában van,

amelyekkel hiábavaló szembeszegülnöm. Hosszú gondolkodás után arra a következtetésre jutottam, hogy mind neki, mind embertársaimnak akkor teszek jót, ha teljesítem a kívánságát.

Odafordultam hát hozzá, s így szóltam:

- Beleegyezem a kérésedbe, ha ünnepélyesen megesküszöl, hogy itt hagyod Európát s minden más helyet, amelynek szomszédságában ember él, amint nőt adok neked, aki elkísér száműzetésedre.

- Esküszöm - kiáltotta - a napra és a kék egekre, a szeretet tüzére, mely szívemben ég, hogy ha megadod, amiért imádkozom, engem többé nem látsz, míg ezek léteznek. Menj haza, s kezdj hozzá! Kimondhatatlan aggodalommal figyelem munkádat, de ne félj, csak akkor bukkanok fel, ha végeztél velem.

Ezt mondván otthagytam, talán mert félt, hogy megváltoznak az érzelmeim. Láttam, amint leereszkedik a hegyoldalon, sebesebben, mint a szálló sas, majd hamarosan elvész a jégtenger hullámai közt.

Elbeszélése egy egész napot igénybe vett, s a nap már a látóhatár szélé felé járt, mikor hazaindultam. Tudtam, sietnem kell le a völgybe, mert hamarosan sötétség vesz körül, de szívem nehéz volt, s lépteim lassúk. A vesződéses út a kanyargós hegyi ösvényeken s az igyekezet, hogy a lábamat lépésről lépésre szilárdan megvessem, így, tele indulattal, amelyet a nap eseményei váltottak ki belőlem, nagyon nehezemre esett. Jócskán beesteledett tehát, mire félútra, a pihenőhöz értem, s letelepedtem a kút mellé. Hol itt, hol ott csillantak fel az égen a csillagok, mikor a felhők épp elvonultak előlük. Sötét fenyők szöktek magasra előttem, s lépten-nyomon kidőlt fák heverték a földön. Csodásan ünnepélyes volt a táj, s különös gondolatokat ébresztett bennem. Elsírtam magam keserűen, s kezemet összekulcsolva így kiáltottam föl: „Ó! Ti csillagok és felhők s ti szelek, mind csak csúfolkodtok velem. Ha igazán szánátok, elpusztítanátok az érzést és az emlékezetet. Adjátok, hogy semmivé legyek, de ha nem, távozzatok, távozzatok, s hagyjatok magamra e sötétségben!”

Eszeveszett és nyomorult gondolatok ezek, de el sem tudom mondani, mekkora súllyal nehezedett rám a csillagok örök hunyorgása, s mint hallgattam minden szélroham zúgását, mintha csúf, gyászos sirokkó lenne, mely csak azért fúj, hogy én ellasszak tőle.

Már hajnalodott, mire Charmounix-ba megérkeztem. Meg sem álltam pihenni, már indultam is tovább Genf-be. Még a szívem mélyén sem tudtam magyarázatot adni az érzéseimre - hegynyi súllyal nyomtak, s a kínszenvedésem megsemmisült roppant terhük alatt. Így értem haza, léptem be a házba, s mutatkoztam családom előtt. Elgyötört és tébolyult arcom megriasztotta őket, de nem feleltem egyetlen kérdésükre sem, s szólni is alig szóltam. Úgy éreztem, mintha kiátkoztak volna - mintha nem lenne jogom rá, hogy együttérzésükre igényt tartsak -, mintha soha többé nem élvezhetném a társaságukat. De még így is az imáadásig szerettem őket; őket akartam megmenteni, azért szántam rá magam a feladatra, amelytől annyira iszonyodtam. Attól, hogy mi vár rám, most egyszeriben megszűnt az életem minden más körülménye, úgy múlt el tőlem valamennyi, mint az álom, s számomra ez a gondolat jelentette már az élet egyetlen valóságát.

TIZENNYOLCADIK FEJEZET

Teltek a napok, s teltek a hetek, miután Genfbe visszatértem, s képtelen voltam összeszedni a bátorságomat, hogy a munkámnak nekikezdek. Bármennyire féltem is a csalódott démon bosszújától, képtelen voltam legyőzni ellenérzésemet a rám váró feladattal szemben. Úgy találtam, nem tudnék megszerkeszteni egy nőt anélkül, hogy ne szentelnék megint néhány hónapot az elmélyült tanulmányoknak és fáradságos kutatásnak. Hallottam valami fölfedezésről, amit egy angol természetbölcselet tett, s amelynek ismerete lényeges volt sikerem szempontjából, így néha már az jutott eszembe, kieszközlöm apám hozzájárulását egy Angliában e célból teendő látogatáshoz, de minden ürügy jó volt számomra, hogy ezt halogassam, annyira húzódoztam megtenni az első lépést egy olyan vállalkozás irányában, amelynek elengedhetetlen kényszeréről nem voltam már oly egyértelműen meggyőződve, mint korábban. Kétségtelen, bizonyos változás ment végbe bennem. Egészségem, mely mind ez ideig hanyatlott, most helyreállt, s kedélyem is, ha épp nem nyomasztotta szerencsétlen ígéretem, ennek arányában javult. Atyám örömmel látta e változást, s most az volt a fő gondja, miként tüntethetné el végleg melabúm maradványait, melyek hébe-hóba visszatértek, s mindent fölfaló feketeségükkel homályba borították a kezdődő napsütést. Ilyenkor a teljes magányban találtam menedéket. Egész napokat töltöttem a tavon egy kis csónakban, néztem a felhőket, némán s figyelmetlenül hallgattam a fodrozó víz csobogását. Ritkán esett meg, hogy a friss levegő meg a fényes nap ne állította volna helyre bizonyos fokig a lelkelem nyugalalmát, s hazatérve ne fogadtam volna mosolyra készebben s vidámabb szívvel szeretteim köszöntését.

Amikor egyik csavargásomról hazatértem, apám félrehívott, s így szólt:

- Örömmel látom, drága fiam, hogy visszatértél korábbi szórakozásaidhoz, s úgy látszik, kezded összeszedni magadat. Ám mégis boldogtalan vagy, s még mindig kerülöd a társaságunkat. Egy idő óta már gyanítani se gyanítom, mi lehet ennek az oka, de tegnap eszembe jutott valami, s ha a feltevésem helytálló, nagyon kérlek, mondd meg. A tartózkodás ebben a kérdésben nemcsak haszontalan, de megháromszorozza mindannyiunk szenvedését.

Megreszkettem e bevezetéstől, s apám imigyen folytatta:

- Bevallom, fiam, mindig arra számítottam, házasságtok a mi drága Elizabethünkkel házunk vigasza és hanyatló éveim támasza lesz. Kora gyermekkorotoktól vonzódtok egymáshoz. Együtt tanultatok, és úgy látszott, jellemeteket és ízlésedet tekintve is tökéletesen egymáshoz illetek. De oly vak az emberi tapasztalás, hogy amit tervem legbiztosabb támaszának hittem, tán épp ez tette teljesen tönkre. Meglehet, te húgodnak tekinted őt, s nem kívánod, hogy feleséged is legyen. Sőt tán találkoztál valakivel, és beleszerettél; s mert úgy véled, téged a tisztesség Elizabethhez köt, e belső küzdelem okozza a sajgó fájdalmat, mely láthatólag gyötör.

- Drága atyám, nyugodj meg. Gyöngéden s őszintén szeretem kuzinomat. Nem ismerek nőt, aki oly forró csodálatot és szeretetet váltott volna ki belőlem, mint Elizabeth. Minden reményemet s egész jövőmet leendő egybekelésünkre alapozom.

- Drága Victorom, érzelmeid, amelyeknek hangot adtál, több örömet szereznek nekem, mint régóta bármi. Ha így érzel, biztosan boldogok leszünk, bármi történjék is, ami ránk veti árnyékát. Épp ezt, a sötét árnyékot, mely a kedélyedet annyira megüli, ezt szeretném eloszlatni. Mondd meg tehát: van-e valami ellenvetésed házasságtok mielőbbi ünnepélyes megpecsételése ellen? Üldözött bennünket a balsors, az utóbbi idők eseményei kiköcskötözték a mindennapok derűs nyugalmaiból, amely éveim számához és hanyatló erőmhöz illenek. Te

fiatal vagy, de lévén tisztességes vagy birtokában, nem hiszem, hogy a korai házasság egy kicsit is akadályozná talán már kialakult, nagyra törő és hasznos terveidet. Ám ne hidd, hogy kényszeríteni akarlak a boldogságra, vagy az, ha netán a házasságot későbbre óhajtod halasztani, bármi komoly aggodalmat okozna nekem. Mérlegeld hát szavaimat elfogulatlanul, és arra kérlek, felelj őszintén és bizalommal.

Némán hallgattam atyámat, s egy darabig még azután sem tudtam választ adni neki. Számptalan gondolat kavargott agyamban, s igyekeztem valami következtetésre jutni. Mert sajna még a gondolat is, hogy Elizabethtel azonnal egybekeljek, rémítő és kétségbeejtő volt az én számomra. Ünnepeles ígéret kötött, amit még nem teljesítettem, de nem mertem megszegni sem, mert ha megszegném, ki tudja, miféle szörnyűségeket zúdítanék nemcsak magamra, hanem szerető családomra is! Hát ünnepelehetek-e én így, e szörnyű súllyal a nyakamon, mely lehúzza a földre? Előbb teljesítenem kell, amiben megállapodtunk, hadd távozzék a szörnyeteg a párjával, s csak azután élvezhetem egybekelésünk örömét, amitől a lelkem békéjét várom.

Eszembe jutott az is, hogy vagy Angliába kell utaznom, vagy hosszú levelezést kell folytatnom azokkal az angol természetbölcselőkkel, akiknek tudását és fölfedezését nem nélkülözhetem jelen vállalkozásom során. A kívánt értesülések megszerzésének ez utóbbi módszere késedelmet okoz és nem kielégítő. És amellettközhetetlenül idegenkedtem tőle, hogy e gyűlöletes feladatot apám házában végezzem el, miközben a szokott módon érintkezem szeretteimmel. Tudtam, közben ezernyi félelmes véletlen következhet be, s ezek közül a legcsekélyebb is fényt vetne egy olyan történetre, mely iszonyal töltené el mindazokat, akik hozzám oly közel állnak. Azzal is tisztában voltam, gyakran el fogom veszíteni az önuralmam, s nem leszek képes elrejtetni azokat a mardosó érzéseket, amelyek e rémületes tevékenység előrehaladtával okvetlenül hatalmukba kerítenek. Így hát, míg ezzel foglalkozom, távol kell tartanom magamat mindazoktól, akiket szeretek. Ha egyszer elkezdtem, hamar a végére fogok járni, s akkor talán helyreáll családom békessége és boldogsága. Ha ígéretem teljesítem, a szörnyeteg örökre eltávozik. Vagy (képzeletem szívesen játszott a gondolattal) időközben halálos baleset éri, s ez rabszolgaságomnak örökre véget vet.

Ezek az érzelmek diktálták atyámnak adott válaszomat. Megmondtam, Angliába szeretnék ellátogatni, de kérésem igazi okát titokban tartva kívánságomat olyan álruhába öltöttem, amely nem keltett gyanút, de komolysága láttán apám könnyen ráállt a teljesítésére. Oly hosszú idő minden mást elnyelő mélabúja után, amely mélységét és hatását tekintve már-már örület volt, boldogan látta, mily örömet lelem az utazás gondolatában, s azt remélte, hogy mire hazatérek, a környezetváltozás és a különböző szórakozások hatására megint az leszek, aki voltam.

Teljesen rám bízta, mennyi ideig maradok távol. Úgy terveztük, néhány hónapig vagy legfeljebb egy évig maradok. Atyai gondosságból még útitársat is szerzett. Bár velem előzetesen nem beszélte meg, Elizabethtel egyetértésben elintézte, hogy Clerval Strassbourgban csatlakozzék hozzám. Ez ugyan ellentétben volt a feladatom teljesítéséhez annyira áhított magánnyal, de utazásom kezdetén barátom jelenléte semmiképpen nem lesz akadály, s szívemből örültem, hogy ily módon megtakaríthatok magamnak sok-sok órányi tébolyító magányos töprekedést. Sőt Henry talán megvéd ellenségem tolaakodó megjelenésétől. Hiszen ha egyedül lennék, időről időre vajon nem erőltetné-e rám iszonyú jelenlétét, hogy feladatomra emlékeztessen, vagy ellenőrizze előrehaladását?

Elhatároztuk tehát, hogy Angliába utazom, s hazatértem után Elizabethtel nyomban egybekelünk. Atyám az életkora miatt nagyon ódzkodott a halogatástól. Ami engem illet, én egyetlen jutalmat ígértem magamnak utált fáradozásomért - egyetlen vigaszt páratlan szenvedéseimért.

Mégpedig azt, hogy amint nyomorúságos rabszolgaságomból szabadulok, nyomban elveszem Elizabethet, s vele egybekelve elfeledem a múltat.

Megtettem hát előkészületeimet az útra, de örökké ott kísértett bennem egy érzés, s ez félelemmel s nyugalansággal töltött el. Én elmegyek, de miután itt maradó szeretteim nem tudnak ellenségem létezéséről, s mert lehet, hogy őt felingerli távozásom, védtelenül ki vannak téve támadásainak. Ám nem azt ígérte-e, hogy akárhova megyek, elkísér, s nem jön-e el velem Angliába is? E gondolat önmagában rettenetes volt, de megnyugtató is, mivel ez szeretteim biztonságát jelentette. Gyötört a gond, hogy esetleg épp a fordítottja történik. De mióta e teremtmény rabszolgája voltam, mindvégig a pillanat hatása alatt, ösztönösen cselekedtem, s most azt súgták érzéseim, a szörnyeteg a nyomomba ered, s családom ily módon legalább megszabadul a mesterkedéseitől.

Szeptember vége volt, mikor szülőházamnak ismét búcsút mondtam. Az utazás az én ötletem volt, Elizabeth tehát belenyugodott. De tele volt szorongással a gondolattól is, hogy ily módon tőle távol kell elszenvednem a gyász és boldogtalanság támadásait. Az ő gondoskodása szerezte meg számomra útítársul Clerval - legalább ő legyen velem, még ha egy férfi szeme nem is veszi észre azt az ezernyi apróságot, amely egy nő szorgos figyelmét mind fölkeltené. Szerette volna lelkemre kötni, siessék haza, de elnémította az ezernyi, egymásnak ellentmondó érzés, mikor könnyes-hallgatagon búcsút vett tőlem.

Beugrottam az indulásra váró kocsiba, s alig tudtam, hová is megyek, s azzal sem törődtem, mi folyik körülöttem. Csak egyvalamire volt gondom, s ennek a pusztá gondolata is keserves kínt okozott: rakják be a kocsiba vegyszeti eszközeimet is, amelyeket magammal akartam vinni. Komor gondolatokba merülten utaztam át a gyönyörű és felséges tájon, anélkül hogy távolba meredő szemem bármit is észrevett volna. Nem tudtam másra gondolni, csak utam végcéljára s a munkára, amely majd lefoglal.

Pár nap múltán, amit szórakozott tétlenségben töltöttem, miközben kocsim mérföldet mérföld után tett meg, Strassbourgba értem. Itt két napot várahoztam Clervalra. Megjött. Ó jaj, mekkora volt a különbség kettőnk közt! Ő fogékony volt minden újra, örömmel észlelte a lenyugvó nap szépségét, s még annál is jobban örült, ha fölkelni látta, s új napot kezdett. Fölvívta figyelmemet a táj változó színeire s arra, ami az égen volt látható.

- Így érdemes élni! - kiáltott fel. - Ha az ember élvezzi az életet! De te, drága Frankensteinem, miért vagy oly csüggedt és bánatos?

Igaz, az én elmémet sötét gondolatok foglalkoztatták, s nem vettem észre sem az Esthajnalcsillag kihunyását, sem a fölkelő nap Rajna vizében tükröződő aranyát. És ön, barátom, sokkal jobban elszórakoznék, ha Clerval naplóját olvasná, aki fogékony és örvendező szemmel vett észre maga körül mindent, mint ha az én töprengéseimet hallgatja. Mert engem, nyomorult emberroncsot átok kísértett, s átok zárta el előlem az örömhöz vezető valamennyi utat.

Abban állapotunk meg, hogy a Rajnán szállunk alá Strassbourgtól Rotterdamig, s onnét vitorlázunk át Londonba. Útközben magunk mögött hagytunk sok füzzel benőtt szigetet, s megnéztünk több gyönyörű kisvárost. Megálltunk egy napra Mannheimben, s Strassbourgból való elindulásunk után ötödnapra megérkeztünk Mainzba. A Rajna folyása Mainzon túl sokkal festőibbé válik. Vize meggyorsul, s nem magas, de meredek oldalú, gyönyörű formájú hegyek közt kanyarog. Sok, sötét erdővel körülvett, magas és hozzáférhetetlen meredély szegélyén álló várromot láttunk. E szakaszán a Rajna igazán páratlanul változatos tájképet nyújt. Egy helyt az ember sziklás hegyeket, félelmes lejtőkön letekintő várromokat lát, amelyek lábánál sötéten rohan a Rajna, majd hirtelen megkerül egy hegyfokot, s a szelíden

lejtő zöld parton gyönyörű szőlőskertek, a kígyóként kanyargó folyó és népes kisvárosok töltik be a színt.

Épp szüret ideje volt, s ahogy lefelé siklottunk a folyón, hallottuk a munkások énekét. Még én is, bármennyire levert voltam, s bármennyire zaklatták kedélyemet a komor érzések, még én is elteltem gyönyörűséggel. Feküdtem a bárka fenekén, s miközben a felhőtlen, kék eget bámultam, mintha magamba szívtam volna a derűs nyugalmat, mely annyi ideje már idegen volt tőlem. S ha így éreztem én, ki tudná leírni Henry érzéseit? Ő egyenest tündérorszáiban érezte magát, s oly boldog volt, amilyet ember ritkán izlel.

- Láttam - mondotta - hazám legszebb tájait. Ellátogattam Luzern és Uri tavához, ahol a havas hegyek szinte függőlegesen lejtnek le a vízre, fekete, áthatolhatatlan árnyékot vetve, mely komor lenne s gyászos, ha a szem föl nem vidulna a zöldellő szigetek látványától. Én láttam e tavakat viharban háborogni, mikor a forgósél víztölcséreket szaggat, s némi képet ad róla, milyenek is lehetnek a hatalmas óceán vízoszlopai, láttam, mikor a hullámok haragosan ostromolják a hegy lábát, ott, ahol a papot s a szeretőjét elsodorta a lavina, s ahol, ha elnémul az éji szél, úgy mondják, még most is hallani halálsikolyukat. Láttam La Valais hegyeit s a Pays De Vaud-t; de ez az ország, Victor, jobban tetszik, mint amannak valamennyi csodája. Svájc hegyei fenségesebbek és idegenebbek; ám e csodaszép folyó partja csupa báj, ehhez foghatót még sose láttam. Nézd azt a várat amott a meredélyen, s nézd amazt a szigeten: szinte elrejtja a dús lomb. S azokat a munkásokat, akik szőleik közt jönnek lefelé, s a falut, mely félig megbúvik a hegy zugában. Ó, a szellem, mely e tájat lakja és őrzi, jobban érti az ember lelkét, mint amaz, mely föltorlasztja a jégfolyókat, vagy meghúzódik hazánk megközelíthetetlen hegyeinek ormán.

Clerval! Szeretett barátom! Még most is gyönyörűség idéznem szavaidat s elidőznöm a táj e dicséretén, amelyhez oly jelesül értettél volt. Mert ő a „természet költészetének” mintájára teremtetett. Zabolátlan és lelkes képzeletét szívének érzékenysége tartotta féken. Lelke túláradt a lángoló érzésektől, barátsága oly bámulatos volt és odaadó, amilyenről az anyagi gondolkodás azt tartja, ilyen csak a képzelet világában létezik. De még az emberi együttérzés sem volt elég, hogy lelke mohó vágyait kielégítse. A természet szépségeinek, amelyeket mások csak megcsodálnak, ő valósággal tüzes szerelmese volt.

...A zengő vízesés
szenvédélyként zúgott át: a hegy, a
nagy szikla, a mély és sötét vadon
s színeik s formáik mind szinte étvágy
voltak nekem; mind érző szeretet volt,
mely nem kívánt távolabbi varázst,
gondolatit; se izgalmat, hacsak nem
amit a szem nyújt.³

Erőtlen szavam csak csekélység, amivel Henry példátlan érdemének adózom, de megnyugtató-ják szívemet, mely túlrad az emlékezés teremtette fájdalomtól. Folytatom hát a történetemet.

Köln után partra szálltunk a holland alföldön, s úgy határozunk, postakocsin folytatjuk utunkat, mert nem kedvezett a szél, s a folyó sodra szelíd volt ahhoz, hogy segítségünkre legyen.

³ Wordsworth: *Sorok a tintemi apátság fölött* (Szabó Lőrinc fordítása)

Utunk itt elvesztette a táj szépségből fakadó érdekességét, de pár nap alatt Rotterdamba értünk, onnét meg tengeren folytattuk utunkat Angliába. December utóján, egy derült reggel pillantottam meg Britannia fehér szirtjeit. A Temze partja új tájjal ismertetett meg. Jobbról is, balról is sík volt, de termékeny, s szinte minden kisváros neve valamilyen emléket idézett. Láttuk Tilburyt, és eszünkbe jutott a spanyol armada. Láttuk Gravesendet, Woolwicht és Greenwicht, csupa olyan helyet, amelynek már odahaza hallottam a hírét.

Végül megpillantottuk London számos templomtornyát, a fölénk magasodó Szent Pál-székesegyházat és az angol történelemből hírhedt Tower.

TIZENKILENCEDIK FEJEZET

Egyelőre Londonban állapotunk meg. Úgy határoztunk, pár hónapot e csodálatos és nagy hírű városban töltünk. Clerval arra vágyott, hogy megismerkedjék kora lángeszű és tehetséges embereivel; nekem ez csak a mellékes céлом volt. Javarészt az ígéretem teljesítéséhez nélkülözhetetlen értesülések megszerzésével voltam elfoglalva, nyomban elővettem tehát magammal hozott s a legkiválóbb természetbölcseleknek címzett ajánlóleveleimet.

Ha erre az utazásra tanulmányaim s boldogságom idején került volna sor, az kimondhatatlan öröm lett volna számomra. De most métely rágott az életemen, s ezeket az embereket is csak azért kerestem fel, mert netán felvilágosítással szolgálhatnak azzal kapcsolatban, ami oly félelmesen, oly mélységesen érdekelt. A társaság terhemre volt; ha magamra maradtam, elmémet a menny és föld képeivel tölthettem meg. Henry hangja megnyugtatót, s így ha vele voltam, átmenetileg hamis békességbe tudtam ringatni magam. De a közömbös, vidám arcok fekete kétségbeesést vontak a szívemre. Úgy láttam, áthághatatlan sorompó emelkedik köztem és embertársaim között. E sorompón William és Justine vére volt a lakat. S ha eltöprengtem a nevükhöz kapcsolódó eseményeken, lelkem megtelt fájdalommal.

De Clervalban korábbi énem képését láttam. Érdeklődő volt, élményekre, tudásra éhes. Az erkölcsök különbözősége, amelyen meg-megakadt a szeme, számára a tanulás és mulatság kimeríthetetlen forrása volt. S volt célja is, olyasmi, amit már régóta maga elé tűzött. Azt tervezte, ellátogat Indiába, mert úgy hitte, ha megismeri különféle nyelveit és társadalmát, lényegesen elősegítheti az európai gyarmatosítást és kereskedelmet. E tervét egyedül Angliában üthette nyélbe. Örökké tele volt hát dologgal, s örömét csak az én szomorúságom és levertségem árnyékolta be. Amennyire lehetett, megpróbáltam ezt eltitkolni előle, nehogy megfosszam attól a természetes örömtől, amelyet az élet egy új színtere láttán érez. Gyakran megesett, hogy nem tartottam vele, azt mondtam, dolgom van, csak hogy ily módon magamra maradjak. Nekifogtam már összegyűjteni az anyagot is, ami új teremtményemhez kellett, s ez olyan gyötrelmem volt számomra, mint mikor vízcseppek hullanak egyenként az ember fejére. Minden ennek szentelt gondolatom kínszenvedés volt, minden szótól, amit ezzel kapcsolatban kiejtettem, megreszketett az ajkam, s megremegett a szívem.

Miután néhány hónapot Londonban töltöttünk, levelet kaptunk valakitől Skóciából, aki annak idején Genfben járt nálunk. Fölsorolta szülőhazájának szépségeit, s megkérdezte, vajon nem vonzanak-e annyira, hogy utazásunkat meghosszabbítsuk egészen az északi Perthig, ahol ő lakik. Clerval nagyon szerette volna elfogadni a meghívást, jómagam pedig, bár borzadtam a társaságtól, nagyon vágytam megint hegyeket és folyókat látni, s a Természetnek mindazon csodaműveit, amellyel földészíti választott lakóhelyeit.

Október elején érkeztünk Angliába, s most február volt. Úgy döntöttünk hát, hogy a rá következő hónap vége felé indulunk északi utunkra. Ennek során nem az Edinburghbe vezető nagy utat szándékoztunk követni, mert meg akartuk nézni útközben Windsort, Oxfordot, Matlockot és a cumberlandi tavakat, s úgy terveztük, július vége felé érünk utunk végpontjához. Összecsomagoltam vegyészeti eszközeimet s az összegyűjtött anyagot, mert munkámat Skócia északi felföldjének valami ismeretlen zugában szerettem volna elvégezni.

Március huszonhetedikén keltünk útra Londonból, pár napra megállapodtunk Windsorban, s bekóboroltuk gyönyörű erdejét. Hegylakó szemünknek új szín volt ez. A méltóságteljes tölgyes, a rengeteg vad, a csordányi tekintélyes szarvas mind újdonság volt a mi számunkra.

Innét Oxfordba mentünk tovább. Ahogy átléptük a város határát, elménk megtelt azon események emlékével, amelyek itt játszódtak le másodfélszáz évvel ezelőtt. Itt gyűjtötte össze I. Károly a hadait. A város hű maradt hozzá, miután az egész ország elpártolt az ő ügyétől, hogy a parlament lobogójához csatlakozzék. A szerencsétlen király és társai, a szeretetre méltó Falkland, a pökhendi Goring, a királyné és a királyfi emléke különösen érdekessé tette a város minden olyan részét, amely állítólag a szállásuk volt. A régi idők szelleme otthonra lelt itt, s mi örömmel követtük a lába nyomát. Ha ezek az érzések nem lelték volna meg a képzeletben a maguk jutalmát, a város önmagában is elég szép volt ahhoz, hogy megcsodáljuk. Kollégiumai ősrégiak és gyönyörűek. Utcái majdnem fenségesek, s a bájos Isis, amely mellette folyik el csodaszép zöld rétek között, nyugalmas víztükörré terül, s visszaveri a tornyok, toronysüvegek és kupolák vénséges vén fákkal körülvett csoportjának képét.

Élveztem e képet, bár örömömben ürömmel vegyített a múlt emlékezete és a jövő előérzete. Ifjúkoromban soha nem férközött lelkemhez az elégedetlenség, s ha eluralkodott is rajtam néha az *ennui*, a természet szépségeinek látványa vagy az ember csodás és fennkölt műveinek tanulmányozása mindig érdeklődést keltett szívemben, és visszaadta szellemem rugalmasságát. De ma villámsújtott fa vagyok. A villám a lelkembe hatolt, s akkor úgy éreztem, azért kell életben maradnom, hogy mások szeme elé tárjam, ami vagyok, s ami hamarosan úgyis megszűnök lenni - a ronccsá vált emberiség mások szemében szálnalmas, magam számára elviselhetetlen képét.

Tekintélyes időt töltöttünk Oxfordban, bejártuk egész környékét, s igyekeztünk azonosítani minden olyan pontot, amely netán valami szerepet játszott az angol történelem e lelkesítő korszakában. Kis felfedező útjainkat gyakran nagyon is megnyújtotta a mindig újabb meg újabb látnivaló. Fölkerestük a nagy hírű Hampden sírját s a mezőt, ahol e hazafi elesett. Lelkem egy pillanatra kiemelkedett megalázó és nyomorúságos félelmeiből, hogy elelmélkedjem a szabadság és önfeláldozás magasztos eszméin, amelyeknek emlékjeléül szolgálnak e látnivalók. Egy pillanatra volt merszem lerázni láncaimat, s szabad, büszke lélekkel körülnéztem, de a vas már húsomba evődött, s én, reszketve és reménytelenül, újra belesüppedtem nyomorúságos önmagamba.

Sajnálkozva hagytuk ott Oxfordot, s indultunk tovább Matlockba, következő pihenőhelyünkre. A falu környéke nagyon hasonlít Svájc tájaira, csak minden kisebb, s a zöld dombok fölül hiányzik az Alpok távoli, fehér koronája, mely szülőhazám fenyőerdei fölött mindig jelen van. Meglátogattuk a csodálatos barlangot s azokat a kis üvegszekrényeket, amelyekben a természettudományi érdekességeket ugyanúgy teszik ki közszemlére, mint Servox és Chamounix gyűjteményeiben. Ez utóbbi név megreszkettetett, mikor Henry kiejtette, igyekeztem hát mielőbb otthagyni Matlockot, amelyhez ily módon annak a szörnyű jelenetnek emléke társult.

Derbyből észak felé tartva két hónapot Cumberlandben és Westmorelandben töltöttünk. Itt már szinte a svájci hegyek közé képzelhettem magam. A kis hófoltok, amelyek megtapadtak a hegyek északi lejtőin, a tavak, a sziklák közt rohanó patakok szememnek mind, mind ismerős és drága látvány. Szereztünk itt egy-két barátot is, akiknek már-már sikerült becsalogatniuk engem a boldogságba. Clerval öröme aránytalanul nagyobb volt, mint az enyém. Tehetséges emberek társaságában elméje szárnyakat kapott, s nagyobb képességeket, bővebb erőforrásokat fedezett fel önmagában, mint nála kevesebbet érő emberek között hinni merte volna.

- Szívesen leélném itt az életemet - mondta -, s e hegyek közt még Svájc vagy a Rajna is alig hiányoznék.

De rádöbbsent, az utazó élete olyan, hogy az örömek közé fájdalom is keveredik. Érzései örökké emelkedettek voltak, s valahányszor már kezdett megpihenni, mindig úgy érezte, tovább kell mennie onnét, ahol kellemesen pihen, oda, ahol valami újat talál, mely megint leköti a figyelmét, s amelyet megint faképnél hagy valami újabb hely kedvéért.

Alig jártuk végig Cumberland és Westmoreland tavait, s kötöttünk barátságot lakói közül néhányval, máris elközelgett skót barátunkkal megbeszélte találkozásunk időpontja, s így tovább kellett mennünk. Ami engem illet, én nem sajnáltam. Egy ideje már elhanyagoltam ígéreteimet, s félttem a démon csalódásának hatásától. Talán Svájcban maradt, s akkor hozzátartozóimon tölti ki bosszúját. E gondolat nem hagyott nyugodni, ez kínozta minden olyan pillanatban, amelyet egyébként ellophattam volna békés pihenésre. Lázasan türelmetlenséggel vártam a hazuról jött leveleket. Ha késtek, szerencsétlen voltam, s ezernyi félelem vett erőt rajtam. Ám ha megérkeztek, s megláttam apám vagy Elizabeth irását rajtuk, alig mertem elolvasni őket, hogy sorsomról meggyőződjek. Néha az jutott eszembe, a démon talán követett, s késedelmeskedésemért barátom meggyilkolásával fizet. Ha erőt vett rajtam ez az aggodalom, egy pillanatig sem hagytam magára Henryt, követtem, mint az árnyék, hogy megvédjem képzelte gyilkosának dühétől. Úgy éreztem, mintha én követtem volna el valami nagy bűnt, amelynek tudata szakadatlanul kísért. De ha bűntelen voltam is, szörnyű átok lebegett a fejem fölött, halálos, mint a bűn.

Fáradt szemmel s lélekkel látogattam meg Edinburghöt. Pedig a város még a legszerencsétlenebb embert is érdekelhette volna. Clerval nem szerette annyira, mint Oxfordot, hisz akkora örömet lelte ez utóbbi régiségében. De Edinburgh új városának szépsége és szabályossága, romantikus várkastélya s környéke, amelynél szebb nincs a világon, Arthur Széke, Szent Bernát kútja és a pentlandi hegyek kárpótolták e változásért, fölvidították és csodálattal töltötték el. Én azonban alig vártam már, hogy utunk végére érjünk.

Egy hét múlva továbbmentünk Edinburghból, Cuparon, St. Andrewson át, végig a Tay partján Perthbe, ahol barátunk várt. Én azonban nem voltam nevetős kedvemben, nem akaródozt idegenekkel beszélgetni, a vendégtől joggal elvárt jó kedéllyel élni bele magam érzéseikbe és terveikbe. Ezért aztán azt mondtam Clervalnak, szeretnék egyedül körbejárni Skóciában.

- Te csak érezd jól magad itt - mondtam -, s legyen ez a találkozóhelyünk. Meglehet, egy-két hónapig távol leszek, de nagyon kérek, ne kövess. Egy kis időre hadd maradjak békés magányban, s ha visszajövök, remélem, könnyebb lesz a szívem, s inkább alkalmazkodom a te hangulatodhoz.

Henry szeretett volna lebeszélni, de látta, ragaszkodom a tervhez, többet hát nem tiltakozott. Csak arra kért, írjak gyakran.

- Szívesebben tartanék veled - mondta - magányos vándorutadon, mint hogy ezekkel a skótokkal maradjak, akiket nem is ismerek. Siess hát, drága barátom, és gyere vissza, hogy egy kicsit megint otthon érezzem magam, ami a te távollétedben lehetetlen.

Miután barátomtól elváltam, úgy határoztam, fölkeresem Skóciának valami isten háta mögötti pontját, s ott fejezem be magányban a munkámat. Nem kételkedtem benne: a szörny követett, s mire végzek, fölkatat, hogy párját megkapja tőlem.

Ezzel az elhatározással vágtam át az északi felföldön, s választottam ki munkám színhelyéül az Orkney-szigetek közül a legelhagyatottabbat. Nagyon megfelelt az ilyen munkára, alig lévén nagyobb, mint egy magányos szikla, s meredek partját szakadatlanul verték a hullámok. Felszíne csupasz volt, alig akadt legelő rajta a néhány nyomorult tehénnek, s alig termette meg a lisztnak való zabot lakossága számára, mely öt emberből állt, akiknek vézna, aszott tagjai híven tanúskodtak nyomorúságos kosztjukról. A zöldséget s kenyeret, már ha ilyen fényűzésre

vetemedtek, sőt az édesvizet is a szárazföldről szállították, mely vagy öt mérföld távolságra volt.

Az egész szigeten három nyomorúságos kunyhó állt, s ezek közül az egyik üres volt, mikor odaértem. Ezt kibéreltem. Csak két szoba volt benne, s a házról lerítt a mélységes mély nyomor. A szalmatető beroskadt, a fal vakolatlan, az ajtó a sarkából kiszakadva. Megjavíttattam, vásároltam néhány bútordarabot, a kunyhót birtokba vettem, s ez olyan esemény volt, mely kétségkívül némi meglepetést keltett volna, ha a tanya lakóinak érzékeit teljesen el nem tompította volna a nyomor és nélkülözés. Szinte azt mondhattam, úgy éltem ott, hogy rám se nézett, nem zavart senki, még azt a kevéske ételmet és ruhát is alig köszönték meg, amit kaptak tőlem, mert a szenvedés még az ember leghétköznapibb érdeklődését is ennyire eltompítja.

E zugomban a délelőttöt munkának szenteltem, délután azonban, ha az idő engedte, kísértáram a sziklás tengerpartra, hogy hallgassam a lábamnál a partot ostromló hullámok dübörgését. Egyhangú s mégis örökké változó kép volt ez. Svájc jutott eszembe: mennyire különbözik e sivár és döbbenetes tájtól. Dombjait szőlő borítja, síkjain sűrűn sorakoznak a tanyák. Tiszta tavai visszatükrözik a szelíd ég kékjét, s ha felkorbácsolja őket a szél, viharzásuk az eleven gyermek játéka a roppant óceán dörgéséhez képest.

Mikor megérkeztem, így osztottam be napi elfoglaltságomat, de amint munkámmal előrehaladtam, napjaim egyre iszonyúbbakká és terhesebbekké váltak. Néha napokig nem tudtam rákényszeríteni magam, hogy laboratóriumomba betegyem a lábam. Máskor meg éjt nappallá téve fáradoztam, hogy munkám végére érjek. Kétségtelen: mocskos munkára vállalkoztam. Első kísérletem idején valami eszeveszett lelkesedés hajtott, s tett vakká foglalatosságom iszonyúsága iránt. Eszem örökké csak a munkám sikerén járt, s szemet hunytam afölött, mily rettenetes is, amit csinálok. De most hideg fejjel kezdtem hozzá, s olykor elszorult a szívem attól, amit a kezem művelt.

Ilyen körülmények közt, ily ocsmány munkával elfoglalva s akkora magányban, hogy semmi egy pillanatra el nem vonhatta figyelmemet a körülöttem lévő valóságról, kedélyem kiegyensúlyozatlanná vált. Nyugtalan lettem és ideges. Attól féltem, kínozom bármelyik pillanatban betoppanhat. Néha mereven földre szegeztem a szemem, s csak ültem, nem mertem a tekintetem fölemelni, nehogy megpillantsam, aminek a látásától annyira rettegettem. S féltem oly messze elmenni, ahol embertársaim már nem láthatnak, nehogy meglepjen, mikor épp egyedül vagyok, s a párját követelje rajtam.

De közben dolgoztam, s a munkám már jócskán előrehaladt. Reszketeg és mohó reménykedéssel tekintetem befejezése elé, nem merészkedtem sikerét kétségbe vonni, de ugyanakkor bizonytalan és sötét előérzetem volt, s ettől el-elszorult a szívem.

HUSZADIK FEJEZET

Egy este laboratóriumomban ültem. A nap már lenyugodott, s a hold most szállt föl a tenger fölé. Ahhoz, amit épp csináltam, nem volt elég a világítás, tétlenül töprengtem tehát, hagyjam-e abba a munkát éjszakára, vagy szüntelen gonddal siettessem befejezését. Amint ott ültem, sorra jöttek a gondolataim, s végül már a munkám következményeit mérlegeltem. Három évvel ezelőtt ugyanezt csináltam, és sikerült egy olyan démont létrehoznom, akinek páratlan kegyetlensége megkeserítette szívemet, és örökké tartó büntudatot ültetett belém. Most egy újabb lényt szándékszem életre hívni, akinek jelleméről nem tudok semmit. Talán tízezerszer gonoszabb lesz, mint a párja, és az aljasságban, gyilkolásban önmagáért leli majd örömét. A démon megesküdt, hogy otthagyja az ember szomszédságát, s a vadonban rejtőzik el, de leendő párja nem. És az, aki minden valószínűség szerint logikusan gondolkodó állat lesz, talán nemet mond a szerződésre, amit a teremtése előtt kötöttek meg. Megeshet, gyűlölni fogják egymást. Az a teremtmény, amelyik már él, gyűlöli önnön torz alakját, s vajon nem fogja még jobban meggyűlölni, ha ugyanaz nő alakjában jelenik meg a szeme előtt? De lehet, a párja fordul el tőle undorodva az ember felsőbbrendű szépsége felé; talán cserbenhagyja, ő újra magára marad, s az újabb sérelemtől, hogy tulajdon fajtája árulta el, teljesen megkeseredik.

Még ha elhagyják is Európát, és az Újvilág vadonjaiban keresnek lakóhelyet, annak a kölcsönös megértésnek, amelyre annyira szomjazott a démon, gyerekek lesznek a gyümölcssei, a földön elszaporodik az ördögfajzat, s magát az emberfaj létét is bizonytalanná s csupa félelemmé teszi. Vajon jogom van-e a magam javára ekkora átkot szabadítani rá számtalan emberi nemzedékre? Annak idején meghatott az általam teremtett lény érvelése. Démoni fenyegetőzése megfosztott józan eszemtől. De most először eszembe ötlöttek ígéretem gonosz következményei. Végigfutott a hátamon a hideg, ha arra gondoltam, hogy a jövőbeni korok, mint a pestist, fognakátkozni, mert önzésemben nem átalítottam talán az egész emberfaj létének árán megvásárolni a magam békességét.

Reszkettem, elállt a szívverésem, s ahogy föltekintettem, ott láttam a hold fényében a démont az ablak keretében. Rám nézett, ott, ahol ültem, s ahol a rám kiszabott feladat teljesítésén dolgoztam, s kísérteties vigyorra rándult az ajka. Igen, követett az utamon. Erdőkben bujkált, barlangokban rejtőzködött, vagy a tágas, lakatlan fényéren keresett menedéket. S most eljött, hogy megnézze, mire mentem, s számon kérje ígéretem teljesítését.

Amint ránéztem, arca végtelen rosszindulatot és álnokságot tükrözött. S én megígértem, még egy ilyen teremtek - gondoltam szinte félőrülten, majd szenvedélytől reszketve darabokra szaggattam a jószágot, amelyen dolgoztam. A nyomorult végignézte, mint pusztítom el a teremtményt, akinek jövőbeni létezésétől a boldogsága függött, ördögi kétségbeeséssel fölüvöltött, s bosszút esküdve távozott.

Én otthagytam a szobát, belakatoltam az ajtót, s a szívem mélyén ünnepélyesen megesküdt, nem folytatom a munkám. Majd reszkető léptekkel bementem szállásomra. Egyedül voltam. A közelemben senki, hogy eloszlassa komorságomat, s megszabadítson a szörnyűséges képzelgés émelyítő nyomásától.

Órák teltek el így, nem mozdultam az ablaktól, bámultam a tengert. Szinte mozdulatlan volt, mert elcsitult a szél, s a természet pihenését a néma hold szeme vigyázta. A vizet csak néhány halászbárka pötytyözte, s olykor-olykor elsodorta hozzám a szellő az egymást szóló hangját. Éreztem a csöndet, bár alig voltam tudatában feneketlen mélységének, míg hirtelen föl nem figyeltem az evezőcsobbanásra s arra a valakire, aki a házam közelében lépett partra.

Pár pillanat, s megnyikkant az ajtó, mintha nesztelenül megpróbált volna benyitni valaki. Kirázott a hideg. Megéreztem, ki az, s szívem szerint fölvertem volna a parasztok egyikét, aki ott lakott a tanyán, a szomszédomban, de lenyűgözött a tehetetlenség, amit az ember oly gyakran érez, ha rémálmában hasztalan igyekszik menekülni a végveszélyből, mert földbe gyökerezik a lába.

Egyszerre a lépteket is meghallottam a folyosón. Kinyílt az ajtó, s a nyomorult állt ott, akitől rettegetem. Becsukta maga mögött, odajött hozzám, s fojtott hangon így szólt:

- Elpusztítottad a műved, amibe belekezdted. Mi volt a szándékod ezzel? Hát van merszed megszegni az ígéretedet? Én kiálltam minden viszontagságot és nyomorúságot. Veled hagytam ott Svájcot. Végigostam a Rajna partján, fűzzel benőtt szigetei közt, hegyei gerincén. Hónapokig laktam a fenyéren Angliában és Skócia pusztaságán. Elmondhatatlan fáradságokat, hideget és éhezést álltam ki. Hát van merszed elpusztítani reményeimet?

- Távozz! Megszegem az ígéretemet. Soha nem teremtek még egy olyat, mint te, torzat és gonoszat.

- Rabszolga, valamikor még vitába szálltam veled, de bebizonyítottad, hogy méltatlan vagy leereszkedésemre. Ne feledd, nekem hatalmam van! Szerencsétlenné hiszed magad, de én olyan szerencsétlenné teszek, hogy még a nap fénye is gyűlöletes lesz számodra. Te a teremtőm vagy, de én a te urad. Engedelmeskedj!

- Tétovaságom órája elmúlt, s a te hatalmad ideje érkezett. Fenyegetéssel nem tudsz rávenni, hogy aljasságot műveljek; az csak megerősít elhatározásomban: nem teremtek neked társat a gonoszságra. Hát szabadítsak rá a földre hidegvérrel még egy démont, aki halálban és aljasságban leli örömét? Távozz! Elhatározásom szilárd, s szavaid csak szítják haragomat.

A szörny látta arcomon az elszántságot, s tehetetlen dühében a fogát csikorgatta.

- Hát minden ember találjon szíve szerinti feleséget, s minden állat párt magának, csak én maradjak egyedül? Bennem volt szeretet, de megvetéssel és gúnnal fizettek érte. Ember! Talán gyűlölsz, de jól vigyázz! Óráid rettegetésben és nyomorúságban múlnak el, hamarosan lecsap a villám, s egyszer s mindenkorra megfoszt boldogságodtól. Te boldog akarsz lenni, miközben én kínomban fetrengem? Kiolthatod a többi szenvedélyemet, de a bosszúvágy akkor is megmarad - a bosszú, ami mostantól fogva drágább nekem, mint a fény vagy az étel! Lehet, hogy meghalok: de előbb te, zsarnokom és kínozóm, még megátkozod a napot, mely nyomorúságodra letekint. Jól vigyázz, mert én félelmet nem ismerek, tehát erős vagyok. Egy kígyó alatomosságával figyelek, amelynek mérges a marása. Ember, megbánod még, ami rosszat tettél velem!

- Ördög, elhallgass, ne mérgezd tovább a levegőt a rosszindulat e hangjaival! Megmondtam neked, mit határoztam, és nem vagyok gyáva, hogy meghajoljak szavaid súlya alatt. Hagyj magamra! Hajthatatlan vagyok.

- Helyes. Elmegyek, de ne feledd: ott leszek veled a nászéjszakádon.

Előreugrottam s fölkiáltottam:

- Alávaló! Mielőtt az én halálos ítéletemet aláírnád, a magad biztonságára gondoldj!

Meg akartam ragadni, de kitért előlem, s kirentott a házból. Pár pillanat, s már a csónakban láttam, mely nyílsebesen hasította a vizet, s a hullámok közt hamarosan el is vesztettem szem elől.

Már néma volt minden, de szavai ott visszhangzottak a fülemben. Izzott bennem a düh, legszívesebben utánaeredtem volna békességem megölőjének, hogy a vízbe hajtsam. Feldúltan, gyors léptekkel róttam a szobát, s közben képzeletem ezernyi gyöttrő és sajgón fájdalmas képet rajzolt elibém. Miért nem mentem utána, s mérköztem meg vele halálos küzdelemben? Túrtem, hogy elmenjen, s most a szárazföld felé vette az útját. Végigfutott a hátamon a hideg arra a gondolatra, ki lesz feneketlen bosszúvágyának legközelebbi áldozata. Majd megint eszembe jutottak a szavai: *Ott leszek veled a nászéjszakádon*. Szóval ennyi időt hagy, hogy sorsom beteljesedjék. Akkor kell meghalnom, hogy kielégítsem s egyben kioltsam rosszindulatát. E kilátás nem keltett félelmet bennem, mégis mikor eszembe jutott szeretett Elizabethem - a könnye s végtelen bánata, amikor megtudja, hogy szerelmesét oly durván elragadták tőle -, az én szememből is megeredt a könny, az első már hónapok óta, s elhatároztam, nem hullok ellenségem lába elé, csak keserű küzdelem árán.

Elmúlt az éjszaka, s fölkelt a nap az óceán fölött; érzéseim megnyugodtak, ha ugyan nyugalomnak nevezhetem, ha a vad dühöt elnyeli a mélységes kétségbeesés. Kimentem a házból, az éjszaka szörnyű színhelyéről, s megálltam a tenger partján, amelyről úgy éreztem, szinte áthatolhatatlan akadály köztem és embertársaim között. Mi több, belém lopódzott a vágy, hogy ezt be is bizonyítsam. Jó lenne, ha életemet e csupasz sziklán élhetném le, unalomban, igaz, de meg nem zavartatva semmi sorscsapástól. Ha visszatérek, erről le kell mondanom, vagy látnom kell, mint hálnak meg a magam teremtette démon kezétől azok, akiket legjobban szeretek.

Bolyongtam a szigeten, mint a nyugtalan kísértet, akit elszakítottak övéitől, s akit gyötör, hogy elszakadt tőlük. Délfelé, mikor a nap már magasan járt, leheveredtem a fűre, és mély álomba merültem. Fenn voltam egész éjjel, idegeim megfeszültek, szemem égett a figyeltől és nyomorúságtól. Az álom, amelybe most belezuhantam, fölfrissített, s mikor fölébredtem, megint éreztem, hogy a magamhoz hasonló emberek fajtájába tartozom, s immár fegyelmeztettebben gondoltam végig, mi is történt. De a démon szavai most is a fülemben csengtek, mint a lélekharang, szinte álomszerűen, de érthetően s nyomasztóan, akár a valóság.

A nap már mélyen járt, de én még kinn ültem a parton, éhemet, mely már kínzóvá vált, zabpogácsával csillapítván, mikor észrevettem, egy halászbárka köt ki a közelemben. A halászok egyike csomagot hozott. Levelek voltak benne Genfből s egy Clervaltól, aki könyörgött, csatlakozzam hozzá. Azt írta, hogy ott, ahol van, haszontalanul pazarolja idejét, s londoni barátai szeretnék, ha visszatérne, hogy lezárhassák a megbeszéléseket, amelyeket az ő indiai vállalkozásának érdekében kezdeményeztek. Nem halogathatja tovább indulását, de mivel londoni utazását egy hosszabb út követi, talán hamarabb, mint gondolná, arra kér, ajándékozzak neki annyit a társaságomból, amennyit számára fenn tudok tartani. Könyörög tehát, hagyjam ott magányos szigetemet, találkozzam vele Perthben, ahonnét együtt indulhatnánk tovább délre. E levél bizonyos fokig életet öntött belém, s elhatároztam, két nap leforgásán belül itt hagyom a szigetet.

Mielőtt azonban búcsút vettem volna, olyan feladat várt rám, amelynek még a gondolatától is végigfutott hátamon a hideg. Össze kell csomagolnom vegyészfelszerelésemet, s ennek érdekében be kell lépnem a szobába, mely gyűlöletes munkám színtere volt, hozzá kell érnem ahhoz a valamihez, amelynek még a látása is beteggé tesz. Másnap napkeltekor összeszedtem bátorságomat, s levettem a lakatot laboratóriumom ajtajáról. Az elpusztított, félig kész teremtmény maradványai ott heverték szétszórva a padlón, s én szinte úgy éreztem magam, mintha egy ember eleven testét kaszaboltam volna össze. Megálltam, hogy erőt gyűjtsek, majd beléptem a szobába. Reszkető kézzel hordtam ki eszközeimet, majd eszembe jutott, talán nem lenne szabad itt hagynom munkám maradványait, hogy gyanút és félelmet ébresszek a

parasztokban. Ezért hát beraktam mindent egy kosárba, megpakoltam kövel, s otthagytam, hogy még aznap este tengerbe hajítsam. Addig is kiültem a tengerpartra, s időtöltésből kitisztítottam és elcsomagoltam kémiai berendezésemet.

Nincs, ami teljesebb lehetne, mint érzelmeim változása aznap éjszaka óta, amikor megjelent nálam a démon. Addig úgy gondoltam az ígéretemre, komor kétségbeeséssel, hogy azt, történjék bármi, teljesítenem kell, most azonban úgy éreztem, mintha hályog hullott volna le a szememről, s most először tisztán látnék. Egy pillanatig sem merült fel bennem a gondolat, hogy egyáltalán újramezhetném-e a munkát. A démon fenyegetése megülte gondolataimat, de eszembe sem jutott, hogy megfontolt cselekvéssel elháríthatnám. Egyre csak az járt az eszemben, ha még egy olyan démont teremtenék, mint amelyet első ízben, akkor ez a legaljasabb és legvérlázítóbb önzés lenne; s eleve elzárkóztam minden olyan gondolattól, amely más végkövetkeztetéssel járhatott volna.

Hajnali kettő és három között fölkel a hold, s én, a kosarat kis csónakba rakva, kivitorláztam vagy négy mérföldnyire a parttól. Közel s távol senki. Néhány bárka épp visszatérőben volt a szárazföldre, de én messze elkerültem őket. Úgy éreztem, mintha félelmes bünt készülék elkövetni, s hideglelős aggodalommal kerültem a találkozást embertársaimmal. S mikor a holdat, mely addig tisztán ragyogott, elfedte egy sűrű felhő, a pillanatnyi sötétséget kihasználva behajítottam kosaramat a tengerbe. Hallottam, mint merül alá bugyborékolva; majd továbbvitorláztam. Az ég beborult, de a levegő tiszta volt, bár csípős az erősödő északkeleti szélről. Ez azonban felfrissített, s oly jólesett, hogy elhatároztam: egy darabig még kinn maradok a vízen; középállásban rögzítettem a kormányt, s elhevertem a csónak fenekén. A hold elbújt a felhők mögött, minden homályba burkolódzott, csak a csobogást hallottam a csónak fenekén, amint a tőkesúly át-átmetszette a hullámokat. E moraj elringatott, s hamarosan mély álomba merültem. Nem tudom, meddig maradhattam ebben a helyzetben, de mikor fölébredtem, úgy találtam, már magasan fönny jár a nap. Friss szél fúj, s a hullámok szakadatlanul fenyegették kicsiny csónakom biztonságát. Észleltem, hogy a szél északkeletről fúj, tehát messze elsodorhatott a parttól, ahol vízre szálltam. Megpróbáltam irányt változtatni, de hamarosan észrevettem, ha még egy kísérletet teszek, a csónak megtelik vízzel. Ebben a helyzetben nem maradt más hátra, mint hogy fussak a széllel. Be kell vallanom, megrémültem. Iránytű nem volt nálam, s oly gyérek voltak ismereteim a világ ezen részének geográfiájáról, hogy a napnak alig vehettem volna hasznát. A szél talán kikergeti a tágas Atlanti-óceánra, s megismerem az éhezés minden kínját, vagy elnyel a mérhetetlen víz, mely ott dörög s csapkod körülöttem. Már hosszú órák óta kint voltam a vízen, s a többi gyötrelmem előjátékaént kezdtem már megtapasztalni az izzó szomjúság kínját. Fölnéztem a felhő borította égre, ahol a szél elől menekvő felhőket mindig újak meg újak váltották fel. Aztán kinéztem a tengerre, amely majd sírom leend.

- Démon! - kiáltottam fel. - Munkád máris bevégeztetted! - Elizabethre gondoltam, apámra és Clervalra; ők megmaradtak, s a szörnyeteg rajtuk töltheti ki véres és könyörtelen dühét. E gondolattól oly kétségbeejtő és félelmes képek támadtak a képzeletemben, hogy még most is, mikor a világ örökre bezárulni készül előttem, megborzongok.

Órák teltek el így, de napnyugta tájban lassan-lassan elült a szél, enyhe szellővé szelídült, s a tengerről, még ha a víz nem simult is el, eltűntek a tarajos hullámok. Émelyegtem; alig bírtam a kormányt tartani, ám egyszerre délről megpillantottam a hegyek körvonalát.

Bármennyire megviselt is a fáradtság és a hosszú órák feszültsége, az élet e váratlan bizonyossága forró örömmel árasztotta el szívemet, s szememből kicsordult a könny.

Mily változók az érzelmeink, s milyen különös, hogy még a legnagyobb nyomorúságban is szerelmetesen ragaszkodunk az élethez! Még egy vitorlát fabrikáltam ruházatom egy részéből, s lelkesen fordítottam a kormányt a szárazföld felé. Vadnak és sziklásnak látszott, de amikor közelebb jutottam hozzá, már könnyen ki tudtam venni a földművelés nyomait. Hajókat láttam a part mentén, s egyszerre úgy éreztem, visszakerültem a civilizált emberiség felebaráti közösségébe. Gondosan szemügyre vettem a szárazföld hajlatait, s örömmel köszöntöttem a templomtornyot, mely végtére egy kis földfok mögül bukkant elő. Mivel hallatlanul elgyöngültem, úgy döntöttem, egyenesen a városka felé vitorlázom, mert ott juthatok legkönnyebben élelemhez. Pénz szerencsére volt nálam. Mikor a földfokot megkerültem, megláttam a takaros városkát és jó kikötőjét, s a szívem megdobbant váratlan menekülésemén érzett örömben.

Miközben a csónakom kikötöttem, s a vitorlát betekertem, többen is összesereglettek körülöttem. Úgy látszott, nagyon meglepi őket felbukkanásom, de ahelyett, hogy felajánlották volna segítségüket, összesúgtak, mutogattak, ami máskor bizonyára riadalmat keltett volna bennem. De most mindössze azt vettem észre, hogy angolul beszélnek, tehát én is angolul szólítottam őket.

- Barátaim - mondtam -, legyenek olyan jók, és árulják el, hogy hívják ezt a várost, s tájékoztassanak, hol vagyok.

- Majd megtudja - felelt egy nyers hangú férfi. - Lehet, hogy nem lesz ínyére, de senki sem fogja megkérdezni, meg van-e elégedve a szállásával, arra mérget vehet.

Nagyon meglepett az idegen ilyen goromba válasza, s az is elképesztett, milyen mogorva, dühös képet vágnak a többiek.

- Miért e goromba felelet? - kérdeztem. - Ez nem angol szokás, hogy ilyen barátságtalanul fogadják az idegent.

- Azt nem tudom - mondta a férfi -, az angoloknak mi a szokásuk, de nekünk, íreknek az, hogy gyűlöljük a gazembereket.

Láttam, a különös párbeszéd során egyre szaporodik a tömeg. Az emberek arcán kíváncsisággal elegy harag ült, ami zavarba ejtett, s bizonyos mértékig meg is riasztott. Megkérdeztem, hol a fogadó, de senki sem válaszolt. Elindultam hát előre, s a tömeg fölzúgott, ahogy nyomomba eredt és körülvett; ekkor egy rossz külsejű ember lépett oda hozzám, megérintette a vállamat, s így szólt:

- Gyertünk, uram, kövessen Mr. Kirwinhez, és adjon számot róla, hogy kicsoda.

- Ki az a Mr. Kirwin? És ki vagyok én, hogy számot adjak kilétemről? Ez talán nem szabad emberek országát itt?

- Az, uram, a becsületes népek ugyancsak szabadok. Mr. Kirwin a békebíró, és magának egy úriember haláláról kell számot adnia, akit megöltek az éjjel.

E válasz megdöbbenett, de hamar összeszedtem magam. Ártatlan vagyok. Ezt könnyű bebizonyítanom. Némán követtem hát kalauzomat, aki a városka egyik legszebb házába vezetett. Már majd elaléltam a fáradtságtól és éhségtől, de így, emberekkel körülvéve okosabbnak véltem, ha összeszedem minden erőmet, nehogy testi gyöngeségemet nyugtalanságnak vagy a rossz lelkiismeret jelének véljék. Akkor még nemigen számítottam rá, hogy percek alatt mekkora szerencsétlenség ér, olyan, ami iszonyatba és kétségbeesésbe fojtja még a szegény és a halál félelmét is.

Itt meg kell pihennem, mert minden erőmre szükségem van, hogy képes legyek a kellő részletességgel, annak rendje és módja szerint fölidézni a szörnyű események emlékét.

HUSZONEGYEDIK FEJEZET

Rövidesen odavezettek a békebíróhoz, egy nyugodt és nyájas, jóindulatú öregember elé. Rám nézett, most azonban elég szigorúan, aztán a körülöttem állók felé fordult, s megkérdezte, ki az, aki közülük tanúskodni kíván.

Vagy fél tucat ember lépett elő, s az, akit a békebíró kiválasztott közülük, előadta, hogy előző éjszaka kint volt halászni a fiával és sógorával, Daniel Nugenttel, de tíz óra tájt észrevették, viharossá válik az északi szél, tehát partra húzódtak, hogy kikössenek. Nagyon sötét volt az éjszaka, a hold még nem kelt föl. De nem a kikötőben vetettek horgonyt, mint szoktak, hanem egy patak torkolatában, mintegy két mérfölddel lejjebb. Ő szállt partra először, s vitte magával a halászfelszerelés egy részét, társai meg bizonyos távolságban követték. Útközben a fővenyen a lába beleakadt valamibe, s ő elvágódott. Társai a segítségére siettek, s a lámpásuk fényében azt vették észre, hogy egy ember testében botlott el, aki láthatólag halott volt. Kezdetben azt hitték, az illető vízbe fulladt, s a hullámok vetették partra, de amikor alaposabban megvizsgálták, megállapították, hogy a ruhája nem vizes, és még ki sem hült teljesen. Azon nyomban bevitték egy öregasszony közeli tanyájára, s megpróbálták, bár eredménytelenül, életre kelteni. A halott jóképű fiatalember volt, lehetett vagy huszonöt éves. Szemmel láthatólag megfojtották, más erőszak jele nem látszott rajta, csak nyakán az ujjak elfeketült nyomai.

Az elmondottak első része egy csöppet sem érdekelt, csak akkor figyeltem fel, mikor a tanú az ujjak nyomát említette. Eszembe jutott öcsém meggyilkolása, s éreztem, hallatlan izgalom fog el. Lábam megremegett, köd szállt a szememre, s kénytelen voltam egy karosszékben megtámaszkodni, hogy össze ne essem. A békebíró éles szemmel figyelt, s természetesen kedvezőtlen következtetést vont le a viselkedésemből.

A fiú megerősítette apja vallomását, de mikor Daniel Nugentet szólították, ő megesküdt, hogy mielőtt társa elesett volna, egy csónakot látott, s benne egy magányos embert, nem messze a parttól. Amennyire meg tudja ítélni, hiszen halvány csillagfényben látta, ugyanazt, mint amelyről az imént partra szálltam.

Egy asszony előadta: ott lakik a parton, és épp a háza kapujában állt, a hazatérő halászokat várta körülbelül egy órával azelőtt, hogy a holttest felfedezéséről hallott volna, mikor egy csónakot pillantott meg, s benne egy férfit, amint épp elfelé tart attól a partszakasztól, ahol utóbb a holttestre letek.

Egy másik asszony megerősítette a halászok tanúvallomását, akik a halottat az ő házába vitték. A holttest még nem hült ki. Ágyba dugták, dörzsölték, s Daniel bement a városba a patikáriusért, de az élet a fiatalemberbe nem tért vissza többé.

Még többeket is kihallgattak partraszállásomra vonatkozólag, s abban mind egyetértettek, hogy - az éjszaka támadt északi szelet figyelembe véve - órák hosszát hánykolódhattam a vízen, mígnem kénytelen voltam kora reggel visszatérni ugyanoda, ahonnét elindultam. Azt is megjegyezték: úgy látszik, máshonnét hoztam ide a holttestet, s mivel láthatólag nem ismertem a partot, valószínűleg úgy tértem be a kikötőbe, hogy nem tudtam, milyen közel van a város ahhoz a helyhez, ahol a holttestet partra tettem.

Mr. Kirwin, miután meghallgatta a tanúvallomásokat, hangot adott a kívánságának, hogy vigyenek oda, ahol a holttestet kiterítették, mert látni szeretné, milyen hatással van rám e látvány. Ezt az ötletet valószínűleg hallatlan izgalmam sugallta, amelyet akkor mutattam, mikor a gyilkosság módját említették. A békebíró s néhányan mások átvezettek hát a

fogadóba. Akarva-akaratlan is elképesztett a furcsa véletlenek sora, amelyek egymást követték ezen eseménydús éjszakán, de tudván, hogy az idő tájt, amikor a holttestet megtalálták, többekkel is beszéltem a szigeten, ahol laktam, csöppet sem aggasztott az ügy kimenetele.

Beléptem a szobába, ahol a holttest feküdt, s odavezettek a koporsóhoz. Ki tudná leírni, mit éreztem a holttest láttán? Még ma is kiszárad a szám az iszonyattól, s gondolni sem bírok a pillanatra úgy, hogy ne rázkódjam össze a fájdalomtól. A kihallgatás és a békebíró jelenléte mint az álom törlődött ki emlékezetemből, mikor megláttam, Henry Clerval fekszik előttem élettelenül. Elállt a lélegzetem, rávettem magam a holttestre, és úgy kiáltottam:

- Hát téged is az én gyilkos mesterkedésem fosztott meg az életedtől, drága Henrym? Két embert már tönkretettem. Még másokra is ez a sors vár, de te, Clerval, barátom és jótevőm...

Nincs emberi test, amely elviselné a kint, ami belém nyilallott, engem is úgy vittek hát ki a szobából, görcsösen rángatódva.

Ezután a láz következett. Két hónapig feküdtem élet és halál közt. Rohamaim, mint utóbb hallottam, félelmesek voltak. William, Justine és Clerval gyilkosának mondtam magam. Volt, amikor könyörögtem ápolóimnak, segítsenek elpusztítanom a démont, aki gyötör, s már ott éreztem a szörnyeteg ujjait a nyakamon, s fölsikoltottam kínomban és félelmemben. Szerencsére anyanyelvemen beszéltem, s így csak Mr. Kirwin értett, de gesztusaim és keserű sirásom pusztá érzékelése elég volt hozzá, hogy a tanukat megrémítse.

Miért nem haltam hát meg? Ember még nem volt nyomorultabb, mint én, miért nem pihentem meg hát, miért nem merültem el a feledésben? A halál oly sokakat ragad el virágzó gyermekkorukban, korosodó szüleik egyetlen reményeként! S oly sok ifjú házasság és fiatal szerető él egyik nap még élete virágában, s válik másnapra férgek prédájává, indul oszlásnak a sírban! Miféle fából faragtak engem, hogy így ellenálltam minden csapásnak, mely, mint a kerék fordulása, meg-megújította kínjaimat?

De hát életre ítéltettem, s két hónap múltán, mint egy álomból, arra ébredtem, hogy börtönben fekszem egy nyomorúságos ágyon, börtönőrökkel, porkolábokkal, reteszekkel s egy pincebörtön egész keserves rendszerével körülvéve. Reggel volt, emlékszem, mikor imigyen eszméletemre tértem. A történetek részleteire nem emlékeztem, csak azt éreztem, valami szörnyűség tepert le, de ahogy körülnéztem, és megpillantottam a rácsos ablakot és a helyiség sivárságát, minden eszembe villant, s keservesen fölzokogtam.

Ez a hang fölriasztotta a vénasszonyt, aki mellettem szunyókált egy karosszékből. Bérelt ápolónő volt, az egyik porkoláb felesége, s arca híven tükrözte mindazt a rossz tulajdonságot, amely a magafajtaikat jellemezni szokta. Arcvonásai kemények voltak és durvák, mint általában azoké, akik megszokták, hogy együttérzés nélkül szemléljék az emberi nyomorúságot. Hangja is kifejezte teljes közönyét. Angolul szólított meg, s ez eszembe juttatta, hogy e hangot hallottam már szenvedéseim során is.

- Jobban van, uram? - kérdezte.

Magam is angolul válaszoltam, elhaló hangon.

- Azt hiszem, igen, de ha ez mind igaz, és nem álmodom, akkor kár volt életben maradnom, csak hogy átérezzem mindeme nyomorúságot és szörnyűséget.

- Hát, ha arra az úriemberre gondolsz, akit meggyilkolt - mondta a vénasszony -, akkor szerintem is jobb lett volna, ha meghal, mert azt hiszem, még ugyancsak rájár magára a rúd! De hát ehhez semmi közöm. Engem azért küldtek, hogy ápoljam magát, és maga meggyógyult. Az én lelkiismeretem tiszta. Bár ilyen lenne mindenkié.

Utálattal fordultam el a vénasszonytól, aki képes volt ily érzéketlenül szólni valakihez, aki most menekült meg a halál torkából, de bágyadt voltam, s képtelen végiggondolni mindazt, ami történt velem. Az életem egész sorát álomnak éreztem. Néha még afelől is kétségeim támadtak, valóban élek-e, hisz ami történt, azt nem akarta az elmém valóságként elfogadni.

Mikor az előttem lebegő álmokképek kitisztultak, megint belázasodtam. Vaksötét vett körül. Nem volt, aki szerető, szelíd hangjával megnyugtasson, nem volt nyájas kéz, amely támaszt nyújtson. Az orvos jött, orvosságot rendelt, a vénasszony elkészítette, de az előbbi láthatólag teljesen közömbös volt irántam, az utóbbinak meg az arcára volt írva állati durvasága. Kit érdekelt volna egy gyilkos sorsa, hacsak a hóhért nem, aki meg akarta keresni rajta a magáét!

Ezek voltak az első gondolataim, de hamarosan megtudtam, Mr. Kirwin különlegesen jó volt hozzám. Neki köszönhetem, hogy a börtön legjobb szobáját kaptam (akármilyen nyomorúságos volt még e legjobb is!), s ő gondoskodott számomra orvosról és ápolóról. Az igaz, ritkán keresett fel, mert bár szívesen könnyített bárki emberfia szenvedésén, nem kívánt szemtanúja lenni egy gyilkos keserves kínjainak és tomboló rohamainak. Még így is meglátogatott néha, hogy ne legyek elhagyatott, de látogatásai kurták voltak és ritkák.

Egy szép napon, mikor már lábadoztam, félig hunyt szemmel üldögéltem egy karosszékben, s arcom ólomszürke volt, mint a haldoklóé. Erőt vett rajtam a keserűség és nyomorúság, s nemegyszer eszembe jutott, jobban tenném, ha a halált keresném, mintsem hogy itt maradjak e nyomorúsággal bővelkedő világban. Néha azon is elgondolkodtam, ne valljam-e bűnösnek magam, s szenvedjem el ugyanazt a büntetést, amit a nálam annyival ártatlanabb Justine elszenvedett. Ez járt az eszemben akkor is, amikor nyílt az ajtó, s belépett rajta Mr. Kirwin. Arcán részvét és megértés ült. Odahúzott egy széket az enyém mellé, s franciául szólított meg.

- Félek, ez a hely nagyon megbotránkoztatja önt. Mit tehetnék, hogy kellemesebben érezze magát?

- Köszönöm, de amit mond, az számomra mit sem jelent. Nincs a földön semmi, amitől én kellemesebben érezném magam.

- Tudom, egy ismeretlen együttérzése nem sokat könnyít azon, akit oly különös balszerencse tepert le, mint önt. De remélem, hamarosan elhagyja e szomorú tartózkodási helyet. Mert könnyen be lehet szerezni azt a kétséget nem tűrő bizonyítékot, amely tisztázza önt a bűncselekmény vádja alól.

- Ez az én legkisebb gondom. Engem a különös események hosszú sora tett minden halandók legszerencsétlenebbjévé. Amilyen nyomorult és elgyötört vagyok s voltam, jelenthet-e számomra a halál bármi rosszat?

- Igaz, nincs, ami szerencsétlenebb és kínzóbb lehetne, mint a különös véletlenek sora, amelyek önt az utóbbi időben érték. Egy meglepő véletlen folytán idevetődött erre a vendégszeretetéről nevezetes partra, itt nyomban letartóztatták, és gyilkossággal vádolták. S az első látvány, ami a szeme elé tárult, érthetetlen módon meggyilkolt barátja holtteste volt, amit, szinte azt mondhatnám, egy démon épp az ön útjába helyezett el.

Mikor Mr. Kirwin ezt kimondta, hiába az izgalom, amit szenvedéseim emléke ébresztett bennem, ugyancsak meglepődtem, hogy láthatólag ennyi mindent tud rólam. Gondolom, meglepetésemet az arcom is elárulhatta, mert Mr. Kirwin sietve hozzátette:

- Mikor ön megbetegedett, az önnél talált összes iratot elhozták hozzám. Átnéztem őket, hátha találok valami nyomot, amelyből kiindulva hozzátartozóit értesíthetem az ön balszerencséről és betegségéről. Találtam többek közt néhány levelet is, amelyek egyikéről mindjárt megállapítottam, az az édesapjától származik. Nyomban írtam neki Genfbe. Majdnem két hónap telt

el azóta, hogy a levelet elküldtem. De hisz ön beteg. Már most reszket. Nem bír semmi izgalmat.

- E várakozás ezerszer rosszabb, mint a legszörnyűbb esemény. Mondja meg kerekén: most kit ért utol enyéim közül a halál, s kinek a meggyilkolását sirathatom?

- Családjának semmi baja - mondta gyöngéden Mr. Kirwin. - S valaki, egy barátja jött el, hogy meglátogassa önt.

Nem tudom, mi ültette el agyamban a gondolatot, de azon nyomban az ötlött az eszembe: a gyilkos jött el, s nyomorúságomból gúnyt úzve Clerval halálát kívánja ösztökéül használni, hogy engem pokoli vágyának teljesítésére sarkalljon. Szemem elé kaptam a kezem, s elgyötörten kiáltottam fel:

- Jaj, küldje el innét! Látni se bírom, az isten szerelmére, be ne engedje hozzám!

Mr. Kirwin zavartan nézett rám. Felkiáltásomat akaratlanul is bűnösségem bizonyítékának tekintette, s ugyancsak szigorúan így szólt hozzám:

- Azt hittem, fiatalember, örülni fog az édesapjának, ahelyett hogy ilyen hévvel utasítaná el.

- Apám! - kiáltottam a szenvedésből öröme váltva, s minden arcvonásom, minden izmom fölengedett. - Hát apám az? Milyen jó, milyen nagyon-nagyon jó! De hol van, miért nem jön sietve?

Viselkedésem megváltozása meglepte a békebírót, és örömet szerzett neki. Talán arra gondolt, előbbi kitörésem egy pillanatra kiújuló delíriumomnak tulajdonítható, s így ő is nyomban felöltötte korábbi jóindulatát. Fölállt, az ápolónővel együtt elhagyta a szobát, s egy perc múlva belépett apám.

E pillanatban semmi sem szerezhett volna nagyobb örömet, mint apám érkezése. Feléje nyújtottam a kezem, s úgy kiáltottam:

- Tehát jól vagy... és Elizabeth... és Ernest is?

Apám megnyugtatót, mind jól vannak, s e szívemnek oly kedves tárgyat elrészletezve igyekezett csüggedt kedélyemet fölvidítani, de hamarosan rádöbrent, a börtön nem lehet a vidámság lakóhelye.

- Micsoda helyen laksz, édes fiam! - mondta, s szomorúan nézett körül a rácsos ablakokon és a sivár szobában. - Azért keltél útra, hogy megkeresd a boldogságot, s lám, balsors kísért az utadon. Szegény Clerval...

Szerencsétlen meggyilkolt barátom neve több volt annál, mint hogy elgyöngült állapotban képes lettem volna elviselni; kicsordult hát a könnyem.

- Ó jaj, atyám - feleltem -, valami szörnyű balsors lebeg fölöttem, s azért kell élnem, hogy ezt megérjem, különben ott haltam volna meg Henry koporsóján.

Nem volt szabad soká beszélgetnünk, mert ingatag egészségi állapotomban mindenáron meg kellett őriznem a nyugalمامat. Bejött hát Mr. Kirwin, s erősködött, hogy nem szabad túlságosan próbára tennem az erőmet. De apámat mintha az őrzőangyalom hozta volna, fokozatosan helyreállt az egészségem.

Mikor a betegség elmúlt felőlem, komor és sötét mélabú vett erőt rajtam, amit semmi el nem oszlatott. Örökké ott lebegett előttem a holtapadt, meggyilkolt Clerval képe. Barátaim rettegetek, hogy az az izgalom, amelybe Clerval emléke taszított, veszedelmes visszaesést okoz. Ó jaj! Miért is óvták e nyomorúságos, megvetésre méltó életet? Biztosan úgyis betelik a

sorsom, mely egyre közelít. Hamar, jaj, nagyon hamar véget vet a halál szenvedéseimnek, s megszabadít a kín szörnyű súlyától, mely most a földre nyom. S ha végrehajtnak rajtam, amivel az igazságszolgáltatás megjutalmaz, magam is megpihenhetek. Máskor meg, bármennyire vágytam rá gondolatban, oly távolinak tetszett a halál. Néha órákig üldögéltem mozdulatlanul és szótlanul, s arra vágytam, bár rendülne meg alattam a föld, s temetne a romok alá engem is és azt is, aki veszemre tört.

Eljött az ideje a vándorbíróság tárgyalásának. Én már három hónapja börtönben sínylődtem, s bár még gyöngé voltam, s örökké fenyegetett a visszaesés, majdnem száz mérföldre kellett elutaznom, abba a vidéki városkába, ahol az esküdtszék összeült. Mr. Kirwin mindenről gondoskodott, megidézte a tanúkat, és ellátta védelmemet. Arra a szégyenre, hogy bűnözőként lépjek a nyilvánosság elé, nem került sor, mert az ügyet nem vitték már a bíró elé, aki élet és halál kérdésében ítél. Az esküdtszék nem nyilvánított bűnösnek, mert bebizonyosodott: abban az órában, mikor barátom holttestét megtalálták, én az Orkney-szigeteken tartózkodtam; s a rá következő nap, amikor ártatlannak nyilvánítottak, elhagyhattam börtönömet.

Apám boldog volt, hogy megszabadultam a bűnvádi eljárás kellemetlenségétől, újra szabad levegőt szívhatok, s visszatérhetek szülőházamba. Én nem osztottam érzelmeit. Számomra a pincebörtön és a palota fala egyaránt gyűlöletes volt. Életem pohara egyszer s mindenkorra méreggel volt tele, s bár a nap ugyanúgy sütött rám, mint arra, ki boldog és vidám szívű, nem láttam magam körül mást, csak sűrű és félelmes sötétséget, amelyen nem hatolt át más fény, csak az engem leső két szem villogása. Néha e két szem Henry halálba aléló, sokat mondó két szeme volt, amint fekete bogarát szinte eltakarja félig lebecsített szemhéja és hosszú, fekete szempillája. Néha meg a szörnyeteg vizenyős, homályos két szeme, amilyenek először láttam a szobáskámban, Ingolstadtban.

Apám megpróbálta életre kelteni bennem a szeretet érzését. Genfről beszélt, amit hamarosan viszontlátok, Elizabethről és Ernestről, de szavai csak mély sóhajt váltottak ki belőlem. Igaz, néha vágytam a boldogságra; s mélabús gyönyörűséggel gondoltam szeretett kuzinomra; vagy az után sóvárogtam emésztő vágyakkal, hogy még egyszer lássam a kék tavat s a sebes folyású Rhône-t, mely olyannyira kedves volt számomra kora gyermekkoromban. De általában valami tompa zsibbadtságot éreztem, amelyben a börtön éppoly szívesen látott lakóhely volt, mint a természet legistenibb tája; s ezt az állapotot ritkán váltotta fel a végletes kín és kétségbeesés. Ilyenkor viszont nemegyszer próbáltam véget vetni utált életemnek. Szakadatlan vigyázatot és éberséget kívánt, hogy visszatartsanak, s ne kövessék el önmagamon valami félelmes erőszakot.

Most már csak egy kötelességem volt, s mihelyt ez eszembe jutott, segített fölébe kerekednem önző kétségbeesésemnek. Késedelem nélkül vissza kellett térnem Genfbe, s örködnöm azok életén, akik engem oly gyöngéden szeretnek, s éberén várakoznom a gyilkosra, készenlétben, hátha valami véletlen a búvóhelye nyomára vezet, vagy ha van mersze megint a veszemre törni, pontosan célozva végezzek vele, e szörnyű emberképmással, amelyet én ajándékoztam meg a lélek még szörnyűbb torzképével. Apám szerette volna még késleltetni indulásunkat, mert attól félt, nem bírom majd az utazás fáradalmait. Rozzant emberroncs voltam - csak árnyéka az embernek. Erőm oda lett. Csonttá-bőrré váltam, s éjjel-nappal láz emésztette aszott testemet.

De oly nyugtalanul és türelmetlenül sürgettem apámat, hogy végül úgy vélte, okosabb, ha enged, és mégis búcsút veszünk Írországtól. Egy Havre de Grace felé tartó hajó fedélzetére szálltunk, s jó széllel vitorláztunk el Írország partjairól. Éjfél volt. Feküdtem a fedélzeten, a csillagokat néztem, s hallgattam a hullámok csobogását. Áldottam a sötétséget, amely eltakarta a szemem elől Írországot, s lázasan vert a szívem az örömtől, ha arra gondoltam,

hamarosan viszontlátom Genfét. A múlt félelmetes álomnak tetszett, de a hajó, amelyen utaztam, a szél, mely elfelé hajtott Írország gyűlölt partjaitól, s a tenger, mely körülvett, mind arról tanúskodott, nagyon is határozottan, hogy nincsenek rémképeim, s Clerval, barátom és legkedvesebb társam valóban a magam s a magam teremtette szörnyeteg áldozatául esett. Emlékezetemben végigjártam egész életutamat, csöndes boldogságomtól kezdve, mikor még a családommal laktam Genf városában, anyám haláláig s elutazásomig Ingolstadtba. Borzongva emlékeztem vissza arra az eszeveszett lelkesedésre, amely ocsmány ellenségem megalkotására sarkallt, s eszembe idéztem az éjszakát, mikor az életre kelt. Ettől kezdve képtelen voltam követni gondolataim sodrát. Ezernyi érzés tört rám, s keserűen sírva fakadtam.

Mióta lázamból fölépültem, minden este bevettem egy csipetnyi mákonyt, mert csak e kábítószer révén voltam képes szert tenni arra a nyugalomra, amely az élet megóvásához nélkülözhetetlen. Balsorsom emlékezete most annyira nyomasztott, hogy a szokásos adag kétszeresét nyeltem le, s hamarosan mély álomba merültem. De az álom nem nyújtott menedéket gondolataim s nyomorúságom elől. Álmomban ezernyi olyasmit láttam, ami megrémített. Hajnal felé már valami lidércnyomás kerített hatalmába. Ott éreztem a démon kezét a nyakamon, s képtelen voltam szabadulni tőle. Nyöszörgés, sikoly csengett a fülemben. Apám, aki ott virrasztott fölöttem, nyugtalanságomat látván fölébresztett. Nem volt körülöttünk más, csak a csapkodó hullámok, fölöttünk az égbolt. A démon sehol. A biztonságérzet, a tudat, hogy a pillanat s az elkerülhetetlen, katasztrófális jövő közt épp fegyverszünet van, valamiféle nyugodt feledésbe ringatott, amelyre az emberi elmét természete különösképpen fogékonyá teszi.

HUSZONKETTEDIK FEJEZET

A tengeri út véget ért. Partra szálltunk, s továbbmentünk Párizsba. Hamarosan rádöbentem: túlterheltem az erőmet, és pihennem kell, mielőtt az utazást folytathatnám. Apám gondoskodása és figyelme fáradhatatlan volt: de ő nem ismerte szenvedéseim eredetét, s téves módszerekhez folyamodott, hogy e gyógyíthatatlan kórt kikúrálja. Azt szerette volna, ha a társaságban keresek szórakozást. Én azonban irtóztam az emberi arcoktól. Nem, nem is irtóztam! Hisz mind a testvéreim voltak, embertársaim, s még a legvisszataszítóbbhoz is vonzódtam közülük, mert angyal természetű és menny működtette teremtmény. De úgy éreztem, nincs jogom részt venni a közösségükben. Én ellenséget szabadítottam rájuk, akinek az az öröme, hogy vérüket ontsa, és aki nyöszörgésükben leli kedvét. Mennyire meggyűlölnének külön-külön és együttvéve, s mint vetnének ki maguk közül, ha ismernék szentségtelen tetteimet s a büntetteket, amelyek azokban gyökereznek!

Atyám végül engedett kívánságomnak, hogy kerüljem a társaságot, s különféle érvekkel igyekezett útját állni kétségbeesésemnek. Néha azt hitte, nagyon is lelkemre vettem a szégyent, hogy gyilkosság vádja alól kellett tisztáznom magam, s megpróbált meggyőzni a büszkeség hiábavalóságáról.

- Ó jaj, atyám! - mondtam. - Mily kevéssé ismeresz te engem. Az emberekre, érzelmeikre és szenvedélyeikre hozna szégyent, ha egy magamfajta nyomorult büszke lenne. Justine, szegény, boldogtalan Justine legalább olyan ártatlan volt, mint én, s őt is ugyanezzel vádolták. Halált hozott rá ez a vád, s én voltam az oka, én öltem meg őt. William, Justine és Henry - mind az én kezem áldozata!

Apám gyakran hallotta, miközben még börtönben voltam, hogy ezt állítom magamról. Mikor imígyen vádoltam magam, többször is láttam, magyarázatra vágyik, máskor meg úgy látszott, ezt a delírium következményének véli, meg annak, hogy e gondolat a betegségem idején fészkelte be magát képzeletembe, s emléke megmaradt a lábadozásom idején is. Én kerültem a magyarázatot, s mélyen hallgattam a szörnyetegről, akit létrehoztam. Meg voltam győződve róla, hogy ellenkező esetben bolondnak tartanának, s ez önmagában is féket vetett a nyelvemre. Amúgy is képtelen lettem volna rávenni magam, hogy föltárjak egy titkot, mely abban, aki hallja, mély megdöbbenést keltene, s a félelmet, a természetellenes iszonyatot keble állandó lakójává tenné. Megfégeztem tehát türelmetlen részvétszomjamat, s hallgattam, pedig a világ minden kincsét odaadtam volna, csak hogy megosszam valakivel e végzetes titkot. De olyasfajta szavak, mint az előbb említettek, csak ki-kicsúsztak önkéntelenül is a számon. Nem adhattam rájuk magyarázatot, de igazságuk valamit könnyített titokzatos gyászom terhén.

Ez alkalommal atyám határtalan csodálkozással így szólt:

- Drága Victorom, miféle elvakultság ez? Édes fiam, könyörgök, ne mondj ilyesmit máskor!

- Nem vagyok bolond! - kiáltottam fel erélyesen. - A nap és a mennybolt, mely látta művelkedésemet, tanúsíthatja, igazat beszélek. Én vagyok e teljesen ártatlan áldozatok gyilkosa. Az én machinációim miatt lelték halálukat. Ezerszer inkább ontottam volna a magam véret csöppről csöpre, csak hogy az ő életüket megóvjam. De nem vethettem oda áldozatul, igazán nem vethettem oda, atyám, az egész emberfajt.

Utolsó szavaim meggyőzték apámat elmém zavartságáról, s nyomban másra fordította a szót, megpróbálta új mederbe terelni gondolataimat. Szerette volna, amennyire lehet, kitörülni lelkemből az Írországból történtek emlékét, nem is utalt rájuk soha, és nekem sem engedte meg, hogy balszerencsémről beszéljek.

Telt az idő, s lassan-lassan megnyugodtam. A nyomorúság egyszer s mindenkorra tanyát vert a szívemben, de többé már nem emlegettem ilyen zavaros módon a bűneimet, megelégedtem annyival, hogy én tudok róluk. Könyörtelenül elhallgattattam a keserűség parancsoló hangját, mely időnként szerette volna az egész világgal hallatni magát; viselkedésem nyugodtabbá és fegyelmezettebbé vált, mint valaha is volt, mielőtt elutaztam volna a Jeges-tengerre.

Néhány nappal azelőtt, hogy Párizsból útnak indultunk volna Svájcba, az alábbi levelet kaptam Elizabethtől:

Drága Victorom,

nagy örömmel olvastam bácsikám Párizsból keltezett levelét. Nem vagytok többé olyan félelmetesen távol, s két héten belül látni foglak titeket. Szegény kuzenom, te mennyit szenvedhettél! Számítok rá, hogy most még annál is betegebbnek látszol, mint amikor itt hagytad Genfét. Szörnyű volt ez a tél, annyira elgyötört a feszült aggodalom. Mégis azt remélem, az arcodon majd meglátom a békét, s a szívedből nem távozott el minden vigasz és nyugalom.

De félek, még élnek azok az érzéseid, amelyek egy éve oly szerencsétlenné tettek, sőt az idő talán még csak elmélyítette őket. Nem zaklatnálak most, mikor annyi balszerencse terhe nyom, de egy beszélgetés, amelyet bácsikámmal folytattam, mielőtt elutazott volna, szükségessé teszi, hogy közöljek veled valamit, mielőtt találkozánk.

Meglehet, azt mondod: Mi az, amit Elizabethnek közölnie kell? Ha valóban azt mondod, választ kaptam kérdéseimre, s minden kétségem megszűnik. De távol vagy tőlem, s talán rettegsz e közléstől, de az is lehet, hogy örülsz neki, s mint valószínűleg ez a helyzet, nem merem tovább halogatni, hogy megírjam, amit annyiszor szerettem volna már megmondani neked, de sosem volt bátorságom elkezdni.

Jól tudod, Victorom, gyermekségünk óta a mi egybekelésünk volt szüleink legkedvesebb terve. Ezt már fiatal korunkban megmondták nekünk, s arra tanítottak, úgy várjunk erre az eseményre, mint ami biztosan bekövetkezik. Mi szerető játszópajtások voltunk gyermekkorunkban, s azt hiszem, kedves és becsült barátai egymásnak azután is, hogy felnőttünk volt. De hűg és bátya élő szeretetet érez egymás iránt, anélkül hogy meg-hittebb kapcsolatra vágnék, s vajon nem így vagyunk-e mi is? Ezt mondd meg nekem, drága Victorom. Felelj, a kölcsönös boldogságunkra kérlek, kertelés nélkül: Nem szeretsz-e mást?

Te utaztál. Éveket töltöttél az életedből Ingolstadtban, s be kell neked vallanom, drága Victorom, mikor tavaly ősszel oly boldogtalannak láttalak, s te mindenki társaságából a magányba menekültél, akaratlanul is azt kellett hinnem, talán bánt a kapcsolatunk, s úgy érzed: bár kívánalmaddal ellenkezik, a becsület kötelez rá, hogy teljesítsd szüleink kívánságát. Ez hamis érvelés. Bevallom neked, drága Victorom, szeretlek, s a jövőről alkotott futó álmaimban mindig te vagy az én barátom és társam. De legalább annyira kívánom, óhajtom a magam boldogságát, mint a tiedet, mikor azt mondom: házasságunk örökre boldogtalanná tenne, ha nem szabad akaratodból vennél el feleségül. Már most sírva fakadok, ha arra gondolok, hogy épp mikor olyannyira sújt a kegyetlen balsors, talán a *becsület* nevében fojtod el egy olyan szerelem és egy olyan boldogság minden

reményét, mely azzá tehetne, ami voltál. S épp én, aki oly önzetlenül szeretlek, én tízszerelném meg nyomorúságodat azzal, hogy a vágyaid útjába állok. Ah! Victor, tudd meg, kuzinod és játszópajtásod sokkal őszintébben szeret, semhogy boldogtalanná ne tenné e föltevés. Légy boldog, drága Victorom; s ha ezt a kívánságomat teljesíted, elhiheted, nincs a földön, ami megzavarhatná derűmet.

Szeretném, ha nem zaklatna fel ez a levél. Ne válaszolj rá se holnap, se holnapután, sem addig, míg haza nem jössz, ha ez fájdalmat okoz neked. Bácsikám úgyis megírja, mint szolgál az egészséged, s ha csak egyetlen mosolyt látok az ajkadon, amikor találkozunk, s az így vagy úgy nekem köszönhető, más boldogságra nincs szükségem.

Elizabeth Lavenza
Genf, 17.. május 18.

E levél megint emlékezetembe idézte, amit már-már elfelejtettem, a szörnyeteg fenyegetését: *Veled leszek a nászéjszakádon!* Ez az ítélet csüng a fejem fölött, s akkornap éjjel a démon mindent el fog követni, hogy elpusztítson, s elragadja tőlem azt a szemernyi boldogságot is, amely legalább részleges vigaszul ígérkezik szenvedéseimre. Eltökélte, hogy akkor éjjel az én halállommal tetőzi be bűneit. Ám legyen. Biztos, hogy halálos küzdelemre kerül sor kettőnk között, s ha ő győz, én elnyerem a békét, hatalma fölöttem véget ér. S ha én győzök le őt, szabad leszek. Ó, jaj! Miféle szabadság lesz az? Mint amilyennek a paraszt örvendett, amikor szeme láttára mézárólták le családját, tanyája leégett, földjét pusztasággá tették, sőt az otthontalan, nincstelen, magára maradt, de szabad embert elkergették. Ilyen lesz az én szabadságom is, mert az én Elizabethem személyében kincset birtokoltam. Ó, jaj! S ezzel szemben ott áll a lelkiismeret-furdalás és büntudat, mely elkísér mindhalálíg.

Édes, szeretett Elizabethem? Újra meg újra végigolvastam levelét, s valami gyöngéd érzelm lopódzott szívembe, s mert paradicsomi álmokat sutogni a fülemben örömről és szerelemről, de hát az almába már beleharaptam, s az angyal már emelte a kezét, hogy kiűzze minden reményemet. Márpedig én inkább meghalok, csak őt boldoggá tegyem. Ha a szörny végrehajtja fenyegetését, halálom elkerülhetetlen. S megint csak arra gondoltam: a házasságom vajon siettet-e végzetemet? Az biztos, néhány hónappal korábban pusztulok el. De ha gyötröm csak sejtené is, hogy én a fenyegetéseinek hatására halogatom, bizonyára keresne más és még félelmesebb módot bosszújának kitöltésére. Megesküdött: *velem lesz a nászéjszakámon*, de ezt aligha értette úgy, hogy addig okvetlenül békén marad. Hiszen mintha csak azt akarta volna megmutatni nekem, még nem telt el a vérrel, nyomban meggyilkolta Clervalt, amint ezzel megfenyegetett. Egy pillanatig nem kételkedtem tehát, hogy ha azonnal egybekelek kuzinommal, s ezzel őt is, atyámat is boldoggá teszem, ellenségem egy órát sem vár, s életemre törő terveit végrehajtja.

Ebben a lelkiállapotomban írtam meg leveletem Elizabethnek. Levelem hangja nyugodt volt és szeretetteli. „Attól félek, szeretett Elizabethem - írtam -, miránk már nem sok boldogság vár a földön, de ami öröm énrám még várhat, az mind a te személyedben öltött testet. Űzd el magadtól haszontalan félelmeidet. Igenis, csak neked szentelem az életemet, s minden erőmmel a te boldogságodat igyekszem szolgálni. De van egy titkom, Elizabeth, egy szörnyű titkom. Ha feltárnám előtted, tested megdermedne az iszonyattól, s nemcsak meglepődnél szenvedésemen, de csodálkoznál, miként sikerült túlélnem mindazt, amin keresztülmentem. Az esküvőnk másnapján elmondom neked ezt az egész iszonyú és félelmetes történetet drága kuzinom, mert közöttünk nincs helye titoknak. De addig nagyon kérek, ne szólj róla, s ne is célozz rá senkinek. Erre a lehető legkomolyabban kérek, s tudom, teljesíteni fogod kívánságomat.”

Talán egy hétre rá, hogy megkaptam Elizabeth levelét, megérkeztünk Genfbe. A drága lány meleg szeretettel köszöntött, de szeméből kicsordult a könny, mikor megpillantotta véznaságomat s arcomon a lázrózsákat. Láttam, ő is megváltozott. Megfogyott, és sokat veszített mennyei élnkségéből, mely azelőtt annyira elbűvölt engem, de szelidsége és gyöngéden részvevő tekintete még alkalmasabb társsá tette egy olyan átok sújtotta nyomorult számára, mint én vagyok.

A nyugalom, amit akkor éreztem, nem tartott soká. Az emlékezés magával hozta a tébolyt, s ha arra gondoltam, mi minden történt velem, erőt vett rajtam az örület. Néha tomboltam, égtem a dühtől, néha meg elcsüggedtem és kétségbeestem. Senkivel nem álltam szóba, rá se néztem senkire, csak ültem mozdulatlanul, megzavart a rám szakadt szerencsétlenségek tömege.

Egyedül Elizabethnek állt hatalmában, hogy átsegítsen engem az ilyen rohamokon. Ha erőt vett rajtam a szenvedély, szelíd hangja lecsillapított, s ha magamba roskadtam, emberi érzelmeket lehelt belém. Sírt velem, és sírt miattam. S mikor visszatért a józanságom, szemrehányást tett nekem, s megbékélésre ösztökélt. Ah! Jó az, ha a szerencsétlen ember megbékél sorsával, de annak számára, akit a büntudat kínoz, nem létezik békesség. A lelkipurdalás kínjai megmérgezik még azt a gyönyörűséget is, amit az ember olykor a mértéktelen fájdalomban lelhet.

Kevéssel azután, hogy hazaértünk, apám szóvá tette előttem, jó lenne Elizabethtel azonnal egybekelnünk. Én hallgattam.

- Tehát van másvalakid, akihez vonzódsz?

- Az égvilágon senkim. Szeretem Elizabethet, s alig várom, hogy elvehessem. Tűzzük ki hát az esküvő napját, s attól kezdve életemben és halálomban kuzinom boldogságára szentelem magam.

- Drága Victorom, ne beszélj így. Keservesen sújt minket a balsors, de annál inkább ragaszkodjunk ahhoz a kevéshez, ami számunkra még megmaradt, s szeretetünket azok iránt, akiket elveszítettünk, az életben maradottakra vigyük át. A mi körünk kicsiny lesz, de szorosán összeköt bennünket a kölcsönös szeretet s a közös balsors. S ha az idő megszelídíti kétségbeesésedet, új és drága lelkek születnek szereteted és gondoskodásod tárgyául, s pótolják mindazokat, akikről oly kegyetlenül megfosztott a sors.

Ezek voltak apám intelmei. De engem ismét csak a fenyegetésre emlékeztettek. Még csodálkozni sem lehet rajta, hogy amilyen mindenhatónak bizonyult eddig valamennyi véres tettében, szinte legyőzhetetlennek tekintettem a démont, s mikor kiejtette, hogy „veled leszek a nászéjszakádon”, elkerülhetetlennek véltem a sorsomat. De a halál nem is volt számomra akkora rossz, ha Elizabeth elvesztésével mértem össze, én tehát elégedett, sőt vidám arccal helyeseltem atyámnak, hogy ha kuzinom is úgy akarja, tíz nap múlva tartsuk meg az esküvőt, s pecsételjük meg ily módon, mint hittem, a sorsomat.

Nagy Isten! Ha egy pillanatra is eszembe jutott volna, ördögi ellenségem mily pokoli tervet forgat a fejében, inkább örökre távol tartottam volna magamat szülőhazámtól, s baráttalan földönfutóként jártam volna a világot, mintsem beleegyezzem e szerencsétlen házasságba. De még ha varázshatalmam lett volna is, a szörnyeteg akkor is vakká tett volna igazi szándéka iránt, s mikor azt hittem, a magam halálát, sokkal kedvesebb áldozat halálát siettettem.

Amikor esküvőnk kitűzött időpontja közeledett, hogy gyávaságból-e vagy prófétai előrelátásból, de egyre inkább összeszorult a szívem. De érzéseimet a hangos vidámság álarca mögé rejtettem, ami örömteli mosolyt csalt atyám arcára, de alig-alig tévesztette meg Elizabeth örök

figyelmes, szépséges szemét. Derűs nyugalommal tekintett egybekelésünk elébe, amibe ugyan egy kis félelem is vegyült a korábbi sok szerencsétlenség hatására; aggódott, hogy ami most biztos és fogható boldogságnak ígérkezik, az hamarosan futó álomnak bizonyulhat, s nem hagy maga után mást, csak mély és örökké tartó bánatot.

Megtörténtek az előkészületek az esküvőre. Mindannyian mosolyogva fogadtuk a látogatók szerencsekívánatait. Amennyire tölem telt, szívem mélyére zártam emésztő aggodalmam, s szemmel látható komolysággal mélyedtem el apám terveibe, ámbár meglehet, azok csak tragikus sorsomnak szolgálnak díszletül. Hála atyám fáradozásának, Elizabeth örökségének egy részét az osztrák kormány visszaszolgáltatta. A Comói-tó partján volt egy kis birtoka. Abban állapotunk meg, hogy amint megvolt az esküvőnk, a Villa Lavenzába utazunk, s ott, a gyönyörű tó partján töltjük boldogságunk első napjait.

Időközben megtettem mindent, hogy meg tudjam védeni magam, ha a démon nyíltan rám támadna. Pisztolyt és tört viseltem, s éberem ügyeltem, hogy megelőzzek minden cselfogást. Ez némileg megnyugtató. Igen, amint az időpont közeledett, a fenyegetés egyre inkább öncsalásnak tetszett, amely nem érdemes rá, hogy nyugalmamat megzavarja, a boldogságot viszont, amelyet házasságomtól reméltem, egyre biztosabbnak, s mivel másról se volt szó, olyan eseménynek éreztem, amelyet semmiféle baleset meg nem akadályozhat.

Elizabeth boldognak látszott. Az én nyugodt viselkedésem nagyban hozzájárult az ő nyugalomához. Ám aznap, mikor vágyaimnak teljesülnie kellett, s tán sorsomnak is betelnie, erőt vett rajta a mélabú, s rossz előérzete támadt. Talán eszébe jutott a szörnyű titok, amit ígéretem szerint másnap fölfedek előtte. De apám mindvégig úszott a boldogságban, s az előkészületek sűrűjében unokahúga mélabúját csak a menyasszony féltékenységének tulajdonította.

A szertartás után nagy társaság gyűlt össze apám házában, de úgy volt, hogy mi ketten Elizabethtel mindjárt hajóra szállunk, az éjszakát Evianban töltjük, s másnap folytatjuk az utat. A nap derűs volt, a szél kedvező, s mindenki mosolyogva nézte e nászi behajózást.

Életemnek ezek voltak az utolsó boldog pillanatai. Gyorsan haladtunk. Forrón sütött a nap, de minket afféle baldachin védett a sugaraitól, miközben a táj szépségében gyönyörködtünk, néha a tó partján, ahol a Mont Salève tárult elibénk meg Montalêgre kellemes lankája, s távolabb a mindenké fölé magasodó Mont Blanc s a hóborította hegycsoport, mely hiába próbált vele versenyre kelni. Máskor meg, amikor a túlpárt közelében jártunk, a roppant Jura fekete falait láttuk, amelyek mintha csak szándékosan emeltek volna áthághatatlan akadályt szülőházam ellenségei elé, akik azt rabszolgaságba szeretnék taszítani.

Megfogtam Elizabeth kezét.

- Szomorú vagy, szerelmem. Ah! Ha tudnád, mit szenvedtem, s mit kell még kiállnom talán, igyekeznél megízleltetni velem a derűs nyugalmat s annak örömét, hogy legalább mára megszabadultunk a kétségbeeséstől.

- Légy boldog, drága Victorom - felelt Elizabeth -, most nincs, remélem, semmi, ami keserítsen. És hidd el, ha arcomon nem látsz is élénk örömet, szívem elégedett. Valami azt súgja nekem, ne bízzam a jövőben mértéktelenül, amely megnyílt előttünk, de én nem akarom meghallani e baljós hangot. Lásd, milyen gyorsan haladunk, s a felhők, amelyek hol homályba borítják a Mont Blanc csúcsát, hol meg fölébe szállnak, e gyönyörű tájat mennyivel érdekesebbé teszik. És nézd e számtalan halat a kristálytisza vízben, amelynek fenekén minden egyes kavicsot tisztán láthatsz. Micsoda isteni nap! Mily boldognak s derűsnek látszik a természet!

Imígyen próbálta Elizabeth eltéríteni az ő s az én gondolataimat mindenről, ami szomorú. De kedélye ingadozott, az egyik pillanatban fölcsillant a szemében az öröm, s a másikban elmélázó szomorúságnak adott helyet.

A nap alábbhanyatlott az égen. Elhagytuk a Drance folyót, s figyeltük, mint kanyarog a magas hegyek szakadékaiban s az alacsonyabbak völgyeiben. Az Alpok hegyei itt közelebb kerültek a tóhoz, s mi a hegyek amfiteátruma felé tartottunk, amely a tavat keletről határolja. Evian templomának toronysisakja ott csillogott a környező erdők alatt s a magasabbnál magasabb hegyek koszorújában, amely a helység fölébe magaslik.

A szél, mely mind ez ideig bámulatos sebességgel hajtott előre minket, napnyugtakor enyhe szellővé szelődött. A lány légáramlat épp csak borzolta a vizet, s amint a parthoz közeledtünk, kellemesen rezgette a fákat, s finom virág- meg szénaillatot sodort felénk. Mire kikötöttünk, a nap épp alábukott a láthatáron, s ahogy ott éreztem lábam alatt a partot, kiújultak gondjaim és félelmeim, hamarosan rám csattantak, mint a bilincs, és el sem eresztettek többé soha.

HUSZONHARMADIK FEJEZET

Nyolc óra volt, mikor partra szálltunk. Egy kicsit sétáltunk még a parton, gyönyörködtünk a tűnő esti fényben, majd visszamentünk a fogadóba, s a víz, az erdő és a gyönyörű hegyek jártak az eszünkben, amint elnyeli őket a sötétség, de kivehető még fekete körvonaluk.

A szél, amely délen elcsöndesült, most újult erővel támadt fel nyugaton. A hold elérte pályája csúcspontját, majd lassan alább szállt. A felhők sebesebben húztak el a színe előtt, mint a keselyű, kioltották sugarait, a tó színe meg visszatükrözte az égbolt mozgalmas képét, s azt megbolyduló hullámaival csak annál mozgalmasabbá tette.

Én nyugodt voltam egész nap, de amint az éjszaka sötétségbe burkolta a tárgyak körvonalát, ezeryi félelem támadt reám. Feszülten figyeltem, jobb kezem a pisztolyt markolta, amelyet keblembe rejtettem. Megrezzentem minden neszre, de eltökéltem, nem adom olcsón az életemet, s nem riadok vissza a harctól, míg ellenségem élete vagy az enyém ki nem huny.

Elizabeth egy darabig félénk és rémült csöndben figyelte izgalmamat, de volt valami a tekintetemben, ami őt is rettegéssel fertőzte meg, mert reszketve kérdezte:

- Mi izgatott fel annyira, drága Victorom? Mitől félsz?

- Ó, nyugodj meg, nyugodj meg, szerelmem - feleltem. - Ez az egy éjszaka, aztán minden jó lesz, de ez félelmetes, nagyon félelmetes.

Egy órát töltöttem ilyen lelkiállapotban, majd egyszerre ráébredtem: az összecsapás, amelyre pillanatokon belül számítottam, milyen félelmes lenne a feleségemnek, komolyan megkértem hát, vonuljon vissza, s elhatároztam, mindaddig nem megyek utána, amíg meg nem tudok valamit ellenségem hollétéről.

Elizabeth magamra hagyott, s én egy darabig föl-alá járkáltam a fogadó folyosóin, benéztem minden zugba, mely netalán a szörnyeteg búvóhelyéül szolgálhatna. De nyomát sem leltem sehol, s már-már azt hittem, valami szerencsés véletlen megakadályozta, hogy fenyegetését valóra váltsa, mikor egyszerre velőtrázó és félelmetes sikolyt hallottam - abból a szobából, ahova Elizabeth visszavonult. Meghallottam, s agyamba hasított az igazság, karom lehullott, s megdermedt minden porcikám. Éreztem, hogy a vér surrog az ereimben, és bizsereg az ujjam hegye. Ez az állapot mindössze egy pillanatig tartott. A sikoly megismétlődött, s én berontottam a szobába.

Nagy Isten! Miért nem leheltem ki azon nyomban a lelkem?! Miért vagyok itt, s mesélem, mint pusztult el a föld legszebb reménye s legtisztább teremtménye? Ott hevert élettelenül, keresztben az ágyon, feje lelógott, sápadt és eltorzult arcvonásait félig eltakarta a haja. Akárhova nézek, ma is őt látom - vértelen karját, elernyedtestét, amint a gyilkos a nászágyára odadobta. Hát lehet az, hogy ezt látván életben maradtam? Ó, jaj! Az élet konok, s ott marad meg leginkább, ahol legjobban gyűlölik. Csak egy percre vesztettem el az eszméletemet. Élettelenül hanyatlottam a földre.

Mikor magamhoz tértem, emberek vettek körül a fogadóból. Arcukon döbbsent rémület tükröződött, de a mások rémületét csak gúnynak éreztem, az engem nyomasztó érzések árnyékának. Abba a szobába menekültem közülük, ahol Elizabeth holtteste feküdt, a szerelmemé, feleségemé, a drága, érdemes nőé, aki az imént még élt. Már elmozdították abból a testhelyzetből, ahogy rátaláltam, s most, amint feküdt az ágyon, karján nyugodott a feje, s arcát, nyakát kendő takarta, akár azt hittem volna, hogy alszik. Odarohantam hozzá,

hevesen átöleltem, de halálos ernyedtsége s hideg keze elárulta, akit a karom közt tartok, az többé már nem az én szeretett s becézett Elizabethem. A démon gyilkos kezének nyoma ott volt a nyakán, s ajkáról örökre elszállt a lélegzet.

De miközben sajtó kétségbeeséssel öleltem, véletlenül föltekintettem. A szoba ablakai az előbb még be voltak zsaluzva, most meg holtra rémülten vettem észre, bevilágít a hold haloványsárga fénye. Valaki föltépte a zsalut, s leírhatatlan iszonyatomra megpillantottam az ablakban az ocsmány és visszataszító alakot. A szörny arcán vigyor ült. Démonujját gúnyosan szegezte feleségem holttestére. Odarohantam az ablakhoz, keblemből előrántottam a pisztolyt, s rásütöttem, de kitért előlem, leszökkent az ablakról, villámsebesen elfutott, és belevetette magát a tóba.

A pisztoly dörrenésére a tömeg a szobába tódult. Odamutattam, ahol a szörny eltűnt, s csónakon eredtünk a nyomába. Hálót is vetettünk, de minden hiába. Teltek az órák, s reményünk vesztetten tértünk vissza. Társaim java része szentül meg volt győződve, hogy a szörny csak képzeletem szülötte. Miután partra szálltunk, szárazföldön folyt tovább a kutatás, az üldözők csoportokra oszolva széledtek szét különféle irányba, az erdők, szőlők közé.

Szerettem volna velük tartani, de nem jutottam messzire a háztól, szédültem, s a léptem olyan volt, mint a részeg emberé. Tekintetem ködös, s a bőröm száraz, mintha láz emésztett volna. Ilyen állapotban vittek vissza, fektettek ágyba, miközben alig voltam tudatában, mi történik velem. Szemem tévován járt ide-oda a szobában, mintha keresnék valamit, amit elvesztettem.

Egy idő múlva fölkeltem, s szinte az ösztönömtől vezetettve átkúsztam abba a szobába, ahol szerelmem feküdt kiterítve. Síratóasszonyok vették körül. Ráborultam, s szomorú könnyeim elvegyültek az asszonyok könnyeivel - s közben egyetlen határozott gondolat sem alakult ki az agyamban, csak járt az eszem összevissza, zavartan töprengtem az engem ért sok-sok balszerencsén s azok okain. A döbbenet és iszonyat kódében tévelyegtem. William halála, Justine kivégzése, Clerval s most feleségem meggyilkolása; s még csak azt sem tudtam, megmaradt szeretteim épek és egészségesek-e, s vajon nem érte-e utol őket is a démon rosszakarata. Lehet, hogy apám épp most az ő markában vonaglik, s talán Ernest holtan hever a lába előtt. Fölugrottam, hogy a lehető leggyorsabban visszatérjek Genfbe.

A fogadóban nem volt ló, amit bérelhettem volna, kénytelen voltam hát a tavon utazni, de a szél nem volt kedvező, és szakadt az eső. De még éppen csak hajnalodott, joggal reméltem hát, hogy estére hazaérek. Evezősoket fogadtam, s magam is evezőt fogtam, mert a lelki viharok idején mindig megkönnyebbülést hozott a testi erőfeszítés. De a rám szakadt nyomorúság s a hallatlan izgalom, amit átéltem, képtelenné tett a testi munkára. Ledobtam az evezőt, tenyerembe temettem arcom, s átengedtem magam a sötét gondolatoknak. Ha föl-néztem, csupa olyan képet láttam, amit még a boldogabb időkből ismertem, s amelyben épp előző nap gyönyörködtünk vele, aki már csak árny és emlék. Szememből ömlött a könny. Egy pillanatra elállt az eső, s láttam, a halak ugyanúgy fickándoznak a vízben, mint néhány órával ezelőtt. Akkor Elizabeth figyelte őket. Nincs, ami nagyobb fájdalmat okozna az emberi léleknek, mint a hirtelen és gyökeres változás. Süthetett a nap vagy takarhatták felhők, semmit sem láttam olyannak, mint tegnap, övele. Egy démon elragadta tőlem jövődő boldogságom minden reményét; nincs teremtmény, ki oly szerencsétlen lenne, mint én; az emberiség történetében páratlan, ami engem ért.

De miért is időznék el azon, ami e legutóbbi, mindent betetőző esemény után történt? Hisz egész történetem a rémségek története. Ez volt mindennek a csúcса, amit ezután mondanék, az talán csak untatná önt. Tudja, hogy szeretteimet sorra elragadták tőlem. Magamra maradtam.

Az én erőm is kimerült, s most már pár szóban összefoglalhatom, ami ebből az ocsmány történetből hátravan.

Megérkeztem Genfbe. Atyám és Ernest még élt, de atyám a híreim súlya alatt összeomlott. Még ma is itt látom őt magam előtt, a csodálatos és tiszteletre méltó öregembert! Üres tekintete ide-oda jár, hisz nincs, aki elbájnolná, akiben örömét lelné, elvesztette Elizabethet, több mint leányát, akit egy ember minden szeretetével bálványozott, épp ő, akinek élete alkonyán oly kevés szeretetben volt része, s épp azért kétségbeesetten csüngött azokon, akik még megmaradtak neki. Átkozott, átkozott legyen a démon, aki szerencsétlenséget hozott ősz fejére, s arra kárhóztatta, hogy ily nyomorultul pusztuljon el! Mert nem bírta az életet a körülötte halmozódó sok iszonyat közt; élete kútja hirtelen elapadt. Ágynak esett, s pár nap múlva a karjaim közt meghalt.

És énvelem mi történt? Nem tudom; érzékeim cserbenhagytak, s csak a láncok és a sötétség súlya nyomott. Igaz, néha azt álmodtam, virágos réten bolyongok, bájos völgyekben ifjúkori barátaimmal, de fölébredtem, s pincebörtönben leltem magam. Mélabúm nem hagyott el, de fokról fokra tudatára ébredtem nyomorúságos helyzetemnek, s ekkor kiengedtek börtönömből. Mert bolondnak nyilvánítottak, s amint megtudtam, hosszú hónapokig magányos cella volt a lakóhelyem.

A szabadság azonban haszontalan ajándék lett volna számomra, ha eszemre ébredve nem ébredtem volna bosszúvágyra is. Rám nehezedett múltbeli balsorsom emléke, s egyre többet töprengtem az okán - a szörnyetegen, akit én teremtettem, a nyomorult démonon, akit én szabadítottam rá a világra, a magam romlására. Órjító düh fogott el, ha csak eszembe jutott is, s arra vágytam, azért imádkoztam, hogy kerüljön egyszer a kezem közé, hadd álljak rajta kegyetlen bosszút.

Gyűlöletem nem sokáig korlátozódott hiú álmodozásra. Amint szabadultam, már azon törtem a fejem, miként lehetne a gyilkost legbiztosabban kézre keríteni, s ennek érdekében alig egy hónap múltán fölkerestem a város egyik büntetőbíráját, s közöltem vele, feljelentést kívánok tenni, mert ismerem családunk tönkrevőjét, s szeretném, ha minden erejét latba vetné a gyilkos letartóztatása érdekében.

A bíró figyelmesen és nyájasan hallgatott.

- Legyen meggyőződve, uram - mondta -, nem fogok sajnálni semmiféle fáradságot és erőfeszítést, hogy a gazembert kézre kerítsük.

- Nagyon köszönöm - feleltem. - Ám hallja a tanúvallomást, amit tenni kívánok. Különös történet, az igaz, annyira, hogy félek, el se hinné, ha az igazságban nem lenne valami, ami mindenképpen elhiteti, ha mégoly csodálatos is. A történet kellően logikus is ahhoz, mintsem álomnak hihetné, s nekem különben sincs semmi okom hazudni. - Modorom, ahogy mindezt elmondtam neki, meggyőző volt, ámde nyugodt. A szívem mélyén én már elhatároztam, halálba kergetem megrontómat, e cél megenyhítette kinszenvedésemet, s egy ideig még az étellel is megbékített. Most röviden, de határozottan és pontosan előadtam történetemet, megjelöltem az időpontokat, és közben egy indulatos szót, egy fölkiáltást el nem ejtettem.

A bíró kezdetben teljesen hitetlennek látszott, de amint előrehaladtam, egyre figyelmesebb, egyre érdeklődőbb lett. Láttam, néha megborzong az iszonyattól, máskor meg a meglepetéstől, s az arcára volt írva, hogy ebbe nem keveredik egy szemernyi hitetlenkedés sem. Elbeszélésem végére érve így szóltam:

- Ez a lény hát az, aki ellen vádat emelek, s arra kérem, kövessen el mindent, ami hatalmában áll, hogy letartóztassa és megbüntesse. Ez mint bírónak kötelessége is, s én hiszem és remélem, emberi érzései nem láznak e feladat teljesítése ellen.

E felszólítás ugyancsak nagy változást idézett elő hallgatóm arcán. Miközben hallgatta, hitte is, nem is a történetemet, ahogy az emberek a kísértethistóriákat és a természetfölötti eseményekről szóló beszámolókat általában, de mikor felszólítottam, a hallottak alapján hivatalból járjon el, hitetlenségének aggálya teljes egészében visszatért. De mindenesetre nyájasan válaszolt:

- A legnagyobb készséggel megadnék önnek minden segítséget a teremtmény üldözéséhez, de akiről beszél, az úgy látszik, olyan erők birtokában van, amelyek meghiúsíthatják minden erőfeszitésemet. Ki tudna nyomon követni egy olyan állatot, amely képes átkelni Jeges-tengeren, s olyan barlangokban, ólakban is meglakik, ahol nincs ember, aki rá merne törni? S amellet hónapok teltek el azóta, hogy bűneit elkövette, s nem is sejti senki, hova vándorolt el, vagy jelenleg merrefelé lakik.

- Semmi kétség, itt időzik valahol az én lakóhelyem közelében, s ha valóban az Alpokban keresett menedéket, fel lehet hajtani, akár a zergét, s el lehet pusztítani, mint egy vadállatot. De értem, mire gondol. Nem hisz az elbeszélésemnek, s esze ágában sincs úzóbe venni ellenségemet, hogy érdeme szerint megbüntesse.

Miközben ezt kimondtam, szememben megcsillant a düh. A bíró megijedt.

- Téved - mondta. - Minden tölem telhetőt elkövetek, s ha hatalmamban áll elfogni a szörnyeteget, legyen meggyőződve róla, a büntetése arányban lesz a bűneivel. De mindazok alapján, amit ön a tulajdonságairól mondott, félek, ez keresztülvihetetlennek bizonyul; s ezért, bár az üldözésére minden szükséges intézkedést megteszünk, önnek is föl kell készülnie rá, hogy csalódás éri.

- Az nem lehet; bár mondhatok akármit, annak édeskevé a haszna. A bosszúm önnek semmi. S bár tudom, ez bűn, be kell vallanom, ez az egyetlen szenvedély, amely emészti a lelkem. Haragom kimondhatatlan, ha arra gondolok, a gyilkos, akit én szabadítottam rá a társadalomra, még most is él. Ön visszautasítja jogos kérésemet. Akkor hát egyetlen utam marad, és én, ha belepusztulok is, arra szentelem az életemet, hogy őt megsemmisítsem.

Reszkettem az izgalomtól, amikor ezt kimondtam. Volt a modoromban valami féktelenség, sőt nem kétlem, abból a vad gögből is egy kevés, ami állítólag a régi vértanúknak lakozott. De egy genfi bíróember szemében, akinek a lelkében egészen más eszmék laknak, mint az odaadás vagy hősiesség, ez az emelkedett lelkiállapot aligha tűnhetett föl másnak, mint a téboly jelének. Igyekezett hát lecsillapítani, mint dada a gyereket, s amit elmondtam, azt a delírium hatásának tulajdonította.

- Ember! - kiáltottam. - Mily balga vagy bölcsességedre büszkén! Hallgass, nem tudod, mit beszélsz!

Haragosan és feldúltan rontottam ki a házból, s visszavonultam, hogy a cselekvés más módzataim elmélkedjem.

HUSZONNEGYEDIK FEJEZET

Akkori állapotomban minden szándékos gondolat felszívódott s elveszett. Magával ragadott a düh. A bosszú volt egyedül, ami erőt öntött belém, s fegyelmezett. Magába olvasztotta minden érzésemet, s lehetővé tette, hogy körültekintő legyek s nyugodt, mikor egyébként delírium vagy halál lett volna az osztályrészem.

Mindenekelőtt úgy döntöttem, egyszer s mindenkorra otthagynom Genfet. Hazám, amely oly kedves volt szívemnek, mikor boldog voltam, s szerettek, most, balsorsomban gyűlöletessé vált. Pénzt vettem magamhoz, néhány ékszert anyám hagyatékából, s útra keltem.

Így kezdődött el vándorlásom, mely csak az életemmel ér véget. A föld nagy részét beutaztam, s részem volt mindazon megpróbáltatásokban, amelyekkel az utazó sivatagon és barbár országokban csak találkozhat. Miként maradtam életben, magam sem tudom; akárhányszor úgy nyújtóztattam ki elgyengült tagjaimat a homokos síkságon, hogy a halálért imádkoztam. De a bosszúvágy életben tartott; csak azért sem akartam úgy meghalni, hogy ellenségem még életben van.

Mikor Genfet odahagytam, első gondom az volt, valami nyomot keresek, amelyen utána-eredhetek démoni ellenfelemnek. De tervem kialakulatlan volt, s órák hosszat kerülgettem a város határát, nem tudván, melyik utat kövessem. Az éjszaka közeledtén ott leltem magam a temető bejáratánál, ahol William, Elizabeth és atyám nyugodott. Betértem, s odamentem a sírkőhöz, mely sírjukat jelölte. Néma volt minden, csak a falevelek nem, mert azokat szelíden zizegettette a szél. Majdnem fekete volt az éjszaka, s a szín még az érdektelen szemlélő számára is ünnepélyes lett volna és megható. Mintha ott szálldostak volna az elhunytak szellemei, s csak érezhető, ámde nem látható árnyékot vetettek volna a gyászoló fejére.

A mély gyász, amit kezdetben e szín fölkelített bennem, hamarosan haragnak és kétségbeesésnek adott helyt. Ők meghaltak, én élek. És él a gyilkos is, s nekem tovább kell hurcolnom megunt életemet, hogy elpusztítsam őt. Letérdepeltem a gyepre, megcsókoltam a földet, s reszkető ajakkal imigyen kiáltottam föl: „Esküszöm a megszentelt földre, amelyen térdepelek, az árnyakra, amelyek körülvesznek, a mély és soha nem szűnő fájdalomra, amelyet érzek; és esküszöm terád, ó, Éjszaka, s a szellemekre, amelyek uralkodnak rajtad, hogy nyomon követem a démont, e nyomorúság okozóját, míg halálos küzdelemben el nem pusztul vagy ő, vagy én! Ennek a célnak szentelem életemet. Hogy e drága bosszút végrehajtsam, hadd lássam újra a napot, s tapossam újra a zöld füvet, mely egyébként örökre eltűnnék szemem elől. És parancsolom nektek, holtak szellemei, és nektek, ó, bosszú kóbor szolgálói, segítsetek, s vezessetek művem során! Hadd igya ki az átkozott és pokoli szörnyeteg a szenvedések poharát, hadd érezze ugyanazt a kétségbeesést, ami most engem gyötör!”

Ünnepélyesen s oly féltő tisztelettel kezdtem el eskümet, hogy szinte biztosra vettem, meggyilkolt szeretteim árnyai hallották s helyeselték elhatározásomat, de az eskü vége felé hatalmukba kerítették a fúriák, s hangom elcsuklott haragomtól.

A néma éjszakából harsány és démoni kacaj volt a válasz. Soká és élesen csengett a fülemben. A hegyek visszaverték, s én úgy éreztem, mintha maga a pokol vett volna körül gúnyosan nevetve. Igen, ez volt az a pillanat, mikor eluralkodott volna rajtam a téboly, és véget vetett volna nyomorult létemnek, ha esküm meghallgatást nem nyer, s én meg nem őriztetem a bosszúra. A kacaj elhalt, s a jól ismert és gyűlölt hang közvetlen közélről, épp csak hallhatóan fülemben sügta:

- Örülök, te nyomorúságos emberroncs! Eltökélted, hogy élni fogsz, s én örülök.

Fölszöktem, arrafelé, ahonnét a hang jött, de az ördög kitért a kezem elől. Hirtelen fölbukkant az égen a hold tányérja, s megvilágította a kísérteties és torz alakot, amint emberfölötti sebességgel menekült.

Üldözőbe vettem, s hónapokon át mást se csináltam, csak ezt. Egy halvány nyomon elindulva végigkövettem a Rhône kanyarulatait, ámde hiába. Föltűnt a kék Földközi-tenger, s egy furcsa véletlen folytán megpillantottam a démont, amint éjszaka föllopózkodt egy Fekete-tengerre induló hajóra, s elrejtőzött. Én is fölszálltam ugyanarra, de megszökött előlem, magam sem tudom, hogyan.

Végigkövettem a nyomát Tatárország és Oroszország pusztaságain, bár mindig sikerült kitérnie előlem. Néha a szörnyű jelenéstől megrémült parasztok tájékoztattak, merre tartott. Néha meg szándékosan hagyott hátra valami nyomot, amelyen elindulhatok, mert félt, hogy nyomát veszítvén kétségbeesem és meghalok. Hó hullott fejemre, s láttam roppant lába nyomát a síkság fehéren. Ön, élete tavaszán, akinek új a gond, és ismeretlen a kinszenvedés, hogyan is érthetné meg, mit éreztem akkor, és mit érzek ma is? A hideg, a nélkülözés és a fájdalom a legkisebb rossz, amit el kell viselnem. Valami ördögi átok ül rajtam, s hajszol előre örökös poklomban. De lépteimet valahogy egy jó szellem is követhette és irányíthatta, mert mikor legnagyobb volt a vész, váratlanul mindig kimentett a látszólag legyőzhetetlen nehézségek közül. Néha, mikor az akaratomon felülkerekedett az éhség, s összerogytam a fáradságtól, lakoma várt a pusztaságban, mely visszaadta erőmet, és lelket öntött belém. Persze egyszerű volt az étel, ugyanaz, amit a parasztok esznek arrafelé, de egy pillanatig sem kételkedtem, hogy a szellemek hozták utamba, amelyek segítségéért folyamodtam. Máskor meg, mikor kiégett minden, felhőtlen volt az ég, s én elepedtem a szomjúságtól, könnyű felhő homályosította el az eget, lehullott pár csepp eső, mely felüdített, aztán a felhő eltűnt.

Ahol csak lehetett, a folyók útját követtem, de a démon általában kerülte ezeket, mivel a vidék lakossága itt volt a legsűrűbb. Máshol meg ritkán volt ember látható, s én általában az utamba kerülő vadállatok húsán éltem. Pénz volt nálam, s bőkezűségemmel elnyertem a falusiak barátságát. Az is megesett, hogy magammal vittem az elejtett állatot, magamnak csak egy kis részét tartottam meg, a többit odaadtam azoknak, akik tüzenél s fazekában élelmemet elkészíthettem.

Életem, mely imigyen folyt, gyűlöletes volt számomra, s csak álmomban ízlelhettem némi örömet. Ó, áldott álom! Néha, mikor legszerencsétlenebb voltam, s lerogytam, hogy megpihenjek, az álom szinte révületbe ringatott. Őrösszellemeim ajándékoztak meg a boldog pillanatokkal - vagy órákkal inkább -, talán hogy legyen miből erőt merítenem zarándokutamhoz. Ha nincs e pihenésem, összerogytam volna a megpróbáltatások súlya alatt. Napközben az éjszaka reménye tartotta bennem az erőt, és lelkesített. Mert álmomban szeretteimet láttam, feleségemet és imádott hazámat. Viszontláttam atyám jóságos arcát, hallottam Elizabeth ezüsthangját, s tekintetem a fiatal, egészséges Clervalon pihent meg. Ha kifárasztott a fáradtságos menetelés, olykor sikerült meggyőzőnöm magam, hogy addig álmodom, amíg be nem esteledik, s az a valóság, amit éjszaka, szeretteim ölelő karja közt élvezek. Milyen fájó szeretetet éreztem irántuk! Mennyire ragaszkodtam drága alakjukhoz, s mivel néha még ébren is kísértettek, meggyőztem magam, hogy élnek! Ilyenkor még a bosszúvágy is, mely ott lobogott bennem, kialudt, s úgy jártam a démon megsemmisítéséhez vezető utamat, mintha az ég mérte volna rám e feladatot, mintha előttem ismeretlen hatalom közömbös parancsa lenne, s nem lelkem égő vágya.

Hogy ő mit érzett, akit üldöztem, nem tudom. Néha ugyan fakéregbe vésett vagy kőbe karcolt írásos üzenetet hagyott nekem, amivel a dühömet szította, vagy utat mutatott. „Az én uralmamnak még nincsen vége - olvastam az egyik írásán -, te élsz, s az én erőm csorbítatlan. Kövess! Az Észak örök jegét keresem, ahol majd megtapasztalhatod a hideg és a fagy keservét, ami iránt én érzéketlen vagyok. A közeledben, ha nem eredsz utánam nagyon későn, egy döglött nyulat lelsz. Edd meg, és meríts erőt belőle. Gyerünk, ellenségem! Meg kell verekednünk életre-halálra, de míg arra sor kerül, még sok keserves, kemény órát kell kiállanod.”

A csúfondáros ördöge! Újólaj bosszút esküszöm ellened, újólaj elhatározom, nyomorult démon, hogy halálra kínozlak. Addig nem adom fel a kutatást, míg holtan nem marad ott valamelyikünk, aztán meg már boldogan csatlakozom Elizabethhez s elköltözött szeretteimhez, akik már várják, hogy megjutalmazzanak keserves fáradozásomért és szörnyű zarándokutamért.

Amint északabbra-északabbra mentem, mind mélyebb lett a hó, s mind nagyobb a hideg, olyannyira, hogy már szinte elviselni sem lehetett. A parasztok bezárkóztak kunyhójukba, s csak a legedzettebbek merészkedtek ki, hogy elejtsék az állatokat, amelyeket az éhség kiűzött búvóhelyükről. A folyókat jég borította, halat fogni lehetetlen volt; s így el voltam vágva fő élelemforrásomtól.

Én egyre nagyobb nehézségeket álltam ki, ellenségem meg mind diadalmasabb lett. Egyik írott üzenete így hangzott: „Készülj fel! Most kezdődik a neheze. Öltözz szőrmébe, s szerezz ételmezt, mert hamarosan olyan útra kelünk, ahol a szenvedéseid még az én soha nem enyhülő gyűlöletemet is jóllakatják.”

E gúnyos szavak felszították bátorságomat, és megacélozták akaratomat. Eltökéltem, a végsőkig követem célomat, az Éghez fohászokdtam támogatásért, s lankadatlan hévvel folytattam az utat át a végtelen pusztaságokon, míg föl nem tűnt a távolban, végső határként az óceán! Ó, mennyire más volt ez, mint a dél kék tengerei! Jég borította, s a szárazföldtől csak az különböztette meg, hogy annál is vadabb volt, annál is zordabb. A görögök sírtak a boldogságtól, mikor Ázsia hegyeiről megpillantották a Földközi-tengert, s ujjongva köszöntötték fáradságos vándorútjuk végét. Én nem fakadtam sírva; csak letérdeltem, s hálatelt szívvel mondtam köszönetet vezérlő szellememnek, hogy biztonságban elvezetett oda, ahol, hiába ellenségem minden gúnyolódása, remélem, majd találkozom és megvívok vele.

Pár héttel ezelőtt szánra és kutyákra tettem szert, s így hihetetlen sebességgel vágtam át a hómezőn. Nem tudom, ellenségemnek is volt-e szánja, de azt mindenesetre észrevettem, hogy míg korábban egyre nőtt közöttünk a távolság, most már-már utolértem; annyira, hogy mikor az óceánt megpillantottam, már csak egy nappal járt előttem, s reméltem, útját állom, mielőtt kiér a partra. Megújult bátorsággal törtem hát előre, s két nap múltán egy nyomorult falucskába értem a tengerparton. Lakóit kifaggattam a démon felől, s pontos felvilágosításokat kaptam. Előtte való éjjel egy roppant termetű szörnyeteg érkezett a faluba, mondták, állig fegyverkezve puskával és pisztolyokkal, s egy magában álló kunyhó lakói, szörnyű küllemétől megriadva, rémülten menekültek előle. Kihordta téli élelemtartalékukat, szánra rakta, összeszedett jó néhány szánhúzó kutyát, befogta őket a szán elébe, s a holtra rémült falusiak örömeire még aznap éjjel továbbállt a befagyott tengeren olyan irányba, amely nem vezetett semmiféle szárazföldre, meg voltak hát győződve, hamarosan belevész a széttöredező jégtáblák közé, vagy elpusztítja az örökös fagy.

Ennek hallatán egy pillanatra elfogott a kétségbeesés. Megszökött előlem, s most kénytelen vagyok kegyetlen s szinte végtelen útra indulni az óceán jéghegyei közt - olyan hidegben, amelyet én, a szelíd és napos dél szülötte képtelen leszek elviselni. De a gondolattól, hogy ellenségem életben marad, és diadalmaskodik fölöttem, visszatért dühöm és bosszúvágyam, s mint az áradat, öntötte el minden más érzésemet. Rövid pihenő után, amelynek során a holtak szellemei lebegtek körül, s ösztökéltek a fáradsalmak elviselésére és bosszúm betöltésére, fölkészültem az útra.

Szárazföldi szánomat olyanra cseréltem, amely bírja a jégmező egyenetlenségeit, nagy mennyiségű élelmiszert vásároltam, s elindultam a partról.

Fogalmam sincs, hány nap telt el azóta, de olyan megpróbáltatásokon mentem keresztül, amelyeket csak az igazságos megtorlás szívemben kiolthatatlanul égő vágya segített elviselnem. Utamat nemegyszer hatalmas és szaggatott jéghegyek állták el, s gyakorta hallottam a jég alól a hullámverés pusztulással fenyegető dőrejét. De megint beállt a fagy, s biztonságossá vált az út a tengeren.

Az élelemmennyiségből ítélve, amit elfogyasztottam, azt hiszem, vagy három hete lehettem úton, s az, hogy újra meg újra faképnél hagyott a remény, aztán újra meg újra visszatért szívembe, néha keserű és kétségbeesett könnyeket sajtolt ki a szememből. Már-már a csüggedés prédájául estem, s azt hiszem, nemsokára összerogytam volna e nyomorúság súlya alatt. Egyszer, miután a szerencsétlen kutyák hihetetlen fáradsággal fölvtarttak egy meredek jéghegy csúcsára, s ott az egyik beledöglött a kimerültségbe, én végigjártattam a szemem az előttem elterülő határtalan jégmezőn, s apró, fekete foltot pillantottam meg a homályos messzeségben. Erőlködve igyekeztem megállapítani, mi lehet az, s vadul, mámorosan ordítottam fel, mikor fölfedeztem; egy szán az, s a jól ismert torz alak ül benne. Ó, mily forrón áramlott vissza szívembe a remény! Meleg könnyekkel telt meg a szemem, de sietve megtörültem, nehogy elhomályosodjék előttem a démon képe; de hiába, az égető cseppek továbbra is elfátyolozták tekintetemet, mígnem szabadjára engedtem indulatomat, és hangosan elsírtam magam.

De nem volt időm késlekedni. Megszabadítottam a kutyákat döglött társuktól, jól megettettem őket, s miután pihentünk egy órát, amire nagyon is rászorultak, bármennyire bosszantott a késedelem, folytattam az utat. A szán még látható volt, s nem is veszítettem el szem elől, csak rövid pillanatokra, ha egy-egy jégzikla orma ékelődött közibénk. Észrevehetően közelíttem hozzá; s mikor majdnem kétnapi hajsza után alig egymérföldnyi távolságban pillantottam meg magam előtt, torkomba ugrott a szívem.

S most, épp mikor szinte karnyújtásnyira értem ellenségemhez, reményeim egyszerre kialudtak, s még a nyomát is úgy elvesztettem, mint addig soha. Hullámverés robaja ütötte meg a fületem. Hangja, amint közeledett, s a víz dagadozott, hullámzott alattam, pillanatról pillanatra baljósabbá és félelmetesebbé vált. Csak hajszoltam előre a kutyákat, de hiába. Föltámadt a szél; a tenger harsogott, s a jégmező, mintha földrengés lenne, megrázkódott, egy rettentő, fülsiketítő recsenéssel kettérepedt, majd darabokra szakadt. Aztán egyszerre mindennek vége lett. Pár perc múltán vadul háborgó tenger hullámzott közöttem és ellenségem között, s én egy egyre töredező jégtáblán sodródtam tova, mely mind kisebb és kisebb lett, imígyen készített elő a visszataszító halálra.

Sok döbbenetes óra telt el így. Kutyáim közül több megdöglött, engem kis híján megtört már a fokozódó kimerültség, mikor megpillantottam az ön lehorgonyzott, menedéket és életet ígérő hajóját. Nem is hittem, hogy ilyen messze északra fölhatolhat egy hajó, elcsodálkoztam hát a láttán. Sietve szétbontottam szánom egy részét, evezőt fabrikáltam belőle, s annak segítség-

gével, határtalan fáradtság árán sikerült jégtáblámat az ön hajójához elkormányoznom. Úgy határoztam, ha önök dél felé tartanak, inkább a tenger kénye-kedvére bízom magam, mintsem célomról lemondjak. Azt reméltem, sikerül majd rávennem önt, hogy egy csónakkal ajándékozzon meg, amelyen tovább üldözhetem ellenségemet. De ön északra ment. Fölvett a hajójára, ám életerőm már kiapadóban van, s a rengeteg megpróbáltatás súlya alatt hamarosan a halálba merülök, amelytől most is rettegek még - mert feladatomban teljesítem.

Ó! Mikor adja meg a lépteimet irányító szellem, amely ellenségem nyomára vezet, olyannyira vágyott nyugalomomat, vagy meg kell halnom talán, mikor a démon még él? Ha meghalok, esküdjék meg, Walton, hogy ellenségem nem menekülhet, hogy megkeresi, s kitölti rajta a bosszúmat. De hát kérhetem én, hogy folytassa zarándokutamat, hogy vállalja mindazt a megpróbáltatást, amin én keresztülmentem? Nem, annyira nem vagyok önző. Ám ha meghaltam, s ha ő felbukkan, ha a bosszú szolgálai elvezetik önhöz, esküdjék meg, hogy nem hagyja életben - esküdjék meg, nem hagyja, hogy ujjongjon beteljesült balsorsomon, hogy engem túlélvén szaporítsa sötét bűneit. Ékesen s meggyőzően szól, egyszer még az én szívem is megesett rajta, de ön ne higgyen neki. A lelke éppoly ördögi, mint a teste, csupa álnokság és démoni rosszindulat. Ne hallgassa meg. Kialtsa William, Justine, Clerval, Elizabeth, az atyám és a szerencsétlen Victor nevét, és mártsa a szívébe kardját. Én ott lebegek ön fölött, és irányítom a hideg vasat.

A történet hátralévő részét a levelek tartalmazzák, amelyeket Walton kapitány írt húgának, Margaretnek.

Ha e különös és rémítő történetet olvasod, Margaret, nem érzed-e, a véred megfagy az iszonyattól, mint az enyém még most is? Megesett, hogy barátom, ha hirtelen erőt vett rajta a kinszenvedés, képtelen volt folytatni a történetet. Máskor meg túlradó fájdalomában megtört, de egyébként átható hangján csak a legnagyobb nehézség árán tudta megformálni a szavakat. Szép és kifejező szeme hol a felháborodástól izzott, hol meg elhomályosult bánatában, s a végtelen szomorúság könnyében ázott. Volt, amikor sikerült uralkodnia arcán, hangján, s ilyenkor még a legszörnyűbb eseményeket is nyugodtan idézte föl, az izgalom minden jele nélkül. Aztán vulkánként tört ki dühe, arca megváltozott, s vad haragjában fülsértő hangon gyalázta kínzóját.

Története összefüggő, s úgy adta elő, mint nyilvánvaló és egyszerű igazságot, de be kell vallanom neked, Felix és Safie levelei, amelyeket megmutatott, s az, hogy a szörnyeteget magunk is láttuk a hajóról, jobban meggyőztek a mondottak igazáról, mint az elbeszélése, bármilyen komoly volt és következetes. Hogy valóban létezzék ilyen szörnyeteg! Pedig nem kételkedhetem benne. De akkor is, nem győzők csodálkozni rajta. Néha megpróbáltam kiszedni Frankensteinből valami részletet arra vonatkozólag, miként is hozta létre, de ebben a kérdésben hajthatatlan volt.

- Megőrült, barátom? - mondta. - Vagy csak az esztelen kíváncsiság vezeti? Annyira szeretne magának és a világnak egy démoni ellenséget szerezni? Nyugalom, nyugalom! Okuljon az én nyomorúságomból, és ne igyekezzék a magáét fokozni.

Frankenstein észrevette, jegyzeteket készíték történetéről. Arra kért, mutassam meg neki, sok helyt kijavította vagy kiegészítette, de legfőképpen életet lehelt az ellenségével folytatott párbeszédeibe.

- Mivel ön megörökítette az elbeszélésemet - mondta -, nem akarom, hogy az csonkán maradjon az utókorra.

Egy hét telt, amíg én csak hallgattam e történetet, amelyhez foghatót emberi képzelet még ki nem agyalt. Lelkem minden érzését, minden gondolatomat magába itta vendégem iránt érzett érdeklődésem, amit a története, fennkölt és szelíd modora teremtett. Mennyire szerettem volna megnyugtatni, de hát adhatom-e én azt a tanácsot valakinek, aki ennyire szerencsétlen, ennyire reményvesztett, hogy próbáljon meg élni? Ó, nem! Más öröme már nem lehet, csak az, ha sikerül fölkészítenie megrendült szellemét a halálra és a békességre. Egy vigasza mégis van: a magány és az álom. Hiszi, hogy álmában szeretteivel társalog, s a velük való együttlétből merít vigaszt a nyomorúságra vagy bosszúvágya izgalmára, hiszi: azok nem képzelete teremtményei, hanem emberek a maguk valójában, akik eljöttek meglátogatni őt valami távoli világból. E hitétől révülete ünnepélyesen komollyá s az én szememben legalább oly meggyőzővé és érdekessé válik, mint maga a valóság.

Beszélgéseink nem korlátozódtak csupán a balszerencséje történetére. Hihetetlenül jól ismeri a világirodalmat, értelme gyors és átható. Ékesszólása hatásos és megindító. Ha valami szálnalmas eseményről beszél, igyekszik bennem forró sajnálatot vagy szeretetet ébreszteni, olyat, hogy nem állom meg könnyek nélkül. Milyen csodálatos lény lehetett élete fénykorában, ha ma, romjaiban is ily nemes és fennkölt! De láthatóan maga is tisztában van önnön értékével és bukása nagyszerűségével.

- Fiatalkoromban - mondta - hittem, valami nagy tette vagyok hivatott. Bár érzéseim mélyek, oly hideg ítélőképességnek voltam birtokában, mely dicső eredmények elérésére tett alkalmassá. Természetem értékének ismerete támaszt jelentett számomra olyan esetekben, amikor mások elcsüggedtek volna, mert bűnnek tartottam, hogy képességeimet, amelyek embertársaim hasznára lehetnek, haszontalan szomorúságomban eltékozoljam. Ha elgondolkodtam művemem, ami nem volt kevesebb, mint hogy egy gondolkodó és érző állatot teremttem, képtelen voltam magamat a közönséges álmokergetők hadába sorolni. E gondolat azonban, mely annyira segített pályám kezdetén, most annál mélyebbre taszít. Minden számításom és reményem semmivé vált, s mint a mindenhatóságra törekvő arkangyal, én is örök pokolban sínylődöm láncra verve. Képzeletem élénk volt, de elemzőképességem és gyakorlati érzékem szintúgy kiváló. E tulajdonságaim együtt fogalmazták meg az ötletet, hogy embert teremtsék, s együtt váltották a tervet valóra. Még ma sem tudok úgy visszagondolni arra az időre, amikor a művet még nem fejeztem be, az akkori ábrándjaimra, hogy ne érezném ugyanazt a szenvedélyt. A fellegekben jártam; hol a képességeimen örvendeztem, hol meg a hatásuk tüzelt fel. Gyermekkorom óta nagy remények és fennkölt célok hevítettek; s lám, milyen mélyre buktam! Ó! Barátom, ha annak ismert volna, aki valaha voltam, most fel sem ismerne e megalázó állapotban. Csüggedés ritkán látogatta a szívemet. Mindig tele voltam nagyratöréssel, míg csak úgy el nem buktam, hogy soha-soha többé nem állok talpra.

Hát muszáj elveszítenem ezt a csodálatos embert? Mindig barátira vágytam. Kerestem valakit, aki szeret, és együtt érez velem. És lám, e néptelen tengeren megtaláltam, de sajnós csak addig, míg értékét fölismertem, s mindjárt el is veszítem őt.

Szerettem volna hát az étellel megbékíteni, de elutasította a gondolatot.

- Köszönöm, Walton - mondta -, hogy ilyen jóindulattal van egy magamfajta nyomorult emberroncs iránt, de ha ön új kötelékekről és új érzelmekről beszél, azt hiszi, bárki is pótolni képes azokat, akiket elveszítettem? Létezik-e férfi, aki számomra annyi lehet, mint Clerval, s létezik-e nő, aki Elizabeth helyébe léphet? Még ha az érzelmi kapcsolatot nem erősíti is kiválóság, gyermekkori társainknak akkor is olyan hatalmuk van lelkünk fölött, amire későbbi barát nemigen tehet szert. Ők jól ismerik gyermekkori

természetünket, ami talán utóbb megváltozott, de teljesen sose tűnt el, és ők azok, akik meg tudják ítélni tetteinket, több-kevesebb biztonsággal következtetvén indítékaink becsületességére. Testvér testvérről még csak nem is gyanítja soha, hogy a másik hazug vagy csaló, hacsak ennek nagyon korán jelét nem adta, egy barátot viszont, bármennyire ragaszkodik hozzá, gyanakvással szemlél. De én mindig örömet leltem barátaimban, nemcsak megszokásból s az együttlét okán, hanem az érdemeikért, s legyen akárhol, mindig fülemben cseng az én Elizabethem simogató hangja vagy Clerval eleven társalgása. Ők meghaltak, s csak egy érzés van, mely magányomban képes lenne rávenni, hogy megőrizsem az életemet. Ha valami nagy vállalkozás vagy elgondolás foglalna le, mely hallatlan hasznot hoz az emberiségnek, akkor igenis képes lennék élni, hogy véghezvigyem. De ezt a sors nem adta meg nekem.

Nekem a szörnyeteget kell üznöm és elpusztítanom, akinek életet adtam. S ha e földi feladatomat teljesítem, meghalhatok.

Szeptember 2.

Szeretett Húgom,

nagy veszélyek közepette írom e levelet, s még azt sem tudom, megadatik-e nekem, hogy viszontlássam valaha az én Angliámat s ott élő, még drágább szeretteimet. Jéghegyek vesznek körül, nem kínálnak semmi egérutat, s hajómat bármelyik pillanatban összeroppanthatják. Azok a bátor fickók, akiket sikerült rábeszélnem, hogy velem tartsanak, most tőlem várnak segítséget, de én tehetetlen vagyok. Félelmes és döbbenetes a helyzet, de sem a bátorságom, sem a reményeim nem hagytak cserben. De akkor is rettenetes arra gondolnom, hogy mindnyájunk élete miattam forog veszélyben. Ha elpusztulunk, az én bolond terveim miatt pusztulunk el.

És milyen lesz, Margaret, a te lelkiállapotod? Még csak hírét sem veszed annak, hogy elpusztultunk, s aggódva várod hazatértem. Telnek az évek, meg-meglátogat a kétségbeesés, de közben mégiscsak gyötör a remény. Ó! Szeretett húgom, szívbeli reményeid jövődöbeli elsorvadása rettenetesebb számomra, mint tulajdon halálom gondolata. De neked férjed van, s gyönyörű gyermekeid. Te még boldog lehetsz. Isten áldjon meg, s tegyen boldoggá téged!

Szerencsétlen vendégem gyöngéd részvétellel vesz körül. Igyekszik reményt csöpögtetni belém, s úgy beszél, mintha az élet olyan kincs lenne, amit megbecsül. Újra meg újra emlékeztet rá, ugyanez már sok hajóssal megesett, aki e tengerre bemerészkedett, s szándékom ellenére is jó előjelekkel kecsegtet. Még a matrózok is megérik ékes-szólásának erejét. Ha ő beszél velük, megszűnik kétségbeesésük. Erőt önt beléjük, s ha a hangját hallják, még a leghatalmasabb jéghegyet is vakondtúrásnak látják, amelyet az emberi elszántság eltüntethet. Hangulatuk azonban ingatag. Minden egyes nap, mikor várakozásuk késedelmet szenved, fokozza félelmüket, s szinte rettegek, kétségbeesésük zendülést szül.

Szeptember 5.

Oly szokatlanul érdekes jelenetnek voltam tanúja, hogy bár e levél valószínűleg sosem jut el hozzád, kénytelen vagyok akkor is megörökíteni.

Még mindig jéghegyek vesznek körül, s változatlanul fenyeget a veszély, hogy össze-roppantanak. A hideg egészen rendkívüli, s szerencsétlen bajtársaim közül már sokan lelték sírjukat e néptelen vidéken. Frankenstein egészsége napról napra hanyatlik. Szeme még lázasan csillog, de kimerült, s ha váratlanul erőt vesz is magán, hogy tegyen valamit, utána hamarosan e látszólagos élettelenségbe hanyatlik vissza.

Legutóbbi levelemben említettem, zendüléstől tartok. Ma reggel, miközben ültem, s barátom hamuszínű arcát néztem - szeme félig csukva volt, karja ernyedten csüngött -, fél tucat matróz riasztott fel, s kért bebocsátást kabinomba. Bejöttek, s vezetőjük beszédet intézett hozzám. Elmondta, őt és társait a többiek választották, hogy jöjjenek küldöttségbe hozzám, s olyan kívánsággal álljanak elő, amire, őszintén szólva, egyszerűen nem mondhattam nemet. Körülzárt bennünket a jég, s valószínűleg itt halunk meg, de ők attól félnek, ha a jég netán eltakarodnék, s megnyílna előttünk az út, akkor én meggondolatlanul folytatnám az utat, s ez után, amit szerencsésen megúsztunk, újabb veszélyekbe vezetném őket. Ezért azt kívánják, tegyék ünnepélyes ígéretet, hogy ha a hajó kiszabadul, haladéktalanul délnek veszem az irányt.

E beszéd megzavart. Nem voltam kétségbeesve, s eszembe sem jutott, hogy ha kiszabadulunk, visszaforduljak. De hát mondhatok-e joggal - vagy egyáltalán - nemet a kérésükre? Haboztam, s mielőtt még megszólaltam volna, Frankenstein, aki eddig hallgatott, sőt úgy látszott, még ahhoz sincs ereje, hogy odafigyeljen, most főlegyenesedett. Szeme csillogott, s arca kipirult a pillanatnyi életerőtől.

Odafordult az emberekhez, s így szólt:

- Ezt hogyan gondolják? Mit követelnek a kapitányuktól? Hát ilyen könnyen földadják a tervüket? Hát nem tartják ezt dicsőséges expedíciónak? És ugyan mitől dicsőséges? Tán attól, hogy sima és derűs, mint a déli tengerek, vagy mert csupa veszély és rettenet, s mert újra meg újra veszéllyel és halállal körülvéve kell megmutatniuk, milyen erősek és milyen bátrak, s mert derekasan helyt kell állniuk, hogy felülkerekedjenek? Mert ez igenis dicsőséges és épp ezért becsületes vállalkozás. S ha végrehajtják, utána mint az emberiség jótevőit fogják magasztalni magukat. Nevük megbecsült lesz, mert bátrak voltak, szembeszálltak a halállal is, mint azt a becsület és az emberiség java megkívánja. Most meg, lám, az első képzelt veszélyben, vagy ha jobban tetszik, bátorságuk első roppant és félelmes próbája idején megtántorodnak, s hajlandók meghátrálni, olyan emberek módjára, akiknek nincs erejük elviselni a hideget és a veszedelmet, vacog a foguk, s ezért, szegények, inkább visszatérnek a jó meleg tűzhely mellé. Nos, ehhez nem volt szükség ekkora előkészületre. Nem kellett volna ilyen messzire feljönniük, nem kellett volna a vereség szégyenébe taszítaniuk kapitányukat, csak hogy a gyávaságukat bizonyítsák! Ó! Legyenek férfiak, többek, mint férfiak! Tartsanak ki sziklakeményen a céljuk mellett. A jég nem ugyanabból az anyagból van, remélem, mint a szívük. Az változékony, és nem áll ellent az akaratuknak, ha maguk nem akarják. Ne térjenek vissza családjukhoz szégyenbélyeggel a homlokukon. Hős módjára térjenek meg, aki harcolt és győzött, s aki nem tudja, mi az, hátat fordítani az ellenségnek.

Mindezt oly színesen és érzelemtől fűtött hangon mondta el, s a szeme annyi büszke céltudatot és hősiességet sugárzott, hogy az ember csak várta, vajon a matrózokat is meghatja-e. Egymásra néztek, s képtelenek voltak válaszolni. Én szólaltam meg. Azt mondtam, menjenek vissza, és gondolkozzanak azon, ami itt elhangzott, s nem vezetem őket tovább észak felé, ha annyira ragaszkodnak az ellenkezőjéhez, de nagyon remélem, ha gondolkodnak, visszatér a bátorságuk.

Ők elmentek, s én barátomhoz fordultam, de ő megint csak ernyedten, szinte élettelenül hevert.

Nem tudom, mi lesz ennek az egésznek a vége, inkább meghalok, mint hogy szégyenletesen - dolgom végezetlenül - visszaforduljak. Pedig félek, ez lesz a sorsom. A matrózok, akiket nem fűt a dicsőség és becsület eszméje, aligha vállalják, hogy jelenlegi megpróbáltatásaik tovább folytatódjanak.

Szeptember 7.

A kocka el van vetve. Megígértem, ha nem pusztulunk el, visszafordulunk. Reményeim tehát megfeneklettek a gyávaságon és határozatlanságon. Tudatlanul és csalódottan térek vissza. Ahhoz, hogy ezt az igazságtalanságot türelemmel viseljem, több bölcsességre lenne szükségem.

Szeptember 12.

Vége. Visszatérek Angliába. Elvesztettem reményeimet, hogy az emberiség hasznára leszek, és dicsőséget aratok. De igyekszem részletesen leírni számodra e keserves körülményeket, drága húgom, s így miközben Anglia és tefeléd vitorlázom, legalább nem hagyom el magam.

Szeptember 9-én megmozdult a jég, s amikor a jégszigetek meghasadtak, s mindenféle repedezni kezdtek, a távolból mennydörgésszerű robajt hallottunk. Életünket közvetlen veszély fenyegette, de mivel tétlenségre voltunk kárhozthatva, figyelmemet elsősorban szerencsétlen vendégem kötötte le, akin annyira elhatalmasodott betegsége, hogy ágyhoz kötötte. A jég megrepedezett a hátunk mögött, és észak felé vonult; feltámadt a nyugati szél, s tizenegyedikére teljesen megtisztult a déli átjáró. Mikor ezt a matrózok meglátták, s nyilvánvalóan biztonságossá vált a szülőházjukba visszavezető út, véget nem érő, viharos örömujjongásban törtek ki. Frankenstein, aki eddig szundikált, most fölriadt, s az ujjongás okát kérdezte.

- Azért ordítanak - mondtam -, mert visszatérhetnek Angliába.

- Hát igazán visszafordul?

- Sajnos igen. Nem állhatok ellent a követelésüknek. Nem vezethetem őket életveszélybe az akaratuk ellenére, tehát vissza kell ténnem.

- Ám tegye, ha tetszik, én nem fogok. Ön lemondhat céljáról, de az enyémet az Ég jelölte ki, s nekem nincs merszem megtagadni. Gyöngé vagyok, de a szellem, mely bosszúmat segíti, majd ad hozzá elegendő erőt. - Ezt mondván, megpróbált kiugrani az ágyból, de ez az erőfeszítés túlságosan nagy volt számára. Visszahanyatlott és elájult.

Jó darabig nem tért eszméletére, már-már azt hittem, végleg eltávozott belőle a lélek. De nagy sokára kinyitotta szemét. Nehezen lélegzett, s képtelen volt megszólalni. A hajóorvos altatót adott neki, s megtiltotta, hogy bárki is zavarja. Közben közölte velem, barátom órái meg vannak számlálva.

Ő tehát halálra volt ítélve, s én nem tehettem mást, mint hogy szomorkodjam, s várjak türelemmel. Szeme behunyván, azt hittem, alszik, de egyszer csak elhaló hangján nevémen szólított, s kért, menjek oda hozzá:

- Ó! Jaj! - mondta. - Erőm, amiben annyira bíztam, elhagy. Érzem, hamarosan meghalok, de ő, az ellenségem és kínozóm még él. Ne higgye, Walton, hogy életem utolsó pillanataiban ugyanazt a lángoló bosszúvágyat érzem, amelynek korábban hangot adtam, de úgy érzem, joggal kívánom ellenségem halálát. Utolsó napjaimban végiggondoltam múltbeli magatartásomat, de most sem találtam elítélendőnek. Az örült lelkesedés egy rohamában megalkottam egy gondolkodó lényt, s az kétségtelen, hogy jólétéről és boldogságáról, amennyire hatalmamban állt, gondoskodnom kellett volna. De volt más kötelességem is: ugyanilyen fontos. A tulajdon fajtám tagjaival szemben, s nekik többel tartoztam, mert övék a boldogság és nyomorúság nagyobb hányada. S ettől az elgondolástól vezetve nem voltam hajlandó, s nagyon helyesen, teremtményemnek társat alkotni. S ő a bajban végtelenül gonosznak és önzőnek bizonyult. Elpusztította szereteteimet. Mélyen érző, boldog és bölcs lelkek meggyilkolására szentelte életét. S még csak azt sem tudom, kielégült-e már bosszúszomja. Akármilyen nyomorult is, meg kell halnia, nehogy másokat is szerencsétlenné tegyen. Az én dolgom lett volna megölni őt, de ez nem sikerült. Én annak idején arra kértem önt, akkor önzéstől és gonosztságtól indítva, hogy hajtsa végre, amire én vállalkoztam, ám most a józan ész és erény nevében ismétlem meg kérésemet.

Azt nem kérhetem, e feladat teljesítése érdekében mondjon le hazájáról és szeretteiről, márpedig most, amikor visszatér Angliába, nemigen találkozhat vele. Önre bízom tehát, gondolkozzék ezen, s fontolja meg jól, mi az, amit kötelességének vél. Az én ítéletemet s az én elképzeléseimet már megzavarta a halál közelsége. Nem merem hát arra kérni, hogy azt tegye, amit én helyesnek tartok, hiszen engem talán tévútra vezet a szenvedés.

De az, hogy ő a gonosz eszközeként életben maradjon, nagyon aggaszt. Egyébként ez az óra, mikor bármelyik pillanatban várhatom szabadulásomat, évek óta az első boldog óráim. Szeretett halottaim itt lebegnek előttem, s én ölelő karjukba sietek. Isten önnel, Walton! A nyugalomban keresse boldogságát, kerülje a nagyravágyást, ha az látszólag mégoly ártatlan is, hogy kiváló eredményt érjen el a tudományban vagy a földrajzi fölfedezések terén. De miért mondom ezt? Én csalatkoztam reményeimben, de másnak talán sikerül.

Hangja egyre halkult, s végül, mire az erőfeszítés teljesen kimerítette, elhallgatott. Mintegy félóra múltán megpróbált ismét megszólalni, de nem sikerült neki. Bágyadtan megszorította kezemet, szeme örökre lezárult, s ajkáról lehervadt a szelíden derengő mosoly.

Margaret, mit fűzhetnék hozzá e dicső szellem idő előtti távoztához? Mit mondhatnék, hogy felfogjad bánatom mélységét? Mondhatnék akármit, az mind kevés lenne és erőtlen. Lelkemet a csalódás felhője árnyékolja be. De Anglia felé vitorlázom, s ott talán vigaszra lelek.

Félbeszakítottak. Mit jelent ez a hang? Éjfél van. Egyenletesen fúj a szél, s az űr a fedélzeten alig moccan. Megint, emberi hang, de nyersebb annál. A kabin felől, ahol Frankenstein fekszik. Föl kell állnom, hogy utána nézzek.

Nagy Isten! Micsoda jelenetnek voltam tanúja! Még most is szédülök, ha eszembe jut. Alig hiszem, hogy lesz erőm pontosan leírni, márpedig a történet, amit följegyeztem, nem lenne teljes, ha csodálatos és tragikus végét meg nem örökíteném.

Beléptem a kabinba, ahol balsorsú és csodálatra méltó barátom földi maradványa feküdt. Egy alak borult rá, akinek jellemzésére nem találok szavakat. Termetét tekintve óriás, de otromba és torz. Ahogy a koporsóra borult, arcát eltakarták durva szálú haja hosszú fűrtjei, de egyik, hatalmas és múmiává aszott keze látható volt. Mikor meghallotta közeledésemet, föl hagyott a gyászos jajongással, és az ablak felé szökkent. Még soha oly iszonyút nem láttam, még soha ily undorító s mégis oly lenyűgöző ocsmányságot, mint a szörnyeteg arca volt. Önkéntelenül behunytam a szemem, s megpróbáltam föl idézni magamban, mi a kötelességem barátom elpusztítójával szemben. Rákiáltottam, hogy álljon meg.

Megállt, csodálkozva nézett rám, majd újra teremtőjének élettelen alakja felé fordult, s mintha rólam meglepedkezett volna, kézmozdulata, minden arcvonása vadul tomboló, fékezhetetlen szenvedélyt tükrözött.

- Ez is az én áldozatom! - kiáltott fel. - Az ő meggyilkolásával beteljesedtek bűneim. Nyomorúságos életem sora a végéhez közeledik! Ó! Frankenstein, te nagylelkű és önzetlen lény! Mi haszna már, ha arra kérlek, vétkeimet megbocsásd? Én, aki jóvátehetetlenül elpusztítottalak azzal, hogy elpusztítottam mindenkit, akit csak szeretted? Ó, jaj, kihűlt már, nem tud válaszolni!

Hangja mintha elfulladt volna, s első nekibuzdulásomban, amit kötelességérzetem, haldokló barátom kívánsága sugallt, hogy ellenségét megöljem, most megállított a részvétellel elegy kíváncsiság. Közelebb léptem e szörnyű lényhez. Nem mertem még egyszer az arcára emelni a szemem, mert csúfságában oly földöntúlian rémítő volt. Szerettem volna megszólalni, de a szavak elhaltak ajkamon. A szörnyeteg meg csak vádolta magát, ádázul és összefüggéstelenül. Végül, mikor szenvedélye vihara kicsit alább hagyott, összeszedtem magam, és így szóltam:

- Megbánása immár haszontalan. Ha lelkiismerete szavára hallgat, s akkor figyel fel mardosó lelki furdalására, mikor még nem kergette ördögi bosszúvágya ily végletekbe, Frankenstein még élne.

- Ön azt hiszi - kérdezte a démon -, ön azt képzelem, én akkor érzéketlen voltam a kín szenvedésre és lelki furdalásra? Nem ő volt az - folytatta, és a holttestre mutatott -, aki igazán megszenvedte e bűnt. Ó! Az ő kínja tízezred része nem volt az enyémnek, míg apránként elkövettem. Miközben szívemet megmérgezte a büntudat, félelmes önzés hajtott. Azt hiszi, Clerval halálhörgése muzsika volt fülemnek? Szívem fogékony az együttérző szeretetre. S mikor a nyomorúság bűnösre s gyűlölködőre torzította, e változást oly gyötrelmem árán volt képes csak elviselni, amit ön elképzelni sem tud.

Miután Clerval meggyilkoltam, megtört szívvel és csüggedten tértem vissza Svájcba. Megszántam Frankenstein. Szánalmam már iszonyú fokozódott. Önmagamtól iszonyodtam. De mikor fölfedeztem, hogy neki, akinek léteimet s egyben kimondhatatlan gyötrelmeimet köszönhetem, van mersze boldogságot remélni, hogy ő, miközben az én nyomorúságomat és kétségbeesésemeket sokasítja, olyan érzelmekben és szenvedélyekben leli gyönyörűségét, amelyektől én egyszer s mindenkorra meg vagyok fosztva, tehetetlen

irigység töltött el. Eszembe jutott a fenyegetésem, s eltökéltem, végrehajtom. Tudtam, ez halálos gyötrelem lesz az én számomra is, de én rabszolgája s nem ura voltam az ösztönnek, amelyet megvettem ugyan, de képtelen voltam szót nem fogadni neki. Miután Elizabeth meghalt, még annyira sem! Nem, nem voltam nyomorult. Levétköztem minden érzést, elnyomtam minden fájdalmat, hogy végletes kétségbeesésemben tobzódhassam. A rossz ettől kezdve számomra jó volt. Miután idáig jutottam, nem volt más választásom, mint hogy a természetemet is ahhoz idomítsam, amit önként választottam. Démoni tervem végrehajtása csillapíthatatlan szenvedélyemmé vált. Ám ez most véget ért. Ott az én utolsó áldozatom!

Kezdetben meghatott, amint nyomorúságáról beszélt, de aztán eszembe jutott, amit Frankenstein mondott meggyőző ékesszólásáról, s mikor a szemem újra barátom élettelen testére tévedt, fölélédt bennem a fölháborodás.

- Nyomorult! - szóltam. - Mondhatom, szép, hogy idejön siránkozni a pusztításon, ami a maga műve. Lángba borít egy várost, s mikor a tűz a házakat elemészttette, leül a romok közé, és siránkozik a pusztuláson. Álszent démon! Ha az, akit gyászol, még élne, most is csak átkozott bosszúvágynak tárgya, megint csak a maga prédája lenne. Nem szánalom az, amit érez. Csak azért siránkozik, mert gonoszságának áldozata kicsúszott a hatalmából.

- Ó, nem, ez nem igaz! - szakított félbe a szörnyeteg. - Még ha abból ítélve, amit tetteim céljának vél, ez is a benyomása. Még csak nem is rokon lelket keresek nyomorúságomban. Soha senki nem érzett együtt velem. Mikor először kerestem együttérzést, azt szerettem volna, ha az erény szeretetét, az egész lényemet eltöltő boldog vonzalmat osztja meg velem valaki. De most, amikor az erény számomra már csak árnyék, és a boldog vonzalom keserű és utálkozó kétségbeeséssé vált, ugyan miféle együttérzést kereshetnék? Megelégszem azzal, ha magamban szenvedek, míg a szenvedésem tart; s azzal is megbékéltem, hogy ha meghalok, az emlékemhez iszony és gyalázat tapad. Valamikor képzeletemet az erény, a hír és a gyönyör álma ringatta el. Valamikor azt reméltem, ám hiába, hogy majd találkozom olyanokkal, akik megbocsátják külsőmet, s megszeretnek azokért a nagyszerű képességekért, amelyeket képes lettem volna magamban kibontakoztatni. A becsület és odaadás fennkölt eszméjén nevelkedtem. De a bűn immár lealacsonyított a legalja állat szintje alá. Nincs büntudat, nincs gonoszság, nincs rosszindulat, nincs nyomorúság az enyémhez fogható. Ha végigfutok bűneim szörnyű listáján, képtelen vagyok elhinni, hogy ugyanaz a lény lennék, akinek gondolatait valaha a szépség és a jóság fennkölt és magasztos látomásai töltötték el. Márpedig így volt. A bukott angyal gonosz ördöggé válik. De még az Isten és ember ellenségének is vannak barátai és társai a kétségbeesésben. Csak nekem nincs senkim.

Ön, aki Frankensteint barátjának nevezi, úgy látszik, ismeri az én bűneimet s az ő balsorsát is. De abban, amit ő elrészletezett, aligha szólt a nyomorúságnak azokról az óráiról, azokról a hónapjairól, amelyeket én éltem át, tehetetlen szenvedéstől sorva-do-zva. Mert azzal, hogy megöltem az ő reményeit, a magam vágyait nem elégittem ki. Azok továbbra is izzottak, továbbra is sóvárok maradtak. Én mindig szeretetre, mindig társra vágytam, és mindig eltaszítottak. Ez talán nem igazságtalanság? Egyedül én lennék a bűnös, mikor az emberiség egésze követett el bűnt ellenem? Miért nem Felixet utálja, aki oly sértő módon kergette el barátját az ajtajából? Miért nem a parasztot gyűlöli, aki meg akarta ölni gyermeke megmentőjét? Nem, ezek erényes és makulátlan jelleme! Én, a nyomorult és elhagyatott lény vagyok, a torzszülött, akit el kell taszítani,

ki kell rúgni, meg kell taposni! Még most is felforr a vérem, ha erre az igazságtalanságra gondolok.

De az igaz, hogy bitang vagyok. Meggyilkoltam a szépet és a gyámoltalant. Álmában fojtottam meg az ártatlant, aki soha nem bántott sem engem, sem más élőt. Teremtőmet, aki minden ember közt leginkább volt szeretetre és bámulatra méltó, szerencsétlenségbe taszítottam. Addig üztem, míg menthetetlenül el nem pusztult. Most itt fekszik, halálában fehéren és hidegen. Ön gyűlöl engem, de annyira nem, mint én magamat. A kezem nézem, amely a bűnt végrehajtotta. A szívre gondolok, mely elképzeltette a bűnt, de sóvárgott a pillanatra, mikor a kezet nézve nem kísérti többé gondolatomat a képzelet.

Nem kell félnie, nem leszek jövőbűnök eszköze. Az én művem már szinte véget ért. Sem az ön, sem a más halála nem hiányzik hozzá, csak a magamé, hogy beteljesüljön a létem, és megtörténjék az, aminek meg kell történnie. Ne higgye, hogy késlekedni fogok az áldozatot bemutatni. Itt hagyom a hajóját a jégablán, amely idehozott, és megkeresem a Föld legészakibb sarkát. Halotti máglyát rakok, s elporlasztom e nyomorult testet, nehogy a maradványai tanulságul szolgáljanak valami kíváncsi és szentségtelen gazembernek, aki újabb olyan lényt akarna teremteni, mint én vagyok. Meghalok. És nem érzem többé a kint, ami most emészt, s nem leszek a kielégítetlen, még most is enyhítetlen érzések prédája többé. Ő, aki engem életre hívott, meghalt, s ha már én sem leszek, még az emlékünk is eltűnik hamarosan. Nem vágyom többé a napot, a csillagokat látni, a szél cirógatását érezni arcomon. A fény, az érzés és az értelem elenyészik, és ebben kell megtalálnom boldogságomat. Pár évvel ezelőtt, mikor a szemem először nyílt e világ képire, mikor először éreztem a nyár simogató melegét, először hallottam a levelek susogását és a madarak pityegését, s azt hittem, mindez az enyém lesz, sírni tudtam volna, hogy meg kell halnom. De most ez az egyetlen vigaszom. Bűnöktől beszenyezve, keserű büntudattól szaggattatva hol másutt lennék nyugodalmat, ha nem a halálban?

Isten önnel! Itt hagyom, s ön az utolsó emberi lény, akit e két szem még lát. Isten veled, Frankenstein! Ha élnél még, s ha ápolnád még magadban a bosszúvágyat, akkor azt jobban kielégítené az életem, mint a pusztulásom. De nem élsz. Életemre törtél, nehogy még nagyobb nyomorúság okozója legyek, s ha előttem ismeretlen módon még nem szűntél volna meg érezni és gondolkodni, akkor kegyetlenebb bosszúra ne áhítozz annál, mint amit érzek. Lettél légyen bármily szerencsétlen, az én szenvedésem kegyetlenebb a tiednél, mert mindaddig mardosni fog a büntudat, amíg a halál örökre be nem gyógyítja sebeimet.

De rövidesen meghalok - kiáltotta szomorú és ünnepélyes lelkesedéssel -, és amit most érzek, azt nem érzem többé. Rövidesen kialszik nyomorúságom emésztő lángja. Diadalmasan fekszem fel halotti máglyámra, s ujjongva élvezem a lángok kínját. A máglya fénye hamar elhalványul. Hamvamat a szél a tengerbe söpri. S a szellemem majd békében szunnyad, vagy ha gondolkodni fog, akkor sem így. Isten önnel!

Kiszökött a kabinablakon, amint mondta, a jégablára, mely ott ringatódzott a hajó mellett. A hullámok hamarosan tovasodorták, s beleveszett a sötétségbe és messziségbe.

-&-